

**T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNDE
YENİ KORUMACILIK
VE
TÜRKİYE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa TANRIVERDİ**

**Danışman
Dr. Oğuzhan YILMAZ**

Hatay-2021

**T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNDE
YENİ KORUMACILIK
VE
TÜRKİYE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa TANRIVERDİ**

**Danışman
Dr. Oğuzhan YILMAZ**

Hatay-2021

ONAY

Mustafa TANRIVERDİ tarafından hazırlanan “**ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNDE YENİ KORUMACILIK VE TÜRKİYE**” adlı bu çalışma jüri tarafında lisansüstü öğretim yönetmenliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile **İKTİSAT ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

...../...../2021

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan YILMAZ (Danışman)	
Doç. Dr. Sertaç HOPOĞLU (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILDIRIM (Üye)	

Mustafa TANRIVERDİ tarafından hazırlanan “**ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNDE YENİ KORUMACILIK VE TÜRKİYE**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile ‘‘Uluslararası Ticaret Sisteminde Yeni Korumacılık ve Türkiye’’ adlı çalışmamda yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp yazıldığını beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

.../.../2021

Mustafa TANRIVERDİ

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmanın tüm aşamalarında, her türlü desteği esirgemeyen, yapamayacağımı düşündüğüm vakit, beni motive eden öğrencilerine karşı büyük emek ve sabır gösteren, kendisini öğrencilerine adayan çok sevdiğim, saydığım değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan YILMAZ'a, değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Sertaç HOPOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILDIRIM'a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Yüksek lisans tez aşamasında, desteklerini her zaman hissettiğim annem Servi TANRIVERDİ, babam Cemil TANRIVERDİ ve abilerime çok teşekkür ederim.

ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNDE YENİ KORUMACILIK

VE TÜRKİYE

Mustafa TANRIVERDİ

İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Oğuzhan YILMAZ

ÖZET

Uluslararası ticarete geleneksel tarife kısıtlamaları gümrük kısıtlamalarıdır. DTÖ/GATT kurulmasıyla tarife indirimleri yaşanmıştır. Tarife indirimlerine rağmen kriz dönemlerinde korumacılık çeşitlenerek uygulanmaya devam etmiştir. Daha önce tariflerle yapılan korumacılık 1970'li yıllardan sonra tarife dışı engellerle yapılmaya başlanmıştır. 2008 kriziyle birlikte tekrar korumacılık yaygın olarak konuşulmaya başlanmıştır.

Gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin korumacılık karşısında alacağı tavır önemlidir. Zira son küresel krizde korumacılık ticaret savaşlarına dönmüştür. Bu çalışma korumacılığın etkilerini ve korumacılığın yol açtığı ticaret savaşlarının sebepleri, sonuçları ve Türkiye'ye etkisini değerlendirmektedir. Politika aracı olarak kullanılıp kullanılamayacağı incelemektedir. Bu çalışma teoriler ışığında korumacılığın geçmişten bugüne kadar geçirmiş olduğu değişimler değerlendirilmiş, korumacılığın etkileri grafik yorumları ve veri analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonucunda serbest ticaret politikası ülkelerin yararına olmuştur. İleri teknoloji gerektiren stratejik sanayi sektörlerine yönelik korumacılık da gelişmekte olan ülkeler için uygundur. Ticaret savaşlarında ise etkilenme açısından dış ticaret açığı veren ülkeler bu savaştan daha az etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Liberalizm, Korumacılık

NEW PROTECTION IN THE INTERNATIONAL TRADE SYSTEM

AND

TURKEY

Mustafa TANRIVERDİ

Department of Economics, Master's Thesis, 2021

Supervisor: Dr. Faculty Member Oguzhan YILMAZ

ABSTRACT

Traditional tariff restrictions in international trade are customs restrictions. With the establishment of WTO / GATT, tariff reductions were experienced. Despite tariff reductions, protectionism continued to be implemented in a diverse manner during crisis periods. Protectionism, which was previously made with recipes, started to be done with non-tariff barriers after the 1970s. With the 2008 crisis, protectionism started to be widely discussed again.

Developed and developing countries such as Turkey has taken important attitude in the face of protectionism. Because in the last global crisis, protectionism has turned into trade wars. In this study, the effects of protectionism and trade wars caused by reasons of protectionism, assess the impact and results of Turkey. It examines whether it can be used as a policy tool. In this study, the changes that protectionism has undergone from the past to the present are evaluated in the light of theories, and the effects of protectionism are examined with graphical comments and data analysis. As a result of the study, free trade policy has benefited the countries. Protectionism for strategic industrial sectors requiring high technology is also suitable for developing countries. In terms of being affected by trade wars, countries with foreign trade deficit were less affected by this war.

Keywords: World Trade Organisation, Liberalism, Protectionism

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ŞEKİLLER.....	viii
TABLolar	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1 LİTERATÜR TARAMASI	4
2 SERBESTLEŞME VE KORUMACILIKLA İLGİLİ GELENEKSEL FİKİRLER	10
2.1 SERBEST TİCARETİN GELİŞİMİ	10
2.1.1 Ticaretin Başlangıcı	10
2.1.2 Serbest Ticaretinin Ortaya Çıkışı.....	11
2.1.3 Antik Çağ'da İktisadi Düşünürler	13
2.2 SERBEST TİCARETİ SAVUNAN GÖRÜŞLER	14
2.2.1 Fizyokratlar	14
2.2.1.1 Doğal Düzen.....	14
2.2.2 Klasik İktisat Teorisi.....	15
2.2.2.1 Adam Smith (Mutlak Üstünlükler Teorisi)	16
2.2.2.2 David Ricardo (Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi).....	18
2.2.2.3 Eli Heckscher ve Bertil Ohlin (Heckscher-Ohlin (H-O) teoremi)	20
2.2.2.4 John Stuart Mill (Karşılıklı Talep Kanunu)	21
2.2.2.5 Alfred Marshall (Teklif Eğrileri)	22
2.3 KORUMACILIĞI SAVUNAN GÖRÜŞLER.....	24
2.3.1 Merkantilizm.....	24
2.3.1.1 İspanyol Merkantilizmi	25
2.3.1.2 Fransız Merkantilizmi	26
2.3.1.3 İngiliz Merkantilizmi	27
2.3.1.4 Almanya Merkantilizmi	27

2.4 DIŞ TİCARETTE KORUMACILIĞIN GEREKÇELERİ	29
2.4.1 Genç Endüstri Tezi	29
2.4.2 Ulusal Güvenlik	31
2.4.3 Stratejik Ticaret Politikası	31
2.4.4 Dampinge Karşı Korunma	32
2.4.5 İstihdamın Arttırılması.....	34
2.4.6 Hazineye Gelir Sağlamak	35
3 YENİDEN KORUMACILIĞIN BAŞLANGICI VE YENİ KORUMACILIĞIN DOĞUŞU	38
3.1 ÜLKELERİN YENİ KORUMACILIĞI UYGULAMA SEBEPLERİ	39
3.2 KORUMACILIK YÖNTEMLERİ.....	41
3.2.1 Miktar Kısıtlamaları.....	43
3.2.1.1 Kotalar	43
3.2.1.2 İthalat Kotaları	43
3.2.1.3 İthal Yasakları	44
3.2.1.4 İhracat Kotaları.....	44
3.2.1.5 Kambiyo Kısıtlamaları	45
a. Döviz Kontrolü	45
b. Çoklu Kur Sistemi	46
3.2.1.6 Mali Nitelikteki Tarife Dışı Önlemler	47
a. Dengeleyici Vergi	47
b. İthalatta Ek Vergi Uygulaması (Surcharge)	47
c. Telafi Edici Vergiler	47
d. Fark Giderici Vergi	48
e. Yurt İçi Katkı Zorunluluğu.....	49
3.2.1.7 Damping.....	49
a. Geçici Damping (Sporadic Dumping).....	50

b. Sürekli Damping (Persistent Dumping)	50
c. Yıkıcı Damping (Predatory)	50
3.2.1.8 Karteller.....	51
3.2.1.9 İhracat Sübvansiyonları.....	52
3.2.1.10 Gönüllü İhracat Kısıtlamaları.....	55
3.2.1.11 Görünmez Engeller	57
a. Kamu Alımları	58
b. Ürün Standartları	59
c. Menşei Kuralları	60
4 KORUMACILIK DÖNEMLERİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER.....	62
4.1 GELENEKSEL KORUMACILIK DÖNEMİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER	62
4.1.1 1914-1944 Korumacılık Dönemi (Savaş, durgunluk, depresyon, daralma dönemi)	62
4.1.2 GATT'ın Kuruluşu ve İşlevi.....	66
4.1.3 GATT'ın Amaçları ve Uygulanışı	68
4.2 YENİ KORUMACILIK DÖNEMİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER.....	70
4.2.1 GATT'ın Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri	70
4.2.1.1 Kennedy Görüşmeleri	70
4.2.1.2 Tokyo Görüşmesi	71
4.2.1.3 Uruguay Görüşmesi	72
4.3 SERBEST TİCARET BÖLGELERİ.....	78
4.3.1 Serbest Bölge Çeşitleri.....	79
4.3.1.1 Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zones).....	79
4.3.1.2 Serbest Liman (Free Ports).....	80
4.3.1.3 Serbest Üretim Bölgeleri (Export Processing Zones-EPZs)	80
4.3.1.4 Serbest Bankacılık Bölgeleri (Free Banking Zones-Off-Shore Banking).....	80

4.3.1.5 Serbest Yatırım Bölgeleri (Free Investment Zones)	80
4.3.1.6 Maquiladora (ikiz fabrikalar)	81
4.3.2 Dünya Ticaretinde Serbest Bölgelerin Önemi	81
4.4 KÜRESELLEŞME VE DTÖ KURULMASI.....	82
4.4.1 DTÖ'nün Kurulması	83
4.4.2 Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları	83
4.4.3 Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Ekleri	85
4.4.4 DTÖ Organları.....	87
4.4.5 DTÖ'nün Görevleri.....	89
4.4.6 DTÖ Üyeleri Arasındaki Ticari Uyuşmazlıklar.....	90
5 YENİ KORUMACILIK	94
5.1 1970-1980 YENİ KORUMACILIK DÖNEMİ (OPEC Krizi, Stagflasyon, Daralma Dönemi)	94
5.2 2008-? YENİ KORUMACILIK DÖNEMİ (Finansal Kriz ve Kur Savaşları Dönemi, Yeni Merkantilist/Yeni Korumacılık Dönemi)	98
5.2.1 Krizin Yayılma Süreci	103
5.2.2 2008 Krizinin Korumacılığa Etkisi.....	105
5.2.3 Kullanılan Korumacılık Araçları	107
5.2.4 Korumacılığın En Çok Uygulandığı Sektörler	109
5.2.4.1 Demir Çelik Sektörü	110
5.2.4.2 ABD-Çin Ticaret Savaşları	113
a. Çin'in DTÖ'ye Üye Olması	116
b. Ticaret Savaşının Seyri.....	118
6 TÜRKİYENİN KORUMACILIK POLİTİKASI	127
6.1 OSMANLI DIŞ TİCARET POLİTİKASI	127
6.2 TÜRKİYE EKONOMİSİ	129
6.2.1 1923-1930 Yılları Arasında Uygulanan Dış Ticaret Politikası.....	129

6.2.2 1929-1939 Yılları Arasında Uygulanan Dış Ticaret Politikası.....	131
6.2.3 Menderes Dönemi Dış Ticaret Politikaları (1950-1960)	135
6.2.4 Türkiye'nin Dışa Açılma Dönemi- 24 Ocak Kararları	136
6.2.5 Gümrük Birliği ve Türkiye	140
6.2.6 2008 Sonrası Dış Ticaret Politikasında Yaşanılanlar	145
6.2.7 Türkiye'nin DTÖ'den Yaptırım Talepleri (TÜRKİYE-ABD)	150
SONUÇ	152
KAYNAKÇA.....	158

ŞEKİLLER

Şekil 1: Türkiye'nin ve ABD'nin Teklif Eğrileri.....	23
Şekil 2: Genç Endüstri Tezinde Rekabet Edebilirlik Durumu.....	30
Şekil 3: Son 3 Yılın Damping Uygulamaları.....	34
Şekil 4: Korumacılığın Gelir Etkisi.....	36
Şekil 5: Sübvansiyonların Gelir Etkisi.....	53
Şekil 6: Sübvansiyonların İç Tüketime Etkisi.....	54
Şekil 7: ABD ve Japonya İşsizlik Oranı.....	96
Şekil 8: ABD Kısa Vadeli Faiz Oranı.....	99
Şekil 9: ABD 2000-2018 Hane Borcu.....	101
Şekil 10: ABD Nominal Konut Fiyatları (2000-2019)	102
Şekil 11: 2008'den Bu Yana Uygulanan Korumacı ve Serbestleştirici Müdahale.....	106
Şekil 12: Küresel Ticarete Zarar Veren Önlemlerin En Çok Kullanılan Politika Araçları.....	108
Şekil 13: Kasım 2008'den Bu Yana Müdahaleye Maruz Kalan Ülkeler.....	115
Şekil 14: Çin'in DTÖ'ye Üye Olduktan Sonra ABD'nin Ticaret Açığı.....	117

TABLÖLAR

Tablo 1: Leontief 'in Test Sonucu.....	21
Tablo 2: Anti-damping Toplam Soruşturma Sayısı, 2008-2020 (Ocak- Haziran)	33
Tablo 3: Gelişmiş Ülke ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Korumacılık Uygulamaları.....	39
Tablo 4: Liberal ve Korumacılık Dönemleri.....	40
Tablo 5: Korumacılık Yöntemleri.....	42
Tablo 6: Ülkelerin Toplam Telafi Edici Vergi Soruşturma Sayısı.....	48
Tablo 7: GSYİH/Yıllık Büyüme Oranı)	63
Tablo 8: GATT Toplantıları.....	69
Tablo 9: Uruguay Turu Sonunda Anlaşmalardan Doğacak Gelir Artışının Dağılımı.....	74
Tablo 10: Uruguay Round Refah Etkileri (1992 Milyar Dolar)	76
Tablo 11.: Dünya Mal İhracat ve Üretim Hacimlerinde Yıllık Yüzde Büyüme (1990- 2000)	77
Tablo 12: DTÖ'nün Organları.....	88
Tablo 13: 1970-1980 Yıllarında Gerçekleşen Enflasyon.....	97
Tablo 14: GSYİH Büyüme Oranları.....	104
Tablo 15. Korumacılık Uygulamaların En Çok Uygulandığı Sektörler.....	109
Tablo 16: ABD Tarafından İthal Edilen Demir-Çelik Ürünün Tedarik Pazarı.....	111
Tablo 17: 2009-2020 Demir-Çelik Sektörüne Uygulanan Müdahaleler.....	113
Tablo 18: 10 Sektörlü 'Made in Chine 2025' Planı.....	114
Tablo 19: ABD Tarafından İthal Edilen Bir Ürün İçin Tedarik Pazarlarının Listesi.....	122

Tablo 20: ABD Tarafından İhraç Edilen Bir Ürün İçin İthalat Pazarlarının Listesi.....	124
Tablo 21: ABD-Çin Birinci Faz Ticaret Antlaşması Kapsamında Çin'in arttırmayı Taahhüt Ettiği ABD İthalatı (Milyar Dolar)	125
Tablo 22: Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Ticaret Rakamları (1923-1930)	130
Tablo 23: (1929-1940) Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Ticaret Rakamları.....	134
Tablo 24: 1975-1985 Türkiye'nin Ekonomik Durumu.....	139
Tablo 25: Türkiye'nin (1992-2001) Yılları Arasında Yaptığı İhracat.....	142
Tablo 26: Türkiye'nin (1992-2001) yılları arasında yaptığı ithalat.....	142
Tablo 27: Türkiye'nin En Çok İhracat-İthalat Yaptığı 5 AB Ülkesi.....	144
Tablo 28: Türkiye'nin Ekonomik Durumu (1992-2001)	145
Tablo 29: Türkiye'de Müdahaleden Etkilenen Sektörler (2008-2019)	147
Tablo 30: Türkiye'nin Ekonomik Durumu (2008-2019)	148
Tablo. 31: Türkiye'nin ABD ve Çin ile Yaptığı ithalat ve ihracat Miktarı (2018-2019)	149

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ARGE	Araştırma Geliştirme
AT	Avrupa Topluluğu
ATC	Tekstil ve Hazır Giyim Antlaşması
CET	Avrupa Birliği Ortak Gümrük Tarifesi
COVID-19	Korona Virüs
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
FED	Merkez Bankaları Sistemi
G20	Grup 20
G7	Grup 7
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GPS	Genel Preferanslar Sistemi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
H-O	Heckscher-Ohlin Modeli
IMF	Uluslararası Para Fonu
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü

MFA	Çok Elyaflılar Anlaşması
MFN	En Çok Kayrılan Ülke
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPS	Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması
STA	Serbest Ticaret Anlaşmaları
TBT	Teknik Engeller Anlaşması
TRIPS	Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması
UÇO	Uyuşmazlık Çözüm Organı
USMCA	ABD-Meksika-Kanada Anlaşması
USTR	ABD Ticaret Temsilciliği

GİRİŞ

Bu çalışma, yıllar içerisinde tekrarlanıp gelen liberalleşme ve korumacılık döngüsünün zaman içinde meydana gelen değişimlerini ve bu değişimlerin gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere nasıl yansıdığını açıklamaktadır. Ticaret savaşlarının bu savaşa taraf olan ve olmayan ülkelerin ekonomilerini nasıl etkilediği incelenmektedir.

Uluslararası ticarete geleneksel olarak kullanılan müdahale araçları, tarifelerdir. Bu tarifelere gümrük vergileri yoluyla müdahale edilmektedir. Zamanla müdahale araçları artmış ve müdahale araçlarında çeşitlenme meydana gelmiştir. Tarife dışında kullanılan ve modern yöntem olan bu araçlara tarife dışı araçlar denmektedir.

İktisatçılar tarafından genel kabul görülen teoriye göre en hızlı gelişen ekonomiler, liberal ekonomilerdir. Bu nedenle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ağır tahribatı gidermek için dünya devletleri serbestleşme yönünde karar almışlar ve uluslararası ticarete ilk serbestleşmeye yönelik çalışmalar yapan GATT'ı kurmuşlardır. GATT'ın kurulmasıyla üye ülkeler tarafından gümrük tarifelerinde indirim yapılmaya başlanmıştır. Dünya küreselleşen, homojen bir yapıya dönmeye başlamıştır. 2008 küresel ekonomik krizin yaşanmasıyla tekrar korumacılık artmıştır. Eskiden beri kriz döneminde uygulanıp gelen korumacılığın önünde engel olarak uluslararası kuruluş olan DTÖ bulunmaktadır. Tarifeler ile yapılan korumacılık da kendisini evrimleştirerek tarife dışı korumacılık dediğimiz yeni korumacılık yöntemi ile yapılmaya başlanmıştır. Tespiti zor olan yeni korumacılık, giderek yaygınlaşmış ve gümrük tarifelerinin yerini almıştır. Gelişmenin önündeki engeller artık gümrük tarifeleri değil, dış ticareti engelleyen yeni korumacılık olmuştur. Gerekçe olarak da her ülkenin kendisinin belirlediği standartlar ve insan sağlığına tehdit gerekçesi öne sürülmektedir. İspatı zor olan bu gerekçeler, görünmez engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın hipotezi İktisatçıların genelinin kabul ettiği bir teoriye göre serbest ticaretin ülke ekonomilerini daha hızlı geliştirdiği, korumacılığın ise ekonomiler için, hastalık olarak kabul edildiği görüş vardır. Bu çalışmada, aşırıya kaçmayan ve stratejik sanayi sektörlerine yönelik korumacılığın ekonomiler için

gerekli bir durum olduğu ifade edilecektir. İleri sürdüğümüz diğerk hipotez ise ticaret savaşlarının yaşanmasında 2008 krizinin etkisi var olmakla birlikte ticaret savaşlarının asıl sebebinin Çin'in DTÖ'ye üye olduktan sonra ABD'nin artan oranlı dış ticaret açığının bu savaşa sebep olmasıdır.

Dış ticaret politikası olarak, yeni korumacılığın ekonomi üzerine etkisinin zararlı olduğu görüşü genel olarak yaygındır. 2008'te yaşanan küresel ekonomik kriz ile birlikte tekrar korumacı eğilim artmıştır. Dış ticarete artan korumacı tutumun ekonomiler üzerinde etkisinin analiz edilmesine gerek vardır.

Aynı zamanda 2008 küresel ekonomik krizinin etkisi ile 2018 yılının başlarında ABD ve Çin arasında ticaret savaşları başlamıştır. İlk önce alüminyum ve demir çelik ürününde başlayan bu karşılıklı misilleme, zamanla artarak devam etmiştir. Yaşanan ticaret savaşlarının gerekçesinin analiz edilmesi taraf olan veya taraf olmayan ekonomileri nasıl etkilediği, merak edilen sorudur.

Bu çalışmanın diğerk araştırmalardan farkı, yeni korumacılığın günümüz ekonomisi üzerine etkisini inceleyerek, korumacılıktan gerçekten kaçınılması mı gerek? sorusuna cevap aramaktır. Aynı zamanda bu tezi diğerk çalışmalardan ayıran özellik 2018'de başlayan ve günümüze kadar devam eden ticaret savaşlarının hala devam ediyor olmasıdır. Bu ticaret savaşlarının Türkiye'yi ve uluslararası ekonomileri nasıl etkilediği gerekçeleriyle analiz edilmiştir.

Araştırdığımız yeni korumacılık politikası kendi yapısı gereği görünmez engeller dediğimiz standartlar ile yapılmaktadır. Her ülkenin kendisinin belirlediği fiziki, sağlık ve çevre standartlarından oluşan bir dizi kuralları vardır. Bu standartlar çok karmaşık olup, belli bir düzeni yoktur. Örnek vermek gerekirse; Japonya, yabancı ülkelere ithal edilen kayak takımının ithalatını durdurmuştur. Gerekçe olarak, ithal edilen yörelere yağın kar ile Japonya'ya yağın karın farklı olduğu, standartlara uymadığını söylemiştir.

Görünmez engellerin tespiti çok zor olup, görünmez engel olduğunu savunan ülkenin ispatına muhtaçtır. Aynı zamanda korumacılık, uygulanan ürünün sadece ithalatını engellemeye yönelik değil, ihracatı da artırmaya yönelik etkisi vardır. İşte karmaşık olan ve sadece çok az bir kısmı tespit edilen bu görünmez engellerin veri

analizini yapmak çok zor olup, bu verilerden sağlıklı sonuç elde etmemiz mümkün değildir.

Bu çalışmamız teoriler ışığında liberal ve korumacı ekonominin tarihsel süreçte değişimini ve gelişimini analiz edecektir. Son dönemde artan korumacılığın etkisini, elde ettiğimiz verilerle karşılaştırmalı analizini yapıp ve bu analizlerin yorumlanmasına çalışılacaktır.

Literatür bölümünde, yeni korumacılık kapsamında yapılan çalışmaları araştırılacak, yabancı ve yerli çalışmaları tarihsel düzen içerisinde inceleyeceğiz.

İkinci bölümde, ticaretin başladığı ilk dönemlerden başlayarak liberal ekonominin başlangıcı sayılan mülkiyet kavramı hakkında filozofların görüşleri, serbest ticaret teorisini savunan düşünürlerin görüşleri, iktisat teorilerini ve korumacılığın tarihçesini, o dönemde yapılan korumacılık türlerini, dış ticarete korumacılığın gerekçelerini tarihsel düzen içerisinde inceleyeceğiz.

Üçüncü bölümde, yeni korumacılığın ortaya çıkışını, ortaya çıkmasını sağlayan koşullarını, uygulanan korumacılık yöntemlerinden bahsedeceğiz.

Dördüncü bölümde, korumacılığın dönemlerinden bahsedilecek geleneksel korumacılık ve yeni korumacılık döneminde yaşanan gelişmeleri inceleyeceğiz. Bu kapsamda GATT/DTÖ'nün kurulması ve çok taraflı müzakere turlarından bahsedeceğiz. Serbest bölgelerin kurulması ve çeşitleri üzerinde değerlendirme yapacağız. Bu yaşanan gelişmelerin küreselleşmeye etkisini inceleyeceğiz.

Beşinci bölümde, yeni korumacılığın yoğun yaşandığı dönemlere bakacağız. ABD'de ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan 2008 krizinin nedenleri ve sonuçları incelenerek korumacılığa etkisi araştırılacak. Daha sonra, bu alanda yapılan ilk çalışmalardan olan ticaret savaşlarına yer verilecek. Ticaret savaşlarının başladığı demir-çelik ve alüminyum sektörü ayrıntılı incelenip değerlendirilecek. Ticaret savaşlarının dönem dönem yaşanan seyri incelenecek ve ekonomilere etkisi araştırılacaktır. Çin'in DTÖ'ye üye olması ve etkisi üzerinde incelemede bulunulacaktır. Çalışmada yaşanmış olan krizlerin korumacılığa etkisini grafik yorumlarıyla ve veri analizi ile ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Altıncı bölümde, Osmanlı'dan başlayarak Türkiye'nin dış ticaret politikası dönemsel olarak analiz edilecek. Dış ticaret politikası açısından önemli olan 24 Ocak kararları ve gümrük birliği anlaşmalarının dış ticaret açısından olumlu ve olumsuz yönleri karşılaştırarak analiz edilecek. Ticaret savaşlarının Türkiye'ye etkisi ve buna karşı Türkiye'nin aldığı kararlar incelenecek.

1 LİTERATÜR TARAMASI

Balassa (1978) yeni korumacılık ve uluslararası ekonomi çalışmasında 1974-75 yıllarında yaşanan resesyon döneminde gelişmeleri açıklamıştır. Bilindiği kadarıyla yeni korumacılık alanında yapılan ilk çalışmalardan biridir. GATT'ın tarife indirimleri yoluyla dış ticareti serbestleştirme çabaları, gelişmekte olan ülkelere büyüme hızını, gelişmiş ülkelere göre daha çok arttırdığını savunmaktadır. AET kapsamında kurulan Avrupa ortak pazarın kurulmasıyla farklı ülkelerle yapılan ticarete AET'nin korumacılığın arttığını açıklanmıştır. Çalışmasında korumacılığın ne ölçüde yapıldığı, uygulanan tarife dışı araçlarla ve ithalattaki azalışla açıklamaya çalışmıştır. Fransa, İngiltere, Almanya, Japonya ve ABD'de uygulanan korumacı politikalarından bahsetmiştir. Ekonomik istikrarın sağlanması için ve serbestleşmenin gerçekleşmesi için yapılması gerekenler hakkında bilgi vermiştir.

Cable (1979) yeni korumacılığın İngiliz ekonomisi üzerinde etkisini incelemeye çalışmıştır. Çalışma iki soru üzerinde durmuştur. Yeni korumacılığın ulusal çıkarlara ne kadar uygun ve yeni sanayileşmiş ülkelere ne ölçüde fayda ve maliyet sağladığı üzerinde durmuştur. İngiltere örneği üzerinden inceleme yapmıştır. İngiliz korumacılığına karşı en sert tepkinin Filipinler ve Hong Kong tarafından verildiğini söylemektedir. Korumacılığın en çok uygulandığı sektörün tekstil olduğunu, sanayileşmiş ülkelerin endüstriyel değişime daha hızlı uyum sağladığını savunmaktadır.

Anderson ve Humpage (1982) yeni korumacılığı analiz eden çalışmasında, yeni korumacılığı, yeniden tarifelerin belirlenmesi olarak tanımlamıştır. Korumacılığın

kotalarla ve tarife dışı engellerle yapıldığını ama etkisinin benzer olduğunu açıklamıştır. Birçok yeni korumacılığın kotalar gibi işlem görüp piyasayı bozduğunu, ticari sapmalara neden olduğunu, piyasayı daralttığını savunmaktadır. Kısıtlamaların maliyetleri arttırdığını ihracat sübvansiyonların da fiyatları arttırdığını savunmaktadır.

Ethier ve Fisher (1987) bu çalışmasında yeni korumacılığın ayırt edici özellikleri ile geleneksel teorileri karşılaştırıyor. Yeni korumacılığı teorik olarak tanımlamaya çalışmış, korumacılığı geçici önlem olarak görmüştür. Literatüre yeni girdiğini, telafi edici vergiler ve anti-damping gibi vergiler ile yapıldığını açıklamıştır. Yeni korumacılığın belirsiz olduğunu en belirgin olanlardan anti-damping belirlenmenin zor olduğuna dikkat çekmiştir. Firmalar açısından damping ve anti damping uygulamalarının etkisini standart oligopol model ile test etmiştir.

Hamilton (1989) çalışmasında geçici ekonomik politika olarak yeni korumacılığı incelemiştir. Yeni korumacılığın ayakkabı ve giyim endüstrilerini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Ayakkabı ve giyim endüstrisini incelemesinin sebebini geliştirmekte olan ülkelerin ihraç ettiği emek yoğun üretiminden oluşmasına bağlıyor. Tarife dışı önlemlerden bahsederken resmi olan ve olmayan önlem olarak ikiye ayırmıştır. Tarife dışı önlemlerin ticareti ne kadar sınırladığını tespit etmenin zor olduğuna dikkat çekmiş, ABD'nin uygulamalarının tarife dışı önlemleri meşrulaştırdığını savunmuştur. ABD, Tayvan ve Güney Kore'ye 4 yıllık gönüllü ihracat kısıtlaması uyguladığını bunun da domino etkisi yaparak İngiltere, Kanada ve tüm AT üyeleri arasında uygulanmaya başladığını söylemektedir. Korunan ülkenin ithalattan elde edilen kâr payı ne kadar yüksekse koruma sonucu endüstriye maliyetinin de o kadar yüksek olabileceğini açıklamıştır.

Krueger (1996) 'ihracat kısıtlaması ve yeni korumacılık' adlı çalışmasında ABD'nin yoğun olarak 1970 li yolların başlarından itibaren ithalatı kısıtlamaya gittiğini açıklamıştır. Yeni korumacılık kapsamında en çok sübvansiyonlar ve damping uygulandığını anlatmıştır. ABD'nin Japonya ile 1980'li yılların başında otomobil sektöründe, Japonya'nın ABD'ye ihracatını kısıtlamak için gönüllü ihracat kısıtlamasına gittiğini söylemektedir.

Crean (2009) korumacılık ve küresel ekonomik kriz üzerinde çalışma yapmıştır. Her ülkenin serbest ticareti korumak, dış ticaret politikasının merkezi olması gerektiğini savunmuştur. Liberalizmin büyümeyi arttırdığını, korumacılığın ise hiçbir şeyi korumadığı aksine ekonomiyi kötüye sürüklediğini açıklamıştır. G20'nin ülkeleri korumacılıktan vazgeçirmek için kritik öneme sahip olduğunu, G20'nin liberalizmi teşvik etmesi gerektiğini savunmuştur. Çalışması kavram analiz üzerinden yapılmış olup yorumsal analiz yapılmıştır.

Erixon ve Sally (2010) çalışmalarında 2008 krizinin neden olduğu korumacılık ile 1930 ve 1970 yıllarında yaşanan korumacılığı incelemiştir. 1930larda ve 1970lerde yaşanan krizlerle 2008 yılındaki krizleri karşılaştırmış, korumacılığın 1930lu yıllardaki kadar korumacılığın olmayacağını ancak; 1970li yıllardaki korumacılığın yaşanabileceğini söylemiştir. Serbest ticaretin küreselleşmeyi getirdiğini açıklamış, dünyanın da siyasi istikrar için serbestleşmeye ihtiyacı olduğunu savunmuştur.

Fouda ve Adale (2012) yazarlar çalışmalarında korumacılığı ve serbest ticareti değerlendirmiş korumacılığı yerel pazarların yabancıların eline geçmesini önlemek için uygulanan politika olarak açıklamıştır. Korumacılığı ve serbest ticareti kavramlar üzerinden analiz etmiş yorumlamışlardır. Korumacılığı ve serbest ticaretin dönemsel olarak inişli çıkışlı olduğunu açıklayarak dünyada liberalizmin genel olarak kabul edildiğinden bahsetmişlerdir.

Shin ve Roh (2019) yazarlar çalışmalarında yeni korumacılığın ticaret yardımlarına etkisi araştırılmış, korumacılığın çıkış noktasının gelişmekte olan değil gelişmiş ülkeler olduğunu savunmuştur. ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşlarının küresel bir risk olduğunu, savaşın nedenini iç, dış, siyasi ve ekonomik dengesizliğe bağlamıştır. Endüstriyel hasarı belirlemeye yönelik istatistiksel ve nicel analiz yöntemi denenmiş ve hesaplanmıştır. Çalışmada yerli (Kore) sanayinin gerçekte zarar görüp görmediği araştırılmış, nedensel ilişki analizinden yararlanarak trend analizi yapılmıştır.

Zulyadi ve Diğerleri (2020) yazarlar çalışmalarında korumacılık türlerini açıklamış, serbest ve yeni korumacılığı analiz etmiştir. Korumacılığın belirli endüstrileri canlandırmak amaçlı kullanıldığını ve korumacılığın gelişmekte olduğunu söylemiştir. AET içinde serbest ticaretin olduğunu ancak AET ile farklı ülkelerin ticaretinde korumacılığın devam ettiğini açıklamıştır.

Öz (2009) çalışmasında korumacılığın nedenlerini araştırmış, küresel krizlerin uzun sürmesini korumacılığa bağlamıştır.1929 krizi ile 2008 krizini karşılaştırmış, korumacılığın 1929 yılındaki kadar uzun sürmeyeceğini açıklamıştır.2008 krizinin 1929 krizinden farkını ortaya koymuş, DTÖ'nün korumacılığa engel olacağını savunmuştur. Aynı zamanda günümüz ekonomilerin büyük ölçüde dalgalı kura geçmiş olması ve G20 gibi uluslararası güçlü ekonomilere sahip grupların olmasının korumacılığa engel olacağını söylemiştir.

Atabey Baytar (2011) korumacılığın gelişmekte olan ülkelere etkisini araştıran çalışmasında, gelişmiş ülkelerin korumacılık ve serbest ekonomi politikalarında öncülük ettiğini savunmuştur. Artan milliyetçiliğin uluslararası baskıyı arttırdığını yerli malı, yerli işçi gibi önlemlerin korumacılığı arttırdığını söylemiştir.2008 ekonomik krizin sebeplerini ve artan korumacılık önlemlerini inceleyen yazarımız, ithalatta engellerin arttığını fakat bunun korumacılıktan kaynaklanmadığını savunmuştur. Korumacılığı ekonomik krizin sebebi değil sonucu olarak görmüştür. Çalışmada yeni korumacılığı tarihsel perspektifinde açıklamış, tablolar ve grafikler yardımı ile kriz ile korumacılığın arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Kalaycı (2011) çalışmasında 2008 krizinden sonra 1930'lardaki gibi korumacılığın uygulandığını iddia etmiş, soğuk ticaret savaşları olarak adlandırmıştır. Krizden sonra ortaya çıkan korumacılığın gerekçelerini ve paradigma (geçerli model) değişikliği olup olmadığını tahlil etmiştir. Korumacılığın paradigma kayması olarak algılanmasının yanlış olduğunu, krizin tahribatının geçtikten sonra tekrar liberal dış politikaya geçilebileceğini savunmuştur. Yazara göre Asıl olan korumacılık değil liberalizmdir. 2008 krizinden sonra yaşanan korumacılık politikalarını ise sürü psikolojisi olarak görmüştür. Kapitalist ülkeler için ise korumacılığı panzehir olarak görmüştür. Çalışmada serbest tezler ve korumacılık tezleri ortaya konulmuş, korumacılığın tarihsel arka planı incelenmiştir.

Mangır ve Acet (2014) çalışmalarında liberalizmin öneminden bahsetmiş, korumacılık politikalarının kriz dönemlerinde arttığına dikkat çekmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin korumacı politikalarda başarılı olamama sebebini, sanayi mallarında ara malına olan bağımlılığın döviz talebinin artışa neden olmasına bağlamıştır.

Alagöz ve Ceylan (2015) çalışmalarında tarife dışı müdahale araçlarından ve 2008 krizinden bahseden yazarımız, yeni korumacılık politikaların uygulanma sebebini

DTÖ'nün tarife indirimlerinden kaynaklandığını söylemiştir. DTÖ'nün korumacılığı azaltmak yerine, korumacılık politikalarının uygulandığı araçların değişimine sebep olduğunu anlatmıştır. Yeni korumacılığın ticaret saptırıcı olduğunu savunmuş, misillemelerin daha fazla istihdam kaybına neden olduğunu söylemiştir. Yeni korumacılığa çözüm olarak: Standartların ülkeler tarafından belirleniyor olması yerine her ülke tarafından kabul edilen ortak bir yapıya dönüşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışma eski ve yeni korumacılık teorileri üzerinde açıklayıcı yönetime başvurmuş, dış ticaret verileri ile desteklenmiştir.

Tekbaş ve Yıldırım (2016), 2008 krizinden sonra korumacılığın görünmez engeller ile yapıldığını savunmuşlar, nedenini ise GATT'ın kurulmasına bağlamıştır. Krizlerin korumacılığa neden olduğunu açıklamış, korumacılık ile mücadele etmek için krizlere önlem alınması gerektiğini savunmuştur. Çalışmada korumacılık ve yeni korumacılık tanıtılmış, korumacılığın etkilerini verilerle ve grafiklerle analiz etmiştir.

Ertürk (2017). Korumacılığın krizden çıkış olarak görülmesini eleştirmiş, aksine yeni krizlere sebep olduğunu söylemiştir. Korumacılık önlemlerinin kur savaşlarına yol açtığına değinmiştir. Krizlerin korumacılığı arttırdığını söylemiş ve en tehlikeli korumacılık türü olarak da finansal korumacılığı görmüştür

Aytekin ve Uçan (2018) çalışmalarında korumacılık politikalarının üzerinde değerlendirme yapmıştır. ABD ile Türkiye arasında dış ticaret açıklarını incelemiş, Türkiye'nin dış ticaret açığı verdiğini, korumacı politikaları ABD'nin değil Türkiye'nin uygulaması gerektiğinden bahsetmiştir. ABD ve Türkiye arasında artan korumacılık politikalarını ekonomik sebeplerden çok siyasi sebeplere dayandırmıştır.

Özkaya, Bozduman ve Yılmaz (2019) korumacılığın Türkiye ve Dünya üzerindeki yansımalarına değinmişlerdir. Korumacılığı merkantilizme benzeterek yeni korumacılığı neomerkantalizm olarak açıklamıştır. Yeni korumacılığın zararlarından bahsetmiş, ülke refahının artması için liberal ekonomilerin önemi üzerine durmuştur. Son dönemde yaşanan korumacılığın ticaret savaşlarına neden olduğunu söylemiş, diğer sektörlere etkisinden bahsetmiştir. ABD'nin yaptığı korumacılık nedeni ile süper ekonomik güç olarak ABD yerine Çin'in geçebileceğini söylemiştir. Artan korumacılık eğilimi, Çin'in ve ABD'nin büyümesine zarar verdiğine değinmiş, korumacılığın DTÖ tarafından engellenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çalışma kavramsal tanımlama yapılarak, veriler analiz edilerek yorumlanmıştır.

Koçakoğlu ve zaydın (2020) yeni korumacılığın yapılma nedenleri araştırmışlardır. Son dönemde yapılan korumacılığın ticaret savaşlarına neden olduğunu ve ticaret savaşlarının asıl sebeplerini incelemiştir. Ticaret savaşlarını sadece ekonomi ile açıklamamış, Çin'in ABD'nin hegemonyasına karşı çıkmasına bağlamıştır. Tek kutuplu dünya düzeninden çok kutuplu dünya düzenine geçme durumundan dolayı son dönemde korumacı politikaların arttığını savunmuştur. Gücün Atlantik'ten Pasifik'e kaydığını, ticaret savaşları bağlamında yapılan korumacılığın asıl neden olduğunu söylemiştir. Yapılan çalışmada yöntem olarak korumacılığın tarihinden kısaca bahsedilip, grafiklerle yorumlanmış, analiz edilmiştir.

Demir ve Kurt (2020) korumacılığın gelişmiş ülkeler ile bağlantısını araştırmışlardır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin korumacılık ile bağlantılı olduğunu savunmuş, zamanın önemli merkantilist ülkelerinin günümüzün gelişmiş ülkeleri olduğunu göstererek örneklendirmişlerdir. Çalışmada korumacılık ve liberalizm kavramsal olarak tanımlanmıştır. Yeni korumacılık ve 2008 krizi sonrası yaşanan korumacılık değerlendirilip, makro veriler ışığında analiz edilmiştir. Liberalizmi, sanayisi güçlü olan ülkelerin korumacılığı ise sanayisi geri kalmış ülkelerin tercih ettiğini tarihten örnek vererek açıklamıştır. Gelişmemiş ülkelerin korumacılık yaparak gelişmiş ülke korunumuna geldikten sonra liberalizmi savunduğunu anlatmıştır. Son olarak da korumacılığın Türkiye açısından uygun sektörlere uygulanması durumunda faydalı olacağını anlatmıştır.

2 SERBESTLEŞME VE KORUMACILIKLA İLGİLİ GELENEKSEL FİKİRLER

2.1 SERBEST TİCARETİN GELİŞİMİ

Ticaret dediğimiz kavram; alıcısı tarafından değer taşıyan bir mal veya hizmetin satıcısı tarafından değer taşıyan mal veya hizmet karşılığında değer tokuőudur. İnsanın var olduğu ilk yıllardan beri var olduğuna inanılan ticaret gelişimi bugünkü düzeye gelene kadar uzun yıllar geđmiőtir.

2.1.1 Ticaretin Başlangıcı

Ticaret dediğimiz şey malların üretimden tüketimine kadar ekonomik değer taşıyan başka nesneler ile değerştirilmesi, malların alışı ve satışı anlamında kullandığımız değer tokuő sistemidir. Ticaretin ilk şekli takastır. Takas ile mal ve hizmetler birbiri karşılığında değer tokuő edilir. Günüümüzde de değerim aracı olarak para kullanılmaktadır. Paranın ticaret hayatında keőfedilip kullanılmaya baőlanması insanlık tarihinin erken dönemlerine dayanmaktadır. Pek çok tarihçi ticaretin takas yöntemiyle başlamış olduğunu düşünmektedir.

Ticaretin amacı, insanın ihtiyaçlarını karőılamaktır. Üretimin kısıtlı olmasından dolayı ve insanın kendi ihtiyacını karőılamak zorunda olduğundan kendinde olan mallar ile kendinde olmayan mallar arasında takas yapmak ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tarım ile ilgili faaliyetlerin artması, malların çeőtlenmesini beraberinde getirmiş, bundan dolayı mal değerimi için kullanılan takas ekonomisi yetersiz kalmaya başlamıştır. Takas ekonomisinin iőlerliđini kaybetmesinin temelinde; malın dayanıklılık, kıtlık, bolluk durumu gibi pek çok neden bulunmaktadır. Örneğin; takas için tarafların karşılıklı isteklerinin uyuőmadıđı durumlara çokça rastlanılmaya başlanmıştır. Taze meyve ile tahıl değerştirmek istendiğinde tahıl olgunlaőmamıő ise işlem imkânsız hale gelmekteydi. Benzer biçimde malların biri çabuk bozulan (balık, tereyağı gibi) diğer uzun süre dayanıklı (tuz, bal gibi) bir mal ise takas sonucunda bir taraf uzun süre fayda sağlamakta diğer

ise kısa dönem fayda sağlamaktadır. Bu da takas/ trampa işlemlerinin yapılmasını zorlaştırmaktaydı. Üretilen ürün çeşidinin ve insan nüfusunun artmasıyla her geçen takas yapılacak malların takası zorlaşmış, ürün değişimini kolaylaştırmak için toplum tarafından genel kabul görülen değerli madene ihtiyaç duyulmuştur. Alışveriş esnasında kullanılan ve fiyat ölçüsünü sağlayan değerli madenlerden üretilmiş nesnelere sikke adı verilmiştir. Sikke zaman içerisinde takas yönteminin yerine geçmiş, ekonominin büyümesine ve alışverişin artmasına vesile olmuştur (Fidan, Dilek, & Esev, 2019: 146). İlk para Lidya Kralı Kroisos (Krezüs) zamanında Elektron denilen altın ve gümüş karışımı madenden, bakla şeklinde basılmıştır. Sikke, Lydia krallığında bir defa icat edildikten sonra Küçük Asya sınırlarını aşarak Akdeniz dolaylarında diğer memleketlere de süratle yayılmıştır. Lidyalıların tarihe yaptıkları en büyük katkı paranın icadı olmuştur (Yükçü & Atağan, 2011: 86). Değer taşıyan ortak kullanım amacı olan para, değişim aracı olarak yaygın kullanılmaya başlanmıştır. Paranın kullanılmasının artmasıyla ticaret artmış ve ticari sistem gelişmiştir. Ticari sistemi düzenleyen kanunların düzenlemesiyle de günümüz ticaret sistemi ortaya çıkmıştır.

Ticaret tarihinin başlangıcına bakacak olursak ticaretin önce Mısır Uygarlığında Nil Nehri'nin kenarında yapılan tarım ve hayvancılık ile yapıldığını görürüz. Kutsal Kitap'ta da Yusuf'un kardeşlerinin ürettikleri ürün karşılığında filolara doldurulmuş tahıl ürünlerini takas yapan memurlar aracılığı ile buğday karşılığında takas yaptıklarını anlatmaktadır (Yılmaz, 2020). Burada takas yapılması ticaret hayatının olduğunu ve takas yapan memurlarının olması ticaret hayatını düzenleyen yasalar olduğunu göstermektedir. Daha sonra batıda Roma Uygarlıkları, doğuda Çin Uygarlığı gibi yeni ve birbirinden çok farklı uygarlıklar kurulmuş ve böylece deniz aşırı ticaret başlamıştır.

2.1.2 Serbest Ticaretinin Ortaya Çıkışı

Serbest ticaret dediğimizde aklımıza ilk gelen bir ticari faaliyetin piyasaya girişi ve çıkışı serbest olduğu, tekelleşmeye sebep olan haklar ile özel imtiyazlar ile bu ticari faaliyetlerin kısıtlanmadığı duruma serbest ticaret diyoruz. Serbest ticaret düşüncesinin gelişimin tarihine bakacak olursak, iktisadi analize dayanmadan sadece felsefi düşünce olarak MÖ 8. Yüzyıldan başlayarak MS 5. Yüzyıla kadar Antik Yunan Felsefesinin izlerini taşımaktadır. Antik Yunan Felsefesinin önemi, bu

düşüncelerin daha sonra gelen felsefi hayatını etkilemesindendir. Ekonomi politik veya iktisadi fikirler, Eski Yunan'a özgü iktisat anlayışından gelmek suretiyle doğmuştur. Bu yüzden Smith, Malthus, Mill gibi klasik iktisatçıların hemen hepsi Yunanca çalışmışlar ve Eski Yunan filozoflarının eserlerine atıfta bulunmuşlardır (Ökte ,2008: 38). Antik Yunan halkının geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı. Antik Yunanda yaşayanlar bir yandan topraksız ve az topraklı çiftçiler, diğer yandan da büyük toprak sahibi soylular olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır. Bu büyük toprak sahipleri, Kral'ın yetkilerini kısıtlamış ve üretim faaliyetlerine yön vermek suretiyle iktisadi hayatın içinde yer alarak başat güç olarak varlığını soylular olarak sürdürmüştür.

Lidya MÖ 7.yy. ortalarında sikkeyi kullanarak takas işlemini kolaylaştırmıştır. Anadolu'nun batısında yer alan Lidya'nın Antik Yunan ile etkileşimi sonucu para Eski Yunan'da kullanılmaya başlanmıştır. Paranın iktisadi hayatta kullanılması Antik Yunan'da üretimin piyasa için yapıldığının bir göstergesidir. Paranın Antik Yunan'da iktisadi hayatta kullanılmaya başlanmasıyla, faizle ödünç verme işlemi başlamış. Küçük üreticiler, rant ödeyebilmek için yüksek faizlerle borçlanmışlar; borçlarını geri ödeyemedikleri zaman da köle durumuna düşmüşlerdir. Böylece kölelik artmıştır (Ökte ,2008: 40). Köleliğin artmasıyla toplum ya köle sahibi ya da kölelerden oluşan zıt iki kutup haline gelmiştir. Köleler toplumun %15-%35 gibi kısmını oluşturmaktaydı (Bakırezer, 2008: 21). Yunanlılar devlet yönetimiyle uğraştıklarından iktisadi faaliyette köleler ve yabancılar uğraşmaktaydı. Büyük toprak sahipleri ve üretime yön vermek suretiyle (eşya ve ticaret hukuku, ceza hukuku gibi kural koyarak) iktisadi faaliyetin içinde yer aldılar. Yerleşik yabancıların toprak sahibi olma hakları olmadığından, ticaret ve zanaatla uğraşmaktaydı. Zanaat çeşitlerinin artması ve iş bölümünün artmasıyla iç ve dış ticaret artmıştır. Akdeniz'de ve Karadeniz'de koloniler kurmaları ve parayı kullanmaları ve faizle ödünç verme işlemini yaygınlaştırmaları gibi nedenlerle büyük toprak sahibi dediğimiz soyluların güçleri artmıştır. Tahılın ucuz olmasından dolayı katma değeri yüksek olan ürünler üretmeye başlamış ve yeni kolonilerin kurulmasıyla ticaret hacmi genişlemiş küçük işyerleri basit imalat firmaları haline gelmiş ve bunlar için gerekli olan işgücü, kölelerden karşılanmıştır. Toplumların ekonomileri köle emeğine dayanmakta, bu durum, Yunan toplumunda köleliğin kurumsal hale gelmesine yol açmaktaydı. Ticari hayatın gelişmesiyle kira ve vergi miktarı artmıştır;

ancak Antik Yunan'ın esas geçim kaynağı halkından sağlanan kira ve vergi değil, savaşlarla ele geçirilen yerlerden elde edilen kira ve vergilerdir. Askeri başarılar daha fazla köle, toprak maden, ganimet, haraç ve vergilerin artmasını sağladı ve ticaret daha da büyüdü. Antik Yunan'ın genişleme dönemi, dönemin hukuk rejimine, iktisat bilimine ve iktisadi geleneğine yansımıştır (Günay, 2015: 52). Bu da liberal iktisatın doğuşunu oluşturan bireyselliği ve özel mülkiyeti ortaya çıkarmıştır.

2.1.3 Antik Çağ'da İktisadi Düşünürler

Antik Yunan'ın en önemli düşünürlerinden biri Platon'dur. İslam dünyasında, Eflatun olarak bilinir. Platon, yeni bir toplum düzeni kurma amacına yönelik çalışmalar yapmış ve dolaylı olarak iktisadi konulara ait düşüncelere değinmiş, bu düşünceler de Devlet ve Kanunlar adlı eserlerinde yer almıştır (Ökte K. S., 2008: 48). Platon ekonomik faaliyetlerin iş bölümü şeklinde yapılması gerektiğini şu sözlerle anlatmaktadır. Herkes kendi ürettiği şeyleri diğerlerinin ortak kullanımına sunmalı. Mesela, bir çiftçi tek başına, kendi ihtiyacının dört katı yiyecek üreterek ve böylelikle de kendi yiyecek ihtiyacını karşılamaya yetecek olan zamanın dört katını harcayarak diğer insanların da karnının doymasını sağlayacak (Platon Devlet: 66). Platon'a göre yöneticiler iktisadi faaliyette bulunmamaları gerektiğini, özel mülkiyet sahibi olmamaları gerektiğini ifade etmiştir. Eğer yöneticiler özel mülkiyet duygusundan ve zengin olma isteklerinden kendilerini arındırmazlarsa zengin olma hırsının yönetme gücü hırsından daha ağır basacağını söylemektedir (Tomanbay, 2019: 5). Dönemin diğer ünlü düşünürü olan Aristo hocası Platon'dan ayrılmış ve Politika (Politics) adlı ünlü kitabında Plato'nun savunduğu ortak mülkiyete karşı çıkmış ve özel mülkiyetin daha yararlı olduğunu savunmuştur. Aristo'ya göre mülkiyet edinmenin bir türü olan geçim sağlama, doğaya uygundur ve yönetim ekonomisinin bir parçasıdır. Buna göre, kaynaklar yaşamak için faydalı ya da zorunlu olmalarından ötürü biriktirilebilecek kaynaklar ya başından hazır bulunmalı ya da bu edinme sanatı onları sağlamalıdır. Ele aldığımız ev de olsa, devlet de olsa, bu doğrudur. Ben, gerçek anlamda zenginliğin, işte böyle mülkiyet kavramlarından meydana geldiğine inanıyorum (Aristoteles, 1975: 15).

2.2 SERBEST TİCARETİ SAVUNAN GÖRÜŞLER

Serbest ticaretin herkesin yararına olduğunu, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin uluslararası refahı arttıracığı görüşü liberal iktisatçılar tarafından kabul edilen genel görüştür. Merkantalizm'e karşı olarak doğmuştur. İleriki konularda Merkantilizm ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Serbest ticareti savunan görüşlere baktığımız zaman ilk görüş Fیزیokratlardan gelmektedir.

2.2.1 Fیزیokratlar

Fransa'da XV'inci Louis'in saray doktoru olan Dr. Quesney'in etrafında toplanan aynı ekonomik düşünceyi savunan iktisadi görüşlerden oluşur. Ekonomi biliminin ilk düzenli görüşlerini içerir. Bu görüş tarım aleyhine gelişen sanayiye verilen büyük öneme tepki olarak doğmuştur. Fیزیokratlara göre tarım sanayiden çok daha önemlidir. Fیزیokratlara en büyük tepki verenlerden biri İtalyan merkantilist düşüncesini savunan Galiani olmuştur. Galiani'ye göre önemli olan sanayidir. Buğday ucuz olmalıdır ki sanayi gelişebilsin (Hançerlioğlu, 1995: 309). Tarımın üretim düşünce sisteminin merkezi haline gelmesi gerektiğini savunur. Zenginlik kaynağı topraktır. Fیزیokratlar, verginin topraktan alınması gerektiği, çiftçiden alınmamasını gerektiğini çünkü çiftçinin üretken olan artık-değer yaratmakta olduğunu söyler. Eğer çiftçiden alınırsa toplumun fakirleşeceğini, büyük toprak sahiplerinin orantısız olarak zenginliğinin artacağını söyler. Verginin asıl büyük toprak sahiplerinden alınması gerektiğini, büyük toprak sahiplerinin elde ettikleri rant üzerinden vergi alınabileceğini söyler. Bu yüzden vergi politikalarının da tarıma öncelik vermesi gerektiğini savunur (Aydın, 2013: 35)

Fیزیokratların iktisat bilime bir diğer katkısı ticaretin iki yanlı bir işlem olduğunu 'her malın alışı bir satıştır, her malın satışı bir alıştır.' Düşüncesini ortaya atarak klasik iktisatçı olan J. B. Say'ın pazarlar yasası dediğimiz say kanununa öncülük etmeleridir.

2.2.1.1 Doğal Düzen

Bu akımın teorisyenleri iktisadi ve sosyal faaliyetleri düzenleyen müdahalelerin azaltılması ticaret hayatında özgürlüklerin genişletilmesini savunur. Bu görüşe göre, bütün toplumların temel ve kurucu yasalarını içeren genel ve özlü bir doğal düzen

vardır. Bu düzen Allah tarafından oluşturulmuş ve toplumun çıkarlarına uygun olan bir düzendir. İnsanların görevi bu düzeni tanıyıp buna uymalarıdır. Doğada birlikte yaşamayı düzenleyen bu düzen varken, insanların tabiatla birlikte yaşamayı düzenlemek için yapay yasalar oluşturarak ekonomiye müdahale etmelerine gerek yoktur (Tomanbay, 2019: 5). Bu yüzden fizyokratlar Liberal iktisat söyleminin ana sloganı olan “Laissez faire et laissez passer” (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) kullanılmıştır. Mülkiyet kurumu bu düzenin gereğidir. Dolayısıyla hiçbir şey bu hürriyeti kısıtlamaya çalışmamalıdır. Fizyokratlara göre arz ve talep arasında dengesizlikler geçicidir. Piyasa mekanizmasının, bu dengesizliği kendiliğinden gidereceğini, dolayısıyla müdahalenin gereksiz olduğunu savunmuşlardır.

Fizyokratlarda hürriyet talepleri, mülkiyet hakkına saygı isteği gibi, gittikçe bir dogma halini almıştır. Mübadele de hürriyet, hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Kişisel mülkiyetten ayrılamayan ve onun kurucu bir parçasını meydana getiren, emek hürriyetidir. Devlet ekonomik olayları akışına bırakırsa ve müdahale etmezse, her şey kendiliğinden uyum ve düzen içinde yürür. Ekonominin başlıca amacı da bu tabii düzenin yasalarını incelemektir (Günay, Türkmen, & Özbek, 2018: 56)

2.2.2 Klasik İktisat Teorisi

Klasik iktisat teorisi liberal iktisat anlayışının temelini oluşturur. Gelişmesini rasyonalizm ve aydınlanma felsefesine borçludur. Adam Smith ‘in 1776 yılında yayınladığı ‘Ulusların Zenginliği’ adlı eserinden John Stuart Mill’ in 1848’te ‘Politik İktisatın Temelleri’ adlı eserlerin yayınlandığı döneme kadar geçen sürece Klasik İktisadi Düşünce diyoruz. Bu düşüncenin belli başlı savunucuları arasında: Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill ve Jean Baptiste Say’ı sayabiliriz.

Bilim, gelişme gücünü özgür düşünceden alır. Klasik iktisadın geliştiği dönem, kilisenin etkisini yitirdiği, özgürlüklerin arttığı akıl ve bilimin öne geçtiği döneme denk gelmektedir. Rönesans’ın gerçekleştiği bu döneme Akıl Çağ da denebilir. İşte özgürlüklerin arttığı, aklın öne geçtiği bu dönemde David Hume, Adam Smith, Immanuel Kant düşüncelerini özgürce açıklayacak ortam buldular ve özgürce açıkladıkları düşünceleri ile liberal iktisatın temelini oluşturdular.

Liberal iktisat, merkantilizme tepki olarak doğmuştur. Bu dönemdeki girişimci sınıf merkantilizm döneminde tekellere, devlet otoritesine, ayrıcalıklara, soyluların toprak mülkiyetinden kaynaklanan gücüne karşı doğmuştur. Bu görüş, bireyselliğe dayalı, özgürlüklerin güvence altında olduğu, ekonomin doğal işleyişine dayandığı, devlet müdahaleciliğinin minimum olduğu bir dünya görüşünü benimser. Bu görüşü Fizyokratlar, Klasikler ve Neo Klasikler savunmakla birlikte en büyük pay klasiklere aittir. Klasik iktisadın kurucusu kabul edilen Adam Smith, Fizyokratların doğal düzen felsefesinden oldukça etkilenmiş bu düzene uyulduğu müddetçe iktisadi toplum düzeninin kendiliğinden işleyeceğini savunmuştur. Klasik iktisada göre piyasa ekonomisi içerisinde müdahale olmaksızın fiyat mekanizmasının kendiliğinden temizlenmesi, yani tam istihdam dengesine gelmesini sağlayacaktır. Tam istihdam dengesinin sağlanması, ekonomideki tüm üretim faktörlerinin üretimde kullanıldığı anlamına geldiğinden, işsizlik olmayacak. Ayrıca üretim yani milli gelir de en yüksek seviyeye ulaşacaktır. Bu durum piyasa ekonomisine herhangi bir müdahaleyi gereksiz kılacaktır (Yasa, 2017: 5).

Klasik iktisatçılar dış ticarete başarıyı uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayandırmıştır. Uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşma verimlilik düzeyinin artmasına ve böylece dünya üretim ve refah düzeyinin artmasına sebep olacaktır.

2.2.2.1 Adam Smith (Mutlak Üstünlükler Teorisi)

Klasik iktisat düşüncesinin temsilcisi Adam Smith olarak kabul edilir. A. Smith'in iktisat teorisi için en önemli eseri sayılan 'Ulusların Zenginliği' adlı eserinde serbest dış ticareti savunarak merkantilizminin tek taraflı kazanç sağlamayı amaçlayan düşüncesi yanlış olduğunu söylemiş ve eleştirmiştir. Emeğin servetin gerçek kaynağı olduğunu savunmuştur. Adam Smith'e göre bir ulusun ihtiyaçlarını karşılayan tükettiği malları meydana getiren emeğin yıllık karşılığıdır. Fizyokratlar sadece tarımsal alanda çalışılan emeği, üretken olarak kabul ederken Adam Smith üretken emeği artı ürün yaratan emek kabul ederek, üretken olan emek veya üretken olmayan emek ayrımını yaparak, emeğe yeni bakış getirmiştir. Bu ayrımın esas olan değer katma olup olmadığıdır. Eğer emek, üzerinde harcandığı nesnenin değerine değer katıyorsa üretken demektir. (Smith, 1776/2006: 32). Adam Smith'e göre üretken

olan emek sermayeden daha çok pay almalı, üretken olmayan emek sermayeden daha az pay alarak milletin zenginleşmesinde temel rol almalıdır.

Adam Smith zenginliğin temel kaynaklarından biri olan emek verimliliğini iş bölümüne dayandırmaktadır. İş bölümü kavramı, Smith'te temel insani eğilim ve etkinliklerin doğal bir sonucu olarak görülmekte ve planlanan, geliştirilen bir kavramsal içeriktir. Dolayısıyla gerekli olan gönüllülük, zorunluluk gibi kavramlar ile değil, doğallık kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Doğan E. , 2017: 6). Binlerce insan farkında olmasa da iş birliği yaparak yaşarlar. İşte bu süreç her insanın belli işe eğilmesine, bu iş için yeteneklerini geliştirmeye ve diğer insanlardan farklı yeteneklerin oluşmasına ve üretimde iş bölümünün ortaya çıkmasına sebep olur. İş bölümü de üretimde uzmanlaşma yoluyla verimliliği arttırmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Bıçak üreten bir atölyede bir işçi 20 tane bıçak üretebilmekteyken iş birliği ve uzmanlaşmanın sonucu 4000 bıçak üretebilmekte, ortalama üretime baktığımızda işçinin tek başına üretimine kıyasla birkaç kat fazla üretim yaptığı görülmektedir. Bunun sebebinin araştırıldığında üretilen bıçağın iş bölümü yapılarak üretildiği, bıçağı üretim aşamasında kimisinin bıçağı fırınladığı, kimisinin kalıbını oluşturduğu başka kişinin keskinleştirdiği yani üretim sürecinde, iş bölümü sonucu kat kat fazla üretimin elde edildiği anlaşılmıştır (Bocutoğlu, 2015: 14)

Adam Smith fizyokratların doğal düzen teorisinden etkilenecek bu teoriyi geliştirmiş 'Görünmez El' kavramını ortaya atmıştır. Piyasanın kendiliğinden dengeleyici/düzenleyici niteliğini temsil eden Görünmez El, dengenin ve düzenin sürekli sağlandığı kusursuz işleyen bir makine veya saat düzeni olarak görülmekte bireysel çıkarlarla toplumsal çıkarlar arasında bir uyumun varlığı düşüncesi de 'Görünmez El' teorisinde kendisini göstermektedir (Başaran, 2018: 10). Bu Görünmez El teorisi rekabetçi piyasada işleyen mekanizmadır. Bu görüşe göre, devlet ekonomiye müdahale etmemelidir. Çünkü kişisel çıkarlar iktisadi yaşantıya uygun olarak devam eder. Rekabetçi piyasa, ürünün en ucuz ve en kaliteli üretimini sağlamaktadır. Bu kişisel çıkarlar toplumun çıkarlarıyla uyumlanmaktadır.

A.smith'e göre her ülke mutlak üstünlüğe sahip mallarda uzmanlaşma sağlayarak daha düşük maliyetle üretim yapabileceğini ve uluslararası serbest ticaretle uzmanlaşmaya giderek daha kazançlı çıkacağını açıklamıştır. Örnek vermek gerekirse

	<u>BUĞDAY</u>	<u>KUMAŞ</u>
Türkiye	12	4
Fransa	4	12

Bu örneğe bakacak olursak Türkiye’de 1 birim kumaş $12/4=3$ birim buğday değişebilmekte. Fransa’da 1 birim kumaş $4/12=1/3$ buğdayla değişebilmektedir. Yani Türkiye buğday üretiminde uzmanlaşmalı. Fransa da kumaş üretiminde uzmanlaşmalıdır. Mutlak üstünlüğe sahip olma koşulu ve karşılıklı ticaret yapan her ülkenin kazanç sağlayacağı ilkesi fakir ülkeler için yeterli olmamış bu boşluğu da Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile D. Ricardo doldurmuştur.

2.2.2.2 David Ricardo (Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi)

Adam Smith in Mutlak Üstünlük tezindeki eksikleri gören Ricardo bu durumda bile kârlı bir dış ticaret yapılabileceğinin Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile ortaya koyarak ülkelerin her durumda yani mutlak olarak avantajlı olmadıklarında bile ticaret yapabileceklerini savunmuştur (Küçükkalay, 2010: 225).

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi hangi malların ihraç edileceğini, hangi malların ithal edileceğini belirleyen analizdir. Bu teoriye göre hangi malların daha az emekle üretildiğini belirlenip daha az emekle üretilen mallarda uzmanlaşma sağlanacak, yabancı ülkeler de karşılaştırmalı üstünlüğe sahip mallarda uzmanlaşma sağlayacak ve böylece daha ucuza ithal ederek daha çok kazanç sağlayacaktır. Yani her iki ülke de pahalıya ürettiği malları daha ucuza ithal edebilecektir. Karşılaştırmalı Üstünlüğe sahip olan ülke de ucuza ürettiği malı ihraç edebilecektir. Böyle bir durum, dış ticaretten sağlanan kazançların ülke refahını en üst düzeye çıkarmakla birlikte, serbest ticaret yoluyla dünya ekonomik refahının da yükselişine neden olacaktır. Bir örnekle açıklamak gerekirse

Bir iş günü ile üretilen mal miktarları

	<u>Çikolata (kg)</u>	<u>Motorlu Taşıtlar (adet)</u>
Türkiye	40	4
Almanya	80	20

Almanya her iki malda da Mutlak Üstünlüğe sahiptir ve her iki malı da Türkiye'ye göre daha ucuza üretebilmektedir. Mutlak Üstünlüğe göre Türkiye ve Almanya bu iki malda ticaret yapamaz. Ancak Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlüğüne göre her iki ülke ticaret yapabilir ve kazançlı çıkabilir. Yani bu mallardaki üstünlük dereceleri farklıdır. Çikolata üretiminde Almanya 2 kat üstünlüğe sahipken motorlu taşıtlar üretiminde 5 kat üstünlüğe sahiptir. Yani Karşılaştırmalı Üstünlüğe göre Almanya Türkiye'den çikolata ithal etmeli, motorlu taşıtlar ihraç etmeli ve motorlu taşıtlar üretiminde uzmanlaşmalı. Türkiye de Almanya'dan motorlu taşıtlar ithal edip çikolata ihraç ederek çikolata üretiminde uzmanlaşmalıdır. Model, bu özelliğiyle en az bir ülkenin kazandığı ve ticaret ilişkileri sonucu hiçbir ülkenin kaybetmediği bir ticari ortama zemin hazırlamaktadır (Findlay, 1991: 99-100). Bir mal veya hizmetin, diğer ülkedeki mal veya hizmete göre nispi anlamdaki fiyat farklılıklarını baz alarak dış ticaret yapmaları gerektiğiyle alakalıdır (Erkan, 2012: 3). Bu teorinin gerçekleşebilmesi için karşılıklı ticaret yapan her iki ülkenin de üretilen malların maliyetleri farklı olmak zorundadır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi bugün bile geçerliğini korurken bazı eksikleri vardır. Kendinden sonra gelen iktisatçılar bu eksikleri gidermenin yolunu araştırmışlar ve Karşılaştırmalı Üstünlük modeline katkı yapmışlardır. Bu analizde, eksik bırakılan nokta ülkeler arasında üretim maliyetlerinin neden farklı olduğunu açıklanmamasıdır. Ricardo bunu, emek verimliliğinin uluslararası farklılığı olarak görmüş; ama emeğin veriminde farklılık oluşturan sebeplerle ilgilenmemiştir.

Ricardo Modelinin diğer eksiklerine değinecek olursak Ricardo da modelde maliyeti olarak emek-değer görürken diğer maliyetleri görmemiştir. Oysa doğal kaynaklar girişimcilikte önemli maliyet olarak görülebilir. Bu durumu ancak fırsat

maliyeti olarak açıklayabiliriz. Diğer bir eleştirilecek yaklaşım ise, emeği homojen olarak görmesidir. Oysa emek homojen değildir. İşçinin kazandığı deneyim bilgi beceri farklıdır. Ricardo 'ya göre iş gücü hareketliliği ülke içinde tam hareketli iken, ülkeler arasında ise tam hareketsizdir. Oysa işgücü hareketliliği ülke içinde ne tam hareketli ne de ülkeler arasında tam hareketsizdir. Aynı zamanda üretimi sadece ihracat olarak düşündüğü için ithalat yapılan ürünü de bir miktar da olsa ülke içinde üretilebileceğine hiç değinmemiştir. Modelini kurarken de sadece arz yönünü dikkate almış, talep yönünü hiç görmemiştir. Oysa bir malın fiyatı belirlenirken arz ve talep miktarına göre belirlenir. Her iki ülke arasında 'Dış Ticaret Hadleri' ülkelerin talep ve arzlarına göre belirlenirken, dış ticarete katılan ülkeler arasındaki değişim oranını belirsiz bırakmıştır (Doğruyol & Cicioğlu, 2013: 126). Ticaret yapacak ülkelerin sağlayacakları faydaların ölçüsü uluslararası fiyat oranına bağlıdır. Bu oran ise talep oranına bağlı olarak oluşur. Daha sonra dış ticaret hadlerine talep olarak bakan J.S. MİLL Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisine katkı yapacaktır.

2.2.2.3 Eli Heckscher ve Bertil Ohlin (Heckscher-Ohlin (H-O) teoremi)

Karşılaştırmalı üstünlük teorisinin eksikliğini, daha sonra gelen İsveçli iktisatçı Eli Heckscher'in (1879-1952), 1919 yılında yayımlanan bir makalesinde Faktör Oranları Teorisini ileri sürmüştür. Eli Heckscher 'in öğrencisi olan Bertil Ohlin de bu teoriyi geliştirmiştir. Bundan dolayı bu teoreme Heckscher-Ohlin (H-O) teoremi denmektedir. Heckscher ve Ohlin, Ricardo tarafından açıklanamayan iki soruya cevap aramışlardır. Birincisi, karşılaştırmalı üstünlüğün sebebi, diğeri ise üretim faktörlerinin kazanımları üzerinde araştırdığı çalışmadır. Örneğin, gelir dağılımı üzerinde uluslararası ticaretin etkisi vardır. Zira H-O faktör donatımının, bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün temeli olduğunu ileri sürer. Faktör donatımı teorisi, karşılaştırmalı üstünlüğü bir ulusun üretim koşullarındaki farklılığa göre açıklar. Teori, bir ulusun kaynak donatımının, karşılaştırmalı üstünlükte oynayacağı anahtar role değinir (Arslan & Terzi, 2006: 2). Teoriye göre faktör oranı olarak hangisi daha yoğun ise o alanda üretimde bulunurlar, ihraç ederler. Örnek olarak: Çin iş gücü bol olduğundan ayakkabı üretebilirken, tarım alanlarının bol olduğu Amerika ise buğday üretebilir. Çin ucuz iş gücünden dolayı ayakkabı ihraç edebilirken, Amerika verimli geniş tarım alanları olduğu için buğday ihraç edebilir. Heckscher-Ohlin, karşılaştırmalı üstünlük modeline sadece emek olarak değil, emeğin yanına ikinci bir

üretim faktörü olarak da sermayeyi eklemektedir. Karşılaştırmalı üstünlük modelinde üretim faktörü olarak yalnız emeği ele alırken, Heckscher ve Ohlin'in geliştirdikleri modelde ise, sermaye de üretim faktörü olarak emeğin yanında yer almaktadır. Sermaye de bir faktör olarak dış ticareti etkilemektedir. Heckscher ve Ohlin Modeli uzun bir süre faktör bileşimlerini ayıramadıklarından test edilememiştir. Daha sonra girdi çıktı yöntemini geliştiren ve bu yöntemi ABD verilerini kullanarak, test etmeyi başaran Leontief, Heckscher ve Ohlin Teorisini test etmeyi başarmıştır. Bu yönteme göre ülkeler faktör yoğunluğu hangisi daha çok ise o ürünü ihraç edecektir. ABD 'de Girdi Çıktı Yöntemini uygulayarak yapılan teste ABD 'nin sermayesi yoğun olan ürünleri ihraç etmesi beklenmektedir. Emeği yoğun malları ise ithal etmesi beklenmektedir. Yapılan test sonucundaki tabloyu incelersek:

Tablo 1.

Leontief 'in Test Sonucu

	İhraç Malları (1) (1 Milyon Dolar)	İthalata Rakip Mallar (2) (1 Milyon Dolar)	(2/1)
Sermaye (dolar 1947 yılı)	2.550.780	3.091.339	1,2
Emek (çalışma Yılı)	182.213	170.004	0,9
Sermaye /emek yılı	14.010	18.180	1,3

Kaynak:(Seyidoğlu, 2013, s. 60)

ABD'nin sermayesi yoğun faktör ürünlerini ihraç etmesi beklenirken daha çok emek yoğun faktör ürünlerini ihraç ettiği görülmüş, emek yoğun faktör ürünlerini ithal etmesi beklenirken daha çok sermaye yoğun faktör ürünlerini ithal ettiği görülmüştür. Şaşkınlık yaratan bu sonuç paradoks olarak tanımlanmıştır. Bu paradoks Leontief tarafından şöyle açıklanmıştır. ABD'deki işçiler dünyadaki diğer işçilere göre daha eğitilmiş ve daha verimli çalışmaktadır. Aynı sermaye oranlarıyla çalışsa bile verimlilikleri yüksektir.

2.2.2.4 John Stuart Mill (Karşılıklı Talep Kanunu)

J.S Mill, uluslararası ticari ilişkilerde talep kavramının önemine dikkat çekerek mübadele edilen malların birbirinin cinsinden değerini ifade eden ticaret hadlerine ulaşmış, bu surette karşılıklı talep yasasını açıklamıştır. Dış ticaret talebe göre belirlenirse kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlar. Bu durumda dış ticarete

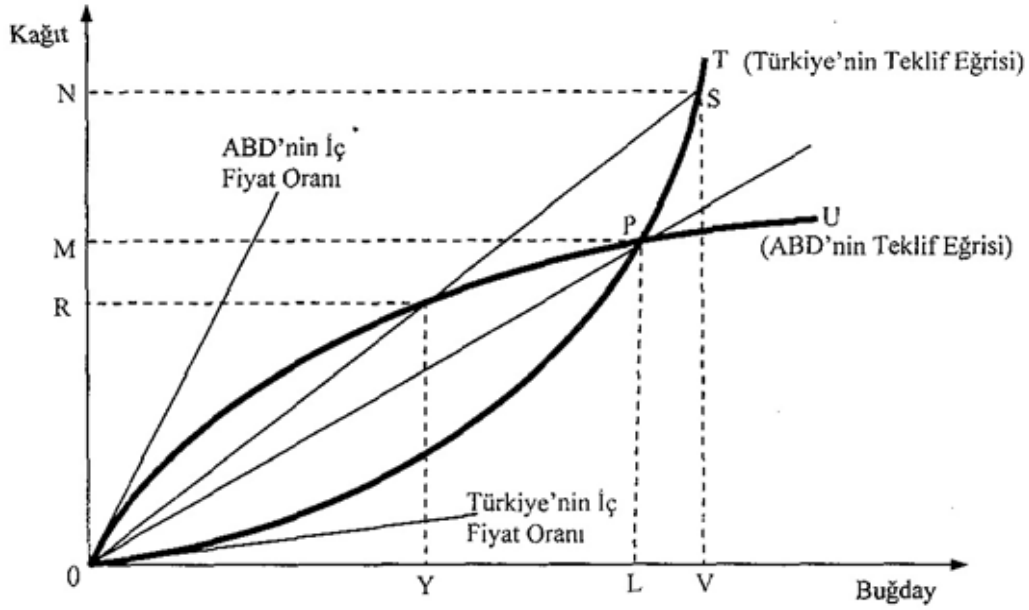
doğrudan etki yaparak ülkelerin geniş pazarlara ulaşma olanağı sağlar. Mill'e göre uluslararası ticaretin doğurduğu şartlar ile memleketin kendi bölgeleri arasında yapılan ticaretin oluşturduğu şartlar birbirinden farklıdır. İhraç edilen emek miktarı ithal edilen malların değerini belirlediğinden uluslararası ticaret karşılaştırmalı maliyetlere değil büyük ölçüde arz talep şartlarına bağlı olarak oluşmaktadır. Yani Mill'e göre üretim, emeğin doğal kaynaklara dönüştürülmesinden ibarettir. Bundan dolayı üretim maliyetleri çeşitli mallara katılan emekle orantılıdır. Fiyatların da üretim maliyetlerine eşit olduğunu ileri sürmektedir. Yani ihraç edilen malların fiyatı, emekle ve maliyetle doğru orantılıdır. Bir ülkenin karşılıklı talebi, talep ettiği ithal malı miktarı karşılığında kendi malından satmayı teklif ettiği miktardır. Bu da ihraç edilen emek miktarı talep edilen malın değerini belirlemiş oluyor. Bir ülkenin verimliliği, ihraç ettiği malın maliyetini düşük kılacak şekilde ne kadar yüksek olursa olsun o mala uluslararası piyasadan talep olmadıkça Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi anlamını ve etkinliğini yitirmiş olur (Doğruyol & Cicioğlu, 2013: 127). Ayrıca J. Mill, uluslararası ticarete en fakir ülkelerin en fazla kazanan ülke olacağını, zengin ülkelerin ise daha fazla satın alma gücü olması dolayısıyla fakir ülkelerin malları için daha yüksek fiyat ödemeye hazır olacaklarını söylemişler Bunun nedeni zengin ülkelerin daha fazla satın alma gücü ve daha şiddetli arzular taşımalarıdır. Zengin ülkeler fakir ülkelerin malları için daha yüksek fiyat ödemeye hep hazırdırlar (Dinçer, 2014: 33) .

2.2.2.5 Alfred Marshall (Teklif Eğrileri)

J. MİLL 'den sonra Karşılıklı Talep Teorisine teklif eğrilerini eklenerek, Marshall tarafından daha sistematik hale getirilmiştir. Teklif eğrisi dediğimiz şey, bir miktar mal karşılığında veya belli bir hacimde malı, ithalat karşılığında ithal edeceği ülkeye önerdiği ihraç malı tutarına teklif adı verilir. Buna göre bir teklif eğrisi, şu üç şeyi ifade etmektedir: İhraç miktarını, ithal miktarını, uluslararası fiyat oranını. Ticaret hacmi değiştikçe de ülkenin teklifleri de değişir. İthal malı birer birim artarken, bu artırımı karşılığında ülkenin kendi malından ihraç etmek için önereceği miktarları gösteren eğriye de teklif eğrisi denir (Doger, 1990: 238) .

Şekil 1.

Türkiye'nin ve ABD'nin Teklif Eğrileri

Kaynak: <https://aspompi.wordpress.com/category/ticaret-hadleri-etkisi/>

Teklif eğrilerini şekil üzerinden inceleyecek olursak, bize bu şekil teklif eğrileri ve denge ticaret hadlerini gösteriyor. Teklif eğrisi üzerindeki her nokta, hem teklif miktarını ve talep edilen miktarını, hem de bunların birbirine oranı olan uluslararası göreceli fiyatı, yani ticaret hadlerini gösterir. 0-T eğrisi Türkiye'nin kâğıt karşılığında buğday teklif eğrisidir. 0-T eğrisinin üzerindeki fiyat doğrusunun giderek dikleşmesi, ticaret hacminin attıkça Türkiye'nin buğday fiyatının yükselmesiyle kâğıt ithal kabul edebileceğini gösterir. Çünkü ithal edilen mal arttıkça ithal edilen malın marjinal faydası azalmaktadır. 0-S doğrusu genel denge analizinde serbest ticaret dengesi. 0-T doğrusu Türkiye'nin teklif eğrisidir. 0-U doğrusu ABD'nin teklif eğrisidir. 0-P Türkiye ve ABD arasındaki ticari dengesini sağlayan doğrudur. 0-V Türkiye'nin buğday ihraç etmek istediği miktarlardır. 0-Y ABD'nin 0-R karşılığında buğday ithal etmek istediği miktarlardır. 0-V > 0-Y yani V-Y kadar buğday arz fazlası vardır. 0-N Türkiye'nin kâğıt ithal etmek istediği miktarlardır 0-R ABD'nin kâğıt ihraç etmek istediği miktarlardır. Yani N-R kadar talep fazlası vardır.

2.3 KORUMACILIĞI SAVUNAN GÖRÜŞLER

Serbest Ticaret, bütün mal ve hizmetlerin çeşitli ülkelerdeki piyasalarda herhangi bir engelle karşılaşmadan serbest bir biçimde ticaretinin yapılabilmesi şeklinde tanımlanırken, ülkeler arası piyasalara çeşitli gerekçeler öne sürerek çeşitli politika araçlarıyla bu malların veya hizmetlerin ticaretine engel olunması şeklinde ifade edilebilen korumacılık ise çok eskilere dayanmaktadır.

Eski dilde himaye etmek olarak ifade edilirken, zamanla kelimeye yaşanan değişikle birlikte ismi koruma, korumacılık şekline dönüşmüştür. Batı’da ise Protection yani koruma olarak kendine yer edinmiştir.

Korumacılığın tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte dış ticarete teori olarak kabul edilmesi, Merkantalizm’e kadar uzanmaktadır, diyebiliriz. Merkantilist yazar ve politikacılar serbest ticarete karşı olmuşlar. Ülke ekonomisi için en iyi olarak gördükleri Merkantilizmi savunmuşlardır. Merkantalizm’e karşı ilk tepki Fizyokratlardan gelmiştir. En büyük tepki Klasik İktisatçılardan gelmiştir.

2.3.1 Merkantilizm

Bir milletin refahının anapara miktarına bağlı olduğu ve devletin elindeki altın, gümüş vb. miktarı ne kadar çoksa devletinin daha güçlü olduğu ve milletin daha refah seviyesinde yaşadığı düşüncesinin hâkim olması ve bunun için de dış ticaret dengesinin pozitif olması, yani ithalattan çok ihracat yapılması gerektiği düşüncesine Merkantilizm diyoruz. Bir ülkenin diğer ülkeyle ticari ilişki kurması neticesinde ekonomik servetin artacağını ve yapılacak ticari ilişki ise sömürgecilik ile olacağı düşüncesi hakimdir. Merkantilizm, ulusal devletin ortaya çıkması ile beraber uluslararası ticaretin gelişmesi ve ticarete sermayenin güç kazanmasıyla beraber ortaya çıkmıştır.

Merkantilizmin genel anlamda Avrupa iktisadi düşüncesinde 15-18. yüzyıllar arasında kalan, Ortaçağ ve Fizyokrasi arasındaki dönemde gelişen iktisadi düşüncelerin bütününden oluşmaktadır. Ortaçağ döneminde de Avrupa’da yaşanan ilmi, fikri ve sosyal düşüncenin değişime uğraması ile feodal düzenin ve kilisenin katı kuralları olmasına rağmen bu değişime engel olamamış, toplum hayatına statik bir görünüm kazandıran Kilise ve feodal yönetim kurallarının etkinliklerini kaybetmelerine, bilimsel gelişmelerin hızlanmasına neden olduğu gibi ideolojik

değişimlere de yol açmıştır. Bu değişimler, çağdaş kapitalizmin ilk aşaması sayılan ticari Kapitalizmin ve onun doktrini olan Merkantilizmin doğuşuna ortam hazırlamıştır (Aydemir & Güneş, 2006: 137).

Merkantilizm, Avrupa'nın farklı ülkelerinde çeşitlilik gösteren bir ekonomi politikasıdır. Ülkelere göre değişkenlik gösteren bu sistemin belli başlı dört çeşidi vardır: Bunlar, İngiliz-Hollanda ekolü bu “izm” in en klasik ve en ideal portresini ortaya koymaktadır. Nihai ürün satışıyla değerli madenlerin stokunu arttırma politikası en sadık Merkantilizm çeşididir. İkinci okul Fransız Merkantilizmi olan Colbertizm'dir. Colbertizm İngiliz ve Hollanda Merkantilizmi' ne göre daha az tüccarların tekelinde kalmıştır. Çünkü, Colbertizm' de Fransa'daki şartlardan dolayı devlet desteğiyle bir sanayileşme söz konusu olmuştur. Üçüncü Merkantilizm çeşidi olarak Alman ekolü olan Kameralizm gösterilmektedir. Kameralizm 'de özel şartlardan dolayı tıpkı Colbertizm gibi daha devletçi bir merkantilizmi salık vermektedir. Dördüncü Merkantilizm çeşidi olarak İspanyol ve İtalyan okulu gösterilmektedir. Fakat altını önemle çizmek gerekmektedir ki; bu okul nihai ürün satışından dış ticaret fazlası yaratma şeklinde altı çizilebilecek Klasik Merkantilizmden en çok uzaklaşan okul olmuştur (Dündar, 2017: 241) .

2.3.1.1 İspanyol Merkantilizmi

Avrupa'da çeşitlilik gösteren merkantilizmlerin görüldüğü ülkelerin çeşidine göre bakacak olursak İspanyol merkantilizmine “Külçeli” Merkantilizm de denir. Çünkü sömürgeci yapıya sahip olan İspanya dışarıdan gelen değerli madenleri biriktirme ve dışarıya çıkmasını engellemeyi temel amaç olarak görmüştür. Bunun gerçekleşmesi için de değerli madenlerin çıkışını engellemek, ticari antlaşmalar yapmak ve faiz haddini yükseltip dışarıdan yabancı paraları çekmeye çalışmış ve bu yönde kararlar almıştır. İspanyol Merkantilizminin bu ülkede uygulandığı dönemde, Amerika ve Asya'da bulunan İspanyol kolonilerinden kıymetli madenlerin ithali için devlet düzenlemelerinde bulunulmuş ve bu bölgelerden altın ve gümüş getirtmek için yola çıkan tüccarlara yardım etmiştir (Aydemir & Güneş, 2006: 147). Ancak yaşanan bu durum devletin ekonomik olarak güçlenmesine rağmen kalıcı olamamıştır. Değerli madenlerin ve paranın ülkede birikmesi enflasyonun artmasına sebep olmuştur. Eşya fiyatları yabancı ülkelere göre çok yüksek bir düzeye ulaşınca mal ithali yoluna gidilmiştir ihracatın azalıp ithalatın artması devletin ekonomisinin çökme noktasına

getirmiş, bunun sonucunda İspanya, gelen değerli madenleri ihraç etmeye başlamıştır.

2.3.1.2 Fransız Merkantilizmi

Mekanizmin uygulandığı diğer ülke Fransa'dır. Fransa'nın değerli madenleri yoktu. Ancak Belçika ve İtalya'nın sanayi alanında gerilemesi Fransa'nın sanayi alanında büyümesine kolaylık sağlamıştır. Sanayi alanında gelişen Fransa, ticari ilişkiler kurarak kurduğu ticari ilişkiler sayesinde Merkantilizmi uygulamıştır (Bulut , 2021). Fransız Mekanizminin önemli temsilcileri: Bodin, Colbert ve Montchretien 'den oluşmaktadır. Fransız merkantilistler genellikle iş insanlarından değil devletin resmi görevlilerinden oluşmakta. Fransız maliye bakanı olan Colbert'in Fransız merkantilizme katkısı büyüktür. Bir mektubunda 'bir ülkenin gücünü ve büyüklüğünü para bolluğu belirler. Bütün Avrupa'da dolaşan para miktarı sınırlıdır. Memleketimizdeki para miktarı, açıktır ki ancak diğer ülke aleyhine arttırılabilsin' demiştir. 'maliye'' üzerine yazdığı hatıralarında da şöyle demiştir; 'kamu ticaretinde paranın miktarını diğer ülkelerden çekecek miktarda artırılmalıdır. Bu parayı da krallık içinde paranın çıkışını engelleyerek para korunmalıdır'. Bu amaçları, sadece ve sadece ticaret yapabilir (Hamitoğulları, 1982: 66). Fransız Merkantilizmini ulusal ekonomi düşüncesi etrafında oluşturmuştur. Bu amaçla sanayi çeşitli araçlarla desteklenmiş, gümrük tarifeleri ile korunmuştur. Mal ve hizmet üretiminde etkin olabilmek için üretimi bir dizi eğitici ve geliştirici kurallarla düzene sokmuştur. Bu amaçla kamu yönetimi devrin en iyi metotlarını ve tekniklerini empoze etmiştir. Kalite ve kontrolü arttırmak için Ortaçağ'dan kalan lonca sistemini geliştirmişler ve kullanmışlardır. Fransız merkantilizmi, İngiliz merkantilizminden ayıran en önemli fark, İngiliz merkantilizmi devlet müdahalesi ve lonca teşkilatı gibi Ortaçağ'dan kalan kurumlardan kurtulmaya çalışırken Fransız merkantilizmi Ortaçağ'dan kalan sistemleri millileştirmeye giderek lonca teşkilatını hem kır hem de kentlerde zorunlu kılmıştır (Biber, 2012: 117). Üretimde verimliliği arttırmaya yönelik çok ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır. Yapılan düzenlemelere uyulup uyulmadığını denetlemek için müfettişten ve hâkimden oluşan büyük bir denetleme ağı kurmuştur. Devlete ait sanayi kurmuş ve kurulacak her yeni sanayi devlet himayesi altına alınmıştır (Güran, 2013: 105). Bu sanayi kuruluşlarının dışarıya sattıkları ürünlerin karşılığı olarak altının ülkeye girmesini sağlanarak altın ve para stokunun artmasını sağlayacaktır.

2.3.1.3 İngiliz Merkantilizmi

İngiliz merkantilizminin diğer bir ismi de “Ticari merkantilizm”’dir (Torun, 2003: 186). Önemli temsilcileri: Thomas Mun, Oliver Cromwell, John Hales, Thomas Gresham’dan oluşmaktadır. Bu merkantilizm de para, kredi ve ticari sorunlarla ilgilenmiş ve bu yönde kararlar almıştır. Bu merkantilizmde amaç diğer ülkelerin aleyhine kendisinin lehine olacak şekilde kararlar almak ve ülkenin zenginliğini arttırmaktır. John Hales ticaret bilançosu kavramı üzerinde durarak ihracatın ithalatı karşılması gerektiği üzerinde durmuş ihracatın ülkeye altın, gümüş gibi değerli madenleri getirdiği için önemli olduğunu söylemiştir (Biber, 2012: 115). İngiliz ekonomi politikasının amacı dış ticaret bilançosunda yabancı devletler aleyhine fazla vermektir. Ticaret sonucunda borçlu ülkeler borçlarını altın şeklinde ödeyecek, ülkenin zenginliğine zenginlik katacaktır. İngiltere denizde üstünlüğü ele geçirmesiyle Merkantilizm ’in uygulanışı daha görünür hale gelmiş, deniz ticaretinde Avrupa dışı kıtalara yapılacak taşımaların tekeli İngiliz ticaret filosuna verilmiştir. Thomas Mun, denizlerde hakimiyetin ve güvenliğin artırılması gerektiğini, bu yolla uzak ülkelere ulaşılabilirliğini ve İngiltere için gerekli malları ithalat yaparak getirilebileceğini, ihraç yaparak da zenginliğini artabileceğini (Mun, 2021) söylemiştir. Aynı zamanda ithal edilecek tüketim mallarında yüksek vergiler almayı, ihraç edilecek ürünler içinse, vergileri hafifletme amaçlayan gümrük rejimi yasası getirmiştir. Geliştirilen koloni sistemleri sayesinde, koloni olan ülkelerde imalat sanayi kurulması yasaklanmakta, ham maddeyi İngiltere’ye sevk etmeyi ve fabrika mallarını İngiltere’den sağlamayı şart koşmaktadır. İngiliz tüccar ve üreticileri dünya piyasalarından avantajlı duruma gelmek için faiz fiyatının düşük tutulması sağlanmalıdır. Böylece İngiltere’nin güçlü dış ticareti ve dünya pazarları oluşur (Hamitoğulları, 1982: 58).

2.3.1.4 Almanya Merkantilizmi

Almanya merkantilizmini Kameralizm diye de bilinir. Kameralizm, Alman merkantilizmi olarak da bilinin ekonomik teori ve politikalara verilen isimdir. Önemli temsilcileri: Johann Johachim Becher ve Veit Ludwig Von’dan oluşmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda Almanya ve Avusturya’da yaygınlaşmıştır. Almanca altın sikke, madeni para veya hazine odası anlamındaki "Kammer" sözcüğünden kaynaklanmaktadır. Ekonominin sürdürülebilirliği ve geliştirilmesi ile

ilgili olarak yönetim bilimlerinde Kameralizm'in gelişimi 18.Yüzyılda gerçekleşmiştir. Yeni Kameralizm 'in devleti ve devletin hazinesini güçlendirmesi beklenmektedir ve bu toplumun ekonomik refahına bağlıdır (Karababa, 2019: 324)

Feodal sistemin çökmesi merkeziyetçi ulus devletlerin güçlenmesinde Merkantilizm önemli görevler üstlenmiştir. Çünkü Merkantilizm düşüncesi, devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini, kendi fıkırsel bütünlüğü içerisinde yönetim sistemine aktarmaya çalışmıştır. Bu yaşanan gelişmeler neticesinde Almanya'da Kameral Bilimler ortaya çıkmıştır.

Kameralizm, yöneticiye ekonomik tavsiyelerde bulunmak ve böylece devleti ekonomik bir model üzerinden yönetmek üzerine kurgulanmıştır. Yöneticilerin sorumluluk alanlarındaki insanları kendi bölgelerinde yaşamaya çeken koşulları yaratmasının en önemli sonucu bireysel çıkar üzerine oluşturulan bir düzenin varlığı ile açıklanabilmektedir. Basitleştirerek ifade etmek gerekirse bu durum, yöneticilerin bireysel çıkarlarına uyumlu bir sonucu yansıtmaktadır (Demir, 2020: 130). Kameralizm düşüncesinin yalnızca servet üzerine odaklandığını ifade etmek yanlış olacaktır. Çünkü, birincil vurgu için servet üzerine odaklanılmasına rağmen, Kameralist yazarlar devletin denetim ve yönetim unsurları üzerinden de anlatımlarını genişletmeye çalışmışlardır. Örneğin: Toplumsal eğitim, halk sağlığı ve çevre politikaları ve hatta üreticiler birliği olarak da adlandırılabilen Lonca Sistemi hakkında da düzenlemeler yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. (Backhaus, 2009: 175) Sonuç olarak Kameralizm' de devletin ekonomiye müdahalesi ve katılımı önemli görülmüştür. Devlet ticari girişim ve yatırımlarda bulunmuş, gerektiğinde destekleyici olmuş, hatta bazı alanlarda bizzat işletmeci olarak yer almıştır. Devlet, bir şirket/fabrika olarak değerlendirildiğinden, sahip olduğu topraklar potansiyel gelir ve zenginlik kaynağı olarak algılanmıştır. Devlet yeniden tanımlanmış, zorunlu faaliyetler belirlenerek, özel sektörün ve kamunun faaliyet alanları yeniden tespit edilmiştir. Bu sistemde vergi, sermaye azaltıcı ve girişimciliğe zarar verici bir araç olarak düşünüldüğünden, vergi toplama ikincil planda değerlendirilmiştir. Bu anlayış, devletin devamlılığı yanında özel sektörün de gelişmesine önem vermiştir. Bu bakış açısı Kameralizm 'in, Merkantilizm 'in Alman versiyonu olarak görülmesine neden olmuştur (Kerman, Aktel, & Güven, 2015: 95)

2.4 DIŞ TİCARETTE KORUMACILIĞIN GEREKÇELERİ

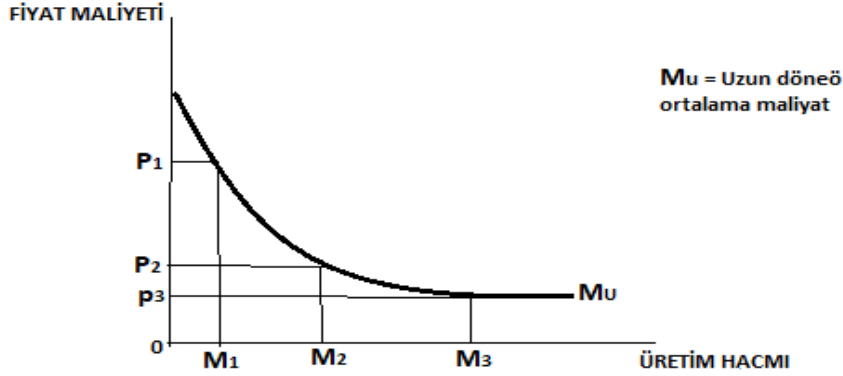
Dıő ticarete uygulanan her korumacılığın bir maliyeti vardır. Bu maliyete rağmen űlkeler yine de farklı gerekçeler ile dıő ticarete korumacılığı uygulamaya ısrar etmektedir. Bu gerekçelerin űnemlileri şunlardır.

2.4.1 Genç Endüstri Tezi

18. yűzyılın sonlarına doĐru Amerika Birleřik Devletleri tarihindeki ilk Hazine Bakanı ve Amerika Birleřik Devletleri'nin mali sisteminin kurucusu Alexander Hamilton tarafından oluřturulmuřtur. Daha sonra Alman ekonomistlerinden Friedrich List tarafından geliřtirilen Genç Endüstri Tezi (bebek endüstri tezi) korumacılıkta bařvurulan űnemli bir tezdır. İktisadi kalkınmak amacıyla benimsenen Genç Endüstri Tezi endüstrinin bebeklik dűnemi geçinceye kadar korumacı dıő politikanın uygulanması gerektiĐini savunur. İthalata dayalı bir sanayinin uzun dűnemde uzmanlařma ve iř bűlűmű sonucu űlçek ekonomisine ulařacaĐı varsayımına dayalıdır. Sűz konusu endüstriler dıő rekabete karřı gűmrűk vergileri ve kotalarla korunarak zaman içerisinde űlçek ekonomilerinden yararlanılacak bűyűklűĐe ulařacaĐı dűřűnűlmektedir (Yıldırım E. , 1995: 66). Geçici koruma saĐlayan bu tez bebeklik dűneminde koruma saĐlarken endüstri űlçek ekonomisine ulařtıĐı zaman maliyetlerin dűřmesi ve rekabet edebilir gűce ulařtıĐı, űretim kapasitesinin arttıĐı ve daha fazla çıktı elde ettiĐi varsayıldıĐında koruma kalkanından çıkar. řekil űzerinden açıklamak gerekirse endüstrinin 0M1 kadar űretim hacmine sahip olduĐunu varsayalım. Endüstrinin kurulduĐu sırada maliyet fiyatı P1 kadardır. P3 fiyatı rakip endűstrilerin maliyet fiyatı, M3 rakip endűstrilerin űretim hacmidir. Endüstri P1 fiyatında űretimde bulunurken hűkűmetin P1 - P3 aralıĐına kadar koruma yapması gerekir ki maliyet dűřsűn ve endüstri dıő piyasada rekabet edebilme řansına sahip olsun.

Şekil 2.

Genç Endüstri Tezinde Rekabet Edebilirlik Durumu

Kaynak: <https://aspompi.wordpress.com/2010/12/29/genc-endustri-tezi-ve-dis-ticaret/>

Sanayileşme stratejilerden olan genç Endüstri Tezi gelişmekteki ülkelerin ithal ikamesi için çok sık kullandıkları argümandır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken genç endüstrilerin hepsinde değil dış ticarete rekabet edecek edebilecek ölçek ekonomisi yaratıp yaratmadığı, maliyetlerin uzun dönemli aşağı yönlü değişip değişmediği incelenmeli ve en uygun endüstriler seçilmelidir.

Genç Endüstri Tezinin en önemli savunucularından olan F-List aslında serbest ticarete karşı biri değildi. Almanya’da yaşadığı sırada serbest ticareti savunmuş ve buna yönelik politikaların gerçekleşmesi gerektiğini söylemiştir. Almanya’da aldığı cezadan dolayı ABD’ye sürülmüş. ABD’de Hamilton’un düşüncesinden etkilenmiştir. F-List ne tamamen serbest ticareti savunuyor ne de tamamen korumacı politikayı, bunun yerine List’e göre “yalnızca ulusun sanayi gücünü teşvik etmek ve korumak amacıyla” konulması gereken dışalım gümrüklerinin en önemli özelliği, belki de sürekli bir önlem olma karakteri taşıyor olmalarıydı (Kibritçioğlu, 1996: 14).

Genç Endüstri Tezinde koruma sürekli olamaz. Yani koruma endüstrinin ölçek ekonomisine ulaştığı kadar olmalıdır. Eğer Koruma sürekli olursa endüstri de korumaya bağlı olarak elde ettikleri yüksek karlardan dolayı maliyetleri düşürmeye pek yanaşmayabilirler. Ülkenin kaynakları boşa israf edilmiş olur. Endüstride rehavete sebep olur ve araştırma geliştirme (ARGE) çalışmalarına yeterince önem vermezler. Bu tezi savunanlar korumayı kaldırırken de bunun aşamalı olması

gerektiğini savunmuşlar çünkü firmaları korumanın zamanla korumanın sıfıra ineceğini, kalkacağını bildiği için gerekli özeni ve çabayı göstereceklerdir.

2.4.2 Ulusal Güvenlik

Devletin varlığını sürdürebilmesi için olması gereken birinci öncelik güvenliğinin tam sağlanmasıdır. Korumacı politikanın gerekçelerden biri de Ulusal Güvenlik Tez'idir. Ülkeler bağımsızlığını koruyabilmesi için savaş durumunda gerekecek endüstrilere sahip olmak ister. Bu yüzden askeri tesisat ve ekipmanları üretecek ulusal sanayiye ihtiyaç duyarlar. Savaş durumunda bu tesisatları dışardan sağlamak çok zor ve kullanabilme yetenekleri zaman alacaktır.

Serbest ticaretin en önemli savunucusu A. Smith ulusal savunma için doğru finanse edilen askeri birliğe duyulan ihtiyaç, mülkiyet haklarını ve özgürlüğü koruyacaktır, demektedir (Zorlu & Kırmızıoğlu, 2018: 91).

2.4.3 Stratejik Ticaret Politikası

Son dönemlerde sanayileşmiş ülkeler ulusal ekonomi için kilit noktada olan endüstrilerin hızlı büyümesi ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması için koruyucu dış ticaret tedbirlerine ve sübvansiyonlar gibi destekleyici politikalara başvurmaktadır. Bu kilit endüstriler gelişmiş ülkeler tarafından yüksek teknoloji isteyen ve ölçek ekonomisine ulaştığı zaman ülke için yüksek gelir getiren stratejik açıdan çok önemli olan sanayiler için uygulanır (Çakmak, 2004: 53).

Sanayileşmiş ülkeler, önceleri üstün olduğu sanayi kollarını zamanla geliştirmekte olan ülkelere kaptırmaları sonucu ihracat eden konumda iken ithal eden konuma gelmiştir. Bu durumda sanayileşmiş ülkelerin yeni stratejik endüstrilere yönelmesine neden olmuş, yüksek ücretli ve yüksek işgücü katma değerine sahip olan endüstrileri veya ileri teknoloji endüstrilerini teşvik etmeleri gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Eğer bu politika başarılı olursa dış ticarete karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak ve geliştirmekte olan ülkelere kaptırdığı sanayileri yüksek teknoloji gerektiren sanayi ile karşılık vermiş olacak, yeni ihracat kapıları açılacaktır. Bu duruma en iyi örnek Japonya'dır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya değişime ve yenileşmeye giderek yüksek teknoloji gerektiren ürünleri üretmeye ağırlık vermiştir. Teknoloji de karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmuştur.

Stratejik Ticaret Politikası, Bebek Endüstri Tezine benzese bile ondan birçok yönden ayrılır. Bebek endüstri tezi gelişmekte olan ülkeler için geliştirilmiş iken, stratejik politika tezi gelişmiş ülkeler için geliştirilmiştir. Ayrıca bebek endüstri tezi her firma için uygulanırken, stratejik ticaret politikası yüksek teknoloji isteyen endüstrilerde uygulanabilmektedir. Bunun yanında bebek endüstri tezinde firma rekabet edebilecek konuma geldiğinde destek kesilecekti; ancak stratejik ticaret politikasında firmaların uzun vadeli kar elde edebilmesi için her zaman desteğe ihtiyaç duyabilecek bu yüzden destek süresi belirsizdir (Örgün, 2012: 1288).

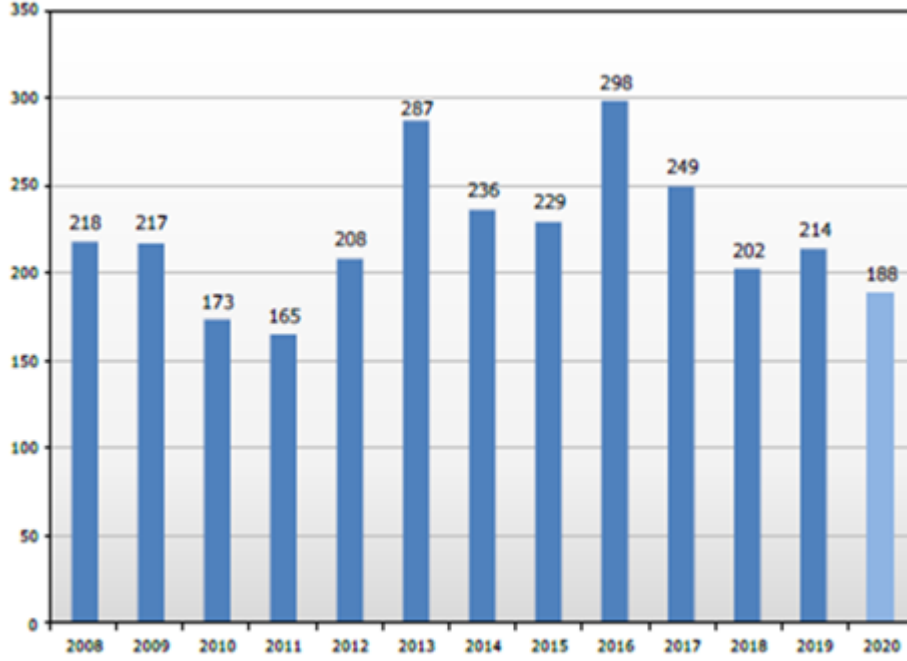
2.4.4 Dampinge Karşı Korunma

Dampingi iktisadi olarak açıklayan, bunu ekonomi literatürüne kazandıran ulusal pazarlar arasındaki fiyat farkı olarak açıklayan ilk iktisatçı, Jacob Vaner'dir. Firmalar çok çeşitli sebeplerle dumping yapmaktadır. Ancak bilinen ilk sebep fiyat farklılaştırmasıdır.

Koruma amaçlı olarak uygulanan ithalat tarifesi dumping uygulayan ülkelere karşı koruma amaçlı kullanılmaktadır. Dumping dediğimiz kavram: Yabancı firmaların ihraç ettiği ürünü, ithal ülkenin kendi benzer ürününden daha ucuz satması durumudur. Bu durumda ithal eden ülke kendi firmaları rekabet edemez ve haksız rekabet kurallarına aykırı olduğu için ithalat tarifesi olarak alınan anti-dumping vergisi alınmaktadır. Dumping vergisi, özellikle gelişmiş ülkeler tarafından son yıllarda sıkça başvurulmuş bir korunma önlemi hâlini almıştır. Aşağıdaki tabloda 1995-2006 ile 2008 ile 2020 Haziran ayına kadar dönemin dünyada koruma sayısını vermektedir.

Tablo 2.

Anti- Damping Toplam Soruşturma Sayısı 2008-2020(Ocak- Haziran)

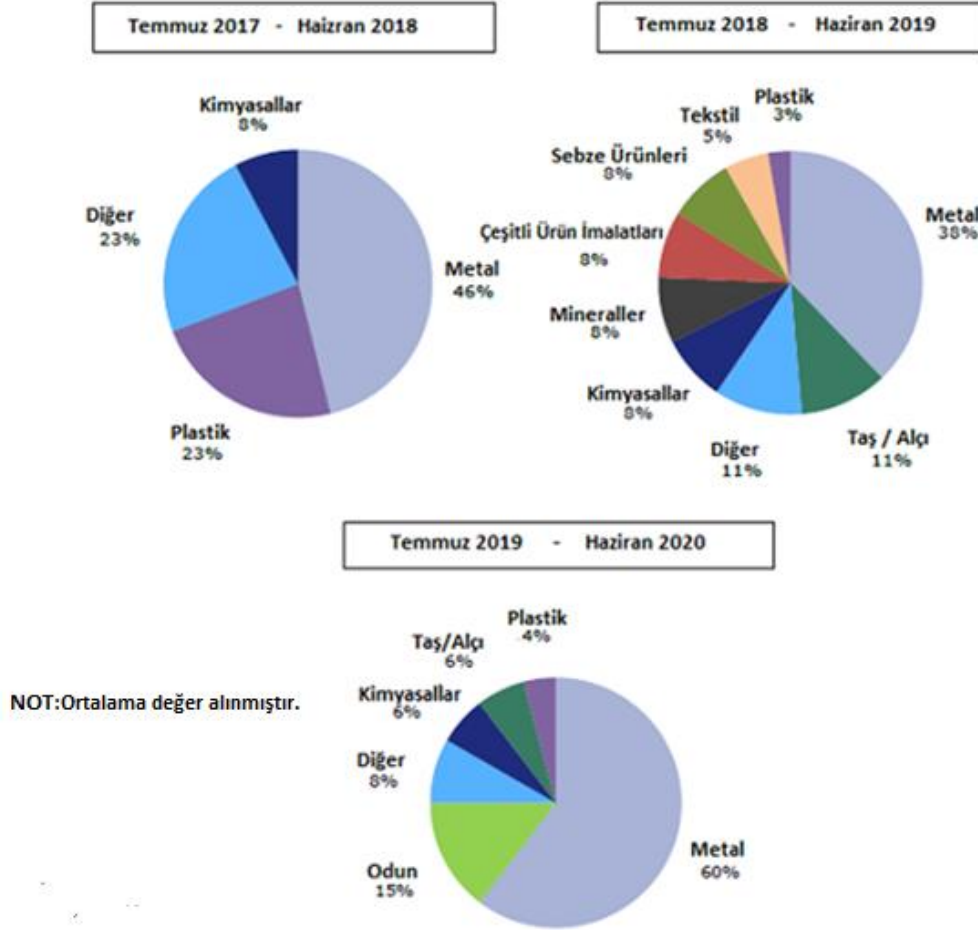
Kaynak: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

Tabloya göre, 2009 yılında 217 olan soruşturma sayısı, 2011 yılına kadar düşüş göstermiş. 2011 yılından 2013 yılına kadar hızla yükselmiş. 2013 yılından sonra 2020 yılına kadar ortalama 237 soruşturma açılmış.2020 yılının ikinci yarısında koronadan dolayı büyük artış beklenmektedir. Aşağıdaki tabloda ise son 3 yılın damping uygulanan ürünleri göstermektedir.

Aşağıdaki şekilde gördüğümüz gibi metaller son üç yılın en çok damping uygulanan ürünü olmuştur. Kimyasal rnler de her yıl damping uygulanan ürünler arasındadır.

Şekil 3.

Son 3 Yılın Damping Uygulamaları

Kaynak: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

2.4.5 İstihdamın Arttırılması

Endüstrilerin korunması sonucunda korunan endüstride istihdam artar. Koruma olmazsa ithal edilen mallarda ürünü iç piyasadan daha ucuza verildiğinden üreticinin iş yerinin kapanmasına ve işsizliğin oluşmasına veya firmanın yeterince gelişememesinden kaynaklı istihdamın artmamasına neden olur.

Gelişmiş ülkeler bile istihdamı yüksek tutmak ve işsizliği düşük tutmaya mecburdur. Bu yüzden istihdamı arttırmak için gelişmiş, az gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler fark etmeksizin istihdamını arttırmak için korumacılık yapmaktadır. Mesela,

2017 yılında ABD'nin değişen yönetimi ile birlikte dış ticaret politikası da değişmiş, 'Önce Amerika' sloganı ile başkanlık koltuğuna oturan Donald Trump, ABD'li üreticileri korumak ve ülke içinde istihdamı yükseltmek amacı ile ABD'nin içinde bulunduğu pek çok uluslararası anlaşmayı feshetmiştir. Çin gibi ABD'ye karşı yüksek derecede ticaret fazlası veren bir ülkeyi tam korumacı bir önlem olan ithalat vergilerini yükseltme politikası ile karşısına almıştır (Çekin & Nuroğlu, 2020: 74).

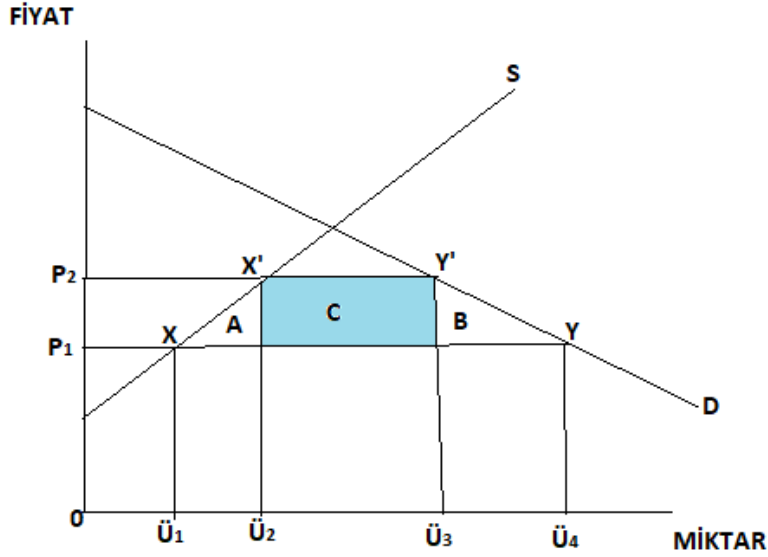
Bilindiği gibi işsizliğin en büyük etkisi hane halkı üzerinde olmaktadır. Bu sebeple hükümetler hane halkının üzerindeki bu yükü almak ve çarkın döndüğü ekonomik sistemin devam etmesi için işsizliği azaltmak zorundadır. Tüketici- üretici dengesinin korunması ve ekonomik sistemin devam etmesi açısından bu gereklidir. Nitekim ülkeler istihdam artırıcı kararlar almaktadır. Mesela İsveç'in otomotiv sektörüne yönelik hazırladığı kurtarma paketi, Fransa'nın otomobil üreticilerine 6 milyar Euro destek sağlaması ve bunun karşılığında istihdam ve üretimlerini dışarı taşımamalarını istemesi, İtalya'nın zarar eden havayolu şirketi Alitalia'yı yabancılara kaptırmaması, İspanyol hükümetinin vatandaşlarını İspanyol malı tüketmeye davet etmesi, İngiltere'nin yabancı işçilerin istihdamına tepki göstermeye başlaması korumacılık uygulamalarından bazılarıdır (Durusoy , 2013: 514).

Korumacılık politikaları, istihdamı artmak için kısa vadede uygun görülse bile uzun vadede korumacılığın tersi olan serbest ticaret işsizliğin azaltılmasında istihdamın artmasında daha etkilidir. Nitekim serbest ticaretin yoğun yaşandığı dönemlerde, istihdamın arttığı korumacılığın arttığı dönemde istihdamın azaldığı görülmektedir. Birçok ülkede iç ve dış politikanın bir aracı olarak kullanılmaya başlanan ticari ve finansal korumacılık bütün dünya ekonomilerini etkilemekte, üretim, istihdam, ticaret ve diğer makroekonomik değişkenler üzerinde negatif baskı yapmaktadır (Çekin & Nuroğlu, 2020: 86).

2.4.6 Hazineye Gelir Sağlamak

Her ülke yurtiçi üretim ve tüketim üzerinden vergiler toplar ancak; bunun yanında ithal mallarda da vergi almak ister. Bunun birçok nedeni olabileceği gibi önemli nedenlerden biri de hazineye gelir sağlamaktır. Eğer yerli üretim az ise bu vergiler daha ön plana çıkmaktadır. Korumacılığın vergi geliri sağladığını şekil yardımı ile açıklayalım.

Şekil 4.
Korumacılığın Gelir Etkisi

T ülkesinin P_1 fiyatından satış yaptığını ve $\bar{U}_1$ fiyatından ise üretim yaptığını varsayalım. X noktasına dengeye gelmiştir. Bu ülkenin talebi ise $\bar{U}_4$ kadardır. Yani ülke $\bar{U}_4 - \bar{U}_1$ aralığı kadar ürünü ithal etmek zorunda kalıyor ve T ülkesi $P_1 \times (\bar{U}_4 - \bar{U}_1)$ kadar vergi geliri elde ediyor. X ülkesi korumacılık yapmaya karar vermesi sonucu ithalata ek vergi koyuyor. İthal ürüne konulan vergilerin artmasıyla ürünün fiyatı, P_1 'den P_2 'ye çıkıyor. Artan vergi sonucu üreticiler fiyat yükselmesinden yararlanarak üretimi arttırıyor, yeni üretim $\bar{U}_2$ 'ye çıkıyor ve fiyat artışından dolayı halkın ürüne talebi azalıyor ve talep $\bar{U}_3$ kadar düşüyor. Yeni ithalat miktarı $\bar{U}_3 - \bar{U}_2$ aralığına kadar düşüyor. T ülkesinin yeni ithalat geliri ise $P_2 \times (\bar{U}_3 - \bar{U}_2)$ kadar oluyor yani C alanı kadar gelir sağlamış oluyor. (Karluk, 2013: 33)

Korumacılık kapsamında ithalata konulan yeni vergi gelir artışına sebep olsa da tam koruma durumunda gelir sağlaması mümkün değildir. Çünkü bu durumda ithalat sıfırlanmış yani artan fiyatın sonucu ürünü ithal etmek mümkün olmayacaktır. Yani Kısmi korumacılıkta hükûmetlerin hem belirli bir noktaya kadar yurt içi endüstrileri koruma hem de ithal edilen maldan hazineye gelir sağlama amacı söz

konusudur. Yasaklayıcı tarifede hazineye gelir sağlama amacı söz konusu değildir (Emsen, 2006: 12).

3 YENİDEN KORUMACILIĞIN BAŞLANGICI VE YENİ KORUMACILIĞIN DOĞUŞU

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan uluslararası ticarette yaşanan aksaklıkları giderme çabası ve ülkelerin gelişmesini hızlandırdığı inanılan serbest ticaret algısı, ticareti serbestleştirme yönünde kararlar alınmasına, anlaşmaların yapılmasına sebep olmuştur. GATT çerçevesinde anlaşmaya giden devletler karşılıklı taviz vererek, ticarette serbestleşmenin getirdiği ticari avantajları, tarife indirimleri yoluyla elde ediyorlardı. Ancak az gelişmiş ülkeler ve gelişmekteki ülkeler ticaretin serbestleşmesinin kendilerine daha az avantaj sağladığı ve uluslararası ticaretten daha az pay aldığı algısını yok edebilmek için bu devletlerin Uruguay Turu'nda kendilerinin lehine kararlar aldirmalarına sebep olmuştur. Böylece avantajlı duruma düşen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu durumu kendileri için kazanç olarak görmüş ve ticaret müzakerelerine daha az katılım sağlamalarına neden olmuştur. Bu durum gelişmiş ekonomilerin ticaret görüşmelerinde daha ön plana çıkmasına sebep olmuş, gelişmiş ve gelişmekteki ülkeler ise yeni korumacılığa yönelmiştir

Kambiyo denetimi, tarifeler, ithal kotaları oldukça eski olan ticarete müdahale araçlarıdır. 1970'lerden itibaren sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan, düşük büyüme ve yüksek işsizlik sorunları ile karşı karşıya kalan gelişmiş ekonomiler, ekonomilerini yeni koşullara uyumlu hale getirme çabalarına girmiş, 1970'lerin ortalarından itibaren, tarifelerde gerçekleştirilen düşüşün yerini, tarife dışı engelleri kullanmaya başlayarak yeni korumacılık dediğimiz tarife dışı engelleri kullanmaya başlamıştır. Ortaya çıkan yeni korumacılık kavramı Salvatore'a göre, Merkantilizm'in yeniden dirilişini ifade etmektedir (Yılmaz & Divani, 2018: 14)..Bu durum tüm ülkeleri olumsuz etkilemekle birlikte, yeni sanayileşen ülkeleri ve az gelişmiş ülkeleri daha çok etkilenmiş, sanayileşmiş ülkeler ise daha az etkilenmiştir. Bu durumda sanayileşmiş ülkeleri etkileyen az gelişmiş ve gelişmekteki ülkeler etkilenen konum olmuştur.

3.1 ÜLKELERİN YENİ KORUMACILIĞI UYGULAMA SEBEPLERİ

Dünya ticaretinin serbestleşmesi yönünde yapılan tarife indirimleri, korumacılığın azalmasını sağlasa bile korumacılığın şekil değiştirmesine neden olmuş, 1970'lerden sonra yeni korumacılığın yoğun bir şekilde kullanılmasına başlanmıştır.

Ülkelerin yeni korumacılığa gitme sebepleri çok çeşitlidir. Daha önce tarife yükseltilmesi ile yapılan korumacılık, Teknik Engeller Anlaşması (TBT) ve Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'nın (SPS) ülkelere olanak tanıdığı sağlık ve teknik konularda standartları belirleme yetkisi devletlerin bu anlaşmaları suiistimal etmesine neden olmuştur. GATT yaptırımlarından kaçmak isteyen devletler ekonomik sıkıntıların yaşanmasıyla krizden korunma amacı olarak yeni korumacılığı seçmeye başlamıştır. Ekonomide yaşanan "enflasyonla birlikte işsizlik" (Stagflasyon), borç krizleri ortaya çıkması, az gelişmiş ülkeler ucuz emeği kullanarak imalat sanayide gelişmiş ekonomiler ile rekabet edebilir konuma gelmesi, ödemeler bilançosunda görülen yüksek açıklar, iktisadi bunalımlar, döviz kurlarında meydana gelen aşırı dalgalanma, korumacılığın yayılmasına sebep olmuş, tarifelerden farklı olan korumacılıkla çok sayıda ekonomiye yeni müdahale uygulamaları ortaya çıkmıştır. Daha önce şeffaf, ölçülebilir tarife engellerle yapılan korumacılığa göre teşhis edilmesi bir hayli güç olan tarife dışı engeller önce tekstil alanında başlamış daha sonra bu koruma eğilimi ayakkabı, çelik, gemi, elektronik eşya gibi sektörlerde yayılmaya başlamıştır.

Tablo 3.

G.Ü ve G.O.Ü Korumacılık Uygulamaları

Gelişmekteki Ülkelerin Uyguladığı Önlemler	Gelişmiş Ülkelerin Uyguladığı Önlemler
İthalat Vergisi %49	Sübvansiyonlar ve Diğer Destek Paketleri %100
Sübvansiyonlar- Diğer destek Paketleri %31	
Tarife Dışı Engeller %11	
İthalat Yasağı %9	

Kaynak: Durusoy, S. (2013). *Destructive mid- and long-term Side Effect of the Crisis: Rising Protectionism*.

Yeni korumacılık ilk önce sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır.1970’li yıllarda daha önce gelişmiş ülkelerin ürettiği emek-yoğun ürünler artık gelişmekteki ülkeler tarafından üretilmeye başlanmıştır. Rekabet ortamında karşılaştırmalı üstünlüğünün ele geçirilmesi sonucu gelişmiş ülkelerde işsizlik görülmeye başlanmıştır. Bu durum gelişmiş ülkeleri rahatsız etmiştir. Gelişmiş ülkeleri emek yoğun ürünlerde yeni korumacılığı uygulamaya itmiştir. Emek yoğun ürünlerde başlayan bu korumacılık eğilimi, az gelişmiş ve gelişmekteki ülkelerin ihraç etmeye yeni başladığı ürünler olması dolayısıyla az gelişmiş ve gelişmekteki ülkeleri daha çok etkilemiştir. Bu duruma en iyi örnek ABD olmuştur. ABD 1970 yılına kadar ticaretin serbestleşmesi taraftarı iken ve serbestleşme rüzgârı estiği dönemde, sadece iki üründe korumacılık yaparken (tuna balığı, karbon çelik) 1970’lerin ortalarına geldiğimizde tarife dışı tedbirler artış göstermiş, tekstil, giyim, çelik, motosiklet, otomobil, kauçuk olmayan ayakkabı, televizyon, radyo gibi alanlarda yeni korumacılığa gitmiştir. (World Bank, 1987: 140)

Tablo 4.

Liberal ve Korumacılık Dönemleri

DÖNEMLER	MÜDAHALE TÜRÜ	SEBEPLERİ
1500-1776	Korumacılık	Merkantilist ve sömürgecilik dönemi, ilk korumacılığın başlangıcı, ekonomik milliyetçilik
1776 1875	Korumacılık /Serbest Ticaret geçiş aşaması	Fizyokratlar ile başlayan adam Smith ile zirveye çıkan korumacılığa karşı tepkiler ve serbestleşme düşüncesi
1875-1914	Serbest Ticaret	Altın para çağı dönemi ve ticari liberalleşme-dış ticarette ilk genişleme dönemi
1914-1944	Korumacılık	Savaş dönemi, durgunluk, depresyon, daralma dönem
1944-1970	Serbest Ticaret	Kurumsal kapitalizm dönemi, ticari liberalleşme, dış ticarette genişleme dönemi
1970-1980	Yeni Korumacılık	OPEC krizi, stagflasyon, daralma dönemi.kurda aşırı dalgalanma
1980-2000	Serbest Ticaret	Neoliberal politikalar, çok uluslu şirketler, ticari liberalleşme, rekabet, tarife dışı araçlar, finansal küreselleşme
2008-2018	Yeni Korumacılık	Finansal kriz ve kur savaşları dönemi, yeni merkantilist/yeni korumacılık dönemi
2018-	Yeni Korumacılık	Ticaret savaşları dönemi, ekonomik milliyetçilik, yeni merkantilist/yeni korumacılık

Kaynak: Kaynak: Sadık Ünay, Şerif Dilek, “Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları” SETA, Ocak 2018, sayı 228, s.17. üstünde değişiklikler yapılmıştır.

3.2 KORUMACILIK YÖNTEMLERİ

Geleneksel yöntem dediğimiz korumacılık yöntemi korumacılığın başladığı ilk zamandan beri kullanılan gümrük tarifeleri ile yapılan korumacılık yöntemidir. Yabancı ülkelerin ürünlerini dış pazara satabilmesi için ülkelerin menşesine göre gümrüklerde alınan vergilerdir. Tarifeler, ilk uluslararası ticaretin başlamasından bu yana alınan vergilerdir. Önceleri sadece finansman amacıyla alınıyorken nüfusun artması ve ticaretin yoğunlaşmasıyla daha sonraları kendi üreticisini korumak ve ödemeler dengesini sağlamak amacıyla da alınmaya başlanmıştır. En sık başvuru alan yöntemlerden olan gümrük tarifeleri gelir amaçlı ve ödemeler dengesini sağlamak amacıyla yapılıyorsa, halkın en çok tükettiği ürün üzerinden yapılır. Yerli sanayiye korumak amacıyla yapılan gümrük tarifeleri, korunmak istenen sanayinin ürün benzerleri üzerinde tarife artırımını şeklinde yapılır.

Tarifeler yapılışına göre ikiye ayrılır: Otonom tarife, sözleşmeli tarife. Otonom tarife, yasalar ile belirlenen tarifelerdir. Sözleşmeli tarife ise uluslararası anlaşmalar ile yapılan ikili veya çoklu sözleşmelerle belirlenen tarifelerdir. Uygulanışına göre gümrük vergileri üçe ayrılır: Advolorem vergiler, spesifik vergiler, karma vergiler. Advolorem vergiler; ithal edilen malın değeri üzerinden alınır. Spesifik vergiler; ithal edilen malın fiziki birimi üzerinden alınır. Karma vergiler; ithal edilen ürünün hem değerinin belli bir yüzdesinin hesaplanması yoluyla alınan hem de her bir ürün için sabit bir miktarın alınmasıdır. Örneğin, ithal edilen her bir telefondan mal bedelinin %10'u kadar bir bedel hesaplanması, hem de her bir telefon için sabit 100 \$ alınması spesifik vergidir. Buna göre örneğin, 1000 \$ ürün bedeli olan bir maldan önce %10'u kadar $1000 \times 10 / 100 = 100$ \$ alınacak, sonra her bir telefondan sabit 100\$ daha alınacaktır. Böylece alınacak toplam vergi 100 \$ (Advalorem)+ 100 \$ (Spesifik)= 200 \$ (Birleşik vergi) şeklinde olacaktır (Görgün & Adıgüzel , 2020: 1).

Modern korumacılık dediğimiz korumacılık türü tarifelerin dışında kalan korumacılık uygulamalarıdır. Tarife dışı önlemlerin tanımı ve kapsamına ilişkin araştırmalar yaptığımız zaman bu konuda genel kabul görmüş bir tanımın olmadığını

görmekteyiz. Bunu dikkate alırsak tarife dışı önlemleri en geniş şekilde gümrük tarife önlemleri haricinde kalan, ticareti kısıtlayan ya da ticarete sapmalara neden olan önlemler olarak söyleyebiliriz Koruma aracı olarak da çok değişik önlemlere başvurulmuştur. Bunlar

Tablo. 5

Korumacılık Yöntemleri

1) MİKTAR KISITLAMALARI * Kotalar Global, İkili, Dönemsel, İhracat Performansına Endeksli, Yerli Üretim Alımına Endeksli, Hassas Kategoriler * İthalat Kotaları a) Global kota b) Tahsisli ithal kotası c) Tarife(allocated) kotaları (gümrük kotası) * İhracat Kotaları a) Gönüllü ihracat kotası(modern) b) İhracat kısıtlamaları * İthalat Yasakları 2) KAMBIYO KISITLAMALARI * Çoklu Kur Sistemi * Döviz Kontrolleri * Selektif Parasal Kontroller 3) MONOPOLLER VE KATERLER * İhracat Monopolleri * Damping -Geçici Damping -Sürekli Damping -Yıkıcı Damping 4) DIŞ TİCARETİN DEVLETLEŞTİRİLMESİ 5) MALİ NİTELİKTEKİ TARİFE DIŞI ÖNLEMLER * İthalatta Fark Giderici Vergiler * Telefi Edici Vergiler * Dengeleyici Vergiler (Countervailing Duties) * İhracat Vergileri * Yurtiçi Katkı Zorunluluğu * İthalatta Ek Vergi Uygulaması (Surcharge)	1) SÜBVANSİYONLAR -Gelirler ve kurumlar vergisi İstisnası -Düşük Faizli Kredi -Ucuz Girdi-Vergi iadesi -Dolaysız prim ödemesi -İhracat kesimine düşük faizli kredi -Malın ithalatını yapacak firmalara düşük faizli kredi verilmesi -İhracat kesimine ucuz girdi sağlanması * İhracat Sübvansiyonları * İç Piyasaya Dönük Endüstri Sübvansiyonları 2) GÖRÜNMEZ ENGELLER * Standartlar a) sağlık ve hijyen standartları b) insan ve güvenlik standartları c) Çevre Standartları * Menşei Kurallar 3) İDARİ DÜZENLEMELER (İDARİ TEDBİRLER) (YÖNETİMSSEL VE BÜROKRATİK ENGELLER) 4) İHALE KURALLARI (KAMU İHALELERİ) 5) GÖNÜLLÜ İHRACAT KISITLAMALARI (VOLUNTARY EXPORT RESTSAİNT) 6) İTHALATIN GÖNÜLLÜ ARTTIRILMASI 7) ARGE 8) GÜMRÜK BİRLİĞİ 9) ANTI-DAMPİNG VE ANTI SÜBVANSİYON UYGULAMALARI
---	--

3.2.1 Miktar Kısıtlamaları

Miktar kısıtlamaları dörde ayrılır. Kotalar, ithalat kotaları, ihracat kotaları, ithalat yasakları

3.2.1.1 Kotalar

Tarife dışı, kotaların en bilinen miktar kısıtlamasıdır. Bazı mallarda veya bütün mallarda miktar kısıtlamasına gidilebilir. Miktar kısıtlamaları doğrudan ithal edilen, ihraç edilen tüketilen malları pahalandırmak yerine, fiziksel veya değersel ölçü koyarak sınırlandırmaya gidilmesi durumudur. Bu kavram daha çok dış ticarete ithalatın, ihracatın veya ihraç malları üretiminin miktar olarak sınırlandırılması veya tamamen yasaklanması için kullanılır. Kotalar iç piyasada fiyatı yükseltici etki yapar. Bu ise o malın piyasadaki talep esnekliğine bağlıdır. Ancak bu yöntemin rüşvet, kaçakçılık gibi yasal olmayan yöntemleri özendirmesi ve bürokrasiyi artırması gibi etkileri de söz konusu olabilmektedir. Herhangi bir ürüne getirilen kotaların o ürünün piyasasında bir değişikliğe neden olması için ithalata izin verilen miktarın o piyasadaki talep miktarından daha düşük olması gerekmektedir (Alagöz & Ceylan, 2015: 63). Miktar kısıtlamaları ile ülkeye girecek veya ülkeden çıkacak mal hacminin direkt olarak belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Bundan dolayı bu araçların fiyat mekanizmasında yeri yoktur. Belirlenen miktarlara da kota denir. İthalat kotaları, ülkelerin ithal edilecek belirli ürünler üzerinde maksimum miktar veya değer belirleyerek belirli bir dönem boyunca uyguladıkları dış ticaret politikasıdır. Gelişmiş ülkeler özellikle tarım sektörünü koruma amaçlı ithalat kotası uygularken, az gelişmiş ülkeler sanayileşme maksadıyla ülke içinde yeni kalkınan endüstriler üzerinde ithalat kotaları uygulamışlardır (Elitaş & Şeker, 2017: 57).

Miktar kısıtlamaları dörde ayrılır. Bunlar üstte bahsettiğimiz ithalat kotası bunun yanında, ithal yasakları, döviz kontrolü, çoklu kur sisteminden oluşmaktadır.

3.2.1.2 İthalat Kotaları

Belirli bir süre için ithal edilecek mal miktarını ya da değeri için konulan sınırlamaya ithalat kotası denir. Örneğin 3 ay içinde 50 bin tane bulaşık makinesi

ithal edilecek kota, ithal kotasıdır (Oktay N. , 2005: 135). İthalat kotaları da üçe ayrılır.

- Global Kota: Hükümet sadece ithal mal hacmini veya miktarını belirler. Herhangi ülke ayrımı gözetmez. İhracatçı ülke malı ihraç etmek için aceleci davranmalıdır. Çünkü kota doldu mu hangi ülke olduğuna bakılmaksızın ithalat durur.
- Tahsisli İthal Kotası: Belirli bir miktar ithal edebilmesi için ithalatçıya verilen özel izin belgesidir.
- Tarife (Allocated) Kotaları: Sadece belirli miktarda mal, yürürlükteki gümrük tarifesiyle ithal edilirken miktarın üstüne çıkıldığında farklı gümrük tarifesi olduğu durumdur. Kotaların en yumuşak halidir.

3.2.1.3 İthal Yasakları

İthalatın tamamıyla yasaklanması durumudur. Kısıtlamanın en sert halidir. Gerektirir; (Seyidoğlu, 2013: 165)

- ✓ İthalat yapacak ülkenin döviz sıkıntısı çekmesi, dolayısıyla döviz tasarrufuna gitmesi sebebiyle lüks sayılabilecek malların ithaline izin verilmemesi.
- ✓ Halk sağlığına veya ülkenin toplumsal yapısı gereği ahlak kurallarına aykırı olması
- ✓ Yerli sanayiye korumak düşüncesi...
- ✓ Belirli bir ülkeye ambargo veya misilleme amaçlı güvenlik amaçlı uygulanabilir.

3.2.1.4 İhracat Kotaları

İthalat yapan ülkelerin ihracat yapan ülkelere baskısı sebebiyle ihracat yapılan ülke tarafından uygulanan kotalardır. Bu kotalar ihraç eden ülkenin almış olduğu karar ile yapılsa bile gönülsüz yapılan kotadır. İhracat kotaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları (Kotalar) ve ihracatçı ülkenin İhracat kısıtlamaları olmak üzere ikiye ayrılır. Bu kota miktar kısıtlamalarına girmekte olup ileriki zamanda anlatacağımız modern korumacılık dediğimiz yeni korumacılıkta ayrıntılı açıklanacaktır.

3.2.1.5 Kambiyo Kısıtlamaları

Genellikle ödemeler dengesi zayıf olan devletlerin kendi parasının değerini korumak için döviz alışverişini kendi eliyle yapmasıdır.

a. Döviz Kontrolü

Günümüz ekonomilerinde dış ticaret ve korumacılık birlikte yürütülmektedir. Yetkili otoriteler, hükümetler serbest bir döviz piyasasının var olmasını ülkenin çıkarlarına aykırı gördüğü için her türlü döviz işlemlerini kendi kontrolü altına almak istemektedir. Yani tekeline almak istemektedir. Kambiyo denetiminin uygulandığı bir ülkede, ülkeye döviz giriş ve çıkışı denetim altında tutulur. Uluslararası ticaretten elde ettikleri dövizleri, Merkez Bankası'na vermek zorundadırlar. Döviz talep eden kişiler ise talep ettikleri döviz kambiyo otoritelerinden izin alarak elde edebilirler (Doğan, 2016: 102). Sadece para da değil para yerine geçen araçlar için de uygulanabilir. İşte döviz kontrolünü tek eline alan hükümet, ithalat yapacak girişimcinin ithalat yapabilmesi için hükümetin kontrolündeki dövize ihtiyaç duymaktadır. İhtiyaç duyulan bu döviz de hükümetin kontrolünde olduğu için hükümetten veya hükümetin izin verdiği bankalardan alması gerekmektedir. Böylece yapılacak ithalat ancak hükümetin uygun gördüğü mallar için gerçekleştirilebilecek. Hükümetin uygun görmediği mallarda ise girişimcinin döviz ihtiyacı karşılanmadığı için ithalat yapamayacak. Serbest kur yerine hükümet otoritesine dayalı kur sonucu ithalat yapılması hükümetin kontrolü altında olacaktır. Daha çok gelişmekte olan ülkelerde rastlanan uygulamalardır.

Döviz kontrolünün amacı sadece ithalatı kısmak veya kontrol altına almak değil, ülkelinin kalkınmasına destek olmak, devlete gelir sağlamak, ödemeler bilançosunun açıklarını gidermek ve sermaye çıkışına engel olmak gibi amaçları da vardır.

Devlete gelir sağlamak, döviz kontrolü hükümetin tekelinde olduğu için ve tüm döviz alış ve döviz satışları hükümet kontrolünde olduğu için hükümet kar edebilmektedir. Mesela, Hükümet döviz ucuza alıp pahalı satarak kar elde etmesi mümkündür.

Ülkenin kalkınmasına destek vermek; döviz kontrolünü elinde tutan hükûmet, eğer lükse kaçan mal olduğu durumda ithalini engelleyebilir. Bunun yerine ülkenin kalkınmasını sağlayan mallar ithal edilmesine izin verebilir.

Sermaye çıkışına engel olmak; yurt dışı faiz oranları yüksek olması durumunda döviz elinde bulunduran, girişimciler yüksek faizden dolayı parasını yurt dışında yüksek faiz veren bankalara yatırabilir. Döviz kontrolünü elinde tutan hükûmette ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Ödemeler bilançosunun açıklarını gidermek; döviz kontrolünü elinde tutan hükûmet ne kadar ithalat yapabileceğini döviz miktarını aşmayacak şekilde kontrollü ithalat yaparak ödemeler dengesinde açığa neden olmamış olur.

Döviz kontrolü sisteminin sakıncaları ise enflasyona rağmen döviz bozdurduğunda hep aynı miktarda yerli para elde eden ihracatçının şevki kırılacak ve kimse zararına ihracat yapmak istemeyeceğine göre ihracat da küçülecektir. Döviz kontrolünün daha gevşek olduğu sistemlerde bahsedilen sakıncalar nispeten daha az ortaya çıkacaktır (Oktay , 2002: 127).

b. Çoklu Kur Sistemi

Çoklu Kur Sistemleri de genellikle kambiyo denetimi, kotalar, ithal yasakları ve benzeri diğer kısıtlama araçlarıyla birlikte uygulanabilir. Çoklu Kur Sistemi, çeşitli mal ve hizmetlere farklı kurların uygulanması biçimidir. Yani bazı mallara yüksek kur uygulanarak malların ithali engellenmiş, bazılarına düşük kur uygulanarak düşük uyguladığı mallarda ithali serbest bırakılmış halidir. Böylece bazı malların ithali engellenmiş ve ihracatı özendirilmiş olmaktadır. Çoklu Kur Uygulamalarının en basit şekli, İkili Kur Sistemidir. Bu uygulamada düşük düzeyde tutulan resmi kur, diğeri ise serbest piyasada oluşan ve değeri yüksek tutulan serbest piyasa kuru olmak üzere iki farklı kur bulunur. İthalatta zorunlu tüketim malları, hammaddeler, ara ve yatırım malları değeri düşük resmi kura tabii tutulur. İhracı özendirmek istenen sanayi ürünleri, lüks mallar gibi serbest yüksek piyasa kurundan işlem görürler. Karmaşık şekilleri olan çoklu kur sistemleri de mevcuttur. Her işlem grubuna farklı bir döviz kuru belirlenmesidir (Doğan, 2016: 103).

3.2.1.6 Mali Nitelikteki Tarife Dışı Önlemler

a. Dengeleyici Vergi

Malın imalatçısı tarafından yapılan desteklerden dolayı malın olması gerekenden daha düşük fiyatla ihraç edilmesi, dolayısıyla ithalatçı ülkenin yerli sanayiye korumak için bu düşük fiyatın sebep olacağı zarardan kurtulmak için, gümrük vergisine ek olarak uyguladığı vergiye dengeleyici vergi (Countervailing Duties) denir. Burada amaç ihracatçının haksız rekabet yapmak amacıyla tuttuğu düşük verginin ithal eden ülkenin kendi üreticisini korumak için o ürüne ek vergi uygulamasıdır (Eğilmez, 2021).

b. İthalatta Ek Vergi Uygulaması (Surcharge)

Oldukça yaygın biçimde kullanılmaktadır. İthalatı kontrol etmek için, iç tüketimi yavaşlatma, kredi artışını sınırlandırma, gümrük vergilerini arttırma ya da kendi üreticisini korumak için ithalata ek vergi konulmasıdır. İlave gümrük vergisi dediğimiz bu olay, ithalatın azalması, cari açığın düşmesi, döviz talebinin zayıflaması, vergi gelirlerinin artması gibi amaçlarla yapılırken fiyatların artması, büyümenin yavaşlaması gibi olumsuz durumlara da neden olmaktadır. Getiriliş amacı ve konusu bakımından ek mali yükümlülüklerle benzese bile mali yükümlülüğün kapsamına giren eşyaların gerek tarifelerle bir bütün olarak adeta bir gümrük vergisi gibi belirlenmesi, gerekse tahsilatının da ayrı olarak dikkate alındığında ilave gümrük vergisi hukuken yeni bir vergi niteliğine kavuşmaktadır (Müftüoğlu, 2020: 28). Türkiye son yıllarda 500 ürüne ek vergi uygulaması başlatmıştır

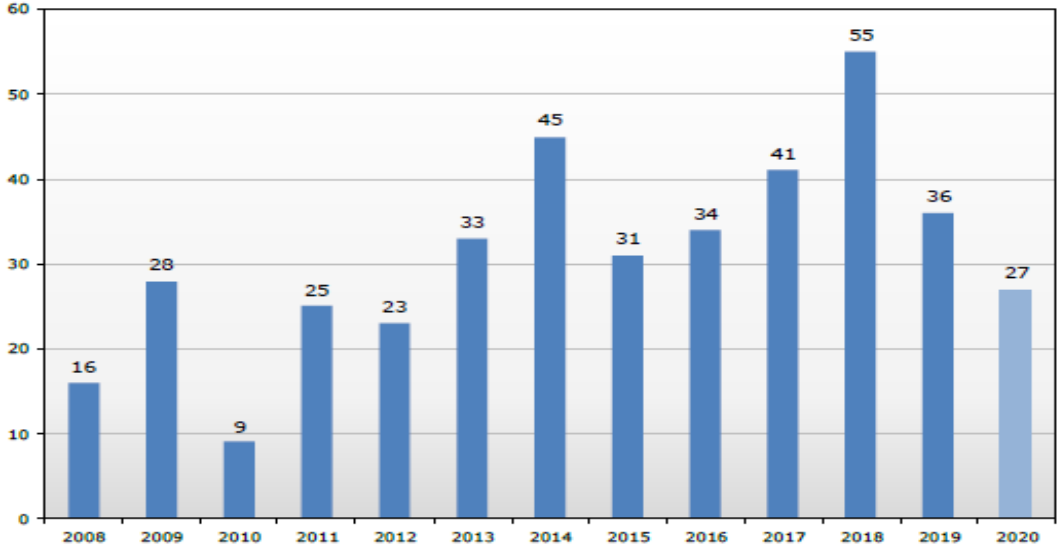
c. Telafi Edici Vergiler

İhracatında sübvansiyon uygulayarak haksız rekabete yol açan ülkelere yapılan ithalat sonucu bozulan iç fiyat dengesini yeniden sağlamak için alınan vergilerdir. Bu bir anti-damping vergisi niteliğinde olup ve buna benzer vergiler konulabilmesi için, önce ithalatçı ülkede usulüne uygun biçimde ihracat yapan ülkenin sübvansiyonlardan kaynaklanan zararı ispatlaması gerekir. Bilindiği gibi

sübvansiyon kamu kurum ve kuruluşlarca üreticiyi desteklemek ve pazar payını kuvvetlendirmek için maliyet düşürücü karşılıksız verilen ödünlerdir. Bu vergi, ihracatçı ülkenin sübvansiyonlarını dengelemek amacıyla konmaktadır.

Tablo 6.

Ülkelerin Toplam Telif Edici Vergi Soruşturma Sayısı

Kaynak: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/TPR/OV23.pdf&Open=True>

Telif edici olarak konulan vergi hiçbir zaman sübvansiyon değerini geçemez. Sürekli değildir. Her türlü telif edici verginin konulmasından itibaren ancak beş yıl içinde kaldırılması zorunludur. Sübvansiyon sürdüğü sürece sürer. GATT'ın Sübvansiyon Kodu 1980'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye 1985'de Kod'a taraf olmuştur. GATT'ın ihracatta sübvansiyon uyguladığını kanıtlayan ülkelere karşı telif edici vergi uygulanmasına müsaade ettiği bilinmektedir (Oktay N. , 2002: 122).

d. Fark Giderici Vergi

İthalata rakip endüstrileri korumak için özellikle de tarım kesimini korumak için başvurulan uygulamalardan biridir. Doğurduğu sonuçlar bakımından ithal kotalarına benzer. Hükümetler korumak istedikleri sektördeki üreticiler için yüksek iç fiyatlar belirler. Bunlar minimum ithal fiyatını oluşturur. İç piyasada bu yüksek fiyatları geçerli kılmak için fark giderici vergiler kullanılır (Doğan, 2016: 108). Yani serbest ticaretin hüküm sürdüğü ekonomilerde, ithalat fiyatı o ürünü üreten yurtiçi firmalarının üretiminden daha ucuz olursa yurtiçi firmaları zarar eder. Devlet

yurtiçinde üretilen firmaların zarar etmemesi için ithal yapılan mala yurt içinde üretilen ürünün fiyatına denk olacak şekilde vergi konulması durumudur. Bu vergi ithalatı kısıtlayıcı özelliğinden dolayı ve yerli firmaların rekabet edebilir duruma gelmesinden dolayı, üreticiler için olumlu olan bu vergi tüketiciler için olumsuzdur. Devlet de olması gerekenden fazla alınan bu vergiden gelir elde eder. En güzel örneğini Avrupa Ortak Tarım Politikasında görmekteyiz. Tarım politikalarını belirlerken yurt dışı tarım fiyatlarını göz önüne alarak yurtiçinde üretilen tarım fiyatını yurt dışından ithal edilen tarım fiyatına denkleştirmek için ithal ürüne fark giderici vergi uygulamalar.

e. Yurt İçi Katkı Zorunluluğu

Yurt içi katkı zorunluluğu, ithalat kotası gibi bir koruma sağlar. Üretilcek bir malın belli bir bölümünü yurt içinde üretilmesini sağlayan düzenlemeyi içerir. Yani bir malın ülkede üretilebilmesi için üretilen malın belli bir payının yurt içinde üretilmesi zorunluluğudur. Yurt içinde üretilcek malın belli miktarı olarak fiziksel miktar belirleneceği gibi katma değer olarak da minimum miktar belirlenebilir. Mesela bazı ülkeler televizyon, otomobil gibi malları üretirken, parçalarını dünyanın değişik yerlerinden getirebilmektedir. Üretim yapılan yerde ise sadece montajı gerçekleştirilip nihai mal olarak tüketiciye sunulmaktadır. İşte bu vergi üretimde kullanılacak bu parçaların belli miktarının ülke içinden sağlanmasını şart koşan ithal malı kısıtlayan uygulamadır (Oktay, 2005: 139).

3.2.1.7 Damping

Fiyat açısından ve maliyet açısından olmak üzere iki şekilde bakabiliriz. Fiyat açısından bakarsak, bir şirketin ürettiği malı iç piyasada sattığı fiyatın altında bir fiyatla dış piyasada satması durumudur. Maliyet açısından bakarsak, bir şirketin ürettiği malı maliyetinin altında bir fiyata ihraç etmesi haline damping diyoruz.

Damping yapıldığını iddia eden ülke, uluslararası anlaşmalar ve yasalar çerçevesinde soruşturma açılmasını isteyebilir. Yapılan inceleme sonucunda damping yapıldığı anlaşılırsa, rekabeti bozan haksız rekabete yol açan bu durumu yerli üreticiyi korumak için anti-damping vergisi konabilmektedir.¹ Ucuz ürün ithal

¹ <https://www.mahfiegilmez.com/2012/11/tarife-ds-engeller.html> (01.03.2021)

etmenin tüketiciler ve devletin çıkarına olduğu düşünülebilir. Bu durum eğer aynı ürünü üreten yurt içindeki endüstrileri yıkıcı etki göstermeyene kadar doğru bir düşüncedir. Ancak tekelleşmek, ihraç ettiği ülkelerdeki aynı ürünü üreten firmaları yok etmek kastediliyorsa veya zarar veriyorsa anti- dumping ile karşılık verilmek zorundadır. Çünkü, yerli firmalar kapandıktan sonra ithal edilen firmalar tekelleştikten sonra ithal eden ülke, monopol fiyattan almaya razı göstermek zorundadır. Üç çeşit dumping vardır: Geçici dumping, sürekli dumping, yıkıcı dumping.

a. Geçici Damping (Sporadic Dumping)

Bir malın ihraç fiyatı geçici bir süre için düşük tutuluyorsa, geçici dumping söz konusudur. Firmanın arz talep dengesizliğinden dolayı aşırı stoklara sebep olabilir. Firmanın plansız üretim yapması sonucu iç piyasadaki talebin düşmesi gibi nedenlerle elinde stok fazlası oluşan firmanın, stokları eritmek amacıyla maliyetini karşılayacak bir fiyattan yabancı piyasaya satılmasıdır (Başkol, 2010: 108). Tüketiciler için yararlı olan bu durum stokları eritmek için mevsim sonunda yapılan indirim kampanyalarına benzer.

b. Sürekli Damping (Persistent Dumping)

Fiyatı sürekli olarak düşük tutularak rakip üreticileri piyasadan çıkarıp piyasayı ele geçirmek hedefleniyorsa, o zaman sürekli dumping diyoruz. Bir çeşit uluslararası fiyat farklılaştırması olup, monopolcü firmanın normal kar maksimizasyonunun sonucudur. Burada üretim hacminin genişletilip sağlanacak içsel ve dışsal ölçek ekonomilerle maliyetlerin düşürülmesi amaçlanmaktadır (Seyidoglu, 2003: 182).

c. Yıkıcı Damping (Predatory)

Bir firmanın yabancı bir pazardaki rakiplerini (özellikle bu pazardaki yerel firmaları) pazarın dışına itmesidir. Yıkıcı dumpingin analizi, yıkıcı fiyat analizi ile hemen hemen aynıdır. Firma bu kez, iç piyasadaki tekolci kârlarını kullanarak mallarını yabancı piyasaya, yabancı piyasadakilerin maliyetlerinin altında bir fiyatla satarak onları pazarın dışına itmeyi, ardından da bu piyasada tekolci fiyat uygulayarak aşırı kâr elde etmeyi planlamaktadır (Ekti, 2003: 33).

3.2.1.8 Karteller

Serbest ticareti kısıtlamaya yönelik uygulamalardan biri de kartellerdir. Karteller, benzer mal ve hizmet üreten firmaların üretimi kısıarak ve piyasayı bölüşerek yaptıkları anlaşmalardır. Bu anlaşmalar rekabeti bozar ve ürünü ürettikleri fiyattan satmalarına neden olur. Örneğin, aynı malı üreten iki üreticinin önümüzdeki yıl için fiyatları belirli bir oranda arttıracaklarına ilişkin yapacakları bir anlaşma rekabeti bozar ve böyle bir sözleşme bu işletmelerin aralarında fiyat karteli kurdukları anlamına gelir (Sabır, 2013: 124). Eğer bu anlaşmalar farklı ülkelerdeki şirketlerin arasında yapılması durumunda uluslararası karteller söz konusu olur. Karteller geçici anlaşma olup, bağımsızlıklarını kaybetmezler.

Kartellerin başarılı olabilmeleri, fiyatları yükseltmelerine bağlıdır. Bunun yolu da üretimi kısıarak daha çok kar elde etmek amaçlanır. Kartelleşmeye giden her firmanın kotası olup bu kota sınırını aşmaması gerekir. Ancak firmalar daha çok kar elde edebilmek için kotayı aşma eğilimine girerler, bu durum kalterlerin başarısızlığıdır. Kartellerin başarılı olabilmesi için firmaların ihraç edeceği kota sınırına uyması gerekmektedir. Aynı zamanda üretilen malın, yakın ikamesi olmaması gerekir. Eğer üretilen malın yakın ikamesi olursa, fiyatın yükselmesi durumunda tüketiciler yakın ikamesi olan mala yönelecek ve satmak istedikleri fiyattan istedikleri alıcıyı bulamamış olacaklardır.

Karteller, sermayenin birleşmesi olarak değil de belirli amaçları gerçekleştirmek için sermaye gücünün birlikte kullanılmasıdır. İşletmeler hukuki ve siyasi yönden bağımsızlıklarını korur. Amaç rekabet gücünü kuvvetli tutabilmek için satış fiyatını belirleyip daha çok kar elde edip pazar payını, satış bölgelerini elde tutmaktır.

Karteller, uluslararası karteller ve ulusal karteller olarak ikiye ayrılır. Uluslararası karteller birçok ülkedeki firmaların birleşmesi iken ulusal karteller ülke içerisinde hâkim olabilmek için firmaların birleşmesi durumudur. Bunun yanında Karteller fiyat karteli, satış karteli, kota ve kontenjan karteli olmak üzere ayrılırlar. Fiyat kartelinde fiyatları birlikte saptayarak, satış kartelinde satış bölgelerini paylaşarak, kota kartelleri arz miktarını kotalar halinde paylaşıp bu kontenjanlar dahilinde faaliyet gösterip üretime ve arza hâkim olarak ana amaçlarına ulaşmaya çalışırlar (Mucuk, 2011: 51).

Mücadelesi en zor kartel türü uluslararasılaşmış olan kartellerdir. Çünkü tek bir ülkenin kararı ile önlemek mümkün değildir. Uluslararasılaşmış en önemli kartellerden biri petrol ihraç eden (OPEC) ülkelerdir. 1973 petrol krizinin sebebi petrol ihraç eden ülkelerin fiyatları yükseltmek için üretimi kısımlarıdır. Bu durum da uluslararası ekonominin zayıflamasına, enflasyonun ve işsizliğin artmasına yaşanan bu uluslararası ekonomik sıkıntı da modern korumacılık dediğimiz yeni korumacılığın doğmasına neden olmuştur.

Tüketiciye zarar veren tespiti zor olan kartellerle mücadele hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların birinci önceliği olmak zorundadır. Kartelleşmeye giden firmalara yaptırımlar ve caydırıcı kanunlar olması gerekmektedir. Buna göre uygulanacak yaptırım, yaptırımın süjesini/süjelerini rekabet kurallarını ihlal etmekten caydırması gerekmektedir. Yasayı ihlal edene uygulanacak olan yaptırımın iki tür caydırıcılığı sağlaması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yasayı ihlal eden kişi veya teşebbüsün, aynı veya benzer bir fiili işlemini önlemek olarak adlandırılan özel caydırıcılıktır. İkinci ve daha önemli olanı başkalarının aynı veya benzer fiili işlemini önlemek olan genel caydırıcılıktır (Arı, 2006: 3).

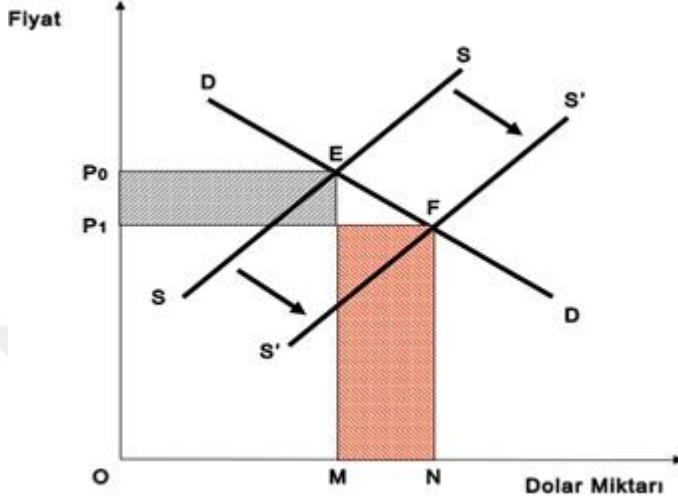
3.2.1.9 İhracat Sübvansiyonları

İhracat yapan firmaya devlet tarafından verilen doğrudan veya dolaylı olarak yapılan ödemeler ve desteklere ihracat sübvansiyonları diyoruz. Sübvansiyonlar verilirken ad-valorem (ihraç Tutarı belirli bir oranı) veya spesifik (birim başına belirli bir tutar) olabilirler. Devlet bu desteği ticareti kısıtlamak için değil ihracatı özendirmek amaçlı vermektedir. Bu destekler çok çeşitli olup ihracatçıya vergi iadesi, dolaysız prim ödemesi, ihracata dönük üretim yapan sanayicilere düşük faizli kredi ve ucuz girdi sağlanması, ihraç malını satın alacak yabancı ithalatçılara uygun koşullu kredi verilmesi, vs. yer alır (Seyitoğlu, 2003: 175). Bunun yanında işletme zararlarının silinmesi, kurumlar ve/veya gelir vergisi muafiyeti, gereksinim göstermeden mal ve hizmeti alması, fon ihtiyacına garanti vermesi veya ihracat teşvik kapsamına girecek her türlü fiyat ve gelir desteği sağlanmasını sayabiliriz. Bütün bu uygulamalar ihracatçıya pozitif destek sağlayıp, üretim maliyetini düşürüp ihracatçının karlılığını arttırmaya yöneliktir. İhracatçının karlılığını arttırmaya dönük bu destekler karşılığını bulabilmesi için dış talep esnekliğinin yeterince yüksek olmasına gereklidir. Yani dış talep esnekliği düşük ise yapılan yardımlar ürünün fiyatının yabancı para karşılığında

düşmesine sebep olacak ve ihracat yapan firma gelir elde edemeyecektir. Bunu şekil yardımı ile daha iyi açıklayalım.

Şekil 5.

Sübvansiyonların Gelir Etkisi

Kaynak: Seyitoğlu (2003: 175)

İhracat yapan firma **E** noktasında dengededir. Ve **0,M,E,P0** Dikdörtgen alanı kadar döviz geliri elde etmektedir. Devletin ihracatçıyı teşvik sonucu firmaya sübvansiyon uygulamış ve maliyeti düşen firma **P0** fiyatından yurt dışında satış yaparken sübvansiyonlar sonucu satış fiyatı **P1** fiyatına düşmüştür. Yurt dışı talep esnekliği **D** olan firma talep esnekliği yeterince yüksek olduğundan dolayı fiyatı düşmesine karşın elde ettiği gelir artacak **0,N,F,P1** alanı kadar gelir elde edecektir. Yani kısaca talep esnekliği yeterince büyük olan firma fiyatın düşmesinden dolayı mavi alan kadar gelir azalması olmasına karşın, talep esnekliğinin yeterince yüksek olmasından dolayı pembe alan kadar ticaret geliri artacaktır. Peki yurt dışı talep esnekliği az olması durumunda firma zarar edecek midir? Onu inceleyelim. Aşağıdaki şekilde **E** noktasında dengede olan ihracatçı firma, **P0** fiyatından ürününü satmakta **0,M,E,P0** kadar gelir elde etmektedir. Devletin sübvansiyon desteği vermesinden sonra satış fiyatı **P1** e düşen ürün dış talep esnekliğinin az olmasından dolayı yani inelastikiyet olmasından dolayı fiyattaki düşüş oranı gelir sağlanan döviz miktarından düşük olacak ve **0,N,F,P1** alanı kadar gelir elde edecek yani mavi alan kadar geliri azalırken daha küçük alan olan pembe alan kadar geliri artacaktır. Bunun

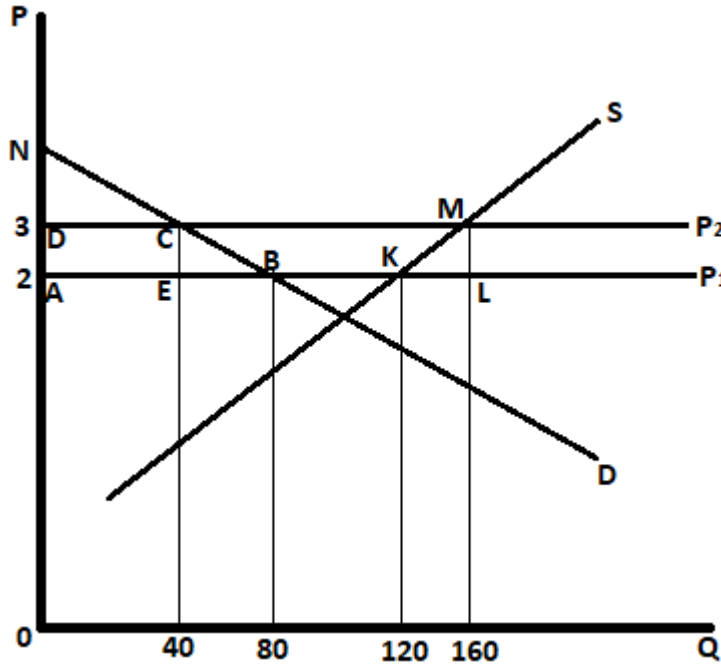
sonucunda ihracatçı firma talep esnekliğinin düşük olmasından dolayı devletin desteklemek amacıyla verdiği sübvansiyon gelirinin azalmasına neden olacaktır.

Yurt dışı talep esnekliği yüksek olunca devletin uyguladığı sübvansiyonlar sonucu ihracatçı firmanın daha çok gelir sağladığını talep esnekliğinin düşük olması sonucu sübvansiyonların ihracatçıyı olumsuz etkilediğini gördük. Peki sübvansiyonlar iç tüketimi nasıl etkiler.

Sübvansiyonların ihracatçılara ve ihracat endüstrilerine sağladığı yararlar karşın bu tür uygulamalar iç tüketicileri olumsuz yönde etkiler. Çünkü yerli tüketiciler sübvansiyonlu mallara, dışarıda yabancıların bunlara ödediklerine göre daha yüksek fiyat öderler. Yüksek fiyatla tükettikleri bu mallar üzerindeki sübvansiyonların maliyetini de ödedikleri yüksek vergilerle yine kendileri yüklenmiş olurlar (Seyidoğlu, 2003: 176).

Şekil 6.

Sübvansiyonların İç Tüketime Etkisi

Kaynak: Dağdemir (2013: 15)

Şekilde görüldüğü gibi A ülkesi 120 birim mal üretmekte, (K noktası kadar) 80 birim kadar da mal tüketmektedir. (B noktası kadar). Ve 40 birim kadar (B,K aralığı kadar) mal ihraç etmektedir. Hükûmetin ihraç edilen mala birim başına 1

dolar ihracat sübvansiyonu uyguladığını varsaydığımızda, ilk fiyatı P1 olan malın fiyatı P 2 düzeyine çıkacak ve üretilen mal 120 birimden 160 birime çıkacak. (M noktasına kadar) artacak tüketilen mal miktarı ise 80 birimden 40 birime (C noktası kadar) düşecektir. İhracat yapan firma ise ihracatını 40 birimden (B,K aralığından) 120 birime (C,M aralığına kadar) çıkaracaktır. Tüketici artışı A,B,N alanı kadar iken ABCD alanı kadar azalmakta, üretici artışı ise AKMD alanı kadar artmaktadır. ELMC alanı hükûmet müdahalesini yani ihracat sübvansiyonunu göstermektedir. EBC alanı ile KLM alanı malın ihracatın ihracat sübvansiyonu ile korumanın maliyetidir. Hükûmet ihracat sübvansiyonu ile X malı ihracatçıların refahını arttırırken, toplumun refahını EBC ve KLM alanlarının toplamı kadar azaltmıştır (Dağdemir, 2013: 15).

İhracat sübvansiyonları dampinge benzer. Kotalar gibi bu da GATT tarafından yasaklanmıştır. İthalatçı ülkeler ihracat sübvansiyonların kendi üretimlerine doğuracağı zararı önlemek için ek vergi alırlar. Daha önce bahsettiğimiz telafi edici vergiler ihracat sübvansiyonunun ithalat yaban ülkeye zararını önlemek için konulmuş vergidir. Anti-dumping niteliğinde olan vergi usulüne uygun olarak tespit edilmesi gerekir.

3.2.1.10 Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

İthalatı kısıtlama araçlarından en çok kullanılan araçlardan birisi "gönüllü ihracat kısıtlamalarıdır. Bunlara ihracat kotaları da denir. Bu kısıtlamanın tercih edilmesinin sebebi uygulamada ayrımcı olarak uygulanabilir olmasıdır. Yani tarifeler tüm ülkelerde aynı oranda kullanılabilirken ihracat kotası kısıtlanmasını istediği ülkeye konulabilmektedir. Bunun yanında kendi ülkesindeki aynı benzer ürünün üreticilerini koruyabilmek için, GATT/DTÖ kurallarına ters düştüğü için kendisi kota koyamayan ithalatçı ülke, ihracatçı ülkelerle ikili veya çok yanlı görüşmeler yapıp, kota pazarlıkları sonucu belirlenen sınırları aşmamak kaydıyla ihracatını kontrol altına almasını talep eder. Genellikle gelişmiş ülkeler tarafından baskı yoluyla bu kısıtlamaların konulması istenmektedir. Çünkü genellikle emeğe dayanan emek yoğun malları az gelişmiş ülkeler ihraç ederken gelişmiş ülkeler ithal eden konumdadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin tarım sektöründe yoğun şekilde görülmektedir. Örneğin, tarım ve gıda sektörlerinde ihracat kısıtlamalarının öncelikli amacı fiyatların daha değişken olduğu yerlerde yerel gıda tedarikini sürdürmek ve

böylece özellikle zayıf olan gıda pazarında uluslararası pazarlarda gıda güvenliğini sağlamak (Marceau, 2016: 564). gibi amaçlarla daha çok emek yoğun mallarda bu kısıtlamalar yapılmaktadır.

Daha önceki kısıtlamalardan farkı daha önceki kısıtlamalar ithalat yapan ülkenin çeşitli bahaneler sonucu kısıtlamaya giderken, bu kısıtlama ihracatçı ülkenin ithalat yapan ülkenin baskısı sonucu kısıtlamaya gitmiş olsa bile, kendi kararı ile ihracatını kısıtlamasıdır. Bunun yanında ikinci farklılık bilineceğini gibi, ithalatın kısıtlanmasından doğan kazanç, ithalat lisansına sahip olan ithalatçıya aitken gönüllü ihracat kısıtlamasında aynı alana karşılık gelen ihracatın kısıtlanmasından doğan kazanç ihracat lisansına sahip olan ihracatçıya aittir (Dağdemir, 2013: 15).

Ülkeler arasında yapılan iki veya çok yanlı görüşmeler sonucunda ihracat eden ülkeler tarafından yapılan gönüllü kısıtlamalardır. Gönüllü ihracat kısıtlamaları ithalat kotalarına benzer. Ancak bunların uygulamasını ithalatçı değil, ihracatçı yerine getirir. Burada ithalatçı durumdaki sanayileşmiş ülkenin siyasi ve ekonomik baskısı vardır. Ekonomik ve siyasi baskı sonucu varılan anlaşma neticesinde ithal eden tarafından değil de ihraç eden tarafından uyguladığı için gönüllü ihracat kısıtlanması denmektedir. İhraç eden değil de ithal eden ülkenin baskısının olmasının nedeni gelişmiş ülkenin yani ithalatçı ülkenin uyulması gereken mecburi yükümlüklerinden kurtulmak istemesidir.

Gönüllü ihracat kısıtlama yapmaya iten sebep, ihracatçı işletmenin çok önemli maliyet üstünlükleri olması veya ürünü konuk ülkede piyasa dengesini kendi lehine bozmak için maliyetin eşit ya da daha düşük fiyatlara satılabilmesi olabilir (Gökmen, 2013: 21). Gönüllü ihracat kısıtlaması sadece yerel sanayi dallarını, üretim ve istihdam olanakları korumak ve iyileştirmek için değil, farklı nedenlerle de uygulanabilir. Örneğin, bir ülkenin gelecekte müzakere edebileceği olası yeni ekonomik ve ticari anlaşmalar için elinde koz bulundurması sebebi ile bu tür uygulamalar yapması olasıdır.

Gönüllü ihracat kısıtlamaları az gelişmiş ekonomilerin ürettikleri emek yoğun mallar üzerinde imalat sanayisi üzerine uygulanır. En çok uygulandığı alan ise tekstil ve giyim üzerinedir. ABD ve Japonya arsında da gönüllü ihracat kısıtlamasına gidilmiştir. Japonya'nın gelişen otomobil sektörüyle rekabet etmekte zorlanan ABD, Japonya'dan ihracat kısıtlamasına gitmesini istemiştir. İşte bu tür

uygulamalar öncelikli amacın gerçekten kamu yararı mı yoksa o üründe ithalatı kısıtlayarak ülke içinde ilgili sektörü korumak mı olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. GATT'ın Uruguay Turu'nda gündeme gelmesine rağmen önleyici tedbirler alınamamış, daha sonra GATT' ın yerini alan DTÖ de herhangi bir şekilde müdahale etmemiştir.

3.2.1.11 Görünmez Engeller

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde gümrük tarifeleri önemli ölçüde azaltıldı. Ancak tarifeler azaltılırken "görünmez engeller" yaygınlaşmaya başladı. 1973'lerden sonra ise dünyada koruyuculuk akımları yeniden egemen olmaya başlamasıyla, görünmez engeller çok yaygın kullanılmaya başlandı. Görünmez engel uygulamaları, diğer araçlardan farklı olarak uygulandığı ürünün özelliklerine göre gerek biyolojik gerekse fiziksel standartların oluşturulması ve bu standartlara uymayan ürünlerin ithalatının yasaklanmasına sebep olan uygulamalardır. Hem sanayi ürünlerinde hem de tarım ürünlerinde bu standartlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır (Alagöz & Ceylan, 2015: 60).

Genel olarak "Görünmez Engeller" (Invisible Barriers) adı verilen bu uygulamalar pek çok ve çeşitlidir. Görünmez engeller olarak adlandırılan bu yeni önlemler; sağlık, çevre ve koruma güvenlik gibi nedenlerle belli idari ve teknik standartlara uygunluğunun zorunluluğu, uygun olmayanların ihracatına veya ithalatına izin verilmemesi, son yılların sıkça kullanılan dış ekonomi politika aracı olan görünmeyen engellerin en çok rastlanılan örneklerini teşkil eder. Esasen sağlık güvenlik çevrenin korunması devletin en önemli görevlerindendir. Devletin asıl görevlerinden olan bu tedbirler eğer öncelik amacı yerine kendi üreticisini korumak, ithalatı engellemek amaçlı kullanılabilir.

Görünmez Engellerin çok çeşitli vardır. Bunların illaki geçerli bir nedene dayanmasına gerek yoktur. Çok çeşitli gerekçeler öne sürülebilmektedir. Bunların bazıları: Milli standart düzenlemeleri, paketleme ve etiketlemeye ilişkin kurallar, kalite ve sanayi standartları (ISO 9000 serisi gibi), ulaşım, finans, kambiyo işlemleri ile ilgili belgeler, etiketleme zorunlulukları, paketleme biçimi değerlendirme prosedürü, ithalat lisansları, gümrük değerlendirme ve sınıflandırma prosedürü, menşe kuralları ve

sevk öncesi muayene gibi idari nitelikli veya çevre, sağlık ve ürünlerin güvenli kullanımını sağlamaya yönelik standartları ve teknik düzenlemeleri ve pazarlama biçimiyle ilgili öteki kısıtlamalar vb. bunlara ilişkin sadece birkaç örnektir.

Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (SPS) üye ülkelerin gıda güvenliği, insan sağlığı, hayvan ve bitki sağlığını güvence altına almak için ve oluşabilecek zararlardan ve hastalıklardan korumak için üye devletler tarafından gerekli bilimsel temelli önlemleri almasına fırsat vermektir. Ancak bu uygulamaların keyfi ve haksız bir ayrımcılık yaratacak şekilde kullanılmaması, uluslararası ticaret üzerinde gizli kısıtlama yaratmaması gerekmektedir. Bu anlaşma yeni korumacılıkta görünmez engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde dünya ticaretinde liberalizasyonu savunan gelişmiş ülkelerin (AB, ABD, Japonya, vb.), özellikle ithalat esnasında görünmez engelleri ön plana çıkararak hem dış ticaret hadlerini düzeltme hem de karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı sektörlerini koruyarak dış bağımlılığını azaltmaya çalışmaları, uluslararası ticaretin geleceği hakkında birtakım endişelerin oluşmasına neden olmaktadır (Alagöz & Yapar, 2007: 2). Örneğin, Ticarete serbestleşmeyi savunan Japonya, kayakların ithalatına yasak koymuş ve gerekçe olarak da Japonya’da yağın kar ile diğer ülkelerde yağın karların aynı olmadığını iddia etmiştir. Ya da yine ticarete liberalizasyonu savunan ABD hastalığın uzun süre önce geçmesine karşın sığır etini ve koyun etinin ithalatına yasak koymuştur. Oysa şarbon koyunlarda görülmemektedir. Benzer gerekçeleri de AB ülkelerinde de görmekteyiz. Örneğin “İtalya’da otomobillerin pazarlanabilmesi için, yanlarının yatay sinyal lambaları ile donatılmış olması gerektiği, Almanya’da otomobillerin sürücü koltuğunun her yöne ayarlanabilir olması gerektiği, İngiltere’de otomobil farlarının kısa ve uzun huzmeli yanmasını kumanda eden anahtarın ışıklı olması gerektiği gösterilebilir (Alagöz & Ceylan, 2015: 6).

a. Kamu Alımları

Her ülke kendi yerli üretimini korumak ister. Kendi sanayisini korumak için kararlar alır. Yerli malı kullanımına teşvik programları ve uygulamalar vardır. Türkiye’de de yerli malı haftası da buna yönelik kampanyadır. Birçok ülkede buna yönelik kanunlar çıkarılmıştır. Daha da pahalı olsa dahi milliyetçilik duygusunu ön plana çıkararak

yerli malı kullanımını teşvik etmektedir. Kamu alımları da bu mantıkla yapılabilir. Kamu ihaleleri düzenlendiği zaman kendi üreticisine öncelik verip yabancı şirketleri geri planda koymalarına neden olmaktadır. Bu durum da ticareti kısıtlayan engeller arasına girmesine sebep olmaktadır. Gittikçe artan bu durum GATT'ın Uruguay Turu'nda gündeme gelmiş ve kamu ihalelerinde sınır ötesi rekabetin sağlanması ilkesi kabul edilmesine sebep olmuştur. Böylece açılan kamu ihaleleri tüm ülkelere eşit koşulların sağlanması ilke olarak benimsendi (Seyidoğlu, 2003 :174).

b. Ürün Standartları

Standart bir ürünün azami ölçüde olması gereken en alt limit olarak tanımlayabiliriz. Ülkeler doğal yaşamı bozmamak, doğal düzenin devam ettirilmesi amacıyla sağlık, çevre, hijyen, güvenlik standartları getirme hakkına sahiptir. Bu standartlar sadece ithal mal için değil yerli üretim için de olabilir. Hem olumlu hem olumsuz yönleri bulunmaktadır. Standartlar olumlu yönden pek çok işletmeye kolaylık sağlamaktadır. Maliyetlerin azaltılması, ölçek ekonomilerinden yararlanılması ve pazar payının artırılması gibi doğrudan ekonomik kazançlar sağlayacağı gibi bunun yanında istihdamın ve işgücü verimliliğinin artırılması gibi sosyo-ekonomik avantajlar da sunmaktadır. Ürünlerin uyumluluğunun sağlanmasına katkıda bulunarak ticaretin artmasını desteklemektedir (Algan, 2013: 5). Bunlar yanında olumsuz yönleri olan standartlar ithalatı kısıtlayıcı uygulamalara yol açabilir. Mesela, getirilen standartlar bürokrasinin artmasına sebep olup bürokratik engel oluşturabilir ya da amacı dışında ithalat engeli amaçlı kullanılabilir. Mesela, 2011 yılında, Avustralya, bütün ürünlerinin paketlenmesini «standart hale getiren» ve «sade paketlemeyi» zorunlu kılan bir yasa tasarısı hazırladı. Uygulamaya göre, bütün ürünleri marka, renk ve coğrafi işaretlerden arındırılarak standart kahverengi kutularda satılacaktır. Avustralya, düzenlemeyle halk sağlığının korunmasını hedeflediğini, düzenlemenin uluslararası anlaşmalara uygun ve bilimsel temelleri olduğunu iddia etmekte, oysa ihracatçı ülkeler uygulamanın bütün kullanımını azaltacağına dair bilimsel kanıtlar bulunmadığını, marka kullanım hakkını ihlal ettiğini iddia etmektedir (Sakalsız, 2018: 14)

Standartlar ilk kez Tokyo Görüşmeleri sırasında gündemine gelmiş, daha sonra da Uruguay Görüşmelerinde önemli bir tartışma konusunu oluşturmuştur.

Standartların ticarete teknik engel oluşmasını önleyebilmek için, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)-Ticarette Teknik Engeller Anlaşması (TBT) kabul edilmiştir. Standartlar halkın güvenliği ve sağlığı amacıyla uygulanmalıdır. Ticarette Teknik Engeller Anlaşması (TBT), ithal edilecek ürünlere uygulanacak standartların uluslararası nitelikte olmasını, uluslararası standartların mevcut olmaması durumunda bu standartların ülkelerce, bilimsel bilgi ve kanıtlara dayanarak ve gereksiz ticari engel yaratmayacak şekilde hazırlanmasını öngörmektedir (Gül, 2015).TBT uygulamasının yerine getirilebilmesi için yasal kullanma zorunluluğu şartı aranmıştır. Ancak bu şartların içeriği net şekilde açıklanmamıştır.

c. Menşei Kuralları

Dünyada üretilen ürünlerin birçoğu üretilme sürecinde farklı ülkelerin üretim aşamalarından geçmektedir. Bu durum menşei sorununun doğmasına sebep olmaktadır. Menşei kavramı, bir malın taşıdığı ekonomik değerin, hangi ülkeye ait olduğunu ifade eder. Dış ticarete önemi ise bir malın kota ve anti-damping benzeri araçların uygulanmasının takibini yapabilmek ve ithalatın ihracatın kontrolünün sağlanması açısından aynı zamanda eşyanın ithalatı sırasında gümrük vergilerinin hesaplanması, ticaret politikası önlemlerinin uygulanması (gözetim ve korunma önlemleri, miktar kısıtlamaları, anti-damping vergisi vs.) menşei ülkeye göre belirlemiş olması açısından önem arz etmektedir. Yani ithal edilen malın sübvansiyon veya damping sonucu vereceği hasara karşı anti- damping ve ilave gümrük vergisi, telafi edici gümrük vergisi, korunma önlemi veya miktar kısıtlaması gibi ticaret politikası araçlarının doğru kullanılabilmesi açısından önemlidir. Örneğin, üretilen bir televizyonun menşei, Çin ama Kore’den ithal edildiğini varsayalım. Bu ürünün menşei Çin olup anti-damping ve ilave gümrük vergisi, telafi edici gümrük vergisi uygulanıp uygulanmayacağı DTÖ’ye üye olup olmadığına göre ve damping yapıp yapmadığına göre gümrük vergisi belirlenecektir. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti menşei ürünlerin ithalatında uygulanmakta olan dampinge karşı menşei saptırması yapılmakta olup bu sebeple Ekonomi Bakanlığına birçok başvuru yapılmış ve incelemeler sonucunda soruşturma başlatılmıştır (Şişman, 2017: 293).

Ülkeler damping sonucu ilave vergilerden kurtulabilmek için menşei farklı ülke olarak beyan edebilmektedir. Eğer DTÖ üyesi ise “En çok kayırlan ülke” kuralı gereği ve ülke ayrımı yapılmaması gereği eşit oranlı vergi alınacaktır. Damping

uygulayan ülkeye ise anti-damping vergiler ile karşılık verecek, kendi üreticisini koruyacaktır. Bu vergilerden kurtulmak isteyen ihracatçı ve ithalatçı firma tedarik kaynaklarını değiştirmeleri, farklı ülkelere yöneltmeleri veya yurtiçinden tedarik yoluna gitmeleri mümkün olmayabilmektedir. rnlerin menşeini farklı ülke olarak göstererek yüksek vergilerden ve uygulamaya konulan ticaret önlemlerinden kurtulmaya çalışabilmektedir. Buradaki sorun ürünün tamamen bir ülkede elde edilen ürün olup olmadığının belirlenmesidir. Eğer rn “tamamen bir ülkede elde edilen” ürün tanımını karşılıyor ise o ülke menşeli olarak kabul edilecektir. Eğer rn tamamen bir ülkede elde edilen ürün değil ise bu durumda da yapılan işlem ve işçilik değerlendirilerek menşe statüsü belirlenir. Yani, bu durumda “esaslı dönüşüm ölçütü gereği” eşyanın menşei belirlenir (Bozkurt, 2011: 150).

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi çabası içerisinde kurulan uluslararası örgütler, önce GATT sonra DT yeleri varılan anlaşma gereği üyeler, en çok kayrılan ülke anlaşması gereği ayırım yapmamaktadır. GATT Menşe Kuralları Anlaşması’nda yer alan menşe kuralları tanımında, tarife tercihlerinin verilmesine neden olan tercihli ve otonom düzenlemeler dışarıda bırakılmaktadır. Bahse konu Anlaşmayla, menşe kurallarının uyumlaştırılması ile ticaretin engellenmesinin önlemesi amaçlanmıştır (Bozkurt, 2011: 151).

4 KORUMACILIK DÖNEMLERİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER

4.1 GELENEKSEL KORUMACILIK DÖNEMİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER

4.1.1 1914-1944 Korumacılık Dönemi (Savaş, durgunluk, depresyon, daralma dönemi)

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce emperyalist ülkeler ekonomik yarışa girmişti. Hammadde, iş gücü, yeni enerji kaynağı ve pazar arayışı içinde olan bu ülkeler birbirine güvenmiyor, sanayileşerek üstün olabilmek için daha sert kararlar alıyor ve bloklaşmaya gidiyordu. Serbestleşme yanlısı olan sanayileşmiş ülkeler ürettiği malları pazarlayacak yer arıyor, sömürgecilik politikalarını daha da genişletiyordu. Ekonomik olarak bu çıkarların yarattığı gerginlik dünyayı Birinci Dünya Savaşı'na soktu.

Birinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu ağır yıkımlar felaketler tüm dünyada etkisini gösterdi. Savaşın yarattığı ekonomik kriz dünyayı etkisi altına alırken savaştan karlı çıkan tek ülke ABD oldu. Savaştan galip çıkan ABD yeni dev bir güç olarak ortaya çıktı buna karşılık Rus, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları dağıldı (Tokgöz, 2008: 7).

Tablo 7.**GSYİH (Yıllık Büyüme Oranı)**

Ülkeler/Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Avusturya	-1.00	11.60	6.78	1.69	3.02	4.65	1.45	-2.76	-8.02	-10.32	-3.32	0.86	1.95
Belçika	3.58	3.27	1.54	3.39	3.71	5.24	-0.87	-0.96	-1.77	-4.50	2.14	-0.84	6.18
Danimarka	10.54	0.31	-2.28	5.84	1.99	3.39	6.69	5.95	1.11	-2.62	3.20	3.04	2.24
Finlandiya	7.35	2.61	5.71	3.82	7.84	6.75	1.18	-1.17	-2.43	-0.43	6.65	11.33	4.28
Fransa	5.18	12.55	0.43	2.65	-2.08	6.97	6.75	-2.90	-5.98	-6.52	7.15	-0.98	-2.55
Almanya	-16.91	17.07	11.23	2.82	10.01	4.38	-0.41	-1.40	-7.62	-7.53	6.27	9.13	7.52
İtalya	6.04	0.98	6.60	1.05	-2.16	7.15	3.30	-4.93	-0.58	3.23	-0.67	0.42	9.63
İsveç	5.09	5.29	0.60	7.95	3.17	3.05	6.97	4.19	-1.03	-3.08	3.03	8.16	5.48
İngiltere	3.17	4.13	4.88	-3.68	8.05	1.21	2.94	-0.71	-5.13	0.76	2.92	6.59	3.86
Japonya	0.07	2.80	4.12	0.89	1.46	8.17	3.11	-7.27	0.84	8.37	9.82	0.20	2.76
ABD	13.19	3.06	2.32	6.52	1.00	1.12	6.12	-8.90	-7.68	-13.20	-2.10	7.73	7.65

Kaynak: Nihat, Işık. & Duman, E. (2012). Reel ve finansal göstergeler açısından 1929 ekonomik buhranı ve 2008 küresel krizi: Karşılaştırmalı bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 239-260. Eserimden alınmıştır

Bu durum uluslararası ekonomik krize yol açacak ortama zemin hazırladı. Avrupa'nın yeniden inşası ve Versay Antlaşması'nın zorunlu kıldığı savaş tazminatları özellikle uluslararası ekonomik yapının zayıflamasına neden oldu. Ekonomik olarak zor durumda olan Avrupa ülkeleri yeniden yapılanma kapsamında ABD'den borç almak zorunda kaldı ve dünyada hiper enflasyon baş gösterdi. Dünya Savaşı'nın başlaması ile vazgeçilen altın standardına dayalı sistemin yeniden kurulmaya çalışılmasıyla ve uluslararası koordinasyonun ortadan kalkması ile dünyanın 1929 ekonomik buhrana sürüklenmesine neden oldu.

Tarihî açıdan en önemli sabit kur sistemi altın standardı olup; bu sistem 1717'den 1913 yılına kadar devam etmiştir. Bu sistemde her ülke, parasının değerini belli bir miktar altınla tanımlamıştır. Böylece paralar arasında, altın içeriğine bağlı olarak sabit bir kur oluşmuştur (Çağlar & Dışkaya, 2018: 6). Yani ülkeler paralarını sabit bir altına dönüştürmeyi kabul ederek bu sistemi kullanan bir ülke altın için sabit bir fiyat belirler ve bu fiyattan altın alır ve satar. Altın uluslararası ortak değer taşıdığı için sabit fiyat olarak görülüp para biriminin değerini belirlemek için kullanılır. Dünya Savaşı'ndan önce kullanılan bu sistem altın standardının

gerektirdiği ücret ve fiyat esnekliğine dayanan uyum mekanizmasını mümkün kılan ekonomik ve politik koşulların değişmesi dikkate alınmayıp Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar kullanılmak istenmiştir. Bu durum uluslararası ekonomik krizin daha da artmasına neden olmuştur. Savaş sırasında ülkeler, paralarının altına bağlılığına son vererek yüksek askerî harcamalarını para basmak suretiyle finanse etmişlerdir. Ayrıca, savaşın getirdiği yıkım sebebiyle işgücünde ve üretim kapasitesinde düşüş yaşandı; savaş sona erdiğinde bütün ülkelerde fiyatlar genel seviyesi yükselmişti. Rezerv para olarak İngiliz sterlinine duyulan güvenin azalması bir başka sebebi oluşturmaktadır (Çağlar & Dışkaya, 2018: 7). 1929-30'da patlak veren Büyük Dünya Buhranı sonrasında; her ülke kendi içine dönüp işsizlik, yoksullukla mücadele ederken siyasal ve ekonomik düzeyde devlet müdahaleciliğini öne çıkardı. Büyük Buhran karşısında tüm Avrupa ülkeleri altın standardını terk etmek zorunda kalmıştı (Tokgöz, 2008: 27). 1929 krizinden sonra paniğe kapılan ABD Yönetimi ve Kongresi 1930 yılında gümrük vergilerini ortalama %60 oranında arttırmış gümrük değişikliğinde yaşanan bu durum da savaştan sonra ABD 'ye muhtaç olan Avrupa için ağır yıkım olmuştur. Krizin bu kadar uzun sürmesinde en önemli nedenden biri olarak ABD'nin 1930 da çıkarttığı Smoot – Hawley Tarife Yasası gösterilebilir, bu yasa korumacılığın tüm dünyada yayılmasına yol açmış, krizin süresini ve etkisini arttırmıştır (Ertürk, 2017: 98).

Yaşanan büyük buhranla birlikte 1931'de İngiltere'nin altın standardını terk ederek sterlinin değerini düşürmesinin ardından ise İngiltere'nin altın rezervlerini artırma mücadelesi yerini ulusal para birimlerinin değerini düşürme yarışına bıraktı. Bu yarış, sonuçta ülkelerin para birimlerinin birbirine karşı değerini eski haline getirse de süreç içinde belirsizliği artırarak kriz ve korumacılık nedeniyle zaten daralmakta olan uluslararası ticareti çökertip bunalımın yaygınlaşmasına katkıda bulundu (Öz, 2009: 17).

Korumacı reflekslerin en üst düzeye ulaştığı dönem şüphesiz 1930'lı yıllar olmuştur ve bu dönem yaklaşık on yıl süren büyük buhranın etkisiyle korumacılık İkinci Dünya Savaşı'na kadar etkisini sürdürdü. 1929 buhranının uzun sürmesinde ekonomi politikalarını yürütenler, para ve maliye politikası yerine altın standartına dayalı ekonomik politika uygulamalarının etkisi büyüktür. 1929 Büyük Bunalımı patlak verdiğinde, gerek savaş öncesinin ekonomik düzeninin tam olarak yeniden

kurulamamış olması gerekse aşağı yönlü fiyat ve ücret ayarlamasının artık mümkün olmadığı 1920 sonrasının değişen ekonomik ve politik koşullarında, halklarının ve çıkar gruplarının taleplerine kayıtsız kalamayan politikacılar, altın standardından çıkmak gibi alternatif politikalar üretmek yerine ekonomilerindeki daralma ve hızla artan işsizliği kontrol etmek amacıyla korumacılığa yöneldiler (Öz, 2009: 19).

Uluslararası ticaretin serbestleşmesine yönelik çalışmalar II. Dünya Savaşı'ndan sonraya dayanmaktadır İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın galibi Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyada barış ve istikrarı sürekli kılmak amacıyla, güçlü bir uluslararası ekonomik iş birliği sisteminin kurulması yönünde yoğun bir çaba gösterilmiştir. Bu çerçevede, ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak, uluslararası likidite ve mali güven gibi ihtiyaçlara cevap vermek ve uluslararası ticareti serbestleştirip artırmak amacıyla yeni kurumların oluşturulması yoluna gidilmiştir. Dünya savaşları sırasında artan Milliyetçilik ve azalan ticari ilişkilerin artması sonucunda ticaretin tekrar düzene girmesi için serbest ticaret görüşü ivme kazanmıştır. Serbest ticaretin herkesin yararına olduğu argümanı liberal iktisatçılar tarafından kabul edilen genel görüştür. Tüm akademik ve politik aktörler tarafından kabul edildiği varsayılır. Bu görüş birliğinde şüphesiz ki, Smooth-Hawley tarifeleri ile başlayan ticaret savaşının yıkıcı etkisinin payı büyüktür. 1930'lu yıllarda yaşanan ticaret savaşları tüm Dünya ekonomilerine büyük darbe vurmuş ve Büyük Depresyonun uzun sürmesine yol açmıştır (Yılmaz D. , 2020: 43). 1930'lu yılların deneyimi ve savaş sonrasında oluşturulan Bretton Woods kurumları mevcut uluslararası ticaret sistem için yeni bir temel oluşturmuştur. GATT'ın kurulması ve korumacılığın ekonomilere zarar verdiği görüşünün yaygınlaşması ile üretilen mallar üzerindeki tarifeler ve miktar kısıtlamaları, uzmanların önem verdiği konular olmaya başlamıştır. Savaşın verdiği tecrübe ile II. Dünya Savaşı'ndan sonraki on yıllarda tarımsal koruma çok taraflı düzeyde ele alınmamıştır (Koçakoğlu & Özaydın, 2020: 633). 1944 yılında 44 ülkenin katılımıyla serbest piyasa ekonomisinin yeniden yapılandırılması, gerçekleştirilen konferans birçok uluslararası kuruluşların doğmasına sebep olmuştur. Dünya Bankası, IMF, uluslararası ticaret örgütü (ITO) kurulmasına karar vermiştir. IMF ve Dünya Bankası İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı ekonomik sonuçlarını iyileştirme çalışmaları yürütmek için Birleşmiş Milletler Para ve Maliye Konferansının sonucunda finans sağlama amacıyla kurulmuştur. IMF ve Dünya Bankası'nın kurulmasına ortak karar vermişken uluslararası ticaret örgütünün

kurulmasında tartışmalar çıkmış uzlaşma sağlanamamıştır. Sonuç olarak IMF, Dünya Bankası kururken uluslararası Ticaret Örgütü'nün yerine tarifeler ve Ticaret genel anlaşması yani GATT kurulmuştur.

4.1.2 GATT'ın Kuruluşu ve İşlevi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya barışını kalıcı kılmak için uluslararası ekonomik ve ticari iş birliğinin tesis edilmesinin gerekli olduğu düşüncesi genel kabul gören görüştür. Bu amaçla, ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak, uluslararası likidite ve mali güven gibi ihtiyaçlara cevap vermek ve uluslararası ticareti serbestleştirip uluslararası ticareti artırmak amacıyla yeni kurumların oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler üyesi 56 ülkenin katılımı ile Havana (Küba) konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansın amacı dış ticaretteki aksaklıkları düzene koymak, güçlü bir uluslararası ekonomik iş birliği sisteminin gerçekleştirilmesi ve uluslararası serbest dış ticareti gerçekleştirmek. Bu amaçla alınacak kararları görüşmek için uluslararası ticaret örgütünün kurulması hedeflenmiştir. Ancak tarifelerin indirilmesi, kısıtlamaların kaldırılması konusunda uzlaşma sağlanamamış ve uluslararası ticaret örgütünün kurulması gerçekleşmemiştir. Uluslararası ticaret örgütünün kurulması konusunda uzlaşma sağlanamaması üzerine 23 ülkenin taraf olduğu çok taraflı bir uluslararası ticaret anlaşma niteliği taşıyan GATT 1947 yılında kurulmuştur.²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticaretin düzenlenmesi açısından meydana gelen en önemli gelişme GATT'ın kurulması olmuştur. Açılımı: 'General Agreement on Tariffs and Trade' Anlaşması olan GATT, Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulmasına kadar yürürlükte kalacak, kurulmasını gerektiren şartlar oluştuğunda ise görevini uluslararası ticaret örgütüne devredecekti. Ancak uluslararası ticareti serbestleştirme amacıyla oluşturulması düşünülen uluslararası ticaret örgütünün Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından onaylanmaması nedeniyle kurulması mümkün olmamıştır. ABD 'nin uluslararası ticaret örgütünü onaylamaya yanaşmamasının nedeni: uluslararası ticaret örgütünün yasasında, örgütün temel görevinin uluslararası ticarete gümrük tarifeleri ve öteki kısıtlamaların

² GATT 1947 kurucu üyeler: Avustralya, Belçika, Brezilya, Burma, Kanada, Seylan(Sri Lanka), Şiili, Çin, Küba, Çekoslovakya, Fransa, Hindistan, Lübnan, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Güney Rodezya, Suriye, Güney Afrika, Birleşik Krallık ve ABD'dir. Daha sonra Suriye, Çin, Lübnan anlaşmadan çekilmiştir.

kaldırılarak, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi olduğundan dolayı ülkelerin iç ekonomik politikalarına karışma niteliği taşıdığı gerekçesiyle uluslararası ticaret örgütü sözleşmesi, başta ABD olmak üzere, bazı sanayileşmiş ülkelerin yasama organları tarafından onaylanmamıştır. Gerçek neden ise serbestleştirmeden kaynaklı zarara uğrayacak yerli sanayi temsilcilerinin yaptıkları siyasal baskılardır (Seyidoğlu, 2003: 193). Kuruluşundan bir yıl sonra 1948 yılında faaliyete geçmiş olan GATT uluslararası ticaret örgütünün onaylanmaması sebebiyle sürekli bir kuruluş haline gelmiştir. Bu nedenle geçici olarak yürürlüğe konulan GATT 1947'den başlayarak 47 yıl boyunca uygulanmış ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeveye oturmuştur. Zamanla Kuruluş haline gelen GATT, Cenevre'de daimî sekreterlik açmıştır. GATT ile uluslararası ticaret sistemi ilk kez kurulmuştur. GATT'ın dört temel işlevi vardır: En Çok Kayrılan Ülke Kuralı, Ulusal Muamele Kuralı, Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi, korumanın sadece gümrük vergileri ile gerçekleştirilmesi.

En Çok Kayrılan Ülke Kuralı; Üye ülkenin ticaret yaparken ayrımcılık yapmamasıdır. Yani bir üye ülke, herhangi bir ülkeye tanıdığı olanakları herhangi bir şart sürmeden tüm üye ülkelere uygulamak zorundadır. Yani taraflardan birisi tarafından herhangi bir ülke kaynaklı ya da herhangi bir ülkeye yönelen herhangi bir ürününe sağlanan herhangi bir avantaj, iltimas, ayrıcalık ya da muafiyet akit taraflar kaynaklı ya da akit taraflara yönelen tüm benzer ürünlere derhal ve şartsız olarak sağlanmak zorundadır (Kaya, 2010: 190). Bunun istisnası, gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi bölgesel ticaret anlaşmaları ve Genel Preferanslar Sistemi (GPS) yani Gelişmekte olan ülkelerin bazı ihraç mallarına gelişmiş ülkeler tarafından karşılıksız ve ayırım gözetmeksizin imtiyaz tanınmasına imkân sağlayan bir düzenlemedir. Gelişme yolundaki ülkelerin (GOÜ) lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile Anlaşmanın öngördüğü anti-damping ve telafi edici vergiler gibi bazı diğer uygulamalardır

Ulusal Muamele Kuralı; Söz konusu kural ithal edilen mallar ile yerli mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir Ulusal Muamele kuralı ithal ürün ve hizmetlerin, iç pazarda iç vergi ve düzenlemeler açısından yerli ürün ve hizmetler ile aynı muameleye tabi tutulmalarını zorunlu kılmaktadır (Kaya, 2017: 175). Ulusal Muamele ilkesinde bir mal, hizmet ve fikri mülkiyet pazara girdikten sonra

uygulanır. Bundan dolayı, yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alınmamış olmasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınması ulusal muamele ilkesine aykırılık teşkil etmez. Bunlar ulusal muamele kuralı kapsamı dışında kalmaktadır.

Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi; GATT öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlar bağlı oranlar olarak adlandırılmakta ve ülkeler, uygulamada söz konusu oranların üzerine çıkamamaktadırlar. Bir başka deyişle, söz konusu oranlar o üye ülke bakımından bağlayıcı olmakta ve önemli ticaret partnerleriyle telafi amacıyla müzakere etmeksizin artırılamamaktadır.

Tarifeler Yoluyla Koruma; Ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. 1947 yılında GATT antlaşması yürürlüğe girdiğinde miktar kısıtlamaları, ithalat kotaları, yoğun olarak kullanılan koruma araçlarıydı. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir. Tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüş olup, söz konusu süreç "tarifikasyon" olarak adlandırılmaktadır.

4.1.3 GATT'ın Amaçları ve Uygulanışı

GATT'ın kurulmasındaki ekonomik amaç hayat standartlarını yükseltmek tam istihdamı gerçekleştirmek büyümeyi sağlamak için reel gelir ve efektif talepte istikrarı sağlamak büyümenin çevre ile uyumunu sağlamak dünya kaynaklarını tam kullanımını sağlayacak ticaret düzeni sağlamak, malların üretimi ve değişimini sağlayacak reformlar yapmak. Bunlar GATT'ın birinci hedefi iken antlaşmanın 3'üncü paragrafında ikinci amaçlardan bahsetmektedir. Diğer ticari engellerin azaltılmasına yönelik karşılıklı fayda sağlayacak antlaşmalar yapmak, uluslararası ticaretteki ayrımcılığa son vermek. (Karaca, 2003: 85)

GATT görevini yerine getirirken yani dünya ticaretini serbestleştirme çabalarını yerine getirirken üye ülkeler arasında belirli aralıklarla yapılan çok yanlı tarife görüşmeleri yoluyla yapıyordu. En önemli özelliği tüm üye ülkelerin katılımıyla sürekli bir müzakere ortamının oluşturulması olmuştur. Böylece küresel ticaretin kural konulmasına gereksinim duyduğu alanlar sürekli olarak müzakere

edilmiş oluyordu. Görüşme tekniği ise "Karşılıklı Ödün" ilkesi idi. Şöyle ki, belirli malların önemli ihracatçısı olan ülke veya ülke grupları başlıca ticaret ortaklarından, onlara sattıkları mallar üzerinde gümrük indirimleri talep ederler; karşı tarafa, onlar da kendi mallarından ödün verirler. Bu karşılıklı ödün ve talepler, ülkeler arasında dengeli bir pazarlık ortamı yaratmakta ve sonuçta her taraf diğerlerine bir dizi mal üzerinde tarife indirimlerinde bulunmayı kabul etmektedir. Yani kazan kazan anlayışıyla karşılıklı ödünler verilmekteydi. Bunun tek istisnası az gelişmiş ülkeler karşılık beklemeden bu tarife indiriminden yararlanıyordu. Asıl pazarlıklar ABD, AB, Japonya arasında yapılmıştır. 1947 yılında Cenevre’de yapılan ilk toplantıdan 1994 yılındaki son toplantıya kadar toplam 8 toplantı yapılmıştır. Genel müdürlük Şeklinde örgütlenen GATT’ın en önemli organı karar alma mercii olan ‘‘Akid Taraftarlar Kurulu’’ dur. Yılda bir kez toplanır. Antlaşmanın öngördüğü metnine göre GATT ’ta görüşme neticesinde anlaşma sağlanan konularda kararlar almaktadır. GATT toplantıları şunlardan oluşmaktadır:

Tablo 8.

GATT Toplantıları

Yıllar	Yer/İsim	Katılan Ülke Sayısı	Tartışma Konuları
1947	1. Cenevre Round	23	Tarifeler
1949	2. Annency Round	13	Tarifeler
1951	3.Torquay Round	38	Tarifeler
1956	4.Cenevre Round	26	Tarifeler
1960-1961	5.Dillon Round	26	Tarifeler
1964-1967	6.Kennedy Round	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri
1973-1979	7.Tokyo Round	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler ve çokyanlı anlaşmalar
1986-1993	8.Uruguay Round	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların halli, tekstil, tarım, DTÖ’nün kurulması vb
2001-2004	9. Doha Round	144	Tarımda, sanayide ve hizmetlerde küresel ticareti serbestleştirmek

Kaynak: <https://player.slideplayer.biz.tr/11/3222511/data/images/img11.png>

Önceki görüşmeler ABD ile Avrupa arasında yoğunlaşırken sonradan Japonya'nın da ekonomisi hızla gelişme gösterince Japonya da katıldı. Daha sonraları yeni bölgesel ekonomi grupları oluşmuştur.

1947 yılında 23 ülkenin katılımı ile Cenevre round gerçekleşmiş, bu görüşmede gümrük ayrıcalıkları üzerine ilk defa uluslararası dış ticaret düzeyinde kararlar alınmıştır. Daha öncesinde uluslararası ticarete şeffaflığı düzenleyen kararlar alınması GATT'a kadar mümkün olmamıştır. (Darahan, 2020: 68)

4.2 YENİ KORUMACILIK DÖNEMİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER

4.2.1 GATT'ın Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri

GATT 1948'de yürürlüğe girmesiyle tek hedef olarak ticaretin serbestlemesi yönünde faaliyet göstermiştir. Günümüze kadar da dış ticareti kısıtlayan engellerin kaldırılması yoluyla dünya ticaret hacminde önemli artışlar yaşanmıştır. Ticareti kısıtlayan engellerin kaldırılması toplamda sekiz adet görüşme neticesinde gerçekleşmiştir. İlki Cenevre görüşmesi olup Kennedy görüşmelerine kadar sadece tarife indirimleri üzerine görüşme yapılmıştır. Kennedy görüşmeleri Anti-damping kodunun benimsenmesi açısından önemlidir.

4.2.1.1 Kennedy Görüşmeleri

Kennedy görüşmelerine kadar toplantılar ticaretin serbestleşmesi ve tarife oranlarında indirimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Kennedy görüşmelerinde ise tarife indirimleri konusunda yeni bir yaklaşım benimsendi. Daha önceki toplantılarda görüşmeler, tek tek maddeler üzerinde tarifelerin indirilmesi üzerine yapılırken Kennedy Görüşmelerinde ise ABD ve Avrupalı gelişmiş ülkeler, tarifelerin bir bütün olarak görüşülmesi ve tarifelerin tümü üzerinden belirli oranlarda indirim yapılması yöntemini benimsediler. 1962'den 1967'ye kadar süren Kennedy görüşmelerinde 40 milyar dolarlık tarifeler kaldırıldı veya indirildi. Yaklaşık 60 bin malın gümrük vergisinde %35 oranında indirime gidildi. Görüşmeye katılan ülke sayısı yaklaşık 2,5 kat artmış kapsadığı ticaret hacminin büyüklüğünden dolayı serbest ticaretin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. (Eken, 2021)

62 ülkenin katılımıyla gerçekleşen Kennedy Görüşmesi sonucunda Anti-Damping antlaşması yapılmıştır. Kennedy Görüşmesinde Anti-Damping Kodunun

benimsenmesi uluslararası ticaret açısından dönüm noktası oldu. Üye ülkeler ulusal yasalarını bu kodlara uygun biçimde düzenlemişlerdir Dampingin daha kapsamlı tanımının yapılması daha önceki yıllarda 1927’de Cenevre Görüşmelerinde gündeme gelmiş ancak uzlaşma sağlanamamıştır. Damping genel tanımını yapacak olursak bir malın ihraç fiyatının, yurtiçi normal piyasa fiyatının altında olmasıdır. Dolayısıyla dampingli fiyat uygulandığının öne sürülebilmesi için aynı kalitede ve maliyette ürünlerin farklı bölgelerde belli koşullara göre fiyatının farklılaşması gerekmektedir (Dirikkan, 1996: 18).

4.2.1.2 Tokyo Görüşmesi

1973’te başlayan 1979’ta biten Tokyo Görüşmelerine 102 ülke katılmıştır. Tokyo Görüşmelerini diğer görüşmelerden ayıran özelliği ise Tokyo Görüşmelerinde ilk defa tarife dışı engeller konusu tartışıldı. Tokyo Görüşmesinin başladığı yıllarda yaşanan ekonomik ortam alınan kararların gerekçesini bize vermektedir. Japonya’nın rekabetin artması, döviz kurunda değişikliğe gidilip dalgalanan döviz kuruna geçilmesi, petrol krizinden kaynaklanan enerji fiyatlarındaki sert yükselişler küresel ticarete düzensizliğe sebep olmuştur. Tokyo Görüşmesinin gerçekleşmesindeki esas amaç küresel ticareti düzene sokma gayretidir. Bu sebeple ihracat sübvansiyonları için yeni kodlar, telefı edici vergilerin düzenlenmesi, tarife dışı engeller ele alındı. Görüşme sona erdiğinde gelişmiş ekonomilerin uyguladıkları mamul mallarda uyguladıkları tarife oranı %7 den %4,7 ye düşürölmüştür. Sanayi ürünlerindeki tarifeler 1980 yılından başlamak üzere 3’te 1 oranında azaltılması konusunda görüş birliğine vardılar. Tarife indirimlerin ürün bazında değil de toplu olarak indirilmesine karar verildi. Bu durum da muafiyetler sorununun doğmasına sebep olmuştur. Görüşmeler ticaret ilişkilerini düzene sokma amacıyla yapılmasına rağmen görüşmeden istenilen sonuç elde edilemedi. Tokyo Turu’nda istenilen küresel ticaret düzenlemelerinin gerçekleştirilememesi, Tur’un tekrar toplanmasına yönelik ciddi bir talep ortaya çıkarmıştır. AB’nin ortak pazarı kurması ve parasal birlik hedefine kitlenmesi sonrası AB, Ortak Tarım Politikası (OTP) GATT ve DTÖ için büyük bir tehdide dönüşmesi radikal bir şekilde eleştirilmiştir (Güner, 2017: 136).

4.2.1.3 Uruguay Görüşmesi

1986 yılında Uruguay'ın Punta Del Este şehrinde başlayan GATT'ın 8. görüşmesi olan Uruguay Görüşmesi 5 Nisan 1994'de Fas'ın Marakeş kentinde 125 ülkenin nihai anlaşmayı imzalaması ile sonuçlanmıştır. Dört yıl olarak planlanan görüşme ABD ve Avrupa Topluluğu (AT) arasında çıkan tarımsal sübvansiyonların kaldırılması tartışmalar sebebiyle dört yıl daha uzamıştır. (Ulusoy, 2008 : 48)

Yapılan görüşme ülkelerin katılım miktarı olarak en büyük olanıdır. Uruguay görüşmeleri başlamadan önce ticari ilişkiler tekrar koruma yanlısı kararlar almış, serbest ticari ilişkiler sorgulanmaya başlanmıştır. ABD'nin 1985 yılında ekonomik danışmanlar konseyinin oluşturduğu rapor, serbest ticaretten uzaklaşıp korumacılık eğiliminin yükselmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda 1973'te başlayan petrol krizinin neden olduğu enerji fiyatlarının aşırı yükselmesi, Japonya'nın rekabette güçlenmesi, Amerika ekonomisinin gerilemeye başlaması, AT'nin giderek içine kapanması gibi ticari ilişkileri olumsuz etkileyen gelişmeler 1947 'de başlayan ticaret serbestleşme çabalarını 1980'lerde sekteye uğratmış, azalan korumacılık eğilimi tekrar artmış, serbest ekonomiyi savunanlar savunmaya geçmiştir.

Uruguay Görüşmelerinde birçok konu görüşülse bile Uruguay Turu mal ithalatındaki engellerin kaldırılmasından çok daha fazlasını içeriyordu. Tarımsal üretim ve ihracat sübvansiyonların kaldırılması konusunun yanında, hizmet ticaretinin serbestleşmesi taahhütlerinde bulunuldu. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) imzalandı; ancak ne yazık ki hizmet ticaretinin serbestleşmesi için yeterli değildi. Bunun yanında genel olarak görüşmeler tarımsal sübvansiyonlar, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması gibi konular görüşülmüştür (Anderson, 2016: 70). Görüşme sonucunda:

a) Gelişmiş ülkeler sanayi malları üzerindeki tarifelerde ortalama %34 indirim yapmayı kabul ettiler ve sanayi ürünleri üzerindeki ağırlıklı tarife oranının yaklaşık %3'e inmesini kabul ettiler.

b) Gönüllü ihracat kısıtlamalarının 4 yıl içinde kaldırılacağı kabul edildi.

c) Azgelişmiş ülkeler tarife artırmayacak mevcut tarifeler zamanla düşürülecektir.

d) Gelişmiş ülkeler tarımsal ürünler ithalatında uyguladıkları tarife oranlarını 6 yılda %36; az gelişmiş ülkeler de 10 yılda %24 azaltacaklardır. Ticareti bozan iç desteklerdeki indirim oranları gelişmiş ülkelere 6 yılda %20 ve az gelişmiş ülkelere 10 yılda %13'tür. Ayrıca ihracat sübvansiyonlarıyla ilgili olarak gelişmiş ülkeler bütçe harcamalarını %36, sübvansiyon verdikleri ürün sayısını %24 azaltacaklardır. Az gelişmiş ülkeler için bu oranlar sırasıyla %24 ve %14'tür (Yavuz & Gürbüz, 1996: 67). Böylece, tarımsal üretim ve ticaretini serbest piyasa koşullarına bırakma alanında yeni düzenlemeler getirilmiş, bu konulardaki politikaların saptanması ve yürütülmesinde uluslararası normlar belirlenmiştir.

e) Tekstil ve giyim üzerindeki tarifeler %25 indirilecektir.

f) Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması ile hizmet ticaretini serbestleştirmeye yönelik çalışmalara devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Anlaşmada 4 temel hizmet şekli de tanımlanmıştır.

- Bir ülkede üretim başka ülkeye ihraç edilen hizmet...
- Bir ülkeye ait varlıkların başka bir ülkenin topraklarında sağladığı hizmet gibi...
- Bir ülke vatandaşlarının başka bir ülkeden sağladığı hizmetler İnşaat Danışmanlık gibi projeler...
- Bir ülkenin vatandaşları tarafından üretilip Başka ülkenin vatandaşları için kendi topraklarında sunulan hizmet...(turizm gibi)

g) Patentler, telif hakları, ses bandı yapımcılarını hakları, ticaret markaları, sınai tasarımlar, coğrafi işaretler, ticaret sırları kapsayan sınai ve fikri mülkiyet haklarının korunmasıyla ilgili uluslararası standartlar ilk kez ortaya çıkmıştır.

Tablo 9.

Uruguay Turu Sonunda Anlaşmalardan Doğacak Gelir Artışının Dağılımı

Yapılan çalışma	Tüm dünya için	GYÜ için
Harrison, Rutherford ve Tarr (1995)	52.5 – 188.1	4.8 – 67.1
Francois, McDonald ve Nordstrom (1995)	51.4 – 251.1	9.0 – 91.9
GATT Sekreteryası (1993)	230	65
Dünya Bankası (1993)	213	78
Nguyen, Perroni ve Wigle (1993)	212.1	36
OECD (1993)	274.1	89.1
Deardorff (1993)	140 - 260	-

Kaynak: Stiglitz ve Charlton (2005), s. 46

h) Miktar kısıtlamaları sanayileşmiş ülkelerde 2 gelişmekte olan ülkelere 5 yıl içinde kaldırılacaktır.

ı) Üye ülkelerin ticaret politikaları ve uygulamalarını ve bunların çok taraflı ticaret sistemindeki etkilerini gözetlemeye yönelik ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması oluşturulmuştur (Yiğenoğlu, 2016: 28).

GATT tarihinin en uzun ve en çekişmeli görüşmelerinden olan Uruguay Round en önemli bölümlerinden birini Tarım Anlaşması kapsamında, tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi olmuştur. 1980'li yılların başına kadar tarım ürünleri ticareti sürekli gündem dışında tutulmuştur. Bunun nedenleri arasında, (a) Tarım sektörünün doğal koşullara sıkı sıkıya bağlılığı, yani devlet müdahalesi ve koruma olmaksızın istikrarın olamayacağı, (b) ülkeler dışarıya bağımlılıktan kurtulma isteği (c) 1980'lere gelinceye kadar dünya tarımsal ürün piyasalarındaki olumlu gelişmeler ve (d) ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin izlemiş oldukları tutumlar, çıkarlarının ilkelerden önde gelmesi sayılabilir (Yavuz & Gürbüz , 1996: 6).

Uruguay Turu ile başlayan toplantıların görüşmelere taraf olan bazı ülkelerin yeterli ilerlemeyi sağlayamamasından dolayı dengelerin yeniden gözden geçirilmesi

gerektiği inancı hâkim olmuştur. Uruguay Turu ‘pazara giriş’ konusunda geleneksel anlamda ticaret engellerinin (gümrük tarifeleri başta olmak üzere, tarife dışı engeller, sübvansiyonlar vd.) kaldırılmasında bazı önemli adımların atılmasına imkân sağlamakla birlikte GYO (gelişmekte olan ülkeler) tarafından bu Turun sonuçlarından yeterince memnun kalmadıkları görülmüştür. Bu ülkeler, ticaretin serbestleşmesi sonucunda sanayileşmiş ülkeler ile yaptıkları ticaretin sonucunda kendilerinin daha çok taviz verdiğini sanayileşmiş ülkelerin ise daha az taviz verdiğini ve ticaretin serbestleşmesinin yarattığı avantajlardan daha az yararlandığını söylemişlerdir (Akman S. , 2008: 20) Bu endişe ve algılamalarının bir sonucu olarak müzakerelerde daha hakkaniyete dayalı, adil bir paylaşım olması gerektiği konusunda ısrarcı olmaya başlamışlardır. Nitekim üstteki tabloya bakacak olursak Uruguay Turu sonrasında oluşacak gelir dağılımında aslan payını gelişmiş ülkelerin aldığını görüyoruz. Bu durumda gelişmekte olan ülkelere kendi durumlarının iyileştirilmesi gerektiği algısının doğmasına neden olmuştur. 1995 yılında Dünya ticaretinin büyük bir kısmı 26 gelişmiş ülke tarafından yapılmaktadır Şöyle ki dünya ihracatının %77,7, ithalatının %77’sini gelişmiş ülkeler karşılamıştır. 2000 tarihi itibariyle ihracatın %73’ü ithalatının %70’i gelişmiş ülkeler yapmaktadır. Geriye kalan miktar ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere aittir Dolayısıyla dünya ticarete böyle büyük bir ağırlığa sahip olan gelişmiş ülkeler ticareti serbestleştirme çabaları sanki kendi aralarındaki engellerin kaldırması için yapıyor izlenimi vermektedir (Aydın, 2002: 1). Burada da görüldüğü gibi gelişmiş ülkeler uluslararası ticareti yönlendiren ana unsurdur. Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkeler ile ticari görüşmeler yapılsa bile çoğu zaman kabul edilmiyor ve bu görüşmelerin aslında kime yarıyor sorusunun sorulmasına sebep oluyor. ABD’li yetkililer ise Uruguay görüşmelerinin ve ticareti serbestleştirme çabalarının daha çok gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarına olduğunu, görüşmelerde gelişmekte olan ülkelerin görüşlerine daha çok dikkat edildiğini söylemektedir. Teorik olarak Uruguay görüşmelerinin başladığı yılları ele alırsak 1980 yılının ortalarında, gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretindeki oranı yaklaşık %33 iken 1995 yılında bu oran %43 e çıkmış, 1999 yılında ise %50 yi aşmıştır. Dünya ticaretindeki artış oranını incelediğimiz zaman gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre daha çok ticaretin serbestleşmesinden uzun vadede daha çok faydalandığını görüyoruz.

Tablo 10.

Uruguay Round Refah Etkileri (1992 Milyar Dolar)

ÜLKE	TARIMSAL REFORM		MFA REFORMU		İMALAT SANAYİ REFORMU		U.R.'UN TAMAMI		GSYİH'NİN %'Sİ OLARAK TUM REFORMLAR	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Avustralya	0.7	0.9	0.0	0.1	0.5	2.3	1.2	3.3	0.4	1.1
Y.Zelanda	0.3	0.5	0.0	0.0	0.1	0.9	0.4	1.4	1.0	3.6
Kanada	0.3	0.2	0.9	1.0	0.1	1.3	1.3	2.6	0.2	0.5
ABD	1.8	3.2	10.0	9.2	1.2	13.7	13.3	26.7	0.2	0.5
Japonya	15.1	16.8	-0.6	-0.5	2.2	6.2	16.9	22.7	0.5	0.6
Kore	4.6	5.2	-0.5	-0.4	0.7	2.7	4.8	0.5	1.5	2.5
AB.	28.3	26.4	7.6	7.8	3.0	14.9	39.3	0.9	0.6	0.7
Malezya	1.2	2.2	0.1	0.3	0.7	2.6	1.8	5.0	3.3	8.8
Filipinler	0.7	1.1	0.0	0.2	0.4	1.1	0.9	2.4	1.6	4.4
Singapur	0.6	0.5	-0.2	-0.2	0.5	0.4	0.9	0.7	2.1	1.7
Tayland	0.8	1.4	0.1	0.8	1.8	10.3	2.5	12.6	2.1	10.9
Çin	-0.5	-0.8	1.0	1.7	0.9	1.2	1.3	2.0	0.3	0.5
HongKong	0.6	0.6	-1.7	-1.5	-0.1	-0.2	-1.2	-1.1	-1.4	-1.1
Tayvan	0.0	0.0	-0.4	-0.3	0.8	1.3	0.4	1.1	0.2	0.5
Arjantin	0.4	0.7	0.0	0.1	0.3	1.6	0.7	2.3	0.3	1.0
Meksika	0.0	0.7	-0.1	0.2	0.3	1.4	0.2	2.3	0.0	0.7
L.Amerika	1.5	2.0	-0.5	0.3	0.3	3.2	1.3	4.7	0.4	1.7
Alt S.Afr.	-0.2	-0.5	0.0	-0.1	0.1	0.2	-0.3	-0.7	-0.2	-0.4
Orta Doğu	-0.3	0.1	-0.4	0.2	0.8	1.9	-0.3	1.5	-0.1	0.3
B. Avrupa	-0.1	0.0	-0.5	-0.3	0.8	2.3	-0.2	1.2	-0.1	0.1
G. Asya	0.3	0.2	0.9	1.9	3.1	5.3	3.7	6.7	1.0	2.0
Diğ.Avr.Ül	2.2	1.6	-0.2	-0.8	1.7	7.0	4.2	8.8	0.3	0.7
GOU	9.9	13.9	-1.5	3.4	12.9	40.5	19.4	55.2	0.4	1.2
GÜ	48.7	49.8	17.9	16.9	8.7	46.3	76.7	115.4	0.4	0.6
DÜNYA	58.6	63.7	16.4	20.3	21.7	86.8	96.0	170.6	0.4	0.7

Kaynak: https://www.elibrary.imf.org/view/IMF022/14065-9781451951868/14065-9781451951868/14065-9781451951868_A011.xml?redirect=true A: Kısa Dönem B: Uzun Dönem

Tabloda görüldüğü gibi kısa vadede Uruguay görüşmesi dünyanın elde edeceği tahmini gelir yıllık 96 milyar \$ ve uzun vadede yıllık 170,6 milyar dolardır. Kısa vadede ABD 13,3 milyar dolar uzun vadede 26,7 milyar dolar gelir. Japonya 16,9 milyar dolar uzun vadede 22,7 milyar dolar. AB kısa vadede 39,3 milyar dolar uzun vadede 0,9 milyar dolar gelir elde edecektir. Kısa vadede ABD, AB, Japonya gibi gelişmiş ülkeler çok gelir elde ederken uzun vadede kısa dönem kadar gelir elde edemediği görülmektedir. Gelişmiş ve gelişmekteki ülkelerin genel durumuna bakacak olursak gelişmiş ülkeler (GÜ) kısa vadede 76,7 milyar dolar gelir elde ederken uzun vadede 115,4 milyar dolar gelir elde etmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ise (GOÜ) kısa vadede 19,4 milyar dolar gelir elde ederken uzun vadede 55,2 milyar

dolar gelir elde etmiştir. Oransal olarak baktığımızda Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ), Gelişmiş ülkelere (GÜ) göre uzun vadede Uruguay sonucu daha çok gelir elde edecektir.

Gümrük tarifeleri ve kotaların azaltılması veya kaldırılması sonucu, iletişimin ve taşımacılığın hızla ilerlemesinin de desteği ile dünya ticaret hacminde oldukça önemli artışlar ortaya çıkmıştır.

Tablo 11.

**Dünya Mal İhracat ve Üretim Hacimlerinde Yıllık Yüzde Büyüme (1990-2000)
(Mal Gruplarına Göre Yüzde)**

	1990-2000	1997	1998	1999	2000
<i>Dünya Mal İhracatı</i>	7.0	11.0	5.0	5.0	12.0
<i>Tarımsal Ürünler</i>	4.5	6.0	0.0	2.5	8.0
<i>Madencilik Ürünleri</i>	4.0	9.5	4.0	-1.5	0.5
<i>İmalât Sanayi ürünleri</i>	7.5	12.0	5.0	7.0	14.5
<i>Dünya Mal Üretimi</i>	2.5	4.5	2.0	2.5	4.5
<i>Tarımsal Ürünler</i>	2.0	2.5	1.5	2.5	1.0
<i>Madencilik Ürünleri</i>	1.5	3.5	1.5	-2.0	3.5
<i>İmalât sanayi Ürünleri</i>	2.5	5.5	2.5	3.5	6.0
<i>Dünya GSYİH'sı</i>	2.5	3.5	2.0	3.0	4.0

Kaynak: WTO, Annual Report 2002, s19.

Tabloya göre ilgili yıllarda dünya mal üretimi hacmi ortalama %3,0 oranında artarken dünya mal ihracatındaki ortalama artış %8'dir. Yani ticaretin serbestleştirilmesi için yapılan çalışmalar yararlı olup bu sayede dünya mal ticaretinde göreceli olarak hızlı artışlar olmuştur. Uruguay Turu'nda yaşanan sorunlara çözüm bulması açısından üç ana organ kurulmuştur.

Ticaret Müzakeleri Komitesi: Bu komite ana komite olup hem diğer komitelerin çalışmasını hem de görüşmeleri bir bütün olarak izlemek için kurulmuştur.

Mal Müzakere Grubu: Ticaret Müzakere Grubu'na rapor vermek için oluşturulmuştur.

Hizmet Müzakere Grubu: Bu grup hizmet ticareti ile ilgili konuları görüşmekte, Ticaret Müzakeleri Komitesi'ne rapor vermektedir.

4.3 SERBEST TİCARET BÖLGELERİ

Firmaların ürettikleri malları herhangi bir kısıtlamaya, korumacılığa maruz kalmadan ihracat ve ithalat yoluyla dünya piyasasında rekabete girebilmesine olanak sağlayan gümrüksüz olarak getirebildiği ve götürebildiği üretim amacıyla kullanabileceği belli alanlar, serbest ticaret bölgeleridir. Serbest bölgeler, genel olarak, bir ülkede coğrafi olarak tanımlanmış sınırlı bir alan içerisinde, belirli ekonomik faaliyetler için ülkenin geri kalanına göre çeşitli teşvik ve ayrıcalıkların sağlandığı alanlardır (Acar & Karakaş, 2017: 3). Serbest bölgelerin birçok yazar tarafından çeşit çeşit tanımlanmıştır. Bu tanımlamalara göre serbest bölge bir uluslararası liman veya Havaalanı yakınında kurulan ülkenin gümrük alanından özel amaçlarla Amaçları ayrılmış bir bölgesi içine ithal malların gümrüksüz olarak getiremediği depolandığı çeşitli işlemlerden geçirilebildiği malların üretim amacıyla kullanabildiği Ulusal gümrük alanına girmediği sürece vergisinin ödenmediği diğer vergi vb faktörlerin en aza indirildiği alandır. Serbest bölgeler, “ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler. (T.C 2016 ekonomi bakanlığı tanımı). Genel olarak serbest bölge bir ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla birlikte gümrük sınırları içine alınmayan yerlere serbest bölge denmektedir. Serbest bölgeler İthal ikameci sanayileşmeden ihracata yönelik sanayileşmeye geçiş, rekabetçi üretkenliğe sahip firmalar gerektirmiş ve bu bölgeler 1960’lardan itibaren yabancı sermayeyi çekerek ihracata yönelik imalat sanayi faaliyetlerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kalkınmalarını hızlandırmak için büyük çaba sarf etmektedir. Kalkınmayı hızlandırmak için yabancı sermayeye ihtiyaç duymakta ithalatın kısıp, ihracatın artması için çalışmalar yapmaktadır. Bunun için imalat sanayiye geliştirip ihraç edebilmek için üretken sermayenin uluslararasılaşmasında bir kanal olmuşlardır. Serbest bölgeler sermaye çekmek için kurulurken, kimi durumlarda yerli sermaye için de küresel piyasalara açılmada bir sıçrama tahtası olmuştur. Serbest bölgelerin kurulmasının nedenlerine bakacak olursak şöyle özetleye biliriz (Tümenbatur, 2012: 341).

- İhracat için yatırım ve üretimi artırmak,
- Yabancı sermaye yatırımlarını ve teknoloji girişini sağlayarak dış ticareti artırmak,
- Dış finansman ve ticaret olanaklarından daha fazla yararlanmak,
- Yerli üreticilerin dünya piyasalarındaki fiyattan faydalanmalarını ve düzenli şekilde girdi temin etmelerini sağlayarak uluslararası rekabet güçlerine katkıda bulunmak,
- İhracata dönük sanayilerin gelişmelerini teşvik etmek suretiyle ihracatı artırmak,
- Döviz girişini artırmak,
- Yeni iş olanakları yaratarak istihdam sorununun çözümüne yardımcı olmak,
- Gelişmiş üretim ve yönetim tekniklerinin yurt dışından ülkeye getirilerek teknolojik ve ekonomik standartları yükseltmek,
- Re-Export ve transit ticaret işlemlerindeki avantajlardan yararlanmak,
- Bankacılık faaliyetlerinin dış pazarlarda da sürdürülebilmesini sağlamak.

Serbest bölgenin kurulmasında ilk amaç ne olduğunu ülke tercihlerine göre belirlenmektedir. Ülkelerin tercihlerine göre serbest bölgeler ihracat amaçlı olabileceği gibi, ithalata yönelik olarak da faaliyette bulunabilmektedirler. Kimi ülkeler için ise teknoloji transferi veya yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ilk amaç olabilmektedir (Uzay & Tıraş, 2009: 250). Serbest bölgeler kuruluş amaçlarına ekonomik yapısına göre çeşitlilik gösterebilirler.

4.3.1 Serbest Bölge Çeşitleri

Serbest bölgeler çeşitli amaçlarla yapılmaktadır. Üretim amaçlı, ticaret amaçlı ya da dünya pazarlarına ihracat amaçlı kurulabilmektedir.

4.3.1.1 Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Zones)

Genellikle bir limanın içinde veya yakınında sınırları belirlenmiş bir alanda ticaret faaliyetlerini kolaylaştırmak için oluşturulmuştur. Böylece dünyanın çeşitli yerlerinde serbestçe ticaret yapılabilir. Gümrük vergisinden muaf olarak, transit ticaret, yeniden ihracat, ihracat ve ithalat amaçlarıyla malların depolandığı, paketlenildiği ve hafif montaj faaliyetlerine izin verilen alanlardır.

4.3.1.2 Serbest Liman (Free Ports)

Serbest ticaret bölgelerine benzetmekle birlikte bir hava ya da deniz limanında kurulan, ev sahibi ülkenin parçası olan fakat gümrük mevzuatına tabi olmadan, yabancı malların yerel olarak tüketilmek veya tekrar satılmak üzere ticari faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlardır. Serbest bölgeler ilgili Limanın tamamı veya sadece liman olan kısmını kapsayacak şekilde olabilir. Geçmişte Cenova Venedik serbest liman bölgeleri olmuştur. Günümüzde ise Brezilya, Uzakdoğu ülkeleri, Hong Kong, Singapur ve Bahama Adaları'nda bulunmaktadır.

4.3.1.3 Serbest Üretim Bölgeleri (Export Processing Zones-EPZs)

Serbest üretim bölgesi denildiği gibi serbest ihracat bölgesi de denilmektedir. Bu tür bölgelerin amacı ihracatı teşvik etmek ve hafif üretim araçlarını montaj etmek için kurulmuştur. İhracatı geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Gümrük vb. vergilerden muaf olarak, firmaların ürünlerini imal ederek, işlemiden geçirerek veya depolayarak ihraç etmelerine izin verilen alanlardır.

4.3.1.4 Serbest Bankacılık Bölgeleri (Free Banking Zones-Off-Shore Banking)

Uluslararası piyasadaki yabancı sermayeyi çekmek için kurulan bölgelerdir. Bu amaçla uluslararası döviz çeken bankları bünyesinde toplayabilmesi gerekmektedir. Krediler üzerindeki faiz oranları, karşılık oranları düşük tutulmakta ya da tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Yani bankacılık faaliyetlerinin vergi ve merkez bankasının koyduğu munzam karşılık vb. kurallardan muaf olarak yerine getirildiği alanlardır.

4.3.1.5 Serbest Yatırım Bölgeleri (Free Investment Zones)

Bir ülkenin geri kalmış bölgelerine canlılık getirmek amacıyla kurulmuştur. Kurulurken uygun yatırım ortamı oluşturulur. Çeşitli teşvik ve vergi indirimleri yapılmaktadır. Hedef yabancı yatırımdan çok yerli yatırımcıdır.

4.3.1.6 Maquiladora (ikiz fabrikalar)

Bu serbest üretim bölgelerin özel bir şeklidir. En iyi örneği ABD -Meksika sınırında rastlamıştır. Kurulmasındaki amaç komşu ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinden yararlanılmasıdır. İkili ticaretin canlanması fayda getirir. Örneğin Meksika, ABD'den sermayesi yoğun malları getirmekte, burada bulunan ucuz işçi tarafında monte edilmekte ve ABD'ye geri ihraç edilmektedir. Meksika bu sermayesi yoğun malları gümrüksüz olarak ithal etmekte ABD ise sadece Meksika'nın koyduğu değer kadar vergi koymakta gümrük vergisi koymamaktadır.³

4.3.2 Dünya Ticaretinde Serbest Bölgelerin Önemi

Serbest bölgeler, dünya ticaretinin başladığı dönemlerden itibaren, günümüze kadar uzanan süreç içerisinde amaçları, şekli ve özellikleri ile ait oldukları dönem ve kuruldukları yerin ekonomik siyasi yapısını belirlemek açısından bilgi verici olmuşlardır. Serbest bölgeler, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise hızla artış göstermiştir. Etkin olarak uygulandıkları dönemlerde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hacmi, ödemeler dengesi, sanayileşme, teknoloji transferi, istihdam, ithalat ve ihracatı kolaylaştırma gibi konularda kuruldukları ülkelere önemli yararlar sağlamıştır. (Orhan, 2003: 1)

Dünya ticaretinin gelişmesinde serbest bölgelerin katkısı büyüktür. Özellikle ekonomik sıkıntı yaşayan dış ticarete açılmaya ihtiyaç duyan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler iç ekonomik sorunlarla uğraşmasından dolayı dış ticareti kısıtlı yapabilmekte, sanayileşme yabancı sanayiye teşvik dünya ticaretinden daha çok pay alama isteği uluslararası ticaret sisteminde serbest bölgelerin önemini arttırmaktadır. Dünya genelinde kurulan serbest bölgelerin en önemli işlevi pazar payını artırmaya yönelik çabalara altyapı sağlamaktır. Bu işlevin yansıması, rekabet gerektiren sektörlerde serbest bölgelerde üretim yaparak dış satımı gerçekleştirmek avantajlı hale gelmiştir. Çok uluslu şirketler son yıllarda üretim üslerini serbest bölgelere kaydırmaya başlamışlar. WEPZA (Dünya Serbest Bölgeleri Birliği)'nin

³ <http://www.mku.edu.tr/files/3024-f1a72111-423e-4d8f-9ab8-5a516827c211.pdf> (28.02.2021)

verilerine göre, dünyada hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerin kullandığı serbest bölgelerin sayısı 105 ülkede 882'ye (cep serbest bölgelerle birlikte 1.350) ulaşmıştır (Altay, 2016: 10) .

4.4 KÜRESELLEŞME VE DTÖ KURULMASI

Küreselleşme, globalleşme, evrenselleşme anlamına gelmektedir. Dış ticaret alanında ise mal ve hizmet piyasaları ile fikri mülkiyet hakları konusunda sınırların kalkması ve bu alanların evrensel kurum ve kurallara kavuşturulmasıdır. Küreselleşme sonucu artık tüm dünya tek pazar haline gelmiştir. Bütün ülkeler bu pazardan daha fazla pay alabilmek için kıyasıya rekabet içindedir (Gültekin, 2011: 1).

Küreselleşme sonucu dünyadaki tüm insanlar ticaret yapma imkânı bulmakta mal alıp satabilmektedir. Küreselleşme sonucu sınırlar kalkmakta insanların ticaret yapabileceği pazar alanları büyümektedir. Uluslararası ticarete daha rahat rekabet etme imkanına kavuşmaktadır. Küreselleşme olayı ticaretin serbestleşmesiyle başladı. ITO' nun ABD tarafından onaylanmaması GATT'ın kurulması ve GATT'la birlikte yapılan ticaretin serbestleşmesine yönelik yapılan toplantılar ve Uruguay Turu ile DTÖ kurulması, ticaretin serbestleşmesi yönünde yapılan ve küreselleşmeyi hızlandıran çok önemli olaylardır. Küreselleşme sürecinin ivme kazanmasında IMF, Dünya Bankası, GATT ve Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı- Organisation For Economic Cooperation And Development (OECD) gibi uluslararası kurumların önemi büyüktür. Hemen hemen tamamı 1940'ların ikinci yarısında kurulan bu gibi uluslararası kuruluşlar ABD himayesinde oluşturulmuş ve bu kuruluşların da katkısıyla Aktan ve Şen'e göre 1950'ler ve 1960'larda yeni bir küreselleşme dalgası ortaya çıkmıştır (Kıvılcım, 2013: 4).

Küreselleşme, ticaretin serbestleşmesinden başlayıp özellikle 1980'lerin sonlarına doğru yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Küreselleşme, çok yönlü bir gelişmedir. Ekonomik, mali, siyasi ve sosyal, kültürel, güvenlik yönleri vardır. Ticaret alanında küreselleşme, ülkelerin dış ticaret engellerini kaldırmalarını ve dünyanın adeta tek bir pazar durumuna gelmesini ifade eder.

4.4.1 DTÖ'nün Kurulması

Uruguay Turu, ticaretin değişen yeni koşullarına uyum sağlama maksadıyla güncellenmiştir. Uruguay görüşmelerinden önce gerçekleşen 7 müzakere görüşmesinde görüşmeler gümrük vergilerinin azaltılması olarak hedeflenirdi. Uruguay toplantısında, bu hedefin yanında dünya ticaretinin kural koyan disiplinlerinin güçlenmesine yönelik tek paket haline getirilerek 29 anlaşma tek paket halinde kabul edilmiştir. 15 Nisan 1994 tarihli nihai senet ile Dünya Ticaret Örgütü ve 1947 en beri geçici statü ile çalışan GATT'ın yerini almıştır. 15 Nisan 1994 tarihinde Dünya Ticaret Örgütünü (DTÖ) kuran Marakeş Anlaşması, üye ülkelerin hükümetleri tarafından Fas'ın Marakeş kentinde yapılan Bakanlar Konferansı sonunda imzalanmış ve Uruguay Turu Nihai Senedi kabul edilmiştir. Böylece, 1 Ocak 1995 tarihinde Uruguay Round Anlaşmaları yürürlüğe girerek DTÖ fiilen çalışmaya başlamıştır (Bulut C. , 2007: 3). Böylece geçici bir anlaşma olarak ortaya çıkmış, GATT yerine yasal bir zemine oturtulmuş, yaptırım gücü artırılmış sürekli ve kurumsal yapısı olan, özel bir sekreterliği bulunan daimî bir kurum haline gelmiştir. Örgütün sekreteryası Cenevre'de kurulmuştur. Kurulduğu tarihte 128 üyesi olan DTÖ şu an 164 üye ülkeden oluşmaktadır. 23 ülkenin üyelik görüşmeleri devam etmektedir. Bu üyeler dünya ticaretinin %97'sini oluşturmaktadır. DTÖ dünyada serbest ticaret olarak adlandırılan ticaret engellerinin kaldırılması amacıyla GATT sonrası geliştirilen bir uluslararası ticaret örgütüdür (Batirel, 2016: 7). GATT 'tan farklı olarak tarım ürünleri, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, ticaretle ilgili yatırım tedbirleri ve ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması DTÖ kapsamına alınmıştır.

Uruguay Toplantısı'nda, GATT 'ın anlaşmasında değişiklik yapılarak yeni kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) 'ne bağlandı. DTÖ Toplam dört ekten oluşan kapsamlı bir anlaşmadır. Çok taraflı ticaret anlaşmaları, ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması, Çoklu Ticaret Anlaşmaları, anlaşmazlıkların çözümlenmesinde kural ve yöntemleri tespit eden mutabakat metni gibi DTÖ kuran ekler mevcuttur.

4.4.2 Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları

DTÖ anlaşması kapsama ve uygulama açısından GATT anlaşmasından farklı olmakla birlikte GATT'ın anlaşmalarının devamı niteliğindedir. Çok taraflı ticaret

antlaşmaları (Ek-1, Ek-2, Ek-3) DTÖ'nün ana antlaşmaları olup tüm üyeleri bağlar. Ek-4 antlaşması ise bu antlaşmaların bir parçası olup sadece imzalayan üyeleri bağlar. Bu antlaşmalar şunlardır (Alyanak, 2014: 95).

Ek1: Çok Taraflı Ticaret Antlaşmaları

EK.1A Mal Ticaretinde Çok Taraflı Antlaşmalar

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) 1994
- Tarım Antlaşması
- Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Antlaşması
- Tekstil ve Konfeksiyon Antlaşması
- Ticarete Teknik Engeller Antlaşması
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Antlaşması
- GATT 94'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına Dair Antlaşma
- GATT 94'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına Dair Antlaşma
- Sevk öncesi İnceleme Antlaşması
- Menşe Kuralları Antlaşması
- İthalat Lisansları Antlaşması
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Antlaşması
- Korunma Tedbirleri Antlaşması

EK. 1B Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS) ve Ekleri

EK. 1C Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması

EK. 2 Antlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni

EK. 3 Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

EK. 4 Çoklu Ticaret Antlaşmaları

- Sivil Uçak Ticareti Antlaşması
- Devlet Alımları Antlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Antlaşması (1997 yılının sonunda listeden çıkarılmıştır)
- Uluslararası Sığır Eti Antlaşması (1997 yılının sonunda listeden çıkarılmıştır)

Uluslararası Ticaret Sistemine 1995 yılında eklenmiştir. Ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet haklarını düzenleyen bir anlaşma olarak Uruguay Turu Müzakereleri sırasında DTÖ'nün kurucu anlaşmasına ek olarak kabul edilmiştir. Uluslararası düzeyde kabul edilen en kapsamlı anlaşma olup kapsam ve yaptırım açısından çok büyüktür.

Kapsadığı haklara bakacak olursak: Telif hakları ve ilgili haklar, Ticari markalar, Coğrafi işaretler, Sınaî tasarımlar, Patentler, Entegre devrelerin tasarımları, Açıklanmamış bilgi ve ticari sırlar gibi alanlarda koruyucu tedbirler almaktadır.

DTÖ sistematığındeki temel ilkeleri içeren Ulusal Muamele (National Treatment) ve En Çok Kayrılan Ulus (Most Favored Nation) ilkesi (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması) TRIPS Anlaşmasının ana ilkesini oluşturmuştur. Ulusal Muamele (National Treatment) ilkesi üyesi olduğu ülkelerde yerli ve yabancı üreticilere ait fikri mülkiyet haklarının ayrımcılık yapılmadan eşit olarak korunmasını ifade eder. En Çok Kayrılan Ulus (Most Favored Nation) İlkesi ise üye ülkelerin, bütün DTÖ üyelerinin fikri mülkiyet haklarını eşit şekilde korumalarını ifade etmektedir (Ongun, 2006: 69).

Anlaşmanın amacı uluslararası ticaretteki engelleri kaldırmak ve fikri mülkiyet haklarını kapsayan dengesizlikleri düzeltmek. Fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına ilişkin usul ve önlemlerin ticaret için bir engel teşkil etmemesini sağlamak. Bunun için fikri mülkiyet haklarının tanınması, korumanın sağlanması, üye ülkelerin ulusal planda ve birbirlerine ait fikri mülkiyet haklarını korumaları bağlamında asgari standartların belirlenmesi gibi hususlara, anlaşma kapsamında yer verilmiştir.

4.4.3 Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Ekleri

Ocak 1995'ten itibaren hayata geçirilen Uruguay Turu'yla birlikte eklenmiştir. Mal ticaretini düzenleyen GATT'a göre daha kapsamlı ve daha esnek bir anlaşmadır. Uluslararası hizmet ticaretinde, piyasaya giriş koşulları hakkındaki hukuki çerçeveyi ortaya koymaktadır. Hizmet ticaretini küresel planda düzenleyen ilk uluslararası anlaşmadır. Bütün hizmet sektörlerini kapsar. Küresel ekonomi ve ticaret için hayati önem taşıyan mesleki hizmetleri, haberleşme, İnşaat ve ilgili mühendislik hizmetleri, dağıtım, eğitim, çevre, mali hizmetler, sağlık ile ilgili ve sosyal hizmetler, turizm ve

seyahat, eğlence, kültür ve spor hizmetleri, ulaştırma, diğer hizmetler alanlarında hukuki çerçeve koyar. Aynı zamanda üye ülkelerin, hangi hizmet sektörlerinde bağlayıcı taahhütleri olduğuna ilişkin pazara giriş taahhüt listeleri (GATS commitments) oluşturmakta ve en çok kayırılan ülke (Most Favoured Nation-MFN) kavramına bağlı olarak, GATS istisnaları içeren MFN (en çok kayırılan ülke) istisnaları listeleri oluşturmaktadır.

GATS bünyesinde oluşturulmuş organlar vardır. Bunlardan, GATS Konseyi DTÖ Genel Konseyi'nin altında hizmet ticaretinden sorumlu ana çatı organdır. DTÖ'nün dört ana organından biridir. Konseyin altında Mali Hizmetler Komitesi, . Özel Taahhütler Komitesi, GATS Kuralları Çalışma Grubu, Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu yer almaktadır. *'Mali Hizmetler Komitesi (Committee on Trade in Financial Services-CTFS), mali hizmetlerde ticari ve mevzuata dair gelişmeleri ele almaktadır. GATS Kuralları Çalışma Grubu (Working Party on GATS Rules), acil korunma önlemleri, kamu alımları, sübvansiyonlar konularını görüşmektedir. Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu (Working Party on Domestic Regulation), DTÖ'nün ulusal düzenlemelere dair disiplinleri geliştirmeye çalışmaktadır. Özel Taahhütler Komitesi (Committee on Specific Commitments), GATS'nin karakteristik bir özelliği, hükümetlerin taahhütlerini uyarlamalarına olanak tanıyan uyarlanabilirliktir'* (Stephenson, Sauv  , & Adlung, 2020: 4). GATS taahh  t listelerinin daha anlaşılır olması amacıyla yapılabilecek iyileştirmeleri ve hızlı gelişen belli sektörlerin (hukuk, posta-kurye, inşaat ve m  teahhitlik,   vre ve enerji hizmetleri gibi) hizmet ticareti bakımından sınıflandırılmasına ilişkin teknik konuları g  r  şmektedir.

- **Anlaşılabilirliğin g  z  lenmesinde kural ve y  ntemleri tespit eden mutabakat metni**
- **Ticaret politikalarını g  zden ge  irme mekanizması**
- **  oklu ticaret anlaşmaları**
 - Kamu Alımları Anlaşması
 - Sivil U  ak Ticareti Anlaşması
 - Uluslararası Sı  ır Eti Anlaşması (1997'de son bulmuştur)
 - Uluslararası S  t   r  nleri Anlaşması (1997'de son bulmuştur)

4.4.4 DTÖ Organları

Örgütün en yüksek karar alma organı Bakanlar Konferansı'dır. Konferans iki yılda bir toplanmaktadır. İlki 1996'da Singapur'da, sonuncusu 2017'de Arjantin'de olmak üzere bugüne kadar on bir Bakanlar Konferansı düzenlenmiştir. 12. Bakanlar Konferansının 8-11 Haziran 2020 yılında yapılması planlanırken salgın hastalık sebebiyle 2021 yılına ertelenmiştir. Konferans Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarına ilişkin hususlar da dâhil olmak üzere, DTÖ'yü ilgilendiren her konuda karar alabilmektedir. Bakanlar konseyinin yanı sıra DTÖ'nün Bakanlar Konferansları arasında kalan dönemlerde yapılan olağan ve günlük çalışmaları, Genel Konsey tarafından yürütülmektedir. Üyelerin Cenevre'de bulunan misyonlarında görevli olan ve düzenli olarak Genel Konsey adı altında bir araya gelen Daimî Temsilcileri (büyükelçileri) tarafından oy esasına göre kararlar alınmaktadır. Şimdiki başkan Büyükelçi David Walker'dır (Yeni Zelanda). DTÖ'nün ikinci derecedeki karar alma organı olan Genel Konsey üç ayrı işlevi yerine getiren üç organı teşkil etmektedir. Her üç organda da DTÖ'nün üyelerinin tümü temsil edilmekte ve bu organlar Bakanlar Konferansına sorumlu bulunmaktadır. Genel Konsey, tüm DTÖ'nün konularında, Bakanlar Konferansı adına hareket etmektedir. Üyeler arasındaki ticari anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin prosedürlerin incelenmesi ve karara bağlanması ile üyelerin ticaret politikalarının incelenmesi işlevleri Anlaşmazlıkların Halli ve Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organları tarafından yerine getirilmektedir. (WTO , 2021)

Tablo 12.

DTÖ'nün Organları

Kaynak=[https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ET%C4%B0/D%C3%9CNYA%20T%C4%B0CARET%20%C3%96RG%C3%9CT%C3%9C%20\(TR\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ET%C4%B0/D%C3%9CNYA%20T%C4%B0CARET%20%C3%96RG%C3%9CT%C3%9C%20(TR).pdf)

Uluslararası ticaretin DTÖ'nün platformunda düzenlenen üç ana konusu ile ilgili kararları, konseyler almaktadır. Bunlar Ürün Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi ve ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları konuları ile ilgili Ticaret Konseyidir. Genel Konsey'e sorumlu olarak çalışmaktadır.

Konseylerin altında daha spesifik konularla ilgilenen alt komiteler yer almaktadır. Mal Ticareti Konseyi altında yer alan Komiteler, tarım, pazara giriş,

sübvansiyonlar, anti-damping önlemleri gibi konular ile ilgilenmektedir. Bu Komitelerde de tüm üye ülkeler temsil edilmektedir.

DTÖ'nün Sekreteryası Cenevre'dedir. Görevleri konsey, komite, çalışma ve müzakere gruplarına görüşmelerde ve anlaşmaların uygulanmasında idari ve teknik destek sağlamak, DTÖ'nün ekonomi ve istatistik uzmanları aracılığı ile ticari performans ve politika analizlerini yapmak, gelişmekte olan ülkelere ve en az gelişmiş ülkelere teknik destek vermek, ticari anlaşmazlıkların çözümünde ve DTÖ kurallarının yorumlanmasında hukuk uzmanı personel aracılığı ile yardımcı olmak, aday ülkelerin katılım müzakereleri işleriyle ilgilenmek ve üye olmayı amaçlayan ülkelere danışmanlık hizmeti yapmak gibi görevleri vardır.⁴

4.4.5 DTÖ'nün Görevleri

DTÖ'nün görevleri ticari ve ekonomi alanındaki ilişkileri en üst düzeye çıkarmak, reel geliri arttırmak ve tam istihdamı gerçekleştirmek, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, dünya kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanılarak kalkınma hedefine uygun kullanımını sağlamak, ticareti geliştirirken çevreye zarar vermeyerek çevreyi korumak; yani Uruguay Round sonrasında 1994 yılında oluşturulan DTÖ, çevrenin korunması konusunu daha farklı boyutlarda ele almaktadır. Öncelikle DTÖ kuruluş sözleşmesinin giriş bölümünde “çevrenin korunması” ve “sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması” ana hedefler olarak belirtilmektedir (Yıldız & Şengün, 2018). Farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap vererek farkındalığını arttırmak için sivil toplum örgütleri, uluslararası örgütler, medya, parlamentolar ve kamuoyu ile düzenli şekilde iletişim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. DTÖ, üye ülkelerin teknik yeterlilikleri sağlaması için gerekli eğitim, finans, mentörlük (yol gösterici, rol model) faaliyetlerde bulunmak, DTÖ, üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, üye ülkelerin güvenini koruyarak ve ticari faaliyetlerin akıcı bir şekilde sürdürülmesi için tedbirler almak, haklarının ihlal edildiğini düşünen ülkelerin itirazlarına cevap vermek, (bağımsız uzmanlar tarafından değerlendirirler) üye ülkelerin güncel yasal düzenlemelerini ve değişiklikleri takip ederek ticaret politikalarını ve uygulamalarında karar alırken bunları dikkate almak, Ticarete engel olabilecek uygulamaları en aza indirmek gibi görevleri vardır.

⁴ https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org2_e.htm (01.03.2021)

DTÖ'nün kurulmasıyla birlikte uluslararası düzenleme yapılması gereken uzlaşılamayan alanlar meydana çıkmış ve üye ülkeler arasında da tartışmalar beraberinde gelmiştir. Aslında ülkeler arasında önceden beri var olan ve GATT 'ta görünmeyen ama var olan uzlaşılmamış alanlar meydana çıkmıştır. Daha önce az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ticaretin serbestleşmesi, kendilerinin aleyhine gibi gördüğü algının var olduğuna daha önce değinmiştik. İşte bu algı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ticarete yıkmak ve avantajlı hale getirmek için özel ve lehte muamele uygulamalarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Uruguay Turu'nun tamamlanması ve DTÖ'nün kurulması sonrasında da özel ve lehte muamele uygulaması devam etmiştir. Buna ilişkin DTÖ hükümleri başlıca üç alanda yoğunlaşmaktadır. Bunlardan 'pazara giriş' yine GOÜ'lerin ihraç ürünlerine karşı gelişmiş ülkelere uygulanan ticari engellerin kaldırılması tercihli şekilde (GATT'ın en çok kayırlan ülke hükmüne istisna olarak), buna karşın GOÜ'lerin daha düşük taahhütler üstlenmesine izin verilmesi (GATT'ın karşılıklılık ilkesine istisna olarak) imkanını tanımaktadır. İkinci husus, DTÖ hükümleri konusunda istisna ve muafiyetleri kapsamaktadır (Akman M. S., 2008: 36). Fakat az gelişmiş ülkeler bu lehte yapılan ayrıcalıkları kendilerine kazanım gördüğü için DTÖ'ye daha az katılım sağlamalarına neden olmuştur. Yani az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özel ve lehte uygulamaların uluslararası düzenlemelerden bir kaçış olarak görmeleri, onları müzakere sürecinin dışına itmiştir. Dolayısıyla uluslararası müzakerelerde aktif rolü gelişmiş ülkeler üstlenmiş müzakereler onların çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Böylece gelişmiş ülkelerin ekonomik çıkarlarına uygun alanlarda serbestleşme sağlanmasına sebep olmuş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ise kritik öneme sahip alanlarda korumacılığa gitmesine sebep olmuştur

4.4.6 DTÖ Üyeleri Arasındaki Ticari Uyuşmazlıklar

DTÖ üyeleri arasında ticari ilişkilerde doğacak anlaşmazlık durumunda çözüm mekanizmasından sorumlu yetkili merci Uyuşmazlıkların Çözüm Organıdır (UÇO). Büyükelçilerden oluşan Dünya Ticaret Örgütü'nün Genel Konseyi, uyuşmazlıkları çözüm mekanizmasını yani UÇO'yu yönetmektedir. Anlaşmazlıklara çözüm bulmak için Genel Konsey, Uyuşmazlıkların Çözüm Organı olarak toplanır. Görevleri panel oluşturma, temyiz organının ve panelin raporlarını kabul etme, kararların ve

tavsiyelerin uygulanmasının gözetimini sürdürme ve anlaşmalar kapsamındaki tavizlerin ve diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına izin verme yetkisine sahiptir.⁵ Uyuşmazlık durumunda uygulanacak kurallar uyuşmazlığın kaynaklandığı DTÖ antlaşmasında yer almalıdır. Yani tarımda sübvansiyon iddiasında bulunan ülke davayı, Antlaşmaların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni'nin (AHMM) hükümlerinde öngörülen kurallar çerçevesinde davayı açabilecek ancak davaya neden olan sebepler DTÖ'nün Tarım Antlaşmasında yer almalıdır (Palacıoğlu, 2018: 13).

Davaya sadece üye devletler taraf olabilir. Üye olmayan devletler, gerçek ve tüzel kişiler, örgütler, kuruluşlar başvuramazlar. Dava açıldığı günden itibaren 60 gün boyunca tarafların anlaşması için panel kurulmaz, taraflar anlaşmaya teşvik edilir. Bu süre zarfında anlaşmaya varılmaması sonucu şikâyetçi taraf panel kurulmasını isteyebilir. Panelistler 3 veya 5 panelistten oluşur. Panelistler DTÖ'nün organlarında (konsey, komite, sekretarya) görev yapmış uzman kişilerden seçilir. Her dava için ayrı panel kurulur. Şikâyet konu olan davanın DTÖ kurallarına aykırı olup olmadığı incelenir. Davalı ve davacı taraf dinlenir (Canbeldek Akin, 2014: 1717).

Her iki taraf da panel 'in kararlarına itiraz edebilir. Temyiz aşamasında panelde ileri sürülmüş iddia, itiraz ve savunmalar temyiz merci tarafından incelenir. Panel geçici olarak oluşturulurken temyiz organı kalıcıdır. 4 yıllığına seçilen 7 üyeden oluşur. Görev süreleri bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Her bir uyuşmazlık rotasyon usulüne göre 3 üye uyuşmazlığı karara bağlar. Üyeler, uluslararası hukuk konusunda uzman kişilerden seçilir. Temyiz organı olarak panelin verdiği kararları bozabilir, değiştirebilir veya onayabilir. Temyiz organının inceleme yetkisi panelde ele alınan hukuki konular ile hukuki yorumlar ile sınırlıdır. Yani temyiz organı uyuşmazlığın hukuki kapsamını genişletemez (Kayıhan, 2015: 18).

Temyiz organına üye seçimi Uyuşmazlıkların Çözüm Organı tarafından yapılır. 1995'ten beri DTÖ'ye 600 ihtilaf getirildi ve 350'den fazla karar verildi.⁶ Alınan kararların hukuken geçerli olabilmesi için UÇO'nun uygulama kararı alması gerekmektedir. Temyiz Kurulunda şu anda üye bulunmamaktadır; Son oturan üyenin

⁵ https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu_e.htm#20 (26,02,2021)

⁶ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm#dsb (27.02.2021)

görev süresi, 30 Kasım 2020'de sona ermiştir.⁷ Bu yüzden temyiz kuruluna giden itirazlar ve raporlar neticeye bağlanamamaktadır. ABD uzun bir süredir temyiz organına üye atamasını engellemektedir. 2011 yılında kendi adayı uluslararası ticaret hukukçularından biri olan Jennifer Hillman'ın görev süresi uzatımını rutin bir şekilde yapılması gerekirken sebep göstermeksizin reddetmiştir. 2016 yılında Obama yönetimi, Güney Koreli üye Seung Wha Chang'ın görev süresi uzatımı kararını veto etmiştir. Bu veto kararının gerekçesi ise "Temyiz Organı üyeliğinin gereklerini yerine getirmemek" olarak açıklanmıştır.⁸ 10 Aralık 2019 yılında temyiz organı karar yeter sayısını kaybetmiştir. ABD uzun zamandır temyiz organının çalışmasını sert bir şekilde eleştirmektedir. Bununla ilgili çok sayıda yorum yapılmış olsa da üye atanması engeline yönelik resmî açıklama yapılmamıştır. Ekim 2019'da temyiz organının yenilenmesine yönelik reformsal bir çalışmadan ziyade AHMM'nin doğru yorumlanıp genişletilmeden uygulanması ABD'nin endişelerini gidereceğini dile getirmişlerdir.

Uyuşmazlık davasında davayı kaybeden taraf 30 gün içinde UÇO 'nun tavsiyelerini ve kararlarını uygulama niyetini UÇO'ya bildirmesi gerekmektedir. Kararın uygulanacağı bildiriminden itibaren makul süre zarfında kararın uygulanması beklenir. Bu süre zarfında tazminat veya karşı misilleme hakkı doğmayacaktır. Makul süre her dava için geçerli değildir. Yani sübvansiyon davasında sübvansiyonu gecikmeden geri çekmesini tavsiye etmeli" ve bu geri çekilme için zaman dilimini belirtmelidir.⁹ Davayı kaybeden taraf makul süre içinde yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonucu tazminat veya DTÖ yükümlülüklerinin askıya alınması gibi geçici önlemlere başvurma hakkına sahiptir. Bu tazminat, parasal ödeme anlamına gelmez. Daha çok zarar ettiği ticarete eşdeğer olan tarife indirimi gibi bir fayda sunması beklenir.¹⁰ Taraflar tazminat konusunda anlaşamama durumunda davacı taraf davalıya karşı ticari yaptırımlar isteyebilir. Bu durum da tavizlerin ve DTÖ yükümlülüklerinin askıya alınması durumudur. Yükümlülüklerin askıya alınması durumu gayri resmi olarak "misilleme" veya "yaptırımlar" olarak da

⁷ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm (27.02.2021)

⁸ <http://www.rekabetregulasyon.com/dunya-ticaret-orgutunde-temyiz-krizi-abd-uyusmazlik-cozum-mekanizmasina-kilit-vurdu/> (27.02. 2021)

⁹ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disput_settlement_cbt_e/c6s7p1_e.htm (27.02.2021)

¹⁰ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disput_settlement_cbt_e/c6s9p1_e.htm (27.02.2021)

adlandırılır. Bu eşitliği bozan yaptırımlar, yalnızca şikâyet edilen ülkenin yükümlölüklerinin yerine getirmemesi sonucu gerçekleşebilir. Misillemedeki amaç karşılıklı ticari faydaları yeniden dengelemeye yöneliktir. Misilleme hakkını kazanan ülke, bu hakkı oluşun zararı geçecek şekilde kullanamaz.¹¹

¹¹ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c6s10p1_e.htm
(27.02.2021)

5 YENİ KORUMACILIK

Serbest dış ticaret politikası daha pozitif ve fayda sağlayıcı görülse bile ülkeler korumacılığa çeşitli sebeplerle gitmektedir. Fiyat mekanizmasının serbest işleyişi ticaret kaynaklarının dağılımında ve rekabet ortamında etkinliği sağlasa bile ülkeler çıkar gruplarının hükümete baskısı, milliyetçilik gibi sebeplerle korumacılığa gitmektedir. Korumacılık argümanlarının çoğu, basitçe incelemek gerekirse yerleşik ve genellikle ayrıcalıklı bir konumun kaybindan korkan ve tüketici veya ulusal çıkar ne olursa olsun koruma isteyen iyi organize edilmiş gruplardan gelir (Ruggiero, 2020). Korumacılık politikası zincirin halkası gibi birbirine bağlıdır. Örneğin: Kösele deri alanında korumacılığa giden bir ülke, köseleyi ithal eden ülkede ayakkabı maliyetlerin yükselmesine neden olur. Maliyetlerin yükselmesi sonucu rekabet gücü azalan ayakkabı firması kendi hammaddesini elde tutma amaçlı kösele derinin ihracatını durdurması için hükümete baskı kurar bunun sonucunda korumacılığa maruz kalan deri ithal eden ülke kendisi de korumacılığa gitmek zorunda kalır. Ülkeler korumacılığa korumacılıkla karşılık verir.

Rekabet ortamının azalmasından dolayı tekelciliğe sebep olan korumacılık, büyük firmaların küçük firmalar üzerinde fiyat baskısı yolu ile iflas etmelerine ve birkaç tane tekel konumunda firmanın bir araya gelerek monopolleşmesine neden olmaktadır. Monopolleşen firma istedikleri fiyatla ürünlerini piyasaya sürebilmekte ve haksız kazanç elde etmektedir.

Çeşitli gerekçeler ile yapılan koruma politikaları bürokrasinin artmasına, kaçakçılığın yükselmesine, illegal ticaret yapanların çoğalmasına, rüşvetin artmasına neden olur.

5.1 1970-1980 YENİ KORUMACILIK DÖNEMİ (OPEC Krizi, Stagflasyon, Daralma Dönemi)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğun şekilde görülen serbest ticaret düzeni 1970li yıllarda değişmeye başlamıştır. 1970li yıllarda altın standardı sistemini içinde barındıran Bretton Woods (Altın Kambiyo) Sisteminin çökmesiyle kur rejiminde değişikliğe gidilmiş, altına bağlı sabit kurdan dalgalı kur rejimine geçmiştir. Bretton

Woods Sisteminin çökmesindeki en büyük sebep ise ABD dolarının değerinin aşırı düşmesidir. ABD, doları altına endekslemekten vazgeçtiğini açıkladı ve bu açıklamadan sonra gelişmiş ülkeler teker teker altın standarttı sisteminden vazgeçti. Doların değerini altınla ölçen sistemin vaz geçilmesi sonucu dünyada dolar bolluğu yaşandı. ABD doları uluslararası rezervlerin tutulduğu ve döviz kuru istikrarını sağlamak için kullanılan temel para konumunu taşımaktadır. ABD doları, ABD Hükümeti tarafından onsu 35 dolardan altına çevrilebilmekteydi (Bal & Özalp, 2011: 83).Yaşanan bu dolar bolluğu doların değerinin uluslararası piyasada düşmesini neden oldu. 1971'de petrol ihraç eden ülkeler petrolünü dolar üzerinden değil de altın üzerinden ihraç etme kararı aldılar. Çünkü değeri düşen dolardan dolayı eskisi kadar kar edemez duruma gelmişlerdi.

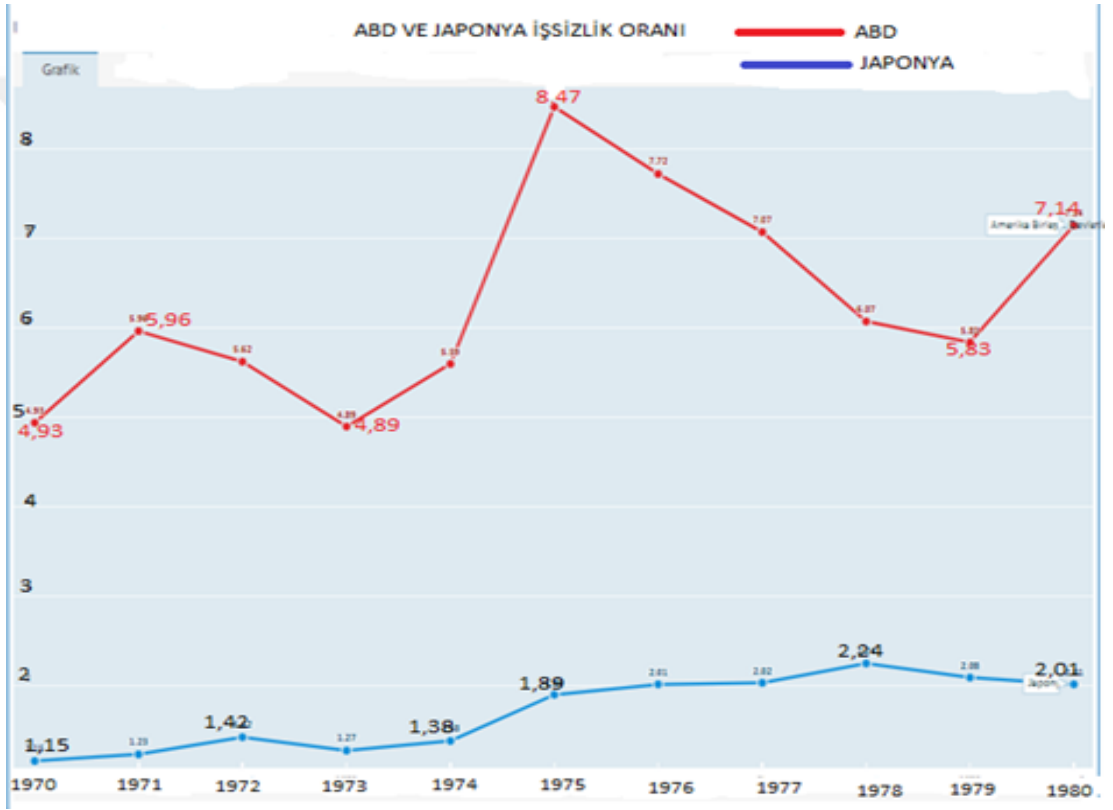
Ana omurgasını altın standardı sistemi oluşturan Bretton Woods Sisteminin çökmesinden sonra dünya ikinci bir şok ile karşı karşıya gelmişti. Bu dönem OPEC üyesi Arap devletler ile Mısır ve Suriye'den oluşan petrol ihraç eden ülkelere oluşan grubun Arap- İsrail savaşı sırasında ABD'nin (Nickel Grass Operasyonu) ve bazı gelişmiş ülkelerin İsrail'e destek vermesi ve petrol ihraç eden bu ülkelerin ambargo ve fiyat yükseltmeye gitmesiyle sonuçlanmış ve petrol krizinin oluşmasına neden olmuştur. Petrol krizinin çıkmasında sadece Arap- İsrail savaşı değil petrol fiyatlarını arttırarak daha çok kar etmek istemesi de petrol fiyatlarını arttıran sebeplerdendir. OPEC üyesi bu ülkeler İsrail'e destek veren gelişmiş ülkelere petrol satmamaya karar vermişti. Yani Arap- İsrail savaşı sırasında petrolü güç olarak kullanmışlardı. Şüphesiz bu durum da gelişmiş ve gelişmekteki ülkeleri enerji kaynağına çok ihtiyacı olduğundan dolayı tedirgin etmişti. 1973–1977 yıllarında gerçekleşen petrol krizleriyle petrol üreticisi ülkeler, petrolü kullanan gelişmiş ülkelerin ekonomik açıdan sıkıntı çekmesine neden oldular. Bu dönemde ilk kez İsrail'in yayılmacı politikasına destek veren Batılı ülkelere karşı petrol önemli siyasi bir silah olarak kullanılmıştır (Arzova, 2019: 144). Takip eden süreçte ABD'ye yaptırım uygulayabilmek ve İsrail'e desteği kırabilmek amacıyla önce Libya, ardından diğer OPEC üyeleri ambargoya karar vermiş ve Hollanda ile Batı Avrupa'ya ve Japonya'ya dek uygulama alanı genişletilmiştir (Örki, 2019: 5) .

Yaşanan bu petrol krizi sonrasında petrol fiyatları varili 11,651 ABD dolarına kadar çıkmıştır. Yani petrol fiyatı %400 artmıştır. New York borsası 100 milyar

dolar değeri kaybetmiştir. Ucuz petrole göre yapılandırılmış sanayiler zarar görmüş, üretilen ürünlerin maliyetleri yükselmiştir. Bu durum da enflasyona sebep olmuştur (Öztürk & Saygın, 2017: 3). Girdi maliyetlerinin artması sanayi üretimini azaltmış, toplam arzın azalmasına neden olmuş, buna bağlı olarak da işsizlik artmıştır. İşsizlikle birlikte artan enflasyon sonucu durgunluk artmış, stagflasyon yaşanmaya başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda 1970-1980 yılları arasında Japonya ve ABD'nin işsizlik oranlarını göstermektedir.

Şekil 7.

ABD ve Japonya İşsizlik Oranı.

Kaynak: OECD (2021), "İşsizlik oranı" (gösterge), <https://doi.org/10.1787/52570002-en> (erişim tarihi 06 Ocak 2021)

İşsizlik oranlarını etkileyen birçok etken vardır. Bu etkenlerden biri de ucuz enerji kaynağıdır. Eğer enerji girdisi yüksek olursa maliyetlere yansiyacak, maliyetler de fiyatların yükselmesine ve üreticinin daha az kar etmesine neden olacak ve sonuç olarak talep esnekliği yüksek ise talep edilen miktar azalacak ve üretici ürününü maliyetinin altında satmak zorunda kalacak. Zarar edecektir. Bu durum da firmaların kapanmasına neden olacak ve işsizlik artacaktır. Üstteki şekilde görüleceği gibi ABD de işsizlik oranı 1973'te 4,89 iken yaşanan petrol kriziyle bu

oran 1974'te 5,59'a yükselmiş 1975 yılında ise 8,47' ye çıkmıştır. Japonya ABD'ye göre daha iyi seyir izlemiş, çok ufak artışlar olmuştur. Aşağıdaki tabloda ise 1970 ile 1980 yılları arasında yaşanan enflasyon durumu gösterilmiştir.

Tablo 13.

1970-1980 Yıllarında Gerçekleşen Enflasyon

YILLAR	ABD	JAPONYA	İTALYA	FRANSA	KANADA	GÜNEY AFRIKA	TÜRKİYE	G7	OECD
1970	5,8	6,9	5,0	5,5	3,3	5,0	7,9		
1971	4,3	6,4	4,8	5,4	2,7	6,0	19,0	5,1	5,7
1972	3,3	4,8	5,7	6,1	5,0	6,4	15,4	4,5	5,2
1973	6,2	11,6	10,8	7,4	7,5	9,4	13,9	7,7	8,2
1974	11,1	23,2	19,2	13,6	11,0	11,7	23,9	13,2	14,1
1975	9,1	11,7	17,0	11,7	10,7	13,4	21,2	11,1	11,9
1976	5,1	9,4	16,6	9,6	7,5	11,0	17,5	8,1	9,3
1977	6,5	8,2	17,1	9,5	8,0	11,2	26,0	8,2	10,2
1978	7,6	4,2	12,1	9,3	9,0	11,1	61,9	7,2	9,2
1979	11,3	3,7	14,8	10,6	9,1	13,3	63,5	9,7	11,3
1980	13,5	7,8	21,1	13,6	10,1	13,7	94,3	12,5	14,8

Kaynak: <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm> sitesinden alınmıştır.

Enerji fiyatlarının ilk artışı üreticinin maliyetine yansır. Artan maliyetler de fiyatların yükselmesine neden olur. Ve ülkede enflasyon bas göstermeye başlar.

Tabloda gösterilen ülkeler incelendiğinde, 1973 yılından 1974 yılına gelindiğinde tüm ülkelerin enflasyon oranlarının arttığı gözlenmektedir. İşte işsizlik ve enflasyonun bir arada yaşandığı duruma stagflasyon diyoruz.

Altın stardandına dayanan Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi yerine dalgalı kura geçilmesi, 1973'lerde başlayan OPEC krizin baş göstermesi enerji fiyatlarının yükselmesi. Petrol fiyatlarının yükselmesinden kaynaklanan enflasyon ve işsizliğin aynı anda görülmesi, yani stagflasyon yaşanması GATT önderliğinde gerçekleşen serbestleşme politikaları, kendisini korumacılığa bırakmıştır. GATT korumacılığa engel olmakta başarılı olamamış, korumacılık artık tarifelerle değil tarife dışı engellerle yapılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda GATT'ın danışmanlık ve bilgi verme konularındaki etkinliği de giderek zayıflamıştır. Yaşanan sorunların giderilmesi için 1973 yılında GATT bünyesinde Tokyo Görüşmesi yapılmış ilk defa tarife dışı önlemler gündeme gelerek önlem alınması talep edilmiştir.

Yeni korumacılık olarak adlandırılan tarife dışı önlemleri azaltılması konusunda GATT'ın Tokyo Turunda karar alınsa bile başarılı olunamamıştır. Çünkü AET topluluğunun giderek kendi içine kapanması ve ticareti, topluluk üyeleri ile yapmaya ağırlık vermesi Japonya'nın ileri teknoloji hamlesi yaparak beklenenden hızlı büyümesi ve sınai korumacılığı yapması, ABD'nin sırf AET piyasasına girmek için Tokyo Turuna katılmış olması, GATT'ın başarısız olmasına sebep olmuştur.

5.2 2008-? YENİ KORUMACILIK DÖNEMİ (Finansal Kriz ve Kur Savaşları Dönemi, Yeni Merkantilist/Yeni Korumacılık Dönemi)

2008 yılından sonra yeniden artış gösteren günümüze kadar da artarak devam eden bu dönem, yeni korumacılıkta ikinci dalga olarak kabul edilmektedir. Yeni korumacılığın 2008 sonrası dönemini anlayabilmek için 2008 yılında yaşanan ve dünyayı etkileyen finansal krizi incelemek gerekir.

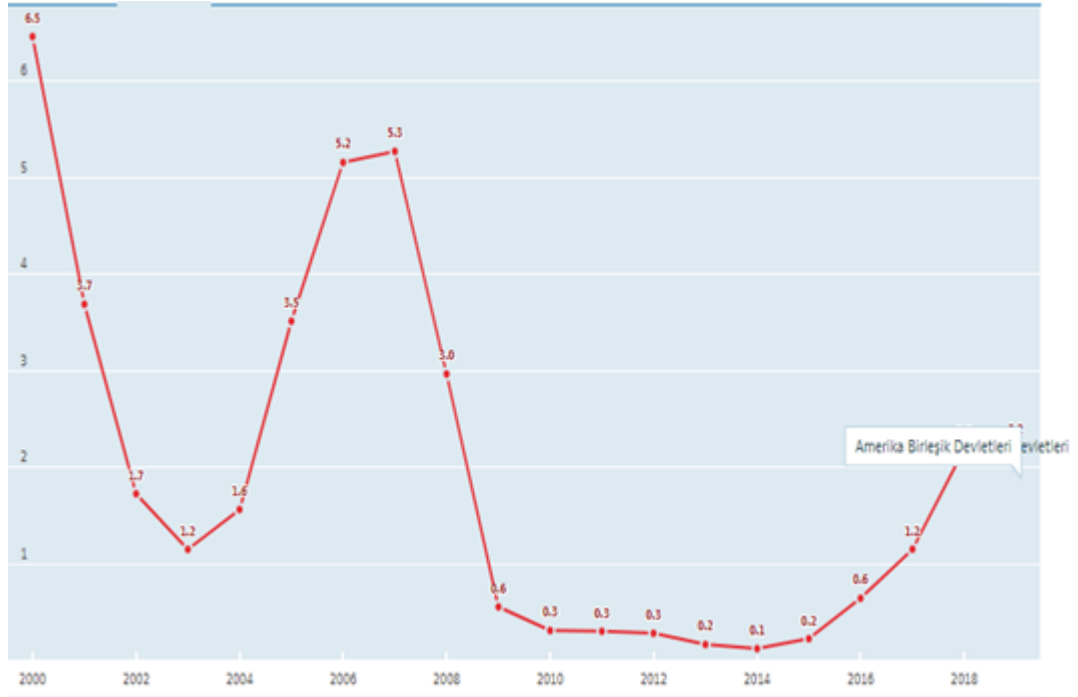
1929 yılında Büyük Buhranın yaşanmasıyla dünya ekonomisi işsizlik ve durgunluk ile karşı karşıya kalmıştır. Piyasanın kendi kendini düzelteceği neo-klasik iktisatçılar çeşitli fikirleri tartışıyor, yaşanan bu büyük krizden çıkış yollarını arıyorlardı. Bu fikir arayışlarına yeni boyut getiren ve yazdığı eserlerle ilerde Keynesçi İktisat Anlayışını oluşturacak olan John Maynard Keynes, 1936'da İstihdam, Para ve Faizin Genel Teorisi kitabı ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Ekonomiye yeni anlayış getiren Keynes, neo-klasik iktisatçıların savunduğu görünmez el kavramını reddetmiş, neo-klasik iktisadın dışında, makro ekonomiye yönelerek karma ekonomiyi savunmuştur. Piyasanın kendiliğinden geleceğini

söyleyen görünmez el kavramı yerine Keynes, piyasanın devlet müdahalesi ile para ve maliye politikası ile dengeye geleceğini savunmuştur. Para politikasını merkez bankası aracılığı ile maliye politikasını hükümet aracılığı ile etkin şekilde kullanılırsa ekonomide yaşanan işsizlik ve durgunluğunun aşılabileceğini savunmuştur. Düşük faizle ve devlet yardımları ile piyasanın tekrar canlanacağını savunan Keynes, finansal piyasanın kurala bağlı olması gerektiğini, aksi taktirde kumarhane olmaktan öteye gidemeyeceğini şu sözlerle savunmuştur: “Bir ülkenin sermayesinin gelişimi, bir kumarhanenin yan ürünü haline gelmişse yapılanlar yanlış demektir.”

1970li yıllarda enflasyon ve durgunluk anlamına gelen Stagflasyon Krizi yaşanınca Keynezyen politikalar unutulmuştur. Piyasanın kuralları olması gerektiği görüş zayıflamış, yerini etkin piyasa hipotezine bırakmıştır. Etkin Piyasa Hipotezi, piyasalarda zamanın herhangi bir anında mevcut tüm bilgilerin finansal varlıkların fiyatlarını tam ve doğru olarak yansıttığı ve herhangi bir yeni bilgi girişi halinde bu piyasaların hızlı ve sapmasız bir şekilde tepki verdiğini savunmaktadır (Koyuncu & Aslan, 2017: 19).

Şekil 8.

ABD Kısa Vadeli Faiz Oranı

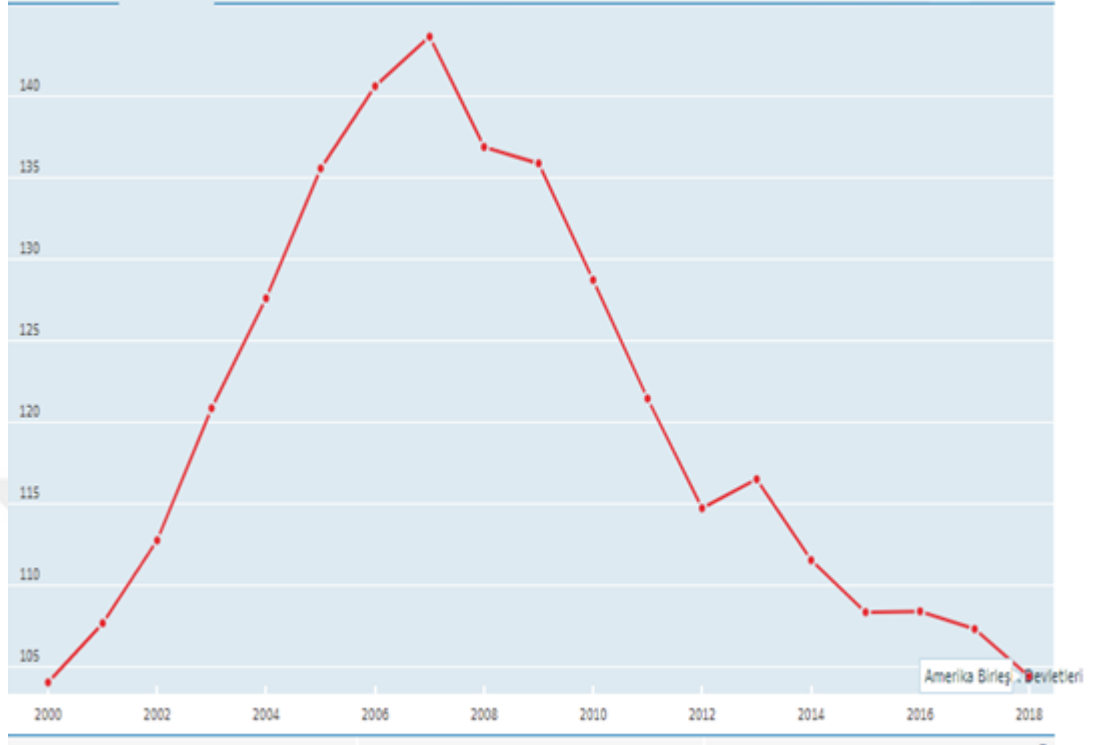
Kaynak: OECD (2020), Short-term interest rates (indicator). doi: 10.1787/2cc37d77-en (Accessed on 22 December 2020)

11 Eylül 2001 saldırısından sonra ABD ekonomisi durgunluk ile karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik durgunluğu yenebilmek için FED faiz oranlarını düşük tutma kararı almıştır. ABD Merkez Bankası FED, faiz oranlarını ve Mayıs 2000-Haziran 2003 arasında %6.5 seviyesinden %1 seviyesine kadar düşürmüştür. Bu şekilde tüketim artırılarak, ekonomiyi canlandırılmak amaçlanmıştır (Göçer & Özdemir, 2012: 193). Kısa vadeli faiz oranlarının düşürülmesi, “değişken faizli” ipotekli konut kredileri (mortgage) için uygulanan faiz oranlarının da düşmesine neden olmuştur. Düşen faizler tüketicileri konut edinme isteğine yöneltmiştir. Ve konuta olan talep artmıştır. Konuta talep artmasıyla konut fiyatları da artmaya başlamıştır. Konutların fiyatının artmasıyla konut sektörü önemli bir yatırım aracı olmuştur. Finans kuruluşları ise böyle bir ortamda, düşük faiz oranlarının etkisiyle daha çok risk almaya başlamış ve daha fazla kar elde edebilmek amacıyla ellerindeki aşırı likiditeyi düşük gelirli hane halklarına da eşik altı ipotekli konut kredisi (subprime mortgage) olarak pazarlamaya başlamışlardır. 2001 – 2006 yılları arasında kullanılan eşik altı ipotekli konut kredilerinin hacmi 2,5 trilyon doları aşmıştır (Polat, 2018: 178). Bunu izleyerek, düşen diğer faizler ve genişleyen likiditenin ivme verdiği, düşük gelirli kesime yönelen eşik-altı “Mortgage” kredileri giderek yükselmeye başlamıştır. 2004 sonrası artışa geçen faizler, 2005 sonunda %4.25, 2006 ortasında %5.25’e varmıştı. Nitekim krizin ilk belirtileri 2006 İlkbaharında bu kredilerin geri ödemesinin aksamasıyla görülmeye başlanmıştı (Kazgan, 2012: 3).

Finans kurumları Mortgage kredilerini tüketiciye verirken riskten kaçınmak amacıyla menkul kıymetleştirme yoluna gitmiştir. Yani ticari faaliyetlerinden kaynaklanan varlıkları ve gelecekteki gelirlerini karşılık göstermek sureti ile borçlanma senedi ihraç ederek finansman sağlaması durumudur. Bu durumda bankaların kredi verme gücü olmadan aynı krediyi tekrar tekrar vermesine yol açmıştır.

Şekil 9.

ABD 2000-2018 Hane Borcu

Kaynak: 1<https://data.oecd.org/hha/household-debt.htm> (ipoteekli krediler ve tüketici kredisi)

Bireysel kredi değerlendirme kuruluşları tüketicinin risk profiline göre tüketicinin tüm finansal hareketlerini inceleyerek kişiye özgü kredi notu vermektedir. Eşik altı (subprime mortgage) kredisi dediğimiz kredi değerlendirme kuruluşları tarafından değerlendirilen kredibilitesi yüksek olan risksiz, finansal saygınlığı yüksek anlamına gelen “Prime Late” nin borçlanma fizibilitesinin altında olan tüketicilere yüksek faizle verilen kredilerdir. Yani ödeme gücü olmayan bireylere gücünün üstünde kredi verilerek yük yüklenmesidir. Hali hazırdaki ABD mortgagalarının % 80’i prime, % 14’ü subprime ve % 6’sı near-prime kategorisinde yer almaktadır. Ancak, bu rakamlar prime olmayan (nonprime) mortgagaların devasa artışını maskeleymektedir. Subprime ve near-prime kredilerin, menkul kıymetleştirilmiş mortgagalar içerisindeki payı 2001 yılında %9 iken, 2006 yılında %40’a yükselmiştir (Gülşen, 2008: 158).

Düşük gelirli tüketiciler, ev kredisi alırken faizlerin bu kadar yükseleceğini düşünmemişti. Etkin piyasa hipotezinin tüm bireyler için aynı etkiyi göstermediği

görülmüştür¹².Kredi veren kuruluşlar tarafından, konut kredisini alanlar yeterince uyarılmamıştır. Fed, faizleri yükseltme kararı alınca Mortgage kredileri zamanla 4 katından fazla yükselmiş. Düşük gelirli bireyler Mortgage ev kredilerini ne yazık ki ödeyemez duruma gelmeye başlamıştır. Faizlerin yükselmesiyle birlikte konut edinme talepleri düşmüş ve tüketiciler borçlarını ödeyebilmek için aldıkları evleri elden çıkarma yollarına bakmaya başlamışlar ya da finansal kurumlar tarafından evler ipotek edilerek borcu karşılığında satılmaya başlanmıştır. Aldıkları evleri karlı satacaklarını düşünen tüketiciler, talep yetersizliğinden evlerin fiyatlar çok düşmeye başlamış aldıkları evi satamaz duruma gelmişlerdir.

Şekil 10.

ABD Nominal Konut Fiyatları (2000-2019)

Kaynak: <https://data.oecd.org/price/housing-prices.htm>

¹² Etkin Piyasalar Hipotezinin geçerli olmadığını ampirik olarak kanıtlayan ilk çalışma Shiller (1981) tarafından gerçekleştirilmiştir. Shiller çalışmasında menkul kıymet fiyatlarındaki dalgalanmaların piyasaya gelen yeni bilgilerle açıklanamadığını ortaya koymaktadır. Debond ve Thaler (1985, 1987) çalışmalarında menkul kıymet fiyatlarının bilgilere aşırı tepki gösterebildiğini belirterek Aşırı Tepki Hipotezi'ni geliştirmişler ve Momentum etkisi nedeniyle Etkin Piyasalar Hipotezinin geçerli olmadığını belirtmişlerdir. (Ertaş & Özkan, 2018, s. 26)

Özgür rekabet şartları, tercih özgürlüğü, rasyonel davranışlar tezini savunan Neoklasikçilerin mikro iktisat tezlerinde yanıldıkları görüldü. İnsanoğlunun zihni kapasitesinin yetersiz kaldığını, tüm bireylerin aynı davranışı sergilemediğini, birisi için rasyonel olan davranışın diğer birey için irrasyonel olabileceğini düşünülmemiştir. Rasyonel birey kavramı karşılığını görmemiştir. Aynı zamanda rekabet özgürlüğü finansal kuruluşların tüketicilere daha fazla kredi verme gayretine dönüşmüş, tüketiciyi risklere karşı yeterince bilgilendirmemeye itmiştir. Bu durum, finansal kuruluşları etik dışı davranarak finansal etik kavramını gündeme getirmiştir. Tüketicilerin tercihlerde yanılabilceğini, sınırsız tercih özgürlüğünün tüketiciyi, finansal kuruluşları ve devleti olumsuz etkilediğini yaşanan örneklerle görülmüştür.

Kapitalizmin kendi haline bırakıldığında istikrarsız bir sistem haline dönüşebileceğini savunan Keynes bir kez daha haklı çıkmıştır. Denetimsiz finansal sistemin spekülatif ataklara açık olduğu bir ortamda piyasanın kumarhane kapitalizmine dönüşmemesi mümkün değildir.

5.2.1 Krizin Yayılma Süreci

Dünya ekonomisine ve finans piyasalarına yön veren ve küresel ekonomide en büyük paya sahip olan ABD ekonomisinde yaşanan krizin etkisi dünyaya hızla yayıldı. Dünya genelinde birçok ülkede şubeleri olan birçok krizden sapasağlam çıkan dünyanın önde gelen bankaları arasında olan ve on binlerce çalışanı bulunan 158 yıllık Lehman Brothers 613 milyar dolar borçla iflas başvurusu yapması piyasalarda şok etkisi yarattı. Bu durum finansal piyasaya güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Ardından General Motors, Citigroup, AIG, Merrill Lynch, Morgan Stanley gibi büyük şirketlerin iflas sinyalleri vermesi üzerine 850 milyar dolarlık yardım paketi senatodan geçmiştir (Göçer & Özdemir, 2012: 194).

Dünya genelinde görülen likidite ve güven problemleri yabancı yatırımları ve portföy yatırımlarının önemli ölçüde azaltmıştır. ABD’de bulunan finansal kuruluşlar nasıl daha çok kar etmek için kredi verme yarışına girdiyse, Avrupa, Çin, Rus ve Körfez sermayesi bu paydan alabilmek için kredi derecelendirme kuruluşlarının olumlu değerlendirmeleri doğrultusunda bu menkul kıymetleri bilançolarına

koymuştu. Konut ipotek senetlerinden oluşmuş mali varlıklara ve turev urunlere yatırım yapan tum banka ve şirketler, yaşanan bu krizden doğrudan etkilenmişti. Bu durum bize kureselleşme ve ekonomilerin birbirleri ile kuvvetli bağlantısı olduğunu goştermektedir.

Tablo 14.
GSYİH Büyüme Oranları

YILLAR	ABD	BİRLEŞİK KRALLIK	ALMANYA	FRANSA	JAPONYA	ÇİN	TÜRKİYE	OECD
2004	3,8	2,3	0,7	2,6	2,2	10,1	9,8	3,3
2005	3,5	3,0	0,9	1,7	1,7	11,4	9,0	2,9
2006	2,9	2,7	4,0	2,6	1,4	12,7	6,9	3,2
2007	1,9	2,4	3,1	2,4	1,7	14,2	5,0	2,7
2008	-0,1	-0,3	0,7	0,1	-1,1	9,7	0,8	0,3
2009	-2,5	-4,1	-5,6	-2,8	-5,4	9,4	-4,8	-3,3
2010	2,6	2,1	4,0	1,8	4,2	10,6	8,4	3,0
2011	1,6	1,3	4,0	2,2	-0,1	9,6	11,2	2,1
2012	2,2	1,4	0,6	0,4	1,5	7,9	4,8	1,4
2013	1,8	2,2	0,6	0,6	2,0	7,8	8,5	1,6
2014	2,5	2,9	2,2	1,0	0,4	7,4	4,9	2,2
2015	3,1	2,4	1,2	1,0	1,2	7,0	6,1	2,6
2016	1,7	1,7	2,1	1,0	0,5	6,8	3,3	1,8
2017	2,3	1,7	2,9	2,4	2,2	6,9	7,5	2,7
2018	3,0	1,3	1,3	1,8	0,3	6,7	3,0	2,3
2019	2,2	1,3	0,6	1,5	0,7	6,1	0,9	1,6
2020 (Tahmini)	-3,7	-11,2	-5,5	-9,1	-5,3	1,8	-1,3	-5,5

Kaynak : OECD (2020), Real GDP forecast (indicator). doi: 10.1787/1f84150b-en (Accessed on 22 December 2020)

ABD de başlayan ve dınyaya hızla yayılan Mortgage Krizi 2008 yılında açık bir şekilde tüm piyasaları etkilese bile kriz 2007 yılında hissedilmeye başlanmıştı. 2007 yılında gelişmiş tüm ekonomilerde büyüme bir önceki yıla göre azalmış OECD ülkelerinde GSYİH büyüme oranı bir önceki yıl 3,2 iken 2007 yılında 2,7 ye düşmüştür. Tabloda goşterilen gelişmiş ülkelere baktığımızda ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya, Japonya'da büyüme oranı, 2006 yılına göre 2007 yılında daha düşük seyretmiştir. Kriz 2008 yılında tüm dınyada etkisini goştermeye başlamış, ABD, Birleşik Krallık, Japonya gibi gelişmiş ülkeler GSYİH bir önceki yıla göre

düşmeye başlamıştır. 2009 yılına geldiğimizde dünyanın tamamında hissedilir duruma gelmiş, ülkeler kendi şirketlerini iflasını önlemek için kurtarma paketleri yayınlamaya başlamıştır. Krizin başlangıç noktası ABD: -2,5 küçülürken Birleşik Krallık: -4,1 Almanya: -5,6 Fransa: -2,8 Japonya: -5,8 GSYİH'leri küçülmüştür. OECD ülkelerin toplam küçülme oranı ise -3,3 tür. Dünya 1929 bunalımından sonra ilk defa bu kadar şiddetli kriz yaşamış oldu.

5.2.2 2008 Krizinin Korumacılığa Etkisi

Her kriz döneminde krizden çıkış reçetesi olarak korumacılık argümanı ülkeler tarafından kullanılmıştır. Nasıl 1929 buhranından sonra, 1973 OPEC petrol krizinden sonra korumacılık eğilimi arttı ise, 2008 finansal krizden çıkış reçetesi olarak ülkeler korumacılık olarak görmüştür. Krizden çıkış reçetesi olarak görülen korumacılık, karşılaştıkları kayıpları telafi edebilmek için başvurulmuş ilk savunma mekanizmasıydı. Bu şekilde davranarak hem kendi firmalarını krizden korumuş oluyorlar hem de dış ticarete bulundukları konumu korumuş oluyorlardı. Komşunu fakir et ama kendini zengin et stratejisi olarak kullanılan korumacılık ulusal önlem olarak rakiplerin yerli ürününün önüne geçmesini engellemek ve ithal ürünlerin piyasayı istila etmesine yönelik önlemler olarak görmektedir (Ünay & Dilek, 2018: 7). Dünya ticaretinin daralmasına yol açan korumacılık uygulamaları ülke ekonomileri için serbest ticaret mi faydalı yoksa korumacılık uygulamaları mı sorusunu akla getiriyor.

2008 krizinin yaşanmasıyla birlikte korumacılık mı serbest ticaret mi soruları çok sık tartışılmaya başlanmış, bilim insanları ekonomiler için hangisinin uluslararası ekonomi için daha uygun olacağı düşünülmüştür. Korumacılığın popülist politikacılar arasındaki güçlü çekiciliğine rağmen ticaret ve kalkınma uzmanlarının birçoğu, 1929 buhranında olduğu gibi korumacı önlemlerin iktisadi ilerlemeyi çok büyük derecede engellediğini, bir kısmının ise gelişen ülkeler için ihracat fırsatlarının açılmadığını ve politik dikkatlerin bir türlü yoksulluğun azaltılmasına ve çevreci bilinci oluşturmaya kaymadığını hatırlatmaktadır (Kalaycı, 2011: 78).

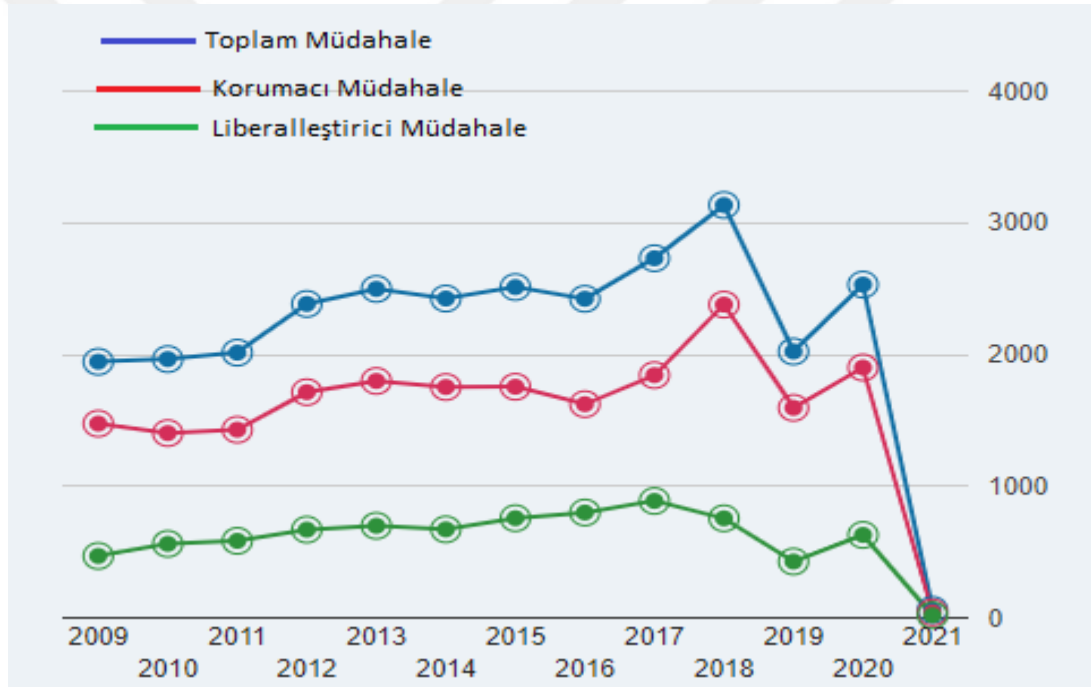
Serbest ticaretin piyasalar için daha iyi olacağını, piyasanın canlanması için korumacılığın değil serbest ticaretin önemli olduğunu, aynı zamanda korumacılık yapısı gereği korumacılık doğurduğunu düşünen ülkeler, Kasım 2008'de yapılan G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankaları Başkanları toplantısında, serbest ticareti

devam ettirmek ve her türlü korumacılıkla mücadele etmek, büyümeyi düzene koymak için gerekli çabaların devam ettirilmesi gerektiği, ihtiyaç olduğu müddetçe Merkez Bankalarının genişlemeci politikalarını sürdürmesi ve IMF'nin kaynaklarının acilen arttırılmasına ihtiyaç olduğu konusunda anlaşmaya varılmıştır (Apak & Yılmaz, 2010: 16) .

G7 zirvesinde korumacılığın, çöküşü hızlandırmaktan başka bir şeye yaramadığı dile getirmişler, korumacılığa başvurmayacaklarını korumacılıktan sakınacaklarını bildirdiler.

Şekil 11.

2008'den Bu Yana Uygulanan Korumacı ve Serbestleştirici Müdahale

Kaynak: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all

Şekilde görüldüğü gibi koruma politikaları 2016 yılından sonra hızla artmış. Serbestleştirmeye yönelik müdahale ile arasındaki fark açılmıştır. Bu bize gösteriyor ki uluslararası örgütlerin koruma yanlısı politikaları önlemekte yetersiz kaldığını, korumacı politikaları savunan ekonomistlerin serbestleşme yanlısı ekonomistlere göre daha aktif rol oynadığını küreselleşen dünyanın tekrar içine kapandığını göstermektedir.

5.2.3 Kullanılan Korumacılık Araçları

2008 krizinin yıkıcı etkisi görülmeye başlamasıyla korumacı politikalar tekrar gündeme gelmiştir. 1929 ekonomik buhranın tecrübesine sahip olan dünya, bu krizden çıkış için korumacı politikaları tekrar raftan indirmiştir. Fakat günümüz ekonomisi, 1929'daki ekonomiden farklı olarak değişmiş ve gelişmiştir. Neoliberal politikaların gelişmesi, anti-liberal politikaların da değişmesine ve yenilenmesine neden olmuştur. Bu yüzden 1929 ekonomik buhranın korumacı araçları ile 2008 finansal krizinin neden olduğu korumacılık politikaları farklılık arz etmektedir. Eski koruma politikaları ile müdahale etmek günümüz gerçekleri ile örtüşmemektedir. Günümüz korumacılığı yoğun, kasvetli karışık ve takip edilmesi zor koruma araçları ile yapılmaktadır. Değişik şekilleri bulunan “Yoğun Kasvetli Korumacılık” (Murky Protectionism) kavramı, ticaret iktisatçıları Baldwin ve Evenett’in (G20 için öneriler-2009) pratik tanımı esas alındığında “yabancı mal, şirket, işçi ve yatırımcılara karşı ayrımcılık için kullanılan yasal ihtiyati suiistimaller” ... Örneğin: Sağlık ve güvenlik düzenlemelerinin manipülasyonu, lisans sınırlamaları, yeşil politikalar, ayrımcı standartlar vs. bütünü demektir (Kalaycı, 2011: 84).

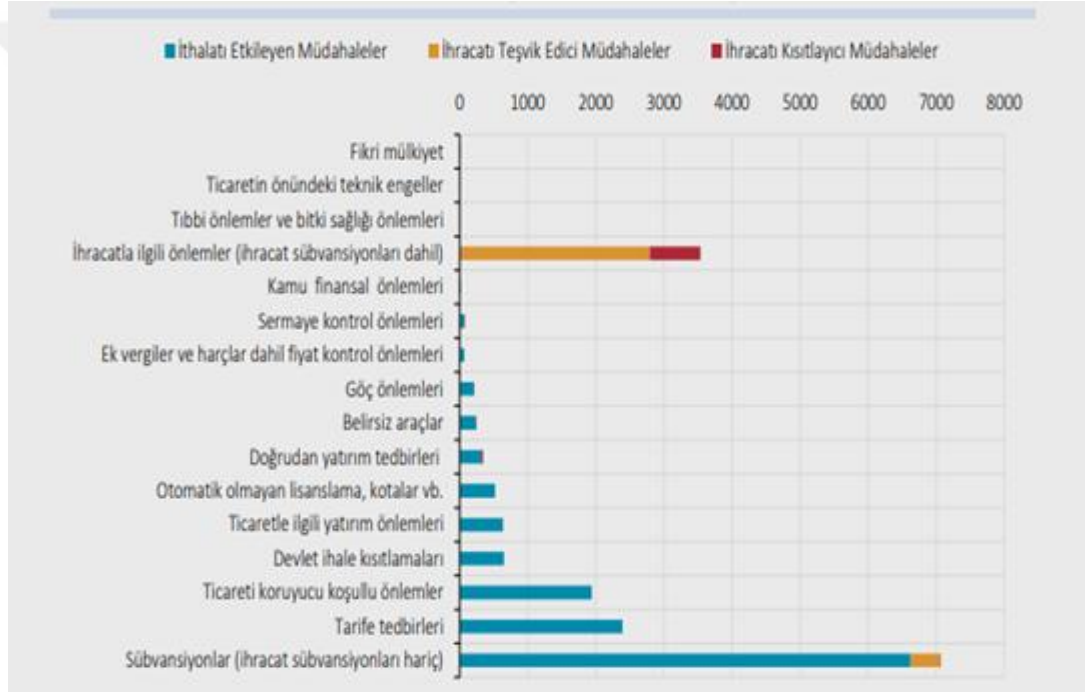
Krizden sonra yapılan uygulamalara baktığımız zaman serbestleştirici ve korumacı politikaların müdahale uygulamalarının birbirinden farklı olduğunu görmekteyiz. Mesela 1929 krizinde korumacılık tarife üzerinden yapılıyor ve serbestleştirici yani liberal politikaların uygulama ağırlığı da tarife üzerine oluyordu. Günümüzde ise koruma politikaları görünmez engeller dediğimiz sübvansiyonlar üzerinden olurken DTÖ'nün liberalleştirmeye yönelik politikaları ağırlık olarak tarifeler üzerinden yapılmaktadır. Sübvansiyonları engellemeye yönelik liberal politikalar ikinci sırada yer almaktadır. Bu da bize gösteriyor ki, DTÖ görünmez engellere tarifeler gibi müdahale etmekte yetersiz kalıyor. Çünkü görünmez engel uygulamaya koyulduğunda, öncelikli amacın gerçekten kamu yararı mı yoksa o üründe ithalatı kısıtlayarak ülke içinde ilgili sektörü korumak mı olduğu tam olarak ortaya konamamaktadır. Bu sebeple görünmez engellere çoğu kez DTÖ de herhangi bir şekilde müdahale edememektedir (Alagöz & Ceylan, 2015: 61).

Bu duruma dikkat çeken bazı ülkeler DTÖ'nün yetersiz kaldığını açıklamış ve bunu raporlamışlardır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), sübvansiyonlar konusundaki gerilimlerin çözümü konusunda bir çıkmazdadır. DTÖ disiplinlerinin zayıf

uygulanması ve gözetimi, DTÖ üyelerinin bildirimlerinin olmamasına bağlanabilir. Halihazırda büyük üyeler, sübvansiyonların adil olmayan şekilde uygulanmasıyla başa çıkmak için çok taraflı girişimler geliştiriyor ve bu da piyasada bozulmalara, kapasite fazlasına ve haksız rekabete yol açıyor. Bu adımlar geniş bir reform girişimi mi yoksa diğer bazı üyeleri hedef alan kendi kendine hizmet eden bir gündem mi? Bu politika özeti, sübvansiyonlarla ilgili ana konuları araştırmakta ve üye hedefli olmaktan çok daha geniş bir reform gündemi takip edilecekse ileriye dönük çok taraflı bir yol tanımlamaktadır (Draper & Diğerleri, 2020: 2).

Şekil 12.

Küresel Ticarete Zarar Veren Önlemlerin En Çok Kullanılan Politika Araçları

Kaynak: <https://www.globaltradealert.org>

Şekilde görüldüğü gibi 2009 yılından itibaren uygulanan korumacılığa yönelik politika araçlarına baktığımız zaman, ithalata yönelik müdahalelerin öne çıktığını bununla ilgili olarak sübvansiyonların, tarife tedbirlerinin, ticareti koruyucu koşullu önlemlerin öne çıktığı görülmektedir. İhracatı teşvik edici yönde etkileyen müdahalelerde ise ihracat sübvansiyonlarının da dâhil olduğu ihracat ile ilgili önlemler ve diğer sübvansiyonlar daha çok kullanılmıştır. Aynı şekilde ihracatı kısıtlayıcı yönde etkileyen müdahalelerde de en çok bahsi geçen iki araç tercih edilmiştir. Sübvansiyon ve tarifeler gibi geleneksel araçların yanı sıra koşullu ticaret-

koruyucu önlemler, otomatik olmayan lisanslama ve kotaların koyulması gibi farklı müdahaleler de tercih edilebilmekte ve dış ticarete olan etkisi gözlenmektedir.

En çok müdahale edilen uygulamaların başında sübvansiyon olması, buna karşı olarak sübvansiyonları engellemek için anti-damping uygulamalarının artışı dikkat çekmektedir. Ticaret kısıtlama hamlelerinin 145'inin 89'u anti dampingi içeriyor.

5.2.4 Korumacılığın En Çok Uygulandığı Sektörler

Her ülkede stratejik sektörler vardır ve korumacılığın uygulandığı alanlar genellikle ülkesi için kritik değere sahip sektörlerle yöneliktir. Özellikle ticaret hacmi büyük ülke tarafından yapılan korumacılık, birçok sektörü etkilemektedir.

Finansal krizden sonra artan korumacılık politikalarının hayata geçmesine neden olan sektörler çeşitlilik arz etmektedir. Demir-çelik, gıda ürünleri, kimyasallar, enerji gibi ülkesi için önem arz eden alanlarda korumacılığa gitmektedir. Örneğin: ABD yönetimi Şubat 2009'da yerel ürünlerin satın alınmasını teşvik eden "Buy American" (Amerikan Malı Satın Al) politikasını da içeren İyileşme ve Yeniden Yatırım Kanunu'nu (Recovery and Reinvestment Act of 2009) yürürlüğe koydu. ABD bu kanunla açtığı 800 milyarlık destek paketi ile Keynezyen Politikalarını benimseyerek kendi üreticilerini müdahaleci bir mantıkla desteklemeye başladı ve örtülü bir ticaret savaşını da tetikledi (Ünay & Dilek, 2018: 21).

Tablo 15.

Korumacılık Uygulamaların En Çok Uygulandığı Sektörler

LİBERALLEŞTİRİCİ	ZARARLI
Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar 655	Demir veya çelik ürünleri 1427
Diğer genel amaçlı makine ve parçalar 576	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar 1148
Diğer özel amaçlı makine ve parçalar 540	Diğer fabrikasyon metal ürünler 1057
Temel organik kimyasallar 498	Temel demir ve çelik 780
Diğer elektrikli ekipman ve parçalar 496	Temel organik kimyasallar 759

Kaynak: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all

5.2.4.1 Demir Çelik Sektörü

Demir- Çelik Sektörü, çok eski zamanlardan beri çeşitli sanayilerin gelişmesinde ülkenin kalkınmasında öneme sahiptir. Özellikle gelişmekteki ülkeler için sanayinin gelişmesi için çok büyük öneme sahiptir. Sanayinin lokomotifi şeklindedir. İnşaat otomobile, beyaz eşyadan, mutfak gereçlerine, ulaşımdan enerjiye kadar her alanda kullanılmaktadır.

2008 finansal krizi ile başlayan korumacılık dalgasından en çok etkilenen şüphesiz demir çelik sektörüdür. Tüm sektörle bağlantısı olan demir çelik, tarih boyunca her zaman önemini korumuş ve uğruna savaşılacak bir değer olmuştur. Nitekim AB kuruluşunun ilk aşamalarından olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Fransa ile Almanya arasında çeliğin ve çeliği işleyecek kömürün paylaşılması ve uyuşmazlıkları çözmek için oluşturulmuştur. Çeliğin bu kadar önemli olması ülkeleri çeliğe yönelik korumacı politikaları uygulamaya itmiştir. 1950 yılında sadece 189 milyon ton olan çelik üretimi 2016 yılına gelindiğinde 1 milyar 630 milyon ton düzeyine çıkmıştır; ancak üretim her ülkede aynı şekilde artmamış, gelişmiş ülkelerdeki çelik üretimi stabil şekilde ya da azalan bir seyir izlediği görülürken özellikle gelişmekte olan ülkelerde çelik üretiminin her geçen yıl arttığı görülmektedir. (Sümer, 2018: 433)

Çelik sanayinin korunması için birçok gerekçe vardır. Örneğin, stratejik bir sektör oluşu, üretimde dışa bağımlılığı azaltıp yerli üretimi koruması, ulusal güvenlik gibi gerekçelerle yerli üretimin korunması istenmektedir. Nitekim ABD Ticaret Bakanı, Başkan Trump'a, 11 Ocak ve 19 Ocak 2018'de, demir-çelik ve alüminyum sektörleri için ayrı ayrı hazırlanan soruşturma raporlarını iletmişti. Bu raporlarda, ABD'nin yoğun miktarda demir-çelik ve alüminyum ithal etmesinin, ülkenin ulusal güvenliğini tehdit ettiği belirtilmiş ve ithalatı azaltmak için farklı senaryolar altında kota ve ek vergi uygulamaları önerilmişti (Düşündere & Dündar, 2019: 2). Buna binaen 8 Mart 2018'de ilk defa resmen gündeme getirdiği demir-çelik ithaline %25 oranında ek gümrük vergisi düzenlemesi getirdi. Dünya tarafından tepkiye neden bu ek vergiler özellikle gelişmekteki ülkeleri çok etkilemiştir.

Tablo 16.**ABD Tarafından İthal Edilen Demir-Çelik Ürünün Tedarik Pazarı (İlk 13 Ülke)**

İHRACATÇI ÜLKELER	2015	2016	2017	2018	2019
TOPLAM	27.865.426	22.460.117	28,816,848	31.096.552	24.617.010
Kanada	4.508.488	4.234.873	5,284,838	5.879.963	4.839.804
Brezilya	3.079.844	2.185.137	2.954.155	3.281.757	3.540.118
Meksika	1.514.788	1.479.927	1.791.372	2.302.643	2.187.890
Güney Kore	2.381.591	1.832.763	1.406.057	1.624.976	1.569.607
Rusya	1.662.080	1.380.238	2.655.415	2.902.068	1.453.781
Japonya	1.699.219	1.310.405	1.349.098	1.215.273	1.045.368
Almanya	1.281.962	1.107.939	1.268.622	1.292.341	979.835
Güney Afrika	644.075	527.666	953.699	780.606	605.665
Ukrayna	274.100	275.008	566.460	837.161	604.151
Trinidad ve Tobago	477.459	329.465	537.184	595.072	597.660
Tayvan	1.119.422	873.556	1.030.271	838.620	592.578
İtalya	598.322	455.498	571.745	656.312	565.326
Çin	2.012.227	682.439	681.416	697.393	536.866

Kaynak: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c842%7c%7c%7c%7c72%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

ABD tarafından 2017 yılında 28,816 milyon dolarlık çelik ithalatı yapılmıştır. 2018 yılında ise demir- çelik ithalatı 31.096 milyon dolara çıkmıştır. Bu ithalatın yüzde elliden fazlasını Çin ve Hindistan'dan yapmıştır. 2018 yılında gelen %25 ek vergi ile 2019 yılında demir-çelik ithalatı 24.617 milyon dolara düşmüştür. Bu düşüş en çok Tayvan ve Çin den aldığı demir-çelik ürünün azalmasından kaynaklanıyor. Aslında ABD demir-çelik ithal ettiği ülke sıralamasında Çin 2018 yılında 11. sıradadır. Yani ABD için Çin önemli tedarikçiler arasında değildir. Çelik ithalatı kısıtlamasından asıl zarar görenler Rusya, Almanya ve Kanada olmuştur. Çünkü Mart 2018'de %25 oranında ek vergi gelmeden önce 2016 yılında %62,1 oranında Çin'den ithalat edilen çelik azaltılmıştır.

Dünya çelik üretiminde dünyada ilk sırada, Çin gelmektedir. Worldsteel.org sitesinin verilerine göre 2009 yılında Çin'de 577.070 bin ton çelik üretimi yapılırken,

2017 yılında 870,855 bin ton üretim düzeyine çıkmış 2019 yılında da 996,342 bin ton çelik üretilmiştir. Komşusu Hindistan'da ise 2009 yılında 63.527 ton üretimi yapılırken, 2017 yılında 101,455 bin ton üretime çıkmış .2019 yılında ise 111,351 ton çelik üretilmiştir. Ticaret savaşlarını başlatan ABD'de ise 2009 yılında 59,384 ton üretilirken, 2017'de 81,612 ton üretilmiş. 2019 yılında ise 87,761 ton çelik üretilmiştir. Dünyada çelik üretimi ise 2009 yılında 1,240,579 ton çelik üretilirken 2017 yılına geldiğimizde 1,735,875 ton üretilmiş. 2019 yılında ise 1,875,155 ton çelik üretilmiştir. Bu sayılar bize gösteriyor ki gelişmekteki ülke konumunda olan Çin ve Hindistan 2009 çelik üretiminin %51,6'sını karşılamaktadır. 2017'de bu sayı %56'ya çıkmış 2019 yılında ise %59'unu tek başına üreten Asya'daki iki gelişmekteki ülke, Çin ve Hindistan olmuştur.¹³

Çelik üretiminin yarıdan fazlasının Asya ülkelerinde olması, ABD'nin kendini güvensiz olarak görmesine sebep olmuş, kendi üretimini geliştirmek için ek gümrük vergileri getirmiştir. Ancak 2019 yılındaki verilere baktığımız zaman Çin ve Hindistan'ın çeliğin üretimini arttırdığını %59'unu ürettiğini, ABD'nin ise üretimde stabil denecek düzeyde olduğunu, beklenen üretim artışını gerçekleştiremediğini görmekteyiz.

Korumacılık her zaman korumacılık ile karşılık görmüştür. ABD'nin ek vergi getirmesine karşılık birçok ülke aynı şekilde karşılık vermiştir. Aşağıdaki tabloyu incelediğimiz vakit demir -çelik sektörüne en çok korumacılık getiren ülkeler başta ABD olmak üzere Çin, Hindistan, Kanada, Birleşik krallık 99 ülke korumacılık yaparak karşılık vermiştir. Demir- çelik sektörünün serbestleşmesi için yapılan uygulamalarda ise başta Çin olmak üzere Brezilya, Endonezya, Arjantin, Hindistan gibi ülkeler yer almaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken demir-çelik sektörüne en çok koruma politikası uygulayan ülke, ABD olmasına karşın bu politikalardan geri dönüş manasına gelen liberalleştirici uygulamalarda ABD 10. Sırayı almaktadır. Yani ABD, Kanada, Birleşik Karalık'ın uygulamaya koyduğu korumacı politikalardan geri adım atmadığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloya göre ABD 641 korumacı politikalara karşı, sadece 12 serbestleştirici karar almıştır.

¹³ Kaynak: <https://www.worldsteel.org/steel-by-topic/statistics/crude-steel-production-new/CSP-PERC/> (20,12,2020)

Tablo 17.**2009-2020 Demir-Çelik Sektörüne Uygulanan Müdahaleler**

UYGULAYAN ÜLKELER				ETKİLENEN ÜLKELER			
KORUMACILIK		LİBERALLEŞTİRİCİ		KORUMACILIK		LİBERALLEŞTİRİCİ	
ABD	641	Çin	165	Güney Kore	1367	Almanya	385
Çin	205	Brezilya	32	Japonya	1356	Fransa	376
Hindistan	113	Endonezya	29	Çin	1315	Güney Kore	371
Kanada	64	Arjantin	28	Almanya	1301	ABD	368
Birleşik Krallık	60	Hindistan	18	İtalya	1218	İtalya	365
İtalya	53	Kolombiya	16	Fransa	1194	Japonya	361
İspanya	53	Rusya	16	Hindistan	1181	Birleşik Krallık	353
Almanya	53	Türkiye	14	Birleşik krallık	1162	Belçika	352
Fransa	52	Malezya	13	İspanya	1129	Hindistan	345
Belçika	50	ABD	12	İsveç	1115	Hollanda	338

Kaynak: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all

Uygulanan korumacılıktan en çok etkilenen ülkelere baktığımız zaman, Güney Kore, Japonya, Çin, Almanya ilk sıralarda gelirken, liberalleştirmeden en çok etkilenen ülkeler, Almanya, Fransa, Güney Kore, ABD, İtalya ilk sıralarda gelmektedir.

5.2.4.2 ABD-Çin Ticaret Savaşları

Ekonomideki hızlı yükselmesine rağmen, Çin'in dünya siyasetindeki ağırlığı henüz bir süper güç adayı olacak şekilde değildi. Bunun birincil sebebi Çin'in askeri kapasite ve teknolojisinin ABD'ye meydan okuyabilmek için yetersiz oluşu ve büyümesinin ABD'ye bağımlı olmasıdır. Bu durumdan kurtulmak ve süper güç olmanın önünde en büyük engelin teknolojide dışarıya bağlı olmaktan kurtulmak olduğunu bilen Çin, ileri teknoloji gerektiren ürünlere yönelik hamleler yapmıştı. Katma değeri yüksek olan üretim modeline geçmek için üretim araçlarını modernleştirmesinin yanı sıra yüksek teknoloji ithalatını 2025'e kadar %30'lara düşürmeyi amaçlamıştı (Al & Kaya, 2019: 4). Bu sebeple Tek Kuşak Tek Yol Projesi, Made in China 2025 gibi proje gerçekleştirdiler. Mayıs 2015'te Çin Devlet Konseyi tarafından tanıtılan MIC 2025, bazı stratejik endüstrilerde Çin için rekabet

avantajları yaratmayı amaçlayan iddialı bir devlet liderliğindeki programdır. Bu projeye göre, üretim kalitesini yükseltmek, yeniliği ve işgücü verimliliğini arttırmak, ileri düzeyde bir teknolojiyi hedefleyip firmaların entegrasyonu sağlamak, enerji ve kaynak tüketimini azaltmak, küresel ölçekte rekabetçi firmalar oluşturmak ve bu firmalar için endüstriyel merkezleri yapmak (Sutter, 2020).

Tablo 18.

10 Sektörlü ‘Made In Chine 2025’ Planı

‘10 Sektörlü ‘Made in China 2025’ planı	
 Yeni nesil teknolojisi	 Yenilenebilir Enerji Ve Enerji Tasarufu
 Bilgisayarlı ileri teknoloji makineleri ve robotlar	 Enerji ekipmanı
 Havacılık ve uzay sanayi	 Tarım makineleri
 Denizcilik ekipmanları ve yüksek teknoloji gemiler	 Yeni malzemeler
 Gelişmiş demiryolu taşımacılığı	 Medikal endüstri ve ileri teknoloji tıbbi cihazlar

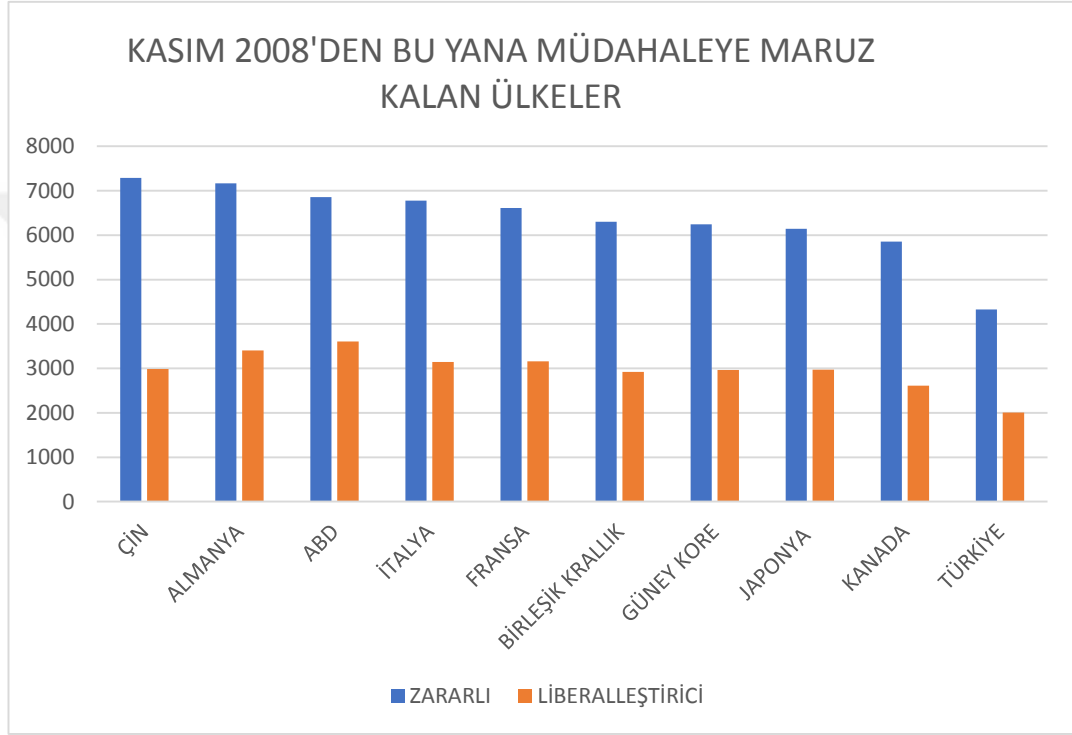
Kaynak: [CRSReports.Congress.gov](https://www.everycrsreport.com/reports/IF10964.html), <https://www.everycrsreport.com/reports/IF10964.html>

Trump, başkan olmadan önce Çin’i ekonomik olarak sıkıştırmaya gideceklerini seçim propagandası olarak deklere etmişti. Tüm dünyada görülmeye başlanan Neo-merkantilist politikalar, Trump’ın ABD başkanlık yarışında, ‘Yeniden Güçlü ABD’ söylemi ile hız kazanmıştır. 2016 yılında ABD başkanı seçilen Trump 2017’de göreve başlamasıyla ticaret anlaşmalarının ABD aleyhine olduğunu daha adil bir ticaret anlayışına sahip olunması gerektiği vurgulamıştır. Göreve geldiğinde ilk iş olarak Trans Pasifik Ticaret Ortaklığı anlaşmasından çekilme kararı aldı.¹⁴ Çekilme gerekçesi olarak Amerika’nın anlaşmadan ekonomik bir fayda

¹⁴ Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avustralya, Brunei, Kanada, Japonya, Şili, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Peru, Singapur ve Vietnam olmak üzere 12 ülke arasında büyüme, kalkınma, iş yaratma ve inovasyon gibi konularda birbirlerini desteklemek amacıyla geniş ve oldukça kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması (Oduncu, Güneş, & Mavuş, 2014, s. 10)

sağlayamadığı, iç pazarın Asya mallarına karşı savunmasız kaldığını savunmuştur. Aslında ABD bu pakta 2016 yılında üye olmuş. 2017 yılında pakttan çekilme kararı aldı. Aynı şekilde pakt görüşmelerini de rafa kaldırdı. Dünya ticaret hacminin onda birini oluşturan pakt, serbest ticaretin geliştireceği düşünürken, ABD'nin çekilme kararı alması Kanada, Yeni Zelanda, Japonya gibi devletlerin tepkisine neden oldu (Şahin, 2020: 1).

Şekil 13.

Kaynak: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/area_all

1994'ten bu yana yürürlükte olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), 2017 yılında ABD başkanının talebiyle yeniden müzakere edilmek için masaya yatırıldı.¹⁵ Trump Beyaz Saray'da Meksika Devlet Başkanı, Andres Manuel Lopez Obrador ile yaptığı görüşme sonrasında NAFTA için insanlık tarihin kötü anlaşması olarak niteleyecekti. ABD yönetiminin talebi sonrası, ABD-Meksika-Kanada Anlaşması (USMCA) olarak adlandırılan yeni anlaşma imzalandı. ABD Başkanı Trump, Kanada Başbakanı Justin Trudeau ve eski Meksika Devlet Başkanı Enrique Pena Nieto tarafından uzun süren müzakereler sonrasında Kasım 2018'de Arjantin'deki G20 Zirvesi'nde imzalandı. ABD Başkanı Trump, USMCA Anlaşması için Amerikan tarım ve otomotiv sektörleri için "büyük bir zafer" anlamına geldiğini

¹⁵ NAFTA: ABD, Meksika, Kanada arasında gümrük vergilerini sıfırlamak amacıyla oluşturulmuş Kuzey Amerika serbest ticaret anlaşması

vurguladı. Daha önce gümrük tarifesiz olarak sınır kapılarından geçen otomobil ve parçalarının gümrüksüz olarak sınırdan geçmesi için yeni şartlar getirildi. Üç ülkeyi kapsayan bu anlaşma aynı zamanda “Menşe Kurallarının” (Rules of Origin) yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Yeni kurallara göre otomobillerin sıfır gümrük vergisinden yararlanabilmesi için en az % 75’inin Kuzey Amerika kıtasında üretilmesi gerekmektedir. Bu oran, iptal edilecek. NAFTA kapsamında bu oran en az yüzde 62,5 seviyesindeydi (Aran & Akman, 2018: 4). Burada asıl amaç Çin, Japonya ve Güney Kore’den gelen otomobil parçalarını kıstırmaktır.

Çin ihracat açısından dışa bağımlı bir ülke olmasına karşın, dünyada bütçe fazlası veren ender ülkelerden biri haline gelmiştir. 2017 yılı verilerine göre Çin’in ABD ile yaptığı ticareti sonucu gerçekleştiği dış ticaret fazlası 395 milyar dolardır. Bu durumdan rahatsız olan ABD bir dizi yeni tarifeler uygulamaya başlamıştır.

a. Çin’in DTÖ’ye Üye Olması

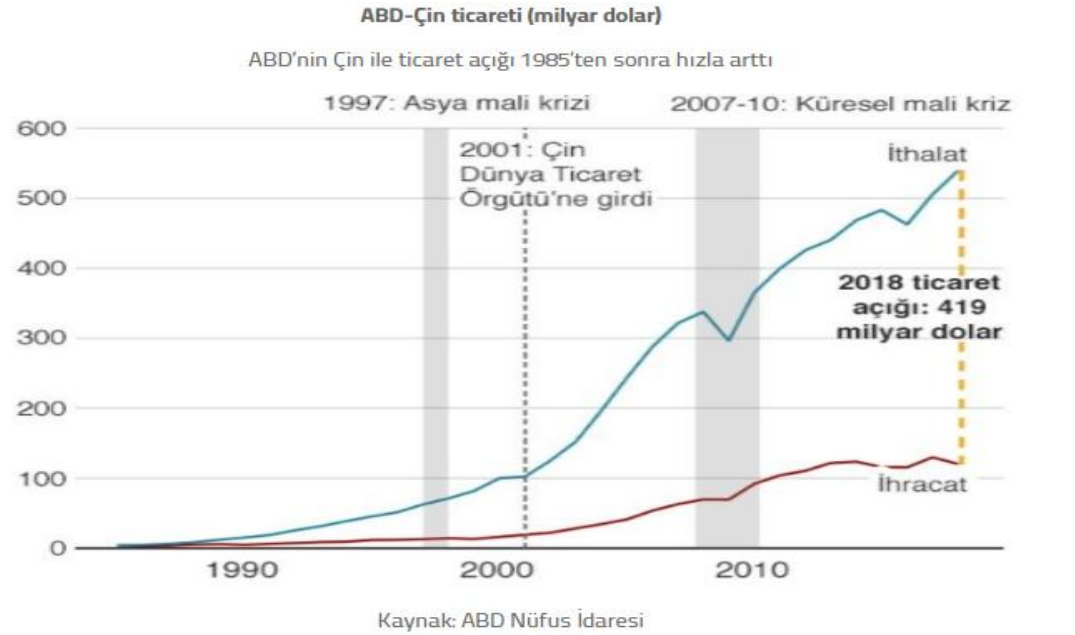
Dünyaya açılmak isteyen Çin önce 1989 yılında IMF’e üye olmuş, 1986 yılında GATT’a üyelik için başvurmuştur. Müzakereler 15 yıl devam etmiş, 2001 yılında Çin’in DTÖ’ye üyeliği kabul edilmiş ve 143’üncü üye olmuştur. Çin üye olurken birçok taahhütte bulunmuştur. Bunlar, DTÖ üyesi bütün ülkelere eşit muamele uygulayacak, ihracat ve iç pazar için ayrımcılık uygulamasına gitmeyecektir. Çin’in pazarlarına yabancı şirketlerin erişimi kolaylaşacak ve güvence altında olacak, ithalatta gümrük vergileri ciddi boyutta ve kalıcı bir düşüş yaşayacak, yabancı doğrudan yatırımlara daha öngörülebilir ve çekici bir iş ortamı sunulacak, ticaret rejimi ülke çapında liberal, adil ve şeffaf hale gelecek ve henüz gelişmemiş olan sigorta ve telekomünikasyon gibi önemli sektörlerde yabancı şirketler faaliyet gösterebilecek, Fikri mülkiyet hakları açısından, TRIPS Anlaşması uygulanmaya başlayacak, tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecek, DTÖ üyesi ülkelerin kotolar kaldırılmaları ile beraber, Çin’e uygulanan kotolar da kaldırılacak; ancak, 2008’e kadar DTÖ üyesi ülkelere Çin menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda, özel önlemler uygulanacaktır. Bankacılık, turizm, sigortacılık, taşımacılık 5 yıl içinde kısıtlamaları kalkacak. DTÖ üyeliği öncesi yüzde 15,3 olan ithalat gümrük vergileri, önce yüzde 11’e, 2004 yılından itibaren de yüzde 10,4’e düşürülmüştür (Şimşek, 2005: 80).

Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin tekstil ve hazır giyim endüstrilerinin eş zamanlı bir şekilde ilerlemesini sağlamak için "Çok Elyaflılar Antlaşması" (MFA) yürürlüğe girmiştir. GATT kapsamında kurulan bu antlaşma DTÖ'nün kurulmasıyla kendini "Tekstil ve Hazır Giyim Antlaşması'na " (ATC) bırakmıştır. Antlaşmaya göre 10 yıl içinde yani 01.01.2005 yılında tekstil sektörüne yönelik kotalar tamamen kalkacaktır. Gelişmekte Olan Ülkeleri sevindiren bu olay Çin'in 200 yılında DTÖ'ye girmesiyle kabusla dönmüştür (Atılğan & Şen, 2006: 148).

Çin, üyeliğinin ardından dünya ticaretine hızla adapte olmuş, ekonomide hızlı gelişme katetmiştir. Tekstil ve konfeksiyon ürünleri başta olmak üzere bir çok dalda DTÖ üyeliğinin getirdiği imkanlar ile dünya pazarlarına girişte yeni avantajlar elde ederken, diğer yandan ihracata olağanüstü boyutlara ulaşabilen devlet teşvik ve destekleri sağlamayı sürdürdüğü ve bunun sonucunda da Çin mallarının dünya pazarlarındaki hakimiyetinin fazlasıyla hissedilmeye başlandığı görülmektedir. Bu noktada, Çin ürünlerinin ulaştığı bu konumun salt düşük işçilikle izah edilmesinin yanıltıcı olacağının not edilmesinde de yarar bulunmaktadır (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği , 2020).

Şekil 14.

Çin'in DTÖ'ye Üye Olduktan Sonra ABD'nin Ticaret Açığı

Kaynak: <https://www.gcmforex.com/egitim/makale-arsivi/ticaret-savasi-nedir-ticaret-savaslarinin-dunya-ve-turkiye-ekonomilerine-etkileri-nelerdir/>

Şekilde görüldü gibi Çin DTÖ'ye üye olduktan sonra ABD ile yaptığı serbest ticaret sonrasında ABD'nin dış ticaret açığı hızla artmış, 2018 yılında 419 milyar dolara ulaşmıştır. Serbest ticaret Çin için dış ticarete çok yararlı olurken Çin'in DTÖ'ye üye olması ve serbest ticarete başlaması ABD'nin aleyhine olmuştur.

b. Ticaret Savaşının Seyri

7 Şubat 2018'de Kanada hariç çamaşır makinesine %20, güneş paneline %30 olmak üzere 1,8 milyar dolar değerinde ürüne yeni tarife uyguluyor. (Gonzales, 2020)

8 Mart 2018'de Trump tarafından Başta güvenlik gerekçesini öne sürerek açıkladığı ek vergi kararı 23 Mart 2018'de tüm çelik ithalatlarına (Arjantin, Avustralya, Brezilya ve Güney Kore hariç) %25, tüm alüminyum ithalatlarına (Arjantin ve Avustralya hariç) %10 gümrük vergisi uyguluyor (Kaya M. , 2019: 22).

2 Nisan 2018'de Çin, ABD'nin çelik ve alüminyum tarifelerine misilleme olarak meyve, şarap, dikişsiz çelik borular, kuru yemiş, meyveler, domuz eti ve geri dönüştürülmüş alüminyum da dahil olmak üzere 128 ürüne %15-%25 aralığında gümrük vergisi uyguladı (Wikipedia, 2020) İki ülke arasındaki ticaret savaşında misillemeye misilleme söz konusudur. Önce ABD Çin'e sonra Çin ABD'ye karşılıklı vergilendirmelerde bulununca başta korumacılık kapsamında başlayan tarifelerin yerini Ticaret Savaşları almıştır (Kaya M. , 2019: 22).

3 Nisan 2018 ABD ticaret temsilcisi (USTR) tarafından 1.334 önerilen ürüne %25 tarife uygulandı (50 milyar ABD Doları değerinde)

4 Nisan 2018'de ABD ticaret temsilcisi tarafından 1,334 ürüne %25 tarife uygulamasına tepki olarak Çin, soya fasulyesi, hava deniz ulaşım araçlarına, kimyasallar gibi mallara 106 ürüne (50 milyar ABD Doları değerinde) tarife kararı aldı (Palacioğlu, 2018: 2).

16 Nisan 2018 de ABD Ticaret Bakanlığı, yaptırımlarını ihlal ettiği gerekçesi ile Çinli Telekom şirketi ZTE'nin ABD şirketleri ile 7 yıl boyunca iş yapması yasaklandı (Bloomberght, 2020).

17 Nisan 2018'de Çin, ABD'den yapılan sorgum tahıl ithalatına yüzde 178,6 oranında anti-damping vergisi açıkladı. 18 Mayıs'ta da tarifieden vaz geçtiğini açıkladı (Bayhan, 2020).

20 Mayıs 2018'de Çin'in ABD'den daha fazla mal almasını kabul etmesiyle ABD ticaret savaşının geçici süreyle askıya alındı.

15 Haziran 2018'de birinci listede küçülmeye gidildi. ABD tarafından 3 Nisan'da açıklanan 1334 ürün revize edilerek 818 (birinci liste) ürüne düşürüldü. 6 Temmuz'da uygulanmak üzere tekrar tarife uygulama kararı aldı ve 284 (ikinci liste) yeni ürüne %10'luk tarife uygulayacağını ve 23 ağustosta uygulamaya geçileceğini bildirdi (Bayhan, 2020).

16 Haziran 2018'de Çin'in ABD'ye misilleme olarak, 4 Nisan'da duyurduğu 106 ürün revize edilerek, 545 ürüne (34 milyar dolar değerinde) çıkarıldı. Ve 6 Temmuz'da uygulanmasına karar verildi (Demir & Demir, 2019: 765).

6 Temmuz 2018'de ABD tarafından koyulan 818 ürüne tarife uygulanmaya başlandı.

10 Temmuz 2018'de ABD Ticaret Temsilciliği (USTR) tarafından 6000 (üçüncü liste) emtiadan oluşan (200 milyar dolar değerinde) tüketici ürünleri, kimya ve inşaat malzemeleri, tekstil ürünleri, aletler, gıda ve tarım ürünleri, ticari elektronik ekipman ve araç- otomotiv parçalarını içeren yeni liste yayınladı (Wong & Koty, 2020).

3 Ağustos 2018'de Çin tarafından ABD menşeli 5,207 ürüne (60 milyar ABD Doları değerinde) bir dizi ek gümrük vergisi, Çin ticaret bakanlığı tarafından önerildi.

7 Ağustos 2018'de ABD tarafından 284 ürüne (ikinci liste) %10 luk tarife revize edilerek %25 e çıkarıldı.

23 Ağustos 2018'de uygulamaya konulacak olan 279 ürüne (ikinci liste 284'den 5 tane düşürüldü) (yarı iletkenler, kimyasallar, plastikler, motosikletler ve elektrikli scooterlar) %25 tarife uygulamasına geçiriliyor. Buna karşılık Çin, kömür, bakır hurda, yakıt, otobüs ve tıbbi ekipman gibi emtialar dahil olmak üzere ABD

menşeli 333 mala (16 milyar ABD Doları değerinde) %25 misilleme niteliğinde gümrük vergisi uyguluyor (Çin Bilgisi, 2020).

24 Eylül 2018'de 200 milyar dolar değerinde 10 Temmuz'da yayınlanan (üçüncü liste) 6000 ürüne gümrük tarifesi uygulanmaya başlanıyor. Tarifeler ilk başta %10 iken yeni tarife %25'e çıkarılıyor. Çin de misilleme olarak 3 Ağustos'ta aldığı 60 milyar dolar değerindeki kararı uygulamaya alıyor.

2 Aralık 2018 de G20 zirvesinde bir araya gelen ABD ve ÇİN sürmekte olan ticaret savaşlarını geçici olarak 90 gün dondurma kararı alıyor. (1 Mart 2019 yılına kadar) Varılan uzlaşmaya göre ABD (üçüncü liste) 24 Eylül'de karar alınan %10'luk tarifeden %25'lik tarifeye yükseltme kararı iptal ediliyor. Çin de daha fazla ürünü ABD'den alma kararı alıyor. Özellikle tarım ve enerji ürünlerini alacağını bildiriyor (Çin Bilgisi, 2020).

Bu süre zarfında ABD ve ÇİN bazı ürünlerde tarife indirimine gidiyor. Uzun görüşmeler yapıyorlar Çin ABD'den 5 milyon ton soya fasulyesi almayı teklif ediyor Trump da görüşmelerin başarılı gittiğini söyleyerek 1 Mart'ta bitecek olan ateşkesi uzatma kararı alıyor. ÇİN ve ABD karşılıklı olarak ileriki tarihte yürürlüğe girecek ek tarifeleri askıya alma kararı alıyorlar.

10 Mayıs 2019'da görüşmelerde istediğini alamayan ABD daha önce iptal ettiği (üçüncü liste) %25 tarife kararını tekrar %10 dan %25 çıkarıyor.

13 Mayıs 2019'da ÇİN misilleme olarak sığır eti, kuzu eti, domuz eti, sebzeler, meyve suyu, yemeklik yağ, çay, kahve, buzdolapları ve mobilyalarda tarife oranını arttıracaklarını ilan etti.

16 Mayıs 2019'da ABD Ticaret Bakanlığı, Huawei Çin'in ABD li şirketlerinden satım alınmasını engelleyerek satış yapmasını yasakladı ve varlık listesine koydu. Bunun üzerine Google, 20 Mayıs'ta Android işletim sistemi güncellemelerini Huawei telefonlar için sınırladığını duyurdu (Vikipedi Özgür Ansiklopedi, 2020).

29 Haziran 2019'da G20 zirvesinde tekrar ABD ve ÇİN ticaret savaşlarına geçici ateşkes kararı aldı. Bu ateşkes kararı ile, daha önce ABD, şirketi "varlık listesine" koyarak kara listeye almış olduğu ve yüksek teknoloji bileşenlerinin ve

yazılımlarının Huawei 'ye satışına izin verdi ve birkaç gün sonra Trump, "tarifeleri geri çekiyoruz" ve ABD şirketlerinin Çinli akıllı telefon üreticisine satış yapamamaktan "tam olarak memnun olmadığını" ve Amerikalı Huawei tedarikçilerine lisans vereceğini söyledi (Wikipedia, 2020).

23 Ağustos 2019'da Çin tarafından 5078 ABD malına %5 ile %10 arasında tarife uygulama kararı aldı. ABD'den sert misilleme geldi. Trump tarafından Amerikan şirketlerine derhal Çin'e bir alternatif aramaya başlaması emredildi. Ayrıca 300 milyar dolarlık tarifeli ürünün tarifesinin arttırılacağını, geri kalan 250 milyar dolarlık ürünün de tarifesinin %30'a çıkarılacağını duyurdu (Wong & Koty, 2020).

1 Eylül 2019'da ABD, 125 milyar doları aşan Çin ithalatına gümrük vergisi uygulanmaya başladı. Buna karşılık Çin, 75 milyar dolarlık ABD ithalatına gümrük uygulamasına geçti.

11 Eylül 2019'da sonra yumuşama dönemine geçildi. ABD, 23 Ağustos'ta açıkladığı 250 milyar dolarlık tarifeyi uygulamayı erteledi. Karşılıklı muafiyet listeleri açıklandı. Karşılıklı görüşmeler hızlandı. 11 Eylül'den sonra karşılıklı tavizler verilmeye başlandı. ABD tarafından açıklanan, 250 milyar dolar değerindeki Çin malına yönelik tarife arttırma kararı iptal edildi. Buna ek olarak 120 milyar dolar değerinde Çin malına yönelik tarife oranı %7,5 oranına düşürüldü. Çin de karşılık olarak ABD'den satın alımı 200 milyar dolar arttırmayı ve muafiyetleri uygulamaya koyduğunu açıkladı. Fikri mülkiyet haklarına da uyacağını beyan etti. Bazı tarifelerden vazgeçtiğini duyurdu. Bu iyimser havanın etkisi ile 11 Ekim'de görüşmeler için ABD'yi ziyaret eden Çin Başbakan Yardımcısı Liu He ile yaptığı görüşme sonrasında, Başkan Trump iki ülke arasında "birinci safha" anlaşmaya varıldığını ilan etmiştir. Başkan Trump varıldığını ifade ettiği anlaşmayı yazıya dökülmesi şartı ile bugüne kadar yapılan "en büyük anlaşma" olarak nitelendirmiştir (Aran, 2019: 1).

15 Ocak 2020'de ABD ve ÇİN ticaret anlaşması imzaladı. Anlaşmaya göre Çin 1717 ABD malına yönelik tarifeyi yarıya indirecek ve 696 ABD emtiası ek tarifelerden muaf tutulacak. 80 milyar dolar değerinde ABD tarım ürünü alacak. Buna karşılık ABD 120 milyar dolar değerindeki %15 olan tarifeyi %7,5' a

indirmeye karar verecekti. Aynı zamanda ABD'den mal ithal etmek için sözleşmeler imzalamak isteyen Çinli şirketlerden gelen başvurular kabul edilecek. Bu ticaret savaşları sürecinde toplam 550 milyar dolar değerinde Çin malına yönelik tarife uygulanıyor. Çin tarafından da 185 milyar dolar değerinde ABD malına yönelik tarife uygulanıyor (Wong & Koty, 2020).

Tablo 19.

ABD Tarafından İthal Edilen Bir Ürün İçin Tedarik Pazarlarının Listesi

ABD'ye İhraç Yapan Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam	2.315.252.992	2.249.113.117	2.406.362.556	2.612.379.157	2.568.396.449
Çin	504.028.317	481.369.890	525.801.231	563.234.622	472.473.187
Meksika	299.193.961	296.223.311	315.742.021	349.204.419	361.332.089
Kanada	303.166.330	284.181.632	306.234.188	326.203.901	327.148.117
Japonya	135.042.892	135.071.179	139.733.073	145.902.282	146.975.707
Almanya	127.183.930	116.287.929	119.975.937	128.355.334	129.866.306
Güney Kore	74.045.752	71.888.186	73.422.999	76.207.522	79.975.187
Vietnam	39.688.972	43.747.879	48.421.110	51.277.516	69.385.267
Birleşik Krallık	59.024.536	55.275.044	54.297.162	61.852.604	64.247.561
İzlanda	39.492.939	45.721.195	49.089.452	57.679.282	61.989.368
Hindistan	46.676.420	47.732.038	50.519.512	56.443.959	59.917.192
İtalya	45.440.404	46.614.696	51.330.161	56.270.041	58.757.200

Kaynak: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c842%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

Dünyada gerçekleşen 2019 yılında toplam yapılan ithalat 19.084 milyar dolar iken, ABD'nin tek başına yaptığı toplam ithalat 2019 yılında 2.568 milyar dolardır.

Bu dünya ithalatının %13,5 gibi oranına denk gelmektedir. Bu devasa büyüklükteki ithalat hacmi birçok ülkenin ABD ile ticaret yapma isteği uyandırmıştır.

Toplam ithalatı her yıl ortalama olarak artan ABD ,2019 yılında, 2015 yılına göre 250 milyar dolar ithalatı artmıştır. İthalat tedarikçisi olarak Çin, ilk başta gelmektedir. 2017 yılında Trump'ın iktidara gelmesi ile artan korumacılık, Çin'den misilleme gelmesiyle ticaret savaşına dönmüştür. Ticaret savaşları sonucunda 2019 yılında ortalama 53 milyar dolar ithalatı azalmasına karşın ABD'nin diğer ithalatçıları konumunda olan ülkeler ABD'ye ihracatı artmıştır. Çin'den azalan 53 milyar dolar ithalat azalması diğer ülkeler tarafından doldurulmuştur.

ABD 2000'de Çin'e karşı 103 milyar dış ticaret açığı verirken bu rakam 2008'de 268 milyar dolara çıkmış ve 2018'de 420 milyar dolar seviyelerine kadar yükselmiştir. Çin'in bu yükselişi Washington'daki siyaset ve ekonomi çevreleri tarafından endişeyle karşılanmıştır (Gür & Dilek, 2020: 8). Çin'in artan bu rekabetçi gücüne karşı ABD yeni önlemler almaya başlamıştır. Ticaret savaşlarının dünyanın geneline yayılması Çin'in yükselen ekonomisini durdurmaya yönelik olmuştur.

2019 yılında Çin ile ticaretinden dış ticaret açığını sadece 30 milyar dolar civarı azaltabilen ABD, 365,846 milyon dolar dış ticaret açığı vermiştir. Yani 2019 yılında Çin ortalama 365 milyar dolar ABD'ye karşı dış ticaret fazlası vermeye devam etmektedir. Çin'e karşı aldığı önlemler pek başarılı olamamış ABD, hala 472 milyar dolar civarı Çin'den ithal etmeye devam etmektedir. Satın alma gücü paritesine göre dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olan bu ülkenin 2027'ye kadar yeni ekonomik süper güç olabileceğini ortaya koymaktadır. Goldman Sachs'ın bir çalışmasında, çok ciddi bir siyasi-ekonomik bunalım veya doğal felaket çıkmaması ve büyümenin sürdürülebilir kılınması durumunda, Çin'in 2050'de 44\$ trilyonluk GSMH büyüklüğüne ulaşacağını öngörülmektedir (Örmeci, 2013: 3).

Tablo 20.**ABD Tarafından İhraç Edilen Bir Ürün İçin İthalat Pazarlarının Listesi**

ABD'den ithalat yapan ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam	1.503.101.490	1.451.459.684	1.546.462.344	1.665.992.032	1.645.174.335
Kanada	280.855.169	266.734.465	282.458.772	299.768.502	292.381.890
Meksika	236.204.022	230.228.834	243.498.516	265.442.787	256.374.085
Çin	115.931.978	115.594.784	129.803.172	120.148.141	106.626.775
Japonya	62.393.096	63.247.049	67.587.237	75.229.208	74.652.745
Birleşik Krallık	56.095.111	55.197.491	56.256.134	66.312.723	69.156.508
Almanya	49.945.290	49.568.741	53.958.787	57.752.951	60.296.235
Kore Cumhuriyeti	43.484.321	42.262.187	48.350.483	56.506.611	56.897.327
Hollanda	40.210.651	39.645.357	41.474.806	48.703.019	51.232.694
Brezilya	31.640.706	30.193.264	37.316.118	39.559.841	43.083.296
Fransa	31.445.566	32.637.764	34.221.182	37.652.407	38.757.932
Belçika	34.147.371	32.099.636	29.924.030	31.426.914	34.768.981

Kaynak: https://www.trademapp.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c842%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

ABD 2017 yılında Trump yönetiminin gelmesiyle Çin’le başlayan ticaret savaşı sonrasında toplamda 100 milyar dolar ihracat artışı yaşamıştır. Çin’e ise ihracatı 2019 yılından, 2017 yılına göre ortalama 23 milyar dolar azalmıştır. Çin hariç hemen hemen her ülkeye ihracatı artan ABD 2017 yılında ortalama 850 milyar dolar açık verirken, 2019 yılında ortalama 923 milyar dolar açık vermiş. Toplam açığı 2017 yılına göre, 2019 yılında 73 milyar dolar artmıştır. 2017 yılına göre 2019 yılına kadar hemen hemen her ülkeye ihracatını arttıran ABD, 2017 yılında toplam ortalama 850 milyar dolar açık verirken, 2019 yılında toplam ortalama 923 milyar dolar açık vermiştir.

Yaklaşık iki yıldır devam eden ticaret savaşı her iki ülkenin de ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak 2019 sonunda ABD ve Çin aralarındaki savaşı durdurabilecek bir ateşkes konusunda anlaşmaya vardılar ve 15 Ocak 2020’de ABD Başkanı Donald Trump ile Çin Devlet Başkanı Yardımcısı Liu He iki ülke arasında Birinci Faz Ticaret Anlaşması’nı (Phase One) imzaladılar. Korona virüs (COVID-19) dünyayı sarsarken anlaşmanın önemi kısmen azalmış gibi görünmekteydi. (Özdemir, 2020: 1)

Tablo 21.

ABD-Çin Birinci Faz Ticaret Antlaşması Kapsamında Çin’in arttırmayı Taahhüt Ettiği ABD İthalatı (Milyar Dolar)

Ürün Türü		2020	2021	İki yıllık toplam
Sanayi ürünleri	Sanayi makinesi, elektronik ekipman ve makine, tıbbi ürünler, uçak ile sipariş ve teslimler, taşıtlar, optik ve tıbbi cihazlar, demir, çelik	32,9	44,8	77,7
Enerji ürünleri	Sıvılaştırılmış doğal gaz, ham petrol, rafine ürünler, kömür	18,5	33,9	52,4
Hizmetler	İş seyahati ve turizmi, mali hizmetler, reasürans, sigorta, yönetim danışmanlığı, telekom hizmetleri, veri barındırma, bulut bilişim hizmetleri, fikri mülkiyet kullanımı ücretleri	12,8	25,1	37,9
Tarım ürünleri	Soya fasulyesi, yağlı tohumlar, et, pamuk, deniz ürünü, buğday, meyve, jöle, mısır, un, bal	12,5	19,5	32
TOPLAM		76,7	123,3	200

Kaynak: ABD-Çin Ekonomik ve Güvenlik İnceleme Komisyonu

ABD ve Çin arasında ticaret savaşları her iki ülkenin de ekonomilerini olumsuz yönde etkileince iki ülke arasında Birinci Faz Ticaret Anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre Çin’in ABD menşeli malların ithalatını artırma taahhüdü anlaşmada yer alan başlıca konulardan biridir. İlk olarak Çin, 2017 yılını esas alarak 2020 ve 2021 yıllarında sanayi ürünleri, hizmetler, tarımsal ürünler ve enerji olmak üzere dört alanda ABD’den gerçekleştireceği ithalatı 200 milyar dolar artırma taahhüdünde bulundu.⁶³ Bunun 76,7 milyar dolarlık kısmının 2020 yılında, 123,3 milyar dolarlık kısmının ise 2021 yılında hayata geçirilmesi planlandı. Çin’in ABD’den artırmayı taahhüt ettiği ithalat kapsamında 2020’de 32,9 milyar dolar ve

2021’de 44,8 milyar dolar olmak üzere 77,8 milyar dolarlık sanayi ürünü ile 2020’de 18,5 milyar dolar ve 2021’de 33,9 milyar dolar olmak üzere 52,4 milyar dolar enerji alımı yer alıyor.⁶⁴ Ayrıca Çin, ABD’den 2020’de 12,8 milyar dolar ve 2021’de 25,1 milyar dolar olmak üzere toplam 37,9 milyar dolarlık hizmet ile 2020’de 12,5 milyar dolar ve 2021’de 19,5 milyar dolar olmak üzere toplamda 32 milyar dolar tarım ürünü alma sözü verdi.

Mart 2018’den beri Çin aleyhinde özellikle ticaret sahnesinde saldırgan bir tavır takınan ABD ise imzalanan Birinci Faz Ticaret Anlaşması ile 1 Eylül 2019 tarihinde hayata geçirdiği 120 milyar dolar değerindeki Çin ürününe uygulanan %15’lik vergiyi yarıya düşürerek %7,5’e indirme taahhüdünde bulundu.⁶⁸ Öte yandan 250 milyar dolar değerinde Çin ithalatına getirilen %25 oranındaki gümrük vergisinin ilk etapta yürürlükte kalmaya devam etmesi, İkinci Faz Ticaret Anlaşması müzakerelerinde ele alınması kararlaştırıldı (Özcan, 2020: 12).

6 TÜRKİYENİN KORUMACILIK POLİTİKASI

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun değerleri üzerine kurulmuş, dış ticarete liberal sistemi benimsemiş bağımsız bir devlettir. Türkiye, ekonomide gelişmekte olan ülke konumunda olup, sekiz tane ülke ile sınırı bulunmaktadır. Bulunduğu coğrafi konumu nedeni ile hem Avrupa hem Asya ile ticari ilişkileri vardır. Türkiye'nin dış ticaret politikasına bakabilmek için öncelikle Osmanlı Devleti' nin dış ticaret politikasını incelememiz gerekir.

6.1 OSMANLI DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Osmanlı İmparatorluğu 624 yıla yakın bir süre dünyada varlığını sürdürmüş, Asya, Avrupa, Afrika kıtalarında hüküm sürmüş, birçok kültürlerle etkileşimde bulunmuş bir devlettir. Çok geniş alanlarda hüküm süren Osmanlı, Batıda, Almanya, Fransa, İngiltere ile etkileşimde olurken, Doğuda da, İran ile sınır komşusu olmuştur. Önemli ticaret yollarına hâkim olmuş, dünya ile ticaretini Akdeniz limanlarını dış ticarete etkin olarak kullanmıştır.

Osmanlı kapitülasyonlarının (Ahidname) başlangıcı Kanuni Süleyman Döneminde Fransızlara verilmiştir (Tuncer, 2012: 255). Osmanlı'nın bu politikasındaki amacı, Fransa'nın Osmanlılara karşı bir ittifaka girmesine engel olmaktır. Fransa'nın amacı ise, Orta ve Uzak Doğu mallarının Avrupa'ya girişini sağlayan İstanbul'un Akdeniz dünyasındaki hem siyasî hem de ekonomik konumundan faydalanmaktır. 1535 yılında "İmtiyaz Mukavelesi" olarak adlandırılan Ahitnameyi imzaladılar. Osmanlı'nın ilk başta yararına gibi görünse de sonraları, Osmanlı ekonomisini bozan ağır bir yük haline gelmiştir. Diğer devletler de bu ayrıcalıklardan faydalanmak için bu imtiyazı örnek almışlar ve verilen imtiyazlar da imtiyaz isteyen ülkeler de zamanla çoğalmıştır. İmtiyaza sahip ülkenin tüccarları Osmanlı İmparatorluğu'nda her türlü vergiden muaf olduğu gibi, malları da herhangi bir gümrük resmi ödemediği emin ve güvenli olarak ticaret yapabilmelerine garanti veriyordu. Gemiler uğradıkları limanda hiçbir müdahaleye maruz kalmadan kendi mallarını rayiç fiyattan verebiliyordu. Serbestçe ticaret yapabiliyordu. Böyle ahitnamelerin olduğu ortamda dikkate değer gümrük gelirleri olmuyor ve imtiyaz

sahibi ülkelerin açık pazarı durumuna düşürülüyordu. Nitekim Osmanlı'nın Fransızlarla imzaladığı kapitülasyonlardan sonra 1578-1580'de İngilizler de Osmanlı ile benzer bir anlaşma yaptılar ve böylelikle Levant Company'ye ortam hazırladılar. Bu yıllardan itibaren limanda gittikçe daha fazla İngiliz gemisi görülmeye başlandı. Bir süre sonra Hollanda da kendi bayrakları ile ticaret yapma hakkına kavuştu. Zaman içinde bütün milletler diğer ülkelerin ahitnamesi olan maddeleri kendileri için de uygulanmasını istemişler, böylece en çok müsaadeye mazhar millet olma hakkına kavuşmuşlardır (Kütükoğlu, 1999: 330).

17 ve 18. yy. geldiğimizde Osmanlı İmparatorluğu Merkantilizmin tam karşısı politika izlemiştir. Osmanlı imparatorluğu dış ticareti, darlıkları ve kıtlıkları önlemenin, sarayın, ordunun ve kentli tüketicilerin gereksinimlerini karşılamının bir aracı olarak görüyordu. Bu nedenle de merkantilistlerin yaptığı gibi ithalatı sınırlayıp, ihracatı desteklemek yerine Osmanlı yönetimleri bunun tam tersini yapmıştır. İthalatı her zaman desteklemiş, ihracatı ise gerekli gördüklerinde, ortaya darlıklar çıktığında sınırlamak yoluna gitmişlerdir. Yabancı tüccarlar ve yabancı deniz filoları da hem mal getirdikleri hem de devlete gümrük vergisi geliri sağladıkları için teşvik ediliyordu (Pamuk, 2005: 73).

Osmanlı ile Avrupa'nın hem ekonomik hem de siyasi politikalarına baktığımızda, farklılığın kaynağı, Avrupa'nın Merkantilist bir ekonomiye, Osmanlı'nın ise Bolluk Ekonomisine bağlı gittiğidir (Peker, 2015: 9).

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ortamdan faydalanarak 1914 ve 1915 yıllarında çıkardığı iki kanun ile kapitülasyonları fiilen kaldırmış, bu durum başta müttefiki Almanya olmak üzere itilaf devletleri tarafından kabul edilmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenik düşen Osmanlı Sevr Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve Sevr Anlaşması'nda kapitülasyonların sadece anlaşmalı ülkelere değil tüm ülkelere uygulanacağı kabul edilmiştir (Tunçer, 1994: 256).

Osmanlı Devleti bu kapitülasyonlar ile yıllarca uğraşmış ancak kurtulması mümkün olmamıştır. Ekonomiye zarar veren bu kapitülasyonlardan Kurtuluş savaşından sonra Lozan Barış Anlaşması ile kurtulmuştur. Görüldüğü gibi Avrupa Merkantilizmi uygularken, Osmanlı devleti dış ticarete serbest ticaret politikası

uygulamış ahitnamelerin çoğalmasıyla dış ticarete politikalarına yön verebilecek konumundan uzaklaşmıştır.

6.2 TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında Osmanlı'nın yıkılması üzerine kurulmuş ve 100 yıla yakın bir süredir bağımsız bir ülke olarak egemenliğini sürdürmektedir. Günümüze kadar ekonomide değişik politikalar uygulanmıştır. Bu politikalardan bir tanesi de dönem dönem artış ve azalış eğiliminde olan korumacılık politikalarıdır. Biz de korumacılık politikaların arttığı dönemleri dikkate alarak analiz edeceğiz.

6.2.1 1923-1930 Yılları Arasında Uygulanan Dış Ticaret Politikası

Henüz Cumhuriyet ilan edilmeden Atatürk'ün emri ile 17 Şubat 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongrenin toplanmasında acele edilmesinin sebebi Osmanlı İmparatorluğu'nun miras olarak çökmüş ekonomik yapısını devretmesi yatmaktadır. Aynı zamanda tüketiminin büyük kısmı ithal edilen mallardan oluşmakta Büyük sanayi yapıları hiç kurulmamış veya kurulan tek tek sanayi yapıları da azınlıkların ellerinde olması, savaşın verdiği ağır tahribattan hemen çıkmak istemesi kongrenin zaman kaybedilmeden erken toplanmasına sebep olmuştur. Kurtuluş savaşının kazanılmasından sonra Atatürk yeni mücadelesinin ekonomi üzerinde olacağını şu sözlerle dile getirmiştir. 'Arkadaşlar bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bunlar süngü zaferi değil ekonomi, bilim, kültür alanındaki zaferler olacaktır. Askeri zaferlerimizle mağrur olmayalım. Yeni bili ve ekonomi zaferlerine hazırlanalım (Koç, 2000: 148). Asıl sorun yeni kurulan Türk devletinde ekonomi modelinin nasıl olacağıydı. İzmir iktisat kongresinin toplanmasından 10 gün önce Lozan görüşmeleri tarafların Temel konularda tavize yanaşmaması ve önemli görüş ayrılıkları çıkması üzerine 4 Şubat 1923'te görüşmeleri kesilmiştir. Yeni model olarak devletçi üretimin hâkim olduğu model değil de özel sektör ağırlıklı dışa açık ekonomik modeli benimsediler. Kongrede, milliyetçi ve liberal ekonomi politikaları benimsenirken uygulanan ekonomi politikaları, özel sektöre ağırlık veren ve dışa açık bir yapı görünümünde oldu. Türkiye böyle davranarak Dönemin siyasi şartları içinde bakıldığında Lozan Görüşmeleri halen devam ederken Türkiye yönetiminin SSCB tipinde olacağı ya da Avrupa yerine SSCB blokunda Türkiye'nin yer alacağı söylentileri vardı. Türk

makamlarının hem böyle bir siyasetleri yoktu hem de dış dünyaya bu söylentinin doğru olmadığını telkin etmek istemişlerdi. Ancak yeterli sermayenin olmayışı yetişmiş, kalifiye insanların yokluğu ya da azlığı kongrede alınan kararları aslında fiilen işlevsiz hale getirmişti. 1929'da başlayıp kısa sürede Türkiye'yi de etkileyen "Dünya Ekonomik Krizi" ise kongrede alınan kararları uygulamadan kaldırmış; devletçi, planlamacı bir ekonomik modelin benimsenmesine yol açmıştı (Kayıran & Saygın, 2019: 28).

Bunun yanında Lozan Anlaşmasındaki hüküm gereği Osmanlı Devleti'nden kalan yabancılara ticari imtiyaz hakkı devam etmiştir. (Gümrük tarifeleri beş yıl süre ile değişmeyecek 1916'daki Gümrük Tarifesi esas alınacaktı) 1929 yılına kadar aynı oranda kalmıştır. Bu tarihten itibaren yabancılara Gümrük Tarife Kanununun yeniden düzenlenmesiyle yaklaşık %15 oranında vergi konulmuştur. Ulusal kalkınma için olması mutlak gerekli görülen sanayi sektörü için 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi üretimi belli şartlar dahilinde özel girişimci için teşvik edilmiştir (Özdemir, Yiğit, & Oral, 2016: 152).

Tablo 22.

Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Ticaret Rakamları (1923-1930) (Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT		İTHALAT		DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ	İHRACITIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI
	DEĞER	DEĞİŞİM	DEĞER	DEĞİŞİM	DEĞER	DEĞER	DEĞİŞİM
1923	50,790		86,872		-36082	137,662	58,5
1924	82,435	62,3	100,462	15,6	-18,027	182,897	82,1
1925	102,700	24,6	128,953	28,4	-26,353	231,653	79,6
1926	96,437	-6,1	121,411	-5,8	-24,974	217,848	79,4
1927	80,749	-16,3	107,752	-11,3	-27,003	188,501	74,9
1928	88,278	9,3	113,710	5,5	-25,432	201,988	77,6
1929	74,827	-15,2	123,558	8,7	-48,731	198,385	60,6
1930	71,380	-4,6	69,540	-43,7	1840	140,920	102,6

Tablo :Türk verilerinden alınmıştır. Hesaplamalar ABD doları üzerinden yapılmıştır.

Yeni kurulan Türkiye, 1923 yılından 1929 yılına kadar ortalama 111 milyon dolar ithalat yapmıştır. Ortalama 81 milyon dolar da ihracat yapmıştır. Türkiye bu dönemde serbest ticaret politikasını benimsemiştir, gümrük oranları Lozan Antlaşmasına göre 5 yıl boyunca arttırılamadığından ve tüketim malları ithalat oranı içerisinde yüksek olduğundan ithalat sürekli yüksek seyretmiştir.

6.2.2 1929-1939 Yılları Arasında Uygulanan Dış Ticaret Politikası

Türkiye Cumhuriyeti ekonomik bağımsızlığını yeni kazanmış kapitülasyonlardan kurtulmuş yeni bir devlet iken ilk uluslararası ekonomik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Dünyada yaşanan ekonomik buhranın Türkiye’de de hissedilmesiyle Türkiye 1930 yılından itibaren korumacılık politikaları uygulamaya başlamıştır. Dünyada 1929 ekonomik buhranın yaşandığı sırada Türkiye’de 2 önemli olaya denk gelmiştir.

Birincisi Lozan Antlaşması gereğince Paris’te 13/6/1928 tarihinde bir Sözleşme imzalanmıştır. 1928 Paris Sözleşmesi ile kalan borçlar yeniden gözden geçirilmiş, yeni bir ödeme planına bağlanmıştır. Buna göre ödemeler, 1 Haziran 1929 tarihinden başlayacak ve 31 Mayıs 1936 yılına kadar 2.000.000 altın lira olan dış borcun ilk taksiti ödenecekti (Özdemir B. , 2010: 118). Türkiye, 1929 yılında Borçlar (Dayınler) Meclisine ödemesi gereken 2 milyon altın lirayı ödememiş, kendisine ilk iki yıl için tanınmış olan bir olanaktan faydalanarak yalnızca faiz ödemesi yapmakla yetinmişti. Bu olanak, ilk iki sene içinde bir kez kullanılabileceği için 1930 yılında tekrarlanması imkânsızdı. Devlet hazinesinin sadece zorunlu ihtiyaçları karşılayabilecek güçte olduğu bir dönemde, ödeme yapılması ise ekonomiyi olumsuz etkileyecekti. Yaşanan iktisadi ve mali zorluklar ve döviz sıkıntısı yaşanmasından dolayı ilk taksiti ödemekte zorluk çekeceğini taksitin ancak 3’te birini ödeyebileceklerini söylemişti. Hükümetin amacı borçtan kaçmak değil 1929 krizinin etkisini azaltmaktı. Hükümet 1929 Paris Sözleşmesine sadık oldu bildirdi (Arslan G. , 2015: 10).

İkinci önemli olay ise Lozan Antlaşmasında 5 yıl boyunca gümrük vergilerinin stabil olacağı hükmün 1929 yılında son bulmasıdır. Eğer bu büyük buhran daha önce çıkmış olsaydı Türkiye kendini gümrük vergileri ile koruyamayacak krize karşı savunmasız kalacaktı. Lozan Antlaşmasında geçen 5 yıllık stabil gümrük anlaşması bitmeden yeni gümrük tarifesi hazırlamasına başlandı ve 1

Haziran 1929'ta kabul edilen 1 Temmuz 1929'ta yürürlüğe giren 1499 sayılı gümrük tarifesini yapıldı. Bu tarife iktisadi gelişmemiz göz önüne alınarak hazırlanmış olan ilk gümrük tarifesidir. Bu yeni çıkan gümrük kanunu ile gümrük vergilerini artırma, ithalat yasakları koyabilme ve tarife artırımına karşılık verebilme imkanına kavuştu. Bu tarife ile milli sanayimizin himayesi ve ülkemizde yeni sanayinin doğmasını hedefliyordu. Yeni tarifenin ilk uygulaması ile önceden tamamen mamul ve tüketime hazır bir şekilde ülkemize ithal edilen bazı eşya, ya hammaddesi veya yarı mamul şekli ile gelmeye başlamış ve bu suretle yerli işçiliğe büyük bir gelişme sahası açılmış oldu (Mercan, 2019: 5).

Türkiye yeni gümrük kanunu ile koruyucu politika izlemeye başlamıştır. Fakat söz konusu düzenlemeler ile aynı zamanda devlete yeni gelir sağlanması da amaçlanmıştır. Bütçeye yeni gelirlerinin katılabilmesi için kibrit, şeker, gazyağı, alkol ve alkollü içeceklerin satış ve imalleri inhisara (tekele) bağlanmıştır. Gümrük vergisi ve resimlerdeki artışlar ile ithalatı kısıtlayıcı ve zorlaştırıcı diğer düzenlemeler karşısında, ülke içerisindeki mal fiyatlarını arttırmıştır (Özkardeş, 2015: 28).

İsmet Paşa da getirilen yeni yüksek gümrük vergileri ve korumacılık politikalarını savunmuş ve bir demecinde şöyle demiştir. 'Yeni gümrük tarifeleri tedricen tatbik olunmaya başladı. Tarife siyasetimiz müfrit ve hesapsız bir himayecilik fikrinden uzaktır. Buğdayı bilhassa himaye ettiğimiz doğrudur. Halkımızın %70'i çiftçidir. Takip ettiğimiz himaye sistemi %70 çiftçiye kuvvetlendirecek, bununla alâkadar olan %20'den fazla sair müstahsilleri sarsmayacak bir yoldur. Buğday himayesinden milletimizin %70'inin sefaleti bedeline vazgeçmeyeceğiz'' (Boratav, 1974: 104). diyerek korumacılığı savunmuş ve gerekçe olarak ta kendi üreticisini korumak olduğunu söylemiştir. 1923–1937 döneminde gümrük vergileri ortalama 34,1 puan yükseliş göstermiştir (Öz, 2009: 25).

Özellikle 1929 yılı sonunda daha güçlü bir şekilde hissedilmeye başlanan krize karşı Türk Hükümeti, ithalat vergilerini arttırdı, ithal mallar için kotalar ve yasaklar getirdi. Üretimin artırılması hedeflendi (Yümlü & Soylu, 2020: 127).

1930 ve 1931 yıllarında hükûmete devletçilik politikalarının uygulamasına yönelik üç tane kanun çıkarıldı. Birincisi "Türk Parasının Kıymetini Koruma

Hakkında Kanunu’’ ikincisi ‘’1705 sayılı Ticarete Tağışın Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun’’ (Ticarete tağışın yasaklanması ve ihracatın kontrolü ve korunması hakkında Kanun) üçüncüsü ise 1931 yılında çıkarılan ‘’ticaret mukavelenamesi veya modüs vivendi aktetmeyen devletler ülkesinde Türkiye’ye yapılacak ithalâta menuiyetler veya tahdit ve yahud takyitler tatbikına dair kanun.’’(Ticaret sözleşmesi ve geçici anlaşmayı kararlaştırmayan devletler ülkesinden Türkiye’ye yapılacak ithalata yasak olan sınırlama veyahut kayıt altına alma uygulamasına dair kanun). Hükümete dış ticaret ve kambiyo işlemleri alanında birçok müdahale imkânları veren bu üç kanun, devletçi iktisat politikalarına geçişin habercileri gibi görünmektedirler. İlk iki kanunun kabul edilmesinde sermaye gruplarının (birinde spekülâtörlerin, diğerinde ihracatçıların) hareket tarzlarına karşı duyulan tepkilerin rol oynadığı sezilmektedir. 1873 sayılı kanun ise, öteden beri çok güçlü bir çıkar grubu olan ithalâtçıların serbest ticaretten yana tem el çıkarlarını himayeci gümrük tarifeleriyle birlikte zedeleyen önemli bir metindir. Daha da önemlisi, dış ekonomik ilişkiler üzerinde etkili bir denetim mekanizması getiren, himayeci dış ticaret politikalarının tem el taşlarını oluşturan bu kanunlar olmasaydı, devletçi iktisat politikalarına geçiş herhalde mümkün, hatta belki de gerekli olmazdı (Baratav, 1974: 128).

1932 yılından itibaren devlet müdahaleleri artmış, 1939 yılına kadar sıkı müdahale devam etmiştir. Bu döneme devletçilik olarak adlandırılmıştır. Türkiye’nin uyguladığı devletçilik sistemi sosyalizmden, liberalizmden ve Batıdaki sistemlerden farklı olarak kendine özgüdür. Atatürk Türkiye’nin kendine özgü devletçilik modelini açıklarken şöyle demiştir: ‘Türkiye’nin uyguladığı devletçilik sistemi, on dokuzuncu asırdan beri sosyalizm teoriklerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye ‘‘ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin özel teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket ekonomisini devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdî ve hususî teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi, liberalizm ‘‘den başka bir yoldur’ (Koacıtürk, 1999: 306).

Atatürk'ün devletçilik anlayışı katı kurallarla çevrili değildir. Şartların ve zorunlulukların değişmesiyle zamana göre güncellenebilmektedir bu sistem özel teşebbüsün elinde yeterli sermaye olmadığı. Yabancı sermaye ve kredilerin gelmediği uluslararası ekonomik buhranın etkisinin olduğu için geçilmiştir. Ekonomik gelişmeyi sağladıktan sonra kurulan fabrikalar girişimcilere satılacaktır. Az gelişmiş ve gelişmekteki ülkeler için uygun olan bu sistem ne sadece sosyalizmi ne de sadece liberalizmi içinde barındırmıyor. Atatürk döneminde genel sekreterlik yapan Recep Peker devletçiliğe şöyle bakmaktadır; devlet ekonomiye de müdahale ederek kontrolü her zaman eline tutmalıdır. Peker'e göre devletçilik özel girişimciliğe bir müdahale değil, liberalizm ile gelen sorunların önlenmesinde devletin kontrol etmesidir. Peker'e göre bağımsızlık sadece devletin kendi sınırları içerisinde kendi kararları vermesi olmayıp, yerli sermayeden, işçi ve çiftçilerin korunmasına kadar olan devletin korumasını anlamaktır (Özkaya, 2020: 155).

Tablo 23.
(1929-1940) Yıllara Göre Türkiye'nin Dış Ticaret Rakamları

YILLAR	İHRACAT		İTHALAT		DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ	İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI
	DEĞER	DEĞİŞİM	DEĞER	DEĞİŞİM	DEĞER	DEĞER	DEĞİŞİM
1929	74,827	-15,2	123,558	8,7	-48,731	198,385	60,6
1930	71,380	-4,6	69,540	-43,7	1840	140,920	102,6
1931	60,226	-15,6	59,935	-13,8	291	120,161	100,5
1932	47,972	-20,3	40,718	-32,1	7254	88,690	117,8
1933	58,065	21,0	45,091	10,7	12974	103,156	128,8
1934	73,007	25,7	68,761	52,5	4,246	141,768	106,2
1935	76,232	4,4	70,635	2,7	5,597	146,867	107,9
1936	93,670	22,9	73,619	4,2	20,051	167,289	127,2
1937	109,225	16,6	90,540	23,0	18,685	199,765	120,6
1938	115,019	5,3	118,899	31,3	-3,880	233,918	96,7
1939	99,607	-13,4	92,498	-22,2	7,149	192,145	107,7
1940	80,904	-18,8	50,035	-45,9	30,869	130,939	161,7

Tablo Tüik verilerinden alınmıştır. Hesaplamalar ABD doları üzerinden yapılmıştır.

1929 yılına kadar ortalama 111 milyon dolar olan ithalat 1929 yılında gümrük vergilerinin yükseltilmesi ve yaşanan ekonomik buhranın sonucunda 1930 ile 1940 yılları arasında ortalama 71 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ortalama ithalat %36 azalmıştır. 1930 ile 1940 yılları 11 yıllık ihracat ortalaması ise 80 milyon dolardır. Yani ihracatta kayda değer düşüş yaşanmamıştır. İhracat ve ithalat verileri bize gösteriyor ki Türkiye kendi belirlediği gümrük tarifesine geçmesiyle korumacı politikaları başarılı şekilde uygulamış ihracatta azalma olmazken ithalatta önemli azalma yaşanmıştır.

6.2.3 Menderes Dönemi Dış Ticaret Politikaları (1950-1960)

Türkiye ekonomisi 1930-1940 yılları arasında dışa kapalı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Türkiye ara mal ve mamul mal ithalinden yoksun kaldı. Bu malları ithal edemeyen Türkiye ithal ikameci politika güderek kendi üretmeye başladı. İthal ikameci politikada önemli mesafeler kat etti. Ekonomi politikası olarak da savaş ekonomisi uygulamak zorunda kaldı. Bu durum da dış ticaretin önemli ölçüde kısıtlanmasına hatta tıkanmasına yol açtı (Arslan, 2016: 5).

İngiltere bir süredir Türkiye ve Yunanistan'a vermekte olduğu ekonomik yardımı veremeyeceğini açıklamıştır. İngiltere'nin ABD'ye verdiği muhtırada her iki ülkenin batı savunması için gerekli olduğu ülkelerin askeri ve ekonomik olarak desteklenmesi gerektiği, İngiltere'nin yardım yapacak gücünü kaybettiğini belirtmiştir. Bu ülkelerin Sovyetler Birliği'nin denetimi altına girmesinden korkan ABD, Türkiye'ye yardım yapacağını bildirmiştir. 12 Mart 1947'de Truman Doktrini olarak anılan doktrini ilan etmiştir (Ertem, 2009: 386).

Avrupa'da giderek artan istikrarsız ortam ve İkinci Dünya Savaşı'ndan ağır tahrip olarak çıkması, Avrupa'nın yeniden imarına ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Avrupa'nın yeniden imarı ABD'nin çıkarları açısından çok önem arz etmektedir. Çünkü ABD savaş ekonomisinden dolayı şişmiş piyasaya hakimdir. Ürettiği ürünü satacak dış ticaret pazarı ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda ABD Marshall Planını devreye sokmuştur. Marshall Planı çerçevesinde yardım yapılacak ülkeler arasında Türkiye de vardır.

Yukarıda bahsettiğimiz iki planın da ortak özelliği ABD'nin yaptığı yardımlarla, komünizme karşı liberal politikaların öne geçmesini istemesidir.

Türkiye, dış ticaret gelirlerinin azalması ve Sovyet korkusu yüzünden bu yardımları almıştır. Bu yardımların liberalizm açısından önemi, Türkiye Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde kurulan ekonomik kuruluşlara üye olmuştur. Ekonomik olarak 20 yıldır izlenen devletçi, korumacı ve kendi kendine yeten politikalar terkedilmiş, ekonomi büyük ölçüde liberalleşmiştir (Emiroğlu, Koçyiğit, & Kesici, 2012: 90).

Dünyada liberalleşmenin arttığı bu dönemde 14 Mayıs 1950 yılındaki seçimlerde DP iktidar olmuştur. DP ekonomiyeye farklı bir bakış açısı getirerek liberal ekonominin sadece özel sektöre yer verilmesi anlamında değil devlet sektörünün de ekonomide var olmasını kaçınılmaz olarak görmüştür. Devletçi ekonomiden liberal ekonomiyeye geçiş hızlanmıştır. (Baytal, 2007: 551)

1950'den 1954'e kadar kapalı, korumacı, içe dönük iktisat politikaları hızla terk edilmiş, serbest dış ticaret rejimi benimsenerek, dış pazarlara yönelik kalkınma anlayışı izlenmiştir. Bu durum ekonomide enflasyona ve döviz kurlarında önlenemez artışa neden olmuştur. 1954'te döviz sıkıntısı baş göstermiştir. DP baştan beri savunduğu liberalizmde, kısıtlamaya gitmek zorunda kalmıştır. Özellikle ithalat kısıtlamasına gidilmiştir. 1954'ten sonra dış ticarete dayalı sanayileşme politikası terk edilerek, korumacı, ithal ikamesine yönelik politikalar tercih edilmiştir. İthal ikameci sanayi politikası uygulanmasına rağmen enflasyon düşürülemedi, dış ticaret açıkları kapatılamamıştır. Fiyat artışları 1959 yılına kadar devam etmiştir. 10 yıllık iktidar döneminde devletin ekonomideki payını azaltma özel sektöre ağırlık verme çabaları kısmen başarılı olabilmıştır (Kanca, 2012: 60).

6.2.4 Türkiye'nin Dışa Açılma Dönemi- 24 Ocak Kararları

1973 yılı sonunda yaşanan petrol krizinden dolayı petrol fiyatlarının sert yükselişi bütün dünya ekonomilerinde stagflasyonun yaşanmasına sebep olmuştur. Aran enflasyon ve durgunluk tam olarak atlatılmadan 1979 yılında ikinci bir petrol şoku yaşanmış ve bu şokla birlikte Türkiye ekonomisinin döviz rezervleri azalmıştır, 1979 yılında pahalılık, yokluk ve karaborsa yanında siyasi krizlerle de kilitlenme noktasına gelmiştir. Bu kriz ortamında kredi kaynakları da yok olduğu için iç piyasalarda istikrar bozulmuş ve dış ödemeler dengesizlikleri yaşanmıştır (Doruk & Yavuz, 2018: 2242).

1980 yılına geldiğimizde Türkiye ekonomisi ağır bunalımlar yaşıyordu. Türkiye'nin ekonomisinde dengeler bozulmuş, döviz kıtlığı baş göstermiş, enflasyon artmış, ödemeler dengesi bozulmuş, normale dönmesi için acilen tedbir alınması gerekiyordu. Ekonominin yeniden dengeye gelebilmesi için ve istikrara kavuşabilmesi için kaynağa ihtiyaç vardı. Türkiye'de bu kaynağı alabilmek için İMF ye başvurdu. 18 Haziran 1980 yılında Süleyman Demirel döneminde başbakan müsteşarı Turgut Özal önderliğinde IMF ile anlaşmaya varıldı. O zamana kadar yapılmış en uzun stand-by anlaşmasıydı. Bu anlaşma 17 Haziran 1983'te sona erdi. IMF'nin 1970'li yıllardan bu yana enflasyonla mücadele eden ülkelere tavsiye ettiği Ortodoks istikrar politikası uygulanmaya başlandı.¹⁶ Böylece yaşanan ekonomik sıkıntılara ve istikrarsızlığa çözüm bulmak amacıyla ekonomi dışa açılacak, ithal ikameci büyüme yerine ihracata dayalı büyümeye geçilecek ve piyasa tamamen serbest ekonomiye dönecekti.

24 Ocak 1980 kararları orta ve uzun vadede birçok radikal değişiklik içermektedir. 24 Ocak kararlarında şunlar amaçlandı (Köse, 2000: 29).

- Devlet müdahalesi en aza indirmek ve ekonomi tamamen liberal ekonomiye geçecek şekilde yapılandırmak
- Kambiyo rejimi serbestleştirmek.
- Ödemeler dengesinin iyileştirilmesi
- Reel faizin piyasa tarafında belirlenmesini sağlamak
- Kamunun ekonomideki payı azaltmak
- Vergi reformu yapılarak, vergi gelirlerinin arttırılması ve vergilemede adaletin sağlanması
- İşçisine, memuruna enflasyon oranından daha düşük ücret artışı yapmak
- KİT'lerin zarar etmesini önlemek
- Özelleştirme uygulamaları hızlandırmak
- İthal ikameci büyüme yerine ihracata dayalı büyüme stratejisine geçilerek döviz girdisini sağlamak
- İthalatı serbest bırakarak karaborsacılığa engel olmak

¹⁶ Ortodoks politikası klasiklenmiş olan eskiden beri kullanılan demektir. 1970 yılından beri IMF ve Dünya bankası tarafından önerilen politikadır. Ücretlerin dondurulması. Tüketime kısıtlar enflasyonu düşürülmeyi amaçlayan istikrar politikasıdır.

- Orta gelir grubunu genişletmek
- İstihdamı arttırıcı nitelikteki yatırımlara yönelerek işsizliğin azaltılması
- Yurtiçi tasarrufları arttırarak yükselen enflasyonu düşürmek
- Yabancı sermaye yatırımlarını teşvik edip ülkede yatırım yapmasını saplamak
- Altyapı yatırımlarına yönelmek imalat sanayiye yönelik yatırımları özek kesime bırakmak

24 Ocak Kararları ilke olarak fiyat mekanizmasını temel aldığından ve serbest piyasa ekonomisini savunduğundan neo-liberal anlayışı yansıtır. Ekonomik kalkınmayı başlatmak için alınan bu kararların özelliği ülkede sanayinin gelişmesini sağlamak ve dış ticarete yönelmektir (Öztürk, Nas, & İçöz, 2008: 17).

24 Ocak Kararları kapsamında hükümet tarafından birçok kararlar alınmış ve radikal değişiklikler yapılmıştır alınan kararlar 25 Ocak 1980 yılında resmî gazetede yayınlanmıştır. Alınan bu kararlara göre %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş, Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış, KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış, Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış, Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kâr transferlerine kolaylık sağlanmış, Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiş, İthalat kademeli olarak liberalize edilmiş, ihracat; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörler göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir (Tüleykan & Bayramoğlu, 2016: 405) Alınan bu kararların yanında Kit ürünlerine zamlar yapılmış, reel para arzı kontrol altına alınarak sıkı para politikasına geçildi, 1 dolar 35 TL'den 70 TL'ye devalüe edildi ve sabit kur sisteminden vaz geçirilerek esnek kur sistemine geçildi, fiyatların piyasa tarafından belirlenmesi için fiyat belirleme politikasından vazgeçildi. 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası oluşturularak finansal serbestlik sağlandı. 1984 yılında döviz alım satımında serbestleşmeye gidildi¹⁷. Kredi ve vadeli mevduat faiz oranları serbest bırakıldı (Ekonomi Hukuk Com, 2021) .

¹⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18451.pdf> (Kısım 2,Bçlüm 2) (01.03.2021)

Tablo 24.

1975-1985 Türkiye'nin Ekonomik Durumu

YILLAR	ENFLASYON	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	DIŞ TİCARET HACMİ	GSYİH
1975	21,2	1.401	4.738	-3.337	6.139	44,633
1976	17,5	1.960	5.128	-3.168	7.088	51,280
1977	26,0	1.753	5.796	-4.043	7.549	58,476
1978	61,9	2.288	4.599	-2.310	6.887	65,147
1979	63,5	2.261	5.069	-2.808	7.330	89,394
1980	94,3	2.910	7.909	-4.999	10.819	68,789
1981	37,6	4.702	8.933	4.230	13.636	71,040
1982	29,1	5.745	8.842	-3.096	14.588	64,546
1983	31,4	5.727	9.235	-3.507	14.962	61,678
1984	48,4	7.133	10.757	-3.623	17.890	59,989
1985	45,0	7.958	11.343	-3.385	19.301	67,234

Kaynak:OECD (2021), Gross domestic product (GDP) (indicator). doi: 10.1787/dc2f7aec-en (Accessed on 05 January 2021), Dünya Bankası Ve Tük verilerinden alınmıştır.

Alınan kararlar ekonomide önemli değişikliklere sebep olmuş enflasyonda, dış ticaret hacminde GSYİH da olumu etkileri gözlenmiştir. Yıllar itibari ile baktığımızda 1976 yılından sonra 1980 yılına kadar enflasyon sürekli artmıştır. 1976 yılında %17,5 olan enflasyon 1980 yılına geldiğimizde %94,3 düzeyine kadar çıkmıştır. IMF'nin tavsiye ettiği Ortodoks istikrar programı neticesinde enflasyonun 1981 yılında 37,6 seviyeye düştüğünü görmekteyiz. 1979 yılında 2.261 milyon dolar olan ihracat yapan Türkiye ihracata dönük büyüme stratejisine geçilmesiyle sürekli artış gözlenmiştir. Daha önce stabil olan ithalat miktarları ithalatta da serbestleşmenin yaşanmasıyla 1980 yılından sonra sürekli artış gözlenmiştir. Burada ithalatın ihracattan daha çok artmadığını gözlemlemekteyiz .1975 yılında -3.337 milyon dolar olan açık 1985 yılında -3.385 milyon dolar olmuştur. Yani 24 Ocak kararlarının ticaret açığını arttırmadığını gözlemlemekteyiz. GSYİH oranları da sürekli artış göstermiş 1980 yılına göre GSYİH 1985 yılında büyüme oranı %63,7 oranında gerçekleşmiştir.

6.2.5 Gümrük Birliği ve Türkiye

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Türkiye 31 Temmuz 1959'da Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin Avrupa'ya ilk adımı sayılabilecek bu adım AET Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiş üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar ortaklık anlaşması imzalanmasına karar verilmiştir. Söz konusu Anlaşma bakanlar konseyi tarafından 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AET ve Türkiye arasında yapılan bu antlaşma sonrası ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi üç dönemde gerçekleştirilecekti. Türkiye'nin topluluğa girebilmesi için bu AET'nin bir beklentisiydi. Bu dönemler sırasıyla, "Hazırlık Dönemi", "Geçiş Dönemi" ve "Son Dönem" idi (Eyüpoğlu, 2019: 38). Hazırlık döneminde herhangi bir reform talep edilmemiştir sadece Türkiye ekonomik gelişimini gerçekleştirmek için gayret edecekti. Ortaklık çerçevesinde 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş dönemine geçmiştir. Bu dönemde 1987 yılında Ankara anlaşmasının üyelik için şart koştuğu geçiş ve son dönem olarak adlandırılan dönemler bitmeden Türkiye tam üyelik için başvurmuştur. AET topluluğu üyelik için gereken şartların gerçekleşmediğini ancak üyelik için gerekli uyumlaştırmanın gerçekleştikten sonra mümkün olacağını söylemiştir. Ekonomik, sosyal ve siyasal alanda Türkiye'nin kendisini gelişmesi gerektiğini ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin devam ederek geliştirilmeyi önermiştir. Türkiye tarafından kabul edilen bu öneri 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

AET topluluğu 1973 yılından bu yana Türk sanayi ürünlerine hiçbir vergi uygulamamaktadır. Türkiye gümrük birliğine girdikten sonra AET içerisinde serbest dolaşıma sunulmuş olan bütün AET menşeli ürünler Türkiye'ye sıfır gümrük vergisi ile girmektedir.

1993'te Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle ekonomi anlaşmasından daha geniş alanı kapsadığını göstermek için AB adını aldı. Türkiye AB üyesi olmadan gümrük Birliğine girmiş ilk ülkedir. Gümrük Birliği kapsamında,

Türkiye çoğu sanayi ürünü ve tarımsal ürünlerin endüstriyel bileşenleri için AB'nin ortak gümrük tarifesi (CET) kabul etmiştir ve hem AB hem de Türkiye ikili ticaretlerinde denk bir etkiye sahip olacak şekilde tüm gümrük vergilerini, miktar sınırlamalarını ve harçları kaldırmayı kararlaştırmıştır. (Gillson, Rowe, & Özdemir, 2014: 1) Bu bağlamda AB ile Türkiye arasındaki GB halen tamamlanmamış bir anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü sadece sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde tarife ve kotaların kaldırılmasını içermektedir. Hizmetler sektörünü, tarım sektörünü ve kamu alımlarını kapsamamaktadır. (Akyuz & Develi, 2019: 11)

Gümrük Birliği her ne kadar ekonomik entegrasyon anlamında artılar getirirse de AB'nin üzerine düşen görevleri yerine getirmemesi sonucu pek verimli yürümektedir. AB Ortaklık konseyi, toplantısında Türkiye'ye 4-5 yıl içinde ödemeyi taahhüt ettiği 2,5 milyar Euro ya varan yardımı ödemiş ve kurumsal anlamda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen tedbirleri Avrupa Parlamentosu'nun muhalefeti sonucunda yerine getirememiştir (Hobikoğlu, 2007: 77). Türkiye böylece, aslında tam üye olmanın bir gereği olarak gördüğü bir anlaşmaya imza atmış ama 25 yıldır üye yapılmadığı gibi, AB'nin aldığı tüm dış ticaret kurallarına ve tarifelerine de uymak zorunda kalmıştır. Yani içinde bulunmadığı bir birliğin alacağı kararları uygulayan, davulu kendi boynunda tokmağı başkasının elinde olan bir haldedir.

Türkiye'nin 1980 yılından itibaren başladığı dış ticaretin liberalizasyonu sürecinde Gümrük Birliği tamamlayıcı bir adım olmuştur. Nitekim Gümrük Birliği ile Türkiye'nin AB üyelerinden ve Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ülkelerinden ithal ettiği sanayi ürünlerine yönelik koruma oranı sıfırlanmış, üçüncü ülkelere karşı ise bu oran ortalama %11'den %6 seviyesine düşürülmüştür. Türkiye'nin dış ticaretinin yarısından fazlasını AB ülkeleriyle yaptığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, bu ticarî liberalizasyonun taşıdığı anlam daha da önem kazanmaktadır (Tonus, 2007: 197).

Tablo 25.**Türkiye'nin (1992-2001) Yılları Arasında Yaptığı İhracat**

Yıllar	Almanya	Fransa	Birleşik krallık	İtalya	Hollanda
1992	3.660.400.982	808.863.313	796.291.013	942.695.530	499.768.417
1993	3.654.298.171	771.266.923	835.089.139	750.313.466	517.017.413
1994	3.934.250.332	851.168.703	888.859.192	1.033.600.727	621.013.068
1995	5.033.550.848	1.032.576.320	1.134.431.616	1.455.784.064	736.339.840
1996	5.152.150.528	1.041.905.920	1.246.667.392	1.438.381.568	764.390.400
1997	5.253.425.664	1.163.334.016	1.511.264.256	1.387.188.352	779.140.800
1998	5.449.075.200	1.302.164.224	1.710.181.632	1.555.088.128	885.689.024
1999	5.474.533.966	1.573.188.693	1.829.356.687	1.682.516.933	932.267.061
2000	5.171.172.501	1.651.591.721	2.023.665.644	1.755.168.844	871.490.577
2001	5.366.679.922	1.895.290.371	2.174.891.670	2.342.203.343	892.416.091

Kaynak: <https://comtrade.un.org/data>**Tablo 26.****Türkiye'nin (1992-2001) yılları arasında yaptığı ithalat**

Yıllar	Almanya	Fransa	Birleşik Krallık	İtalya	Hollanda
1992	3.754.435.982	1.350.816.806	1.187.301.492	1.918.543.461	698.062.431
1993	4.533.010.523	1.952.343.737	1.545.980.072	2.558.269.386	869.893.637
1994	3.645.547.294	1.458.122.950	1.169.645.454	2.008.471.656	739.947.635
1995	5.547.554.816	1.995.817.216	1.829.728.128	3.193.086.208	1.084.299.904
1996	7.582.990.848	2.739.497.728	2.486.258.176	4.245.071.616	1.416.700.544
1997	8.021.150.720	2.967.213.568	2.763.111.168	4.463.049.728	1.484.851.200
1998	7.310.717.952	3.033.233.408	2.681.406.208	4.234.791.936	1.446.045.440
1999	5.880.021.867	3.127.128.346	2.189.937.316	3.192.051.440	1.314.896.621
2000	7.163.374.387	3.514.602.831	2.701.681.854	4.319.127.664	1.573.162.274
2001	5.335.443.468	2.283.939.322	1.913.846.028	3.484.130.270	1.041.587.333

Kaynak: <https://comtrade.un.org/data>

Tabloda Türkiye'nin AB içerisinde en çok ticaret yaptığı 5 ülkenin ihracat ve ithalat miktarları gösterilmektedir. Türkiye'nin AB ile gümrük birliği anlaşması yaptığı ama yürürlüğe girmediği 1995 yılına baz alırsak 1997 yılına kadar ihracatında önemli artış olmamıştır. 1995 yılın 5 ülkeye yaptığı toplam ihracat 9.392 milyon

dolardır.1997 yılında 5 ÷lkeye yaptığı toplam ihracat 10.094 milyon dolardır. G÷mr÷k birliğine girdikten sonra 1997 yılında toplam ihracat artış miktarı 701 milyon dolardır. Tablo baktığımız zaman 1995 yılını baz alırsak 1995 yılında 5 ÷lkeden yapılan toplam 13.650 milyon dolar ithalat yapmıştır.1997 yılında ithalatın arttığını g÷rmekteyiz. 1997 yılında 5 ÷lkeden toplam 19.699 milyon dolar ithalat yapmıştır. Yani T÷rkiye g÷mr÷k birliğine girdikten sonra 1997 yılında 6.048 milyon dolar daha fazla ithalat yapmıştır.ve AB ÷lkeleri ile yaptığı dış ticaret açık kısa vadede artmıştır. G÷mr÷k Birliği sonrası d÷nemde, AB ÷lkelerinin T÷rkiye'nin dış ticaretindeki payında önemli bir değişme olmazken, T÷rkiye'nin ihracatının kompozisyonunda değişme gözlenmiştir. Özellikle, beyaz eşya, otomotiv sanayi gibi katma değerı yüksek ve istihdam sağlayıcı sektörler ağırlık kazanmış ve rekabet gücünde de olumlu gelişmeler yaşanmıştır (Doğan & Kaya, 2011: 2)

T÷rkiye g÷mr÷k birliğine girdikten sonra beklenen ihracat olmamış aksine ithalat atmış ve dış ticaret açığı artmıştır. Kısa d÷nem böyle sonuçlanırken uzun d÷nem de ne gibi sonuçlar olmuştur. Bunu incelemek için aşağıdaki tabloya baktığımız zaman yine aynı 5 ÷lkenin son 5 yılın ihracat ve ithalat miktarını g÷stermektedir. İncelememizde g÷mr÷k birliğine girdiğimiz ilk 5 yıl (1996-2000) ortalaması ile günümüze en yakın son 5 yılın ortalaması (2015-2019) incelenecektir. T÷rkiye en g÷mr÷k birliğe girdiği ilk yıllar da ihracatın da önemli artış olmamıştı g÷mr÷k birliğine girdiği ilk 5 yıl ve 5 ÷lkeye ihracat yaptığı toplam 53.604 milyon dolardır. Aynı şekilde g÷mr÷k birliğine girdiği ilk 5 yıl ithalat toplamı 91.852 milyon dolardır. İlk 5 yıl da 5 ÷lke için oluşan toplam dış ticaret açığı 38.247 milyon dolardır. Son 5 yıla bakacak olursak 5 ÷lkeye son 5 yılda toplam 220.267 milyon dolar ihraç yapmıştır. Son 5 yılda 5 ÷lkeden toplam 226.288 milyon dolar ithalat yapmıştır. Son 5 yılın 5 ÷lke için toplam dış ticaret açığı 6.021 milyon dolardır. Yani T÷rkiye g÷mr÷k birliğine girdikten sonra 38.247 milyon dolar dış ticaret açığı yapmıştır. Son 5 yıl içindeki 5 ÷lke için açık 6.021 milyon dolardır. G÷mr÷k birliğine girdiği d÷neme göre %74,3 oranında dış ticaret açığı azalmıştır. Bu durum da bize gösteriyor ki ilk yıllar da T÷rkiye için olumsuz gibi g÷r÷nen g÷mr÷k birliği rekabet edebilirlik ve ticari partner çeşitti bakımından olumlu etki göstermiştir. G÷mr÷k birliğinin etkileri konusunda S. Mıhçı ve A. Akkoyunlu-Wigley (2002) ve Mıhçı ve Akkoyunlu-Wigley (2003) olarak iki çalışma mevcuttur. Birinci çalışma 1994-1998, yılları arasında T÷rkiye'nin yurt içi piyasaları (imalat sanayii) üzerindeki etkisini

fiyat-maliyet marjları vasıtasıyla analizidir. Çıkan sonuç Gümrük Birliği, yurt içi rekabeti olumlu etkilememiştir. İkinci analiz 1994–2000 yılları arasında 12 imalat sanayii alt sektörü için fiyat maliyet marjı denklemi panel veri yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, söz konusu dönemde AB ülkelerinden yapılan ithalat fiyat-maliyet marjlarını azaltıcı yönde bir etki yapmıştır. İhracat değişkeninin de fiyat-maliyet marjı ile negatif ilişkili bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Bundan dolayıdır ki çalışmada AB ile gerçekleştirilen GB’nin imalat sanayii sektörlerinde rekabetçi bir etki yaratarak fiyat maliyet marjlarını azalttığı sonucu elde edilmiştir (Yıldırım & Dura, 2017: 161-162).

Tablo 27.

Türkiye’nin En Çok İhracat-İthalat Yaptığı AB Ülkeleri

Türkiye’nin En Çok İthalat Yaptığı AB Ülkeleri ve Türkiye’nin AB’den Yaptığı Toplam İthalat					
İhracatçı Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Almanya	21.351.883	21.473.789	21.301.869	20.407.294	17.958.532
İtalya	10.641.582	10.220.724	11.306.054	10.155.669	8.609.569
Fransa	7.597.687	7.364.555	8.070.897	7.413.025	6.324.129
Birleşik Krallık	5.541.277	5.320.624	6.548.620	7.446.107	5.425.188
Hollanda	2.914.731	3.000.195	3.747.619	3.304.581	3.063.106
AB (28 Ülke)	78.754.505	77.561.635	85.273.180	80.882.047	68.902.818
Türkiye’nin En Çok İhracat Yaptığı AB Ülkeleri ve Türkiye’nin AB’den Toplam Yaptığı İhracat					
İthalatçı Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Almanya	13.417.478	14.004.848	15.118.910	16.137.388	15.381.332
İtalya	6.887.778	7.583.132	8.473.629	9.560.597	9.284.652
Fransa	5.850.226	6.027.992	6.589.874	7.293.603	7.641.538
Birleşik Krallık	10.556.863	11.690.650	9.603.189	11.107.336	10.858.011
Hollanda	3.154.911	3.589.553	3.864.486	4.760.826	5.417.984
AB (28 Ülke)	65.011.740	69.282.830	75.009.274	85.188.639	84.272.934

Kaynak: <https://www.intracen.org/itc/market-info-tools/statistics-import-product-country/>

Tablo 28.

Türkiye'nin Ekonomik Durumu (1992-2001)

Yıllar	GSYİH (Milyar dolar)	GSYİH büyüme oranı	Enflasyon oranı	İşsizlik	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı
1992	438.1	%6,0	%70,1	%7,9	14.714.629	22.871.055	-8.156.426
1993	484.6	%8,0	%66,1	%8,4	15.345.067	29.428.370	-14.083.303
1994	467.9	%-5.5	%104,5	%8,0	18.105.872	23.270.019	-5.164.147
1995	512.0	%7,2	%89,6	%7,1	21.637.041	35.709.011	-14.071.970
1996	557.9	%7,0	%80,2	%6,1	23.224.465	43.626.642	-20.402.178
1997	610.1	%7,5	%85,7	%6,3	26.261.072	48.558.721	-22.297.649
1998	635.8	%3,1	%84,7	%6,4	26.973.952	45.921.392	-18.947.440
1999	623.7	%-3.4	%64,9	%7,2	26.587.225	40.671.272	-14.084.047
2000	680.2	%6,6	%55,0	%6,0	27.774.906	54.502.821	-26.727.914
2001	654.3	%-6.0	%54,2	%7,8	31.334.216	41.399.083	-10.064.867

Kaynak: Tüik ve OECD verilerinden alınmıştır.

6.2.6 2008 Sonrası Dış Ticaret Politikasında Yaşanılanlar

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu yıldan bugüne kadar dış ticarete liberal politikaları desteklemiş ve uluslararası kuruluşlarla ve ülkelerle ikili anlaşma yaparak liberal politikalar uygulamıştır. Bu yönde adımların en önemlisi GATT üyeliğidir. 23 ülke Ekim 1947'de Cenevre'de geçici bir anlaşma olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalandıktan kısa bir süre sonra 1951 yılında İngiltere'de yapılan Torquay Turu sırasında birçok ülkeyle beraber taraf olmuştur. GATT'ın son çok taraflı ticaret müzakere turu olan Uruguay Turu (1986-1995)'nin sonucunda, 1995'te kurulmasıyla Türkiye de DTÖ'nün de kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Türk dış ticaretinin büyük bir bölümü AT ile olan gümrük birliği ve 12 ülke ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) etrafında yürütülmekle beraber, ABD, Çin ve Japonya gibi dünya ve Türkiye ticaret hacminde önemli yere sahip

lkeler ile Türkiye arasındaki iliŖki DT AnlaŖmalarını tarafından belirlenmektedir (Kaya, 2010: 48).

Türkiye liberal yanlısı politikalar izlese bile dünyada giderek artan ekonomik milliyetçilik ve uluslararası düzeyde gerekleŖen ağır ekonomik krizler ve bununla birlikte ortaya çıkan ‘ulusal ekonomik çıkarları destekleme’ ve ‘ulusal güvenlik’ dŖncesi dünya ülkelerini korumacılık politikalarına yönlendirmektedir. Böylesi bir süreçte Türkiye gibi geliŖmekte olan ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı gerekleŖtirebilmek ve kendilerine karŖı uygulanabilecek haksız rekabet politikalarından korunabilmek için kullanabilecekleri en etkili silah seçici ve stratejik yeni korumacılık politikalarıdır (nay & Dilek, 2018: 26). Yeni korumacılık politikalarına liberalleŖme açısından en büyük uluslararası kuruluŖ olan DT, yeni korumacılığın görünmez engeller barındırdığından dolayı tarifelere oranla daha az müdahale edebilmektedir. Nitekim Türkiye uluslararası her kriz yaŖandıđında dünyada artan korumacılık eğiliminden olumsuz etkilenmektedir. Bu etkilenme ticaret hacmi çok büyük olan geliŖmiŖ ülkeler göre daha az olsa da olumsuz etkisini hissetmekte ve korumacılıktan dolayı ticaret sapmalarına neden olmaktadır. Örneğin Türkiye’nin Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi büyük Avrupa ekonomilerine ihracatı 2019’da gerilerken İspanya, İrlanda ve Hollanda’ya gerekleŖtirdiđi ihracat artıŖ kaydetmiŖtir. Kur Ŗokundan dolayı TL’nin rekabetçi seviyelere gelmesinin ihracatı normal Ŗartlarda yıllık bazda en az yüzde 5 arttırması beklenirdi. Ancak ticaret savaŖının yansımalarıyla birlikte yavaŖlayan küresel ekonomi Türkiye’nin ihracat artıŖ hızını yüzde 2 ile sınırlamıŖtır (Gr & Dilek, 2020: 41).

2008 küresel finansal kriz sonrası ticari korumacı politikalar uygulayan ülkelerden bir tanesi de Türkiye’dir. Bu politikaların uygulanıŖı için vergi yükünü arttırmaya yönelik  yönteme baŖvurulmuŖtur. Bunlardan ilki vergi yükünü doğrudan arttıran ilave gümrük vergileri, ikincisi anti-damping vergileri ve son olarak üçüncüsü ise vergi matrahına müdahale yoluyla dolaylı olarak vergi yükünü arttıran gözetim uygulamalarıdır (Aytekin & Uçan, 2018: 854) ‘Global Trade Alert’ den alınan verilere göre Türkiye 2014 yılında 21 zararlı müdahalede bulurken bu sayı 2017’de 40 olurken 2018’de 59’a ykselmiŖtir. SerbestleŖmeye yönelik müdahale ise 2017’de 21 iken 2018 yılında 11’e dŖmŖtir.

Tablo 29.**Türkiye’de Müdahaleden Etkilenen Sektörler (2008-2019)**

SERBESTLEŞTİRME		ZARARLI	
Sektörler	Adet	Sektörler	Adet
Temel organik kimyasallar	26	Demir veya çelik ürünleri	40
Sebze yağları	20	Diğer fabrikasyon metal ürünler	35
Yağlı tohumlar ve yağlı meyveler	19	Temel organik kimyasallar	33
Hazırlanmış ve konserve edilmiş meyveler ve kuruyemişler	17	Hububat	30
Gıda ve tütün endüstrisinden kaynaklanan atıklar	16	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer mamul ürünler	30
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda ürünleri	16	Hazırlanmış ve konserve edilmiş meyveler ve kuruyemişler	29
Hububat	13	Birincil formlarda plastikler	28
Tütün ürünler	13	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar; parçalar	27
Demir veya çelik ürünleri	13	Diğer plastik ürünler	25
Birincil formlarda plastikler	13	Cam ve cam ürünleri	24
Diğer	535	Diğer	1352

Kaynak: <https://www.globaltradealert.org/country/213>

2008 krizinin etkisini atlatabilmek isteyen ABD Türkiye’yi de içeren korumacılık politikalarına başvurmuştur. Müttefik olarak gördüğü AB, sınır komşuları olan Meksika, Kanada. ABD’ye karşı ticaret açığı veren Türkiye gibi ülkeler de bu korumacılıktan nasibini almıştır Trump, 23 Mart’tan itibaren Türkiye’den ithal edilen alüminyuma %10 ve demir-çelik ürünlerine %25 ek vergi uygulaması getirmiştir. Türkiye’den de misilleme olarak 21 Haziran 2018 de yüksek alkol içeren ürünlere %70 taş kömürü ve çeşitlerine %5, pirinç ve kâğıda %25 hazır gıdalara ve sert kabuklu yiyeceklere %10 otomobillere %60 tütün plastik ve makyaj ürünlerine %30 petrol ürünlerine %4 ek gümrük vergisi getirilmiştir. 13 Ağustos 2018’te Türkiye’nin misillemesine misilleme olarak karşılık veren ABD ek vergileri %100 arttırmış. Alüminyum ürünlerine getirdiği ek vergiyi %10 dan %20 ye çıkarmış demir çelik ürünlerine getirdiği ek vergiyi %25 den %50’ye çıkarmıştır. Türkiye de yeni tarifelere sessiz kalmamış 14 Ağustos 2018’te PVC ve kâğıt ürünlerine %50 elyaf ve sert kabuklu ürünlere %20 yüksek alkol içeren ürünlere

%140 otomobillere %120 tütün plastik ve makyaj ürünlerine %60 oranında ek vergi gelmiştir (Baran, 2019: 41). 17 Mayıs 2019 yılında ABD misilleme olarak getirdiği ek vergileri geri almış alüminyum ürünlerine %10 demir çelik ürünlerine %25 oranında vergi uygulamasına geri dönmüştür. Türkiye de 21 mayısta 14 Ağustos'ta yayınlanan ek vergileri yükümlülüklerini geri alarak vergi oranı binek otomobiller için yüzde 120'den yüzde 60'a, alkollü içkiler için yüzde 140'tan yüzde 70'e, yaprak tütün için yüzde 60'tan yüzde 30'a, güzellik ve makyaj ürünleri için yüzde 60'tan yüzde 30'a, pirinç için yüzde 50'den yüzde 25'e düşürmüştür (DW, 2021).

Tablo 30.

(2008-2019) Türkiye'nin Ekonomik Durumu

Yıllar	GSYİH (Milyar Dolar)	GSYİH (Büyüme Oranı)	Enflasyon Oranı	İşsizlik Oranı	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı
2008	1,181.6	%0,8	%10,4	%10,0	132.027.196	201.963.574	-69.936.378
2009	1,134.6	%-4,7	%6,2	%13,1	102.142.613	140.928.421	-38.785.809
2010	1,245.9	%8,5	%8,6	%11,1	113.883.219	185.544.332	-71.661.113
2011	1,412.9	%11,1	%6,5	%9,1	134.906.869	240.841.676	-105.934.807
2012	1,507.9	%4,8	%8,9	%8,4	152.461.737	236.545.141	-84.083.404
2013	1,662.4	%8,5	%7,5	%9,0	151.802.637	251.661.250	-99.858.613
2014	1,779.6	%5,2	%8,9	%9,9	157.610.158	242.177.117	-84.566.959
2015	1,908.4	%6,1	%7,7	%10,3	143.838.871	207.234.359	-63.395.487
2016	1,994.0	%3,2	%7,8	%10,9	142.529.584	198.618.235	-56.088.651
2017	2,183.3	%7,4	%11,1	%10,9	156.992.940	233.799.651	-76.806.711
2018	2,299.8	%2,8	%16,3	%11,0	167.923.862	223.046.879	-55.123.017
2019	2,347,1	%0,9	%11,8	%13,4	171,531,276	202,705,108	-31,174,168

Kaynak: TÜİK verilerinden alınmıştır.

Ticaret savaşlarının etkisi yeni olmakla birlikte tam sonuçlarını analitik verileri incelemek zorlaşmaktadır. 2018 başlarında başlayan ticaret savaşlarının Türkiye üzerinde etkisi ABD ile yapılan ticari ilişkiler vermektedir. Ticari ilişkileri yoğun olan Kanada, Çin, Birleşik Krallık, Almanya, Japonya gibi ülkelere ticaret savaşlarını daha derin hissederken Türkiye gibi ülkeler daha hafif hissetmektedir. Sebebi ise Türkiye dış ticarete ABD'ye karşı dış ticaret açığı veren bir ülke olması ve ticaret hacmi olarak çok yüksek olmamasıdır. Yani ABD Türkiye ile ticari ilişkiden kar eden dış ticaret fazlası veren konumundadır. Aynı durum ticaret savaşının diğer taraf ülkesi Çin için de geçerlidir. Aşağıdaki tabloyu incelediğimiz vakit Türkiye ABD'ye karşı 2018 yılında ortalama 4 milyar dolar dış ticaret açığı verirken bu açık 2019 yılında ortalama 3 milyar dolar olmuştur. Türkiye'nin ABD'ye karşı hem dış ticaret

açığı veren ülke olması hem de ticaret hacmi olarak düşük seyretmesi ticaret savaşının tam etkisi altında olmadığını kanıtlar. Türkiye'nin Çin ile ticaretine bakacak olursak Türkiye 2018 yılında ortalama 18 milyar dolar açık verirken 2019 yılında bu açık ortalama 16 milyar dolar olmuştur. Ticaret hacmi olarak ABD'ye benzer olan Çin Türkiye'ye karşı fazla dış ticaret fazlası vermektedir. Bu da bize gösteriyor ki ticaret savaşlarının da her iki savaş taraf olan ülkelere karşı dış ticaret açığı vermektedir. Korumacılık politikalarını ise ithalat kısıtlayıcı özelliği ile dış ticaret açığı veren değil fazla veren ülkeleri daha çok etkilemektedir.

Tablo. 31

Türkiye'nin ABD ve Çin İle Yaptığı İthalat ve İhracat Miktarı (2018-2019)

ÜLKELER	İTHALAT		İHRACAT	
	2018	2019	2018	2019
ABD	12.377.681	11.008.298	8.304.672	8.043.054
Çin	20.719.061	18.397.044	2.912.539	2.587.298

Kaynak: <https://www.trademapp.org/Country> sitesinin verilerinden alınmıştır.

Bununla birlikte ABD'nin ticaret savaşlarını başlattığı korumacılık politikaları Çin'le artan oranlı devam ederken Türkiye ile kısıtlamalar, çelik ve alüminyum ile sınırlı kalmış karşılıklı misilleme ilk etapta yaşansa bile devamı gelmeyip ilk açıklanan gümrük vergilerine geri dönmüştür. Bundan dolayı yaşanan ticaret savaşının etkisi de sınırlı olmaktadır. Hatta ticaret savaşının yoğun yaşanan ülkeleri büyümeyi devam ettirebilmek için faiz indirimine gitmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu sıcak para faiz politikaları ile daha çok çekilebilir konuma gelmektedir. Tersine küreselleşme (degloabalization) sürecinde uluslararası ticaretin azaldığı korumacılığın arttığı, bir dünyada, özellikle ABD ile çok fazla ihracat yapıp küresel rekabette önde olan ülkeler ve değer zincirlerinde yüksek sıralarda olup hammadde ihracı yapan ülkelere örnek Tayvan, Çin; Avrupa ülkelerinden, Macaristan, Slovakya, Polonya gibi lojistik üssü olarak kullanılan ülkeler görece daha çok etkileneceklerdir. Lakin Türkiye ticaret savaşlarında hem arz hem de değer zincirlerinde ne hammadde ithalatçısı olduğundan ne de tam bir lojistik üssü olarak kullanıldığından diğer ülkelere kıyasla daha az zarara uğrayacaktır (Kaya, 2019: 29).

6.2.7 Türkiye'nin DTÖ'den Yaptırım Talepleri (TÜRKİYE-ABD)

Türkiye'nin, maruz kaldığı ticaret savaşlarının sebep olduğu zararlar için DTÖ'den yaptırım talep etme hakkı vardır. Yaptırım talebi mahkemeye benzer olup UÇO (Uyuşmazlıkların Çözüm Organı) tarafından değerlendirilir. UÇO görevleri panel oluşturma, temyiz organının ve panelin raporlarını kabul etme, kararların ve tavsiyelerin uygulanmasını denetleme yetkisi vardır. Tarafların anlaşması için 6 ay süre verilir. Anlaşmaya varılmaması sonucu davacının talebi üzerine panel kurulur. Panele giden şikâyet, panelin sonucunda davalıya uyulması gereken kurallar raporu verilir. Davalının paneldeki rapora itiraz etme hakkı vardır. İtiraz merci temyiz kuruludur.¹⁸ Bugün için temyiz kurulunda üye kalmadığı için itirazlar temyiz kurulunda beklemekte ve neticelenmemektedir. Davalının paneldeki rapora itiraz etmemesi durumunda davalının makul süre içerisinde kararları yerine getirmesi beklenir. Kararlar yerine getirilmezse iki tür yaptırım vardır. Tazminat ve davalıya karşı misilleme yapma durumudur (Canbeldek Akin, 2014: 1718). Tazminat talebi parasal nitelikte olmayıp davalı ile yaptığı ticaretten kaynaklanan zarar ölçüsünde tarife indirimi şeklindedir. Taraflar tazminat konusunda anlaşamaması neticesinde davalı tarafından UÇO'dan yükümlülüklerinin askıya alınmasını isteyebilir. Bu duruma da misilleme denir (Palacioğlu, 2018: 23).

ABD, 2 Kasım 2005 tarihinde Türkiye'den pirinç ithalatına ilişkin kısıtlamalarla ilgili olarak istişare talebinde bulunmuştur. UÇO, 17 Mart 2006'daki toplantısında bir panel oluşturulmasına karar verdi. Panel başkanı, 31 Ocak 2007'de UÇO'ya anlaşmazlığın niteliği ve kapsamı nedeniyle çalışmalarını altı ay içinde tamamlamasının mümkün olmayacağını ve Panelin, öngörüldüğü gibi Mayıs 2007'ye kadar çalışmalarının tamamlanmasını beklediğini bildirdi. Panel, Türkiye'nin Eylül 2003'ten itibaren ve farklı süreler için, pirinç tarife kotası dışında ithal edilmesine yönelik Kontrol Sertifikalarını reddetme veya vermeme kararının, niceliksel bir ithalat kısıtlaması olduğunu bildirdi. Panel ayrıca, Türkiye'nin, tarife kotaları kapsamında düşük tarife seviyelerinde pirinç ithal etmesine izin verilmesi için ithalatçıların yerli pirinç satın alması gerektiği sonucuna varmıştır. Türkiye ve ABD, UÇO'nun tavsiye ve kararlarını Türkiye'nin uygulayabilmesi için makul sürenin 6 ay

¹⁸ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_settlement_cbt_e/c6s4p1_e.htm (27.02.2021)

olacağını kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Türkiye 21 Ekim 2008 tarihinde UÇO toplantısında tavsiyelere uyduğunu belirtti.¹⁹,

Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı boru ve tüp ürünlerine uyguladığı telafi edici önlemlerle ilgili olarak 8 Mart 2017'de ABD'den istişare talep etti. 11 Mayıs 2017'de Türkiye DTÖ'den bir panel kurulmasını talep etti. UÇO (Uyuşmazlıkları Çözüm Organı) 22 Mayıs 2017'deki toplantısında bir panel kurulmasını erteledi. 19 Haziran 2017'deki toplantısında UÇO, bir panel oluşturdu. 6 Mart 2018'de, panel Başkanı UÇO'ya Sekreterlikte avukat bulunmaması nedeniyle panel çalışmalarının başlamasının ertelendiğini bildirdi. Başkan ayrıca UÇO'ya, nihai raporunu 2018'in ikinci yarısında taraflara sunmayı beklediğini bildirdi. 25 Ocak 2019'da Amerika Birleşik Devletleri, panel raporundaki belirli hukuki meseleler ve hukuki yorumları UÇO'ya itiraz etti. Yani temyize gitti. Temyiz kurulu itirazların incelenip neticelenmesi için en az 3 üye olması gerektiğini temyiz kurulu üyelerinin yetersiz olduğunu bildirdi. Şu an temyiz aşamasında beklemektedir.²⁰

¹⁹ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds334_e.htm (27.02.2021)

²⁰ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds523_e.htm (27.02.2021)

SONUÇ

Dış ticarete korumacılık ticaretin başladığı ilk yıllardan beri uygulanmaktadır. Az gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler korumacılık politikasına dönem dönem başvurmaktadır. Her kriz sonrası korumacılık her korumacılık sonrası serbestleşme politikaları olmuştur. 1929 buhranından sonra artan korumacılık eğilimi ve bozulan ticaret dengesi liberal ekonomi ile giderilmeye çalışılmış, serbestleşmeye yönelik politikalar uygulanmıştır. Ancak uluslararası ticarete tam serbestleşme hiçbir zaman olmamış, liberalizmin en etkili yaşandığı dönemlerde bile stratejik görülen sanayiler güvenlik gerekçesi ile korunmuştur.

Ülkelerin korumacılık uygulama düzeyleri aynı olmamış, uluslararası meydana gelen her krizde özellikle gelişmiş ülkelerin en sık baş vurduğu uygulamalar olmuştur. Oysa en hızlı gelişme dönemleri her zaman serbest ticaretin yaşandığı dönemlerde olmuştur. Bu yüzden dünya ticaretinin yaşanan krizlerden sonra tekrar dengeye gelmesi ve yoğun olarak yaşanan korumacılık politikalarının azaltılması için uluslararası kuruluşa ihtiyaç duyulmuş, Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) kurulmak istenmiştir. Ancak dış ticaret politikasına müdahale olarak değerlendirilen uygulama gelişmiş bazı ülkeler tarafından kabul edilmemiş, onun yerine geçici olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması' (GATT) kurulmuştur. Karşılıklı ödün ilkesine dayanan GATT, ticari ilişkide bulunmak isteyen ülkeler kendinden ödün vererek aynı ödünü karşıdan talep etmekte, kazan kazan anlayışıyla dünya ticaretinde oluşan engelleri kaldırmak ve ticareti serbestleştirmek amaçlanmıştır. Üye sayısı hızla artan GATT yerini kalıcı kurumsal yapıya bırakmış ve DTÖ olarak dizayn edilmiştir.

Liberalleşmenin getirdiği küreselleşme, savaşlar, krizler ve ardından gelen korumacılık eğilimleri nedeniyle zaman zaman kesintiye uğrasa bile her zaman artarak devam etmiş, ticaretin getirdiği liberalleşme sadece ticaretle sınırlı kalmamış, kültürel, siyasal, sosyal olarak da değişime ve gelişimine devam etmiştir.

1970 yılına kadar başarılı şekilde çalışan GATT, 1973 yılında yaşanan petrol kriziyle, korumacılık eğilimlerin artmasına sebep olmuştur. Uygulanan koruma politikaları kendini gelişen ve küreselleşen dünyaya ayak uydurmuştur. Korumacılık araçları kendini yenilemiş, artık tarifeler yoluyla değil de tarife dışı engeller yoluyla yapılmaya başlanmıştır.

Görünmez engellere kapı aralayan GATT'ın Uruguay turunda kabul edilen iki anlaşma vardır. Teknik Engeller Anlaşması (TBT) ile Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'dır (SPS). Bu anlaşmalara göre ülkeler kendi belirledikleri standartlar koymuşlardır. Bu anlaşmaların bağlayıcı, sistematik ve istismara neden olmayacak kadar ayrıntılı olmaması standartların tespitini zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda ticari engel oluşturduğuna yönelik şikayetlerin ispat edilmesi gerekmektedir. Uygulaması kolay ve tespit edilmesi zor olması ülkeleri görünmez engeller dediğimiz yeni korumacılığa sevk etmektedir. Tarife dışı engellerin kullanılmasının sebeplerinden biri de 164 üye ülkeye sahip ve ticaret serbestleşmesine yönelik müdahaleler yapan GATT/DTÖ'nün kendi varlığıdır. Çünkü ülkeler yaptırımlardan kaçmak ve anlaşmanın hükümlerine uymadığına yönelik ispat edilebilir kanıt bırakmamak için tarife dışı engellere yönelebilmektedir.

Tarife dışı önlemlerin haklı gerekçe ile uygulanması, uluslararası düzeyde kabul görmüş bir uygulamadır. GATT anlaşmasında, TBT VE SPS olarak kabul edilmiş anlaşmalar geçerliliğini korumaktadır. Ülkeler bu anlaşmaları kendi sanayisini korumak amaçlı kullanabilmektedir. Gelişmekteki ülkeler, İthal ikameci sanayileşme ve genç endüstri tezi gibi amaçlarla uygulayabiliyorken, gelişmiş ülkeler güvenlik ve stratejik sanayiler için kullanabilmektedir. Dış ticareti saptırıcı etkisi olan bu TBT ve SPS antlaşmalarının, DTÖ'de ayrıntılı olarak uyulması gereken kurallar anlatılsa bile, her ülke farklı gerekçeler ile kendilerinin belirlediği standartları uygulamıştır. Sağlık ve teknik standartlar her ülkede farklı olduğundan korumacılığın tespitini güçleştirmektedir. Bu konunun bilimsel olarak analiz edilip yeni düzenlemeler getirilmesi gerekmektedir. Mesela, getirilen standartlar her ülkenin farklı uygulaması değil de ortak standartlar getirilebilir. Yani tüketicinin önceliğine göre standart belirlenebilir. Fiyat önceliği olan tüketicilere, ürünün fiyatına göre standart konulabilir, kalite önceliği olan tüketicilere kalitesine göre standart konulabilir. Farklı standartlarla belirlenen ürün aynı piyasada farklı

tüketicilerin taleplerini karşılayabilir. Böylece her ülkenin farklı gerekçeler ile öne sürdüğü standartlar disipline edilmiş ve görünmez engeller bir nebze engellenmiş olabilir. DTÖ'nün yenilenmesi ve geliştirilmesi değişen ekonomik koşullarda mecburidir. Görünmez engellerin azaltılması ve daha tasnif edilebilir konuma gelmesi aynı zamanda DTÖ'nün yaptırımlarının daha sert ve gelişmiş olması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin güdümünden çıkarak, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere ayırım yapılmaksızın eşit mesafede olması elzem teşkil etmektedir.

Görünmez engellerin tespit edilmesi zordur. Bu sebeple dış ticarete etkilerini incelemek için elde edilecek veriler karmaşıktır. Kesin verilerin olmaması ve karmaşık oluşu, analiz edilebilir veri elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Şimdiye kadar araştırdığımız konular görünmez engellerin neler olduğu, ülkelerin kullandıkları engellerin niteliği üzerine olmuştur. Tespit edilebilirliği zor olması ve görünmez engel olduğunu iddia eden ülkenin bunu ispat etmeye muhtaç olması bir yana, bilimsel olarak analiz etmek istediğimiz görünmez engeller, ithalatı kısıcı etkisi olduğu gibi ihracatı arttırıcı etkisi de bulunması verileri analiz etmeyi imkânsız kılmaktadır. Dış ticarete etkisi, ülkeler tarafından korunacak ürünün uygulamalarına göre değişmektedir. Desteklenen ürünün sabit veya değişken maliyetlerini etkilemesine bağlı olarak, dış ticareti azaltıcı ve arttırıcı etkisi olabilmektedir. Aynı zamanda standart getirilen ürün tüketicinin talebini karşılayabilecek düzeyde ise artan maliyetler sonucu yükselen fiyatlara rağmen ithal eden ülkenin tüketicileri bu ürünü kullanmaya devam edecektirler. Getirilen standartları incelediğimiz zaman en çok gelişmiş ülkelerin görünmez engelleri kullandığını görmekteyiz. Aynı zaman da gelişmiş, ülkeler değişen görünmez engellerin uygulamalarına, ekonomiye etkisine hızla adapte olurken, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin daha geç adapte olduğunu görmekteyiz.

Çalışmamızın amaçlarından biri de, dünyada daha çok gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan yeni korumacılığın Türkiye'de ne ölçüde kullanıldığı ve Türkiye'nin gelecek perspektifinde yararlı mı zararlı mı olacağı yönünde fikir edinebilmektir. Türkiye gelişen ekonomi olarak liberalleşmenin kendisine daha yararlı olacağını kabul etmiş ve uluslararası piyasanın serbestleşmesine yönelik ikili ve çoklu görüşmeler yapmıştır. Serbest dış ticaret politikalarının her zaman

büyümeye daha faydalı olduğu gösterilmiş özellikle gelişmekteki ülkeler için serbestleşmenin korumacılıktan daha faydalı olduğu gösterilmiştir. Buna yönelik daha Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce İzmir İktisat Kongresinde ve 1927 Teşvik-i Sanayi Kanununda liberal yanlısı politika uygulayacağını göstermiştir. Ancak savaştan yeni çıkan ülkenin yeterli ve güçlü girişimcisi olmaması dolayısıyla, 1929 büyük buhranın yaşanmasıyla geçici süreyle liberal politikalardan vazgeçilmiş, sanayide yol gösterici olarak ilk hamleleri devlet yapmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye büyük çapta politika değişikliği olarak korumacılık politikalarına yönelmemiştir. İthal ikameci sanayileşme politikası bir nevi korumacı politika olarak görüle bile kendi üretiminde olmayan sanayilerin kurulduktan bir süre sonra özelleştirmesi amaçlanmıştır. 1980 yılına geldiğimiz zaman ithal ikameci politikalar ile gelişmesini sürdüremeyeceğini anlayan Türkiye, bu politikayı terk edip ihracata dönük sanayileşme modeline geçmiştir. İhracata dönük sanayileşme modeli, dış ticarete daha çok açılıp ticaretin serbest olması ve yerli sanayiye uluslararası rekabete açık duruma getirmiştir. Serbestleşmenin diğer büyük adımı ise, 1996 yılında yürürlüğe geçen gümrük birliği uygulamasıdır. Normal durumda üye ülkelerin uygulaması gereken gümrük birliği anlaşması, ilk defa AB'ye üye olmayan ülke tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Gümrük birliği ilk başta olumsuz gibi görünse de atıl konumunda sanayilerin piyasadan çekilerek, güçlü ve ayakta kalabilen rekabet edebilecek düzeyde olan sanayilerin piyasada güçlenmesine neden olmuş ilk başta görülen olumsuz durum zamanla kaybolmuştur.

2008 yılına geldiğimizde dünyada ABD'nin başı çektiği daha sonra uluslararası krize dönen mortgage krizi piyasaları olumsuz etkilemiştir. ABD bu krizin etkilerini yok edebilmek için ve büyümenin devamlılığını sağlayabilmek için Fed faiz oranlarını düşürmüştü, ABD ile ticari ilişkileri yoğun ülkeler de bu krizi derinden hissederek faiz oranlarını düşürmeye başlamıştır. Bununla yetinmeyen ABD, Çin'in DTÖ'ye üye olduktan sonra artan dış ticaret hacmini, kendisine tehlike olarak görmüş, güvenlik gerekçesini bahane ederek 2018'de yeni tarife oranlarını birkaç ülke hariç tüm dünyada arttırmıştır. Daha sonra kapsam genişlemiş Türkiye'de dahil tüm dünyada uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'nin ticaret hacmi olarak ABD ile ticari ilişkilerinde ilk sıralarda yer almaması ve Türkiye'nin ABD'ye karşı dış açık veriyor olması yeni başlayan ticaret savaşlarının Türkiye'ye etkisini kısıtlamıştır. Etkilenen ülkeler daha çok sıkı ticari ilişkiye sahip olan ve dış ticaret

fazlası veren ülkeler olmuştur. Çin, Japonya, Kanada, Almanya, Birleşik Krallık, gibi ülkeler olmuştur.

İlk başta demir çelik ve alüminyum ile başlayan yeni tarife oranlarına birçok ülke tarafından misillemeler gelmiştir. Ticaret savaşının başlangıcı olan bu misillemelere en sert ve devamlı olarak karşılık veren ülke Çin olmuştur. ABD'nin ticaret hacminde çok küçük yeri olan demir çelik ve alüminyuma gelen ek tarifeler, zamanla gerçek amacını ortaya çıkarmıştır. Çin'in DTÖ'ye üye olduktan sonra ABD karşısında aşırı dış ticaret fazlası vermesi, Çin'in özellikle ABD'nin omuzlarında yükselen bir güç olması, ticaret savaşlarını başlatan asıl sebep olmuştur. ABD ile Çin arasında başlayan bu misillemeler, ABD'nin ekonomisine fazla zarar verdiği için ve yüksek seyreden dış ticaret açığının azaltılamamasından dolayı ABD tarifeleri de yumuşamaya gitmiştir. Karşılıklı taviz içeren Birinci Faz Anlaşması imzalanmıştır. Yine anlaşılmıştır ki korumacılık politikaları ülkelerin gelişmesine zarar vermektedir.

Türkiye, ticaret savaşlarının yaşandığı dönemde kısa bir süre ABD ile karşılıklı misillemeye girse bile anlaşmayla bu tarife artırımını erken terk ederek doğru karar almıştır. Çünkü gelişmekteki ülkelerin en çok hızla geliştiği dış ticaret politikası liberal politikalarlardır. Aynı zamanda ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşlarının avantaja dönüştürülmesi mümkündür. Çünkü Çin'e karşı artan ürün tarife oranlarını, o ürün üzerinden ABD piyasasına girilerek ihracat yapılabilmesi mümkündür. Trump da bir konuşmasında, ithalat ürün yelpazesinin genişletilmesi gerektiğini ithalatın sadece Çin'den yapılmaması gerektiğini söylemiştir. Türkiye de bu durumu fırsat bilerek, Çin'e karşı artan tarifelerde ihracat yapabilir ve böylece ticaret hacmi çok büyük olan ABD'ye karşı dış ticaret açığı veren değil, dış ticaret fazlası veren konuma gelebilir.

Serbestleşme politikaları Türkiye'nin çıkarına olsa dahi gelişmiş ülkelerin çok sık uyguladığı gibi stratejik sanayileri koruma altına alması ve geliştirmesi gerekmektedir. Nitekim günümüz ekonomisinde her ülkenin üretebildiği sanayiler yerine, yoğun ARGE çalışması gerektiren ürünler, gelişmekte olan ülkelerin büyümesini ve uluslararası rekabet edebilir konuma gelmesini sağlayacaktır. Bugünün gelişmiş ülkeleri zamanının en sert korumacılığı uygulayan ülkeler olduğu unutulmamalıdır. Tamamen korumacı politika değil de stratejik sanayi dallarına yönelik korumacı politikalar, ülkelerinin lehine olduğu araştırmamızda tespit

edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra berbat halde olan Japonya, stratejik sanayi politikası ile en hızlı gelişen ekonomi olmuştur. Bugün dahi Almanya, Japonya ve ABD gibi gelişmiş ülkeler, gelişmekteki ülkeler ile arasındaki mesafeyi ileri teknoloji gerektiren stratejik sanayi sektörlerine yönelik yatırımlar ile korumaktadır.

Covid-19 salgını sebebiyle ülkelerde sağlık teçhizatlarına yönelik korumacılık politikaları artmıştır. Gerekçe olarak da kendi halkına yönelik ihtiyaçlarına öncelik verilmesi yatmaktadır. Bu salgın sürecinde Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkelerin başlarında birleşik krallık gelmektedir. Bu ülkeye karşı dış ticaret fazlası veren Türkiye ile 2020'nin sonlarında yaptığı karşılıklı serbest dış ticaret anlaşması çok önemlidir. Bu anlaşma ile Avrupa Birliğinden ayrılmasıyla değişen tarifelerin dış ticareti olumsuz etkilemesinin önüne geçilmiş oldu. Hem de ikili bazda tercihli ticaret rejimine geçerek, serbest ticaret anlaşmasıyla ticareti geliştirme fırsatı yakalamış oldu.

KAYNAKÇA

- Acar, S., & Karakaş, D. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler. *Marmara İktisat Dergisi*, 21-35.
- Adele, R., & Fouda, N. (2012). Protectionism and Free Trade: A Country’s Glory or Doom? *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 351-355.
- Akman, M. S. (2008). Doha ‘Kalkınma’ Turu Ve Dtö:Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları. *Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri Ve Türkiye*, (Ed: S. Akman, & Ş. Yaman) TEPAV yayınları Ankara, 16-54
- Akyüz, M., & Develi, A. (2019) TicaretSavaşlarının Gölgesinde Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliğinin Güncellenmesi: Nedenleri, İçeriği ve Yöntemi, *Ticaret ve Kur Savaşları-Küresel Ekonomik Politığe Yansımaları*, (Ed:Murat Çetinkaya, Gönül Muratoğlu) Gazi Kitabevi Tic.Ltd.Şti.,Ankara,, ss.335-363,
- Al, A., & Kaya, H. (2019). Ticaret Savaşları Bağlamında Çin-ABD İlişkileri: Düzenin Sonu. *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series Bildiriler Kitabı*, (Ed:Dimitrov, Dimitar Kirilov vd), (Tekirdağ: IBANESS) ss, 857-869.
- Alagöz, M., & Ceylan, O. (2015). Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: 2008 Krizi Sonrası Yaşanan Gelişmeler. *Selçuk Üniversitesiİktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 59-85.
- Alagöz, M., & Yapar, S. (2007). Görünmez Engeller:Serbest Ticarete Bir Engel Mi? *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 1-11.
- Algan, A. M. (2013). Standardizasyonun ekonomik ve sosyo-ekonomik getirileri. *Verimlilik Dergisi*, 127-144.
- Altay, F. (2016). *Dünyada Ve Türkiye’De Serbest Bölge Uygulamaları*. Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Raporu. Konya

- Alyanak, S. (2014). Dünya ticaret örgütü kamu alımları anlaşmasına genel bir bakış ve bu anlaşmanın Avrupa Birliği'nde uygulanması. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 85-119.
- Anderson, G. H., & Humpage, O. (1982). A Basic Analysis of the New Protectionism. *Economic Review*, 2-19.
- Anderson, K. (2016). Contributions Of The Gatt/Wto To Global Economic Welfare: Empirical Evidence. *Journal of Economic Surveys*, 56-92.
- Apak, S., & Yılmaz, G. (2010). G-20 Ülkeleri ve Küreselleşme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 11-24.
- Aran, B. (2019). Abd Çin Ticaret Savaşında “Birinci Safha” Anlaşması Ne Anlama Geliyor. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu*, 1-4.
- Aran, B., & Akman, S. (2018). Nafta “Usmca” Olurken Ne Değişti? *TEPAV Değerlendirme Notu*, 1-7.
- Arı, H. (2006). Kartellere Karşı Yaptırımlar: Hukuk Ve İktisat Perspektifinden Bir Çerçeve Çalışması. *Rekabet Kurumu Dergisi*, 3-54.
- Aristoteles, P. (1993). Çev: Mete Tunçay. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Arslan, G. (2015). Osmanlı Devleti'nin Dış Borçları ve Yeniden Yapılandırma Süreci. *History Studies*, 1-23.
- Arslan, N., & Terzi, N. (2006). Heckscher-Ohlin-Samuelson (Hos) Teorisi Ve Teorinin Değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 1-14.
- Arzova, S. B. (2019). İkinci Petrol Krizi: Nedenleri, Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. T. Münyas içinde, *Türkiye'nin Ekonomik Krizleri* (s. 143-160). İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi.
- Atabay Baytar, R. (2011). Küresel kriz sürecinde artan korumacı önlemlerin gelişmekte olan ülkelere yansımaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 269-289.
- Atılğan, T., & Şen, A. (2006). Tekstil Ve Hazır Giyim Sektöründe 01 Ocak 2005 Tarihinden İtibaren Uygulanmaya Başlayan Korunma Önlemleri Ve Türkiye (Bölüm 1). *Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi*, 147-152.

- Aydemir, C., & Güneş, H. (2006). Merkantizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 136-158.
- Aydın, A. (2002). Küreselleşme Sürecinde Uruguay Round'un Refah Etkileri:Teorik Analizlere Göre Kim Kazançlı? *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-22.
- Aydın, M. (2013). *Türkiye'de Vergileme Ve İşsizlik*. İstanbul: IJOPEC Publication.
- Aytekin, İ., & Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 851-862.
- Backhaus, J. G. (2009). The Beginnings of Political Economy. J. H. Justi içinde, *The Beginnings of Political Economy* (s. 171-195)). Erfurt: Springer, Boston, MA.
- Bakirezer, G. (2008). Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik. *Ankara Üniversitesi SPS dergisi*, 17-54.
- Bal, H., & Özalp, H. (2011). Avrupa'da Parasal Birlik Düşüncesi Ve Euro'ya Geçiş. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 77-94.
- Balassa, B. (1978). The "New Protectionism and the International Economy. *Journal of World Trade Law*, 408-436.
- Baran, T. (2019). Dünyada Gümrük ve Ticaret Savaşları: Türk Vergi Kapasitesine Etkisinin Analizi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 28-53.
- Baratav, K. (1974). *100 Soruda Türkiyede Devletçilik*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Başaran, A. (2018). The Contribution Of Adam Smith To The Development Of The Concept Of Equilibrium In Economics. *Third Sector Social Economic Review*, 1284-1294.
- Başkol, M. O. (2010). İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesinde Anti-Damping Soruşturmalarının Etkinliği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 107-114.
- Batirel, Ö. F. (2016). World Trade Organization Membership, Foreign Trade Taxes And Turkish Experience. *Journal of Life Economics*, 1-8.
- Bayhan, A..(2019). *borsanasiloyunanir.co*. Ticaret Savaşı Nedir? ABD-Çin Gerginliği, Küresel Ekonomi ve Türkiye'ye Etkileri:

<https://borsanasiloyunanir.co/abd-cin-ticaret-savasi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (31,12,2020)

Baytal, Y. (2007). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957). *Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 545-567.

Biber, A. E. (2012). Merkantalist İktisadi Düşünce, *İktisadi Düşünce Tarihi*. (Ed: B. v. Duran). İstanbul: Lisans Yayıncılık. ss. 105-123

Bloomberght. (2018). ABD'den Çinli teknoloji devi ZTE'ye 7 yıllık ceza: <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2112864-abd-den-cinli-teknoloji-devi-zte-ye-7-yillik-ceza> adresinden alındı. Erişim Tarihi:(31,12 2020)

Bocutoğlu, E. (2015). İbn-i Haldun Ve Adam Smith'in İşbölümü Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8-25.

Boratav, K. (1974). *100 Soruda Türkiye'De Devletçilik*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Bozkurt, C. (2011). Menşe Kavramı Ve Menşe Kazanma Kriterlerinin İlgili Mevzuat Işığında Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi* , 149-160.

Bulut, A. (2020). *Merkantalizm*. Akademik Paradigma: <https://www.akademikparadigma.com/merkantilizm/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (18, 01, 2021)

Bulut, C. (2007). Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliinin Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59 - 73.

Cable, V. (1979). Britain, the 'New Protectionism' and Trade with the Newly Industrialising Countries. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 1-17.

Canbeldek Akin, Ö. (2014). Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1713-1739.

Çağlar, Ü., & Dışkaya, S. (2018). Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi Ve Kriz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1-24.

- Çakmak, H. K. (2004). Stratejik Dış Ticaret Politikaları. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 48-66.
- Çekin, S., & Nuroğlu, E. (2020). Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret Ve Reel Ekonomiye Etkisi. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, 73-90.
- Çelik, B. (1999). *Gümrük Vergisi Hukuku*. Ankara : İmaj Yayıncılık.
- Çin Bilgisi. (2020). ABD Çin Ticaret Savaşı Hakkında Her Şey!: <https://www.cinbilgisi.com/abd-cin-ticaret-savasi> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (31 12,2020)
- Crean, S. (2009). Protectionism and the global economic crisis - the role of trade in the response., *The collapse of global trade, murky protectionism, and the crisis:Recommendations for the G20*. (Ed: R. Baldwin, & S. Evenett) London: Centre for Economic Policy Research. ss. 13-15
- Dağdemir, E. U. (2013). Uluslararası Ticaret Politikaları. *Uluslararası İktisat Politikası*, (Ed: E. Dağdemir, R. Karluk, F. Adaçay, N. Aslan, & S. Togay). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını. ss. 2-25
- Darahan, V. (2020). The history of the principle of transparency in international trade law. *Lex Portus*, 63-78.
- Demir, K. A. (2020). Coğrafi Keşiflerin Ekonomi Ve Kamu Yönetimi Sistemine Katkıları: Merkantilizm Ve Kameralizm. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 118-135.
- Demir, N., & Demir, G. (2019). Konstrüktivist Perspektiften ABD-Çin Ticaret Savaşlarının Abd Kamuoyuna Etkisi. *İnsani Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi* (s. 767-791). İzmir: Asos yayınevi.
- Demir, R. A., & Kurt, A. (2020). Dış Ticarete Korumacılık Ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Etkileri. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 381-399.
- Dinçer, M. Z. (2014). *Uluslararası İktisat Teorisi Ve Politikası*. istanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Dirikkan, H. (1996). *Karşılaştırmalı hukuk açısından damping ve antidamping önlemler*. izmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

- Doger, H. (1990). Ticaret Hadlerinin Teorik Yapısı. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi*, 229-249.
- Doğan, E. (2017). A Comparative Approach to Concepts of Division of Labour & Collaboration on the Perspectives of Smith and Marx. *International Journal of Academic Value Studies*, 1-21.
- Doğan, S. (2016). *Uluslararası İktisat I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Doğan, S., & Kaya, S. (2011). Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye’Nin Avrupa Birliği İle Dış Ticaretinin Ülke Ve Fasıllı Bazlı Yoğunlaşma Analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, 1-18.
- Doğruyol, A., & Cicioğlu, Ş. (2013). Bir İktisat Bilimi İkilemi: İngiliz Düşüncesinde Etik Ve Faydacılık Ekseninden J.S.Mill Ve Moral Teorisi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 97-141.
- Doruk, Ö. T., & Yavuz, H. (2018). 1980’den sonra Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2237-2265.
- Draper, P., Freytag, A., Gao, H., McDonagh, N., & Evenett, S. (2020). *Industrial Subsidies As a Major Policy Response Since the Global Financial Crises: Consequences and Remedies*. T20 SAUDI ARABIA.
- Durusoy, S. (2013). Destructive Mid-And Long-Term Side Effect Of The Crisis: Rising Protectionism. *International Conference on Eurasian Economies*, 510-517.
- Dündar, O. (2017). Mercantilism Vs Capitulation Policy: The Case Of Ottoman Empire. *International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 239-247.
- Düşündere, A. T., & Dündar, M. (2019). Amerika’Nın Demir-Çelik Ve Alüminyum İthalatına Getirdiği Ek Gümrük Vergileri, Türkiye’yi Ne Kadar Etkiledi? *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu*, 1-20.
- DW. (2019) Türkiye ABD'ye misilleme vergilerini yüzde 50 azalttı: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-abdye-misilleme-vergilerini->

y%C3%BCzde-50-azaltt%C4%B1/a-48825759 adresinden alındı. Erişim Tarihi: (10,01,2021).

Eğilmez,.M. (2012). Tarife Dışı Engeller. Kendime Yazılar: <https://www.mahfiegilmez.com/2012/11/tarife-ds-engeller.html> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (19,01,2021).

Eken, M. F.. *Küreselleşme Ve Uluslararası Ekonomik Anlaşmalar*. Akademik İktisat: http://www.akademiktisat.net/calisma/kuresellesme/kure_e_kon_anl_mfeken.htm adresinden alındı. Erişim Tarihi: (18, 01,2021)

Ekonomi Hukuk Com.. 24 Ocak Kararları: <https://ekonomihukuk.com/kavramlar/24-ocak-kararlari/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (06,01,2021)

Ekti, B. (2003). *Gümrük Birliği Çerçevesinde Damping Ve Yıkıcı Fiyat Uygulamaları*. Ankara : Rekabet Kurumu.

Elitaş, B. L., & Şeker, A. (2017). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü:Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , 51-74.

Emiroğlu, A., Koçyiğit, N., & Kesici, S. (2012). Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar. *arihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 73-92.

Emsen, Ö. S. (2006). Avrupa Birliği Ve Türkiye İlişkileri 3.Ünite. Ö. S. Emsen, & Z. Yurttañıkmar içinde, *Ankara Anlaşması Sonrası Ab-Türkiye İlişkileri* (s. 1-30). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Erixon, F., & Sally, R. (2010). Trade, globalisation and emerging protectionism since the crisis. *Working Paper*, 1-20.

Erkan, B. (2012). Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 195-218.

Ertas, F. C., & Özkan, O. (2018). Piyasa Etkinliği Açısından Adaptif Piyasa Hipotezi'nin Test Edilmesi:Türkiye ve ABD Hisse Senedi Piyasaları Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 23-40.

Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 377-397.

- Ertürk, N. (2017). Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri. *Fiscaoeconomia*, 88-112.
- Ethier, W. J., & Fischer, R. (1987). The New Protectionism. *Journal of International Economic Integration*, 1-11.
- Eyüpoğlu, İ. (2019). Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) İle Türkiye Arasındaki Karşılıklı Beklentilerin “Hazırlık Dönemi” Sürecinde Türk Basınına Yansıması. *Atatürk Dergisi*, 37 - 52.
- Fidan, M., Dilek, S., & Esev, A. (2019). Dünden Bugüne Paranın Tarihi Ve Türkiye’de Kağıt Para Kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 141-162.
- Fındlay, R. (1991). Comparative Advantage., *The World of Economics* (Ed: J. Eatwell, M. Milgate, & P. Newman). London: The World of Economics. ss. 99-107
- Gillson, I., Rowe, F., & Özdemir, K. (2014). *AB-TÜRKİYE Gümrük Birliği Değerlendirmesi*. TEPAV: <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3664> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (07,12,2020)
- Gonzales, R. (2018) *npr*. Trump Slaps Tariffs On Imported Solar Panels And Washing Machines: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/01/22/579848409/trump-slaps-tariffs-on-imported-solar-panels-and-washing-machines> adresinden alındı Erişim Tarihi: (31, 12, 2020).
- Göçer, İ., & Özdemir, A. (2012). 2008 Küresel krizinin yayılma süreci ve etkileri: Seçilmiş ülkeler için ekonometrik bir analiz. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 191-210.
- Gökmen, A. (2013). Tarife Ve Tarife Dışı Engeller: Uluslararası Ticaret Uygulamaları, Ayırt Edici Özellikler Ve Türkiye. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 16-28.
- Görgün, M. R., & Adıgüzel , S. (2020). Uluslararası İktisat. M. R. Görgün içinde, *Gümrük Tarifeleri, Tarife Dışı Engeller Ve Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkisi* (s. 1-18). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Gül, E. (2015). GATT/WTO Çerçevesinde Uluslararası Ticaret ve Çevre İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Gülşen, A. (2008). Subprime Mortgage Kredilerinin Yükselişi Ve Düşüşü. *Maliye Dergisi*, 156-170.
- Gültekin, S. (2011). Küreselleşme Çağında Dış Ticarete Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye’Nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29-40.
- Günar, A. (2017). The Influence of Developments in the Global Economy on the European Union Trade Policy: Case of Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement. *Journal of Research in Economics, Politics & Finance*, 127-145.
- Günay, E. (2015). Antik Çağ Ekonomileri ve Gelenek ile Çok Tanrılı Dinlerin Etkisinde Oluşan Antik Çağdaki İktisadi Düşüncelerin Özellikleri. *International Journal of Academic Values Studies*, 46-64.
- Günay, E., Türkmen, S., & Özbek, S. (2018). İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi, Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlaması: Fizyokrazi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 41-66.
- Gür, N., & Dilek, Ş. (2020). *Teknolojik Soğuk Savaş Birinci Faz Anlaşma Ve Ticaret Savaşlarının Geleceği*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Güran, T. (2013). *İktisat Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hamilton, C. B. (1989). The Political Economy of Transient "New" Protectionism . *Review of World Economics*, 522-546.
- Hamitoğulları, B. (1982). *Çağdaş İktisadi Sistemler-strüktürel ve doktrinal bir yaklaşım (3. baskı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları .
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Düşünce Tarihi*. H62 Yayınları.
- Hobikoğlu, E. H. (2007). Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri V E Türkiye Ekonomisi:Gümrük Birliği Yansımaları . *Sosyal Bilimler Dergisi*, 62-82.
- Kalaycı, İ. (2011). 2008 küresel finans krizi sonrasında dış ticarete korumacılık: Paradigma kayması (mı?). *Maliye Dergisi*, 76-104.

- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47-63.
- Karababa, R. (2019). German Social Welfare Approach through Reference to Three Periods of History: Cameralism, Weimar Welfare State and Ordoliberalism. *Fiscaoconomia*, 318-337.
- Karaca, N. (2003). GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne. *Maliye Dergisi*, 84-99.
- Karluk, S. R. (2013). E. U. DağDemir, R. karluk, F. Adaçay, N. Aslan, & e. Togay içinde, *Uluslararası İktisat Politikası* (s. 26-49). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, M. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. *Türkiye Mesleki Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 18-30.
- Kaya, T. (2010). DTÖ Hukuku Uygulamasında Ayrımcılık Yapmama İlkesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 183-242.
- Kaya, T. (2017). DTÖ Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 169-192.
- Kayıhan, Ş. (2015). Dünya Ticaret Örgütü Bünyesinde Uyuşmazlıkların Çözümü. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9-33.
- Kayıran, M., & Saygın, S. (2019). İzmir İktisat Kongresi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 27-70.
- Kazgan, G. (2012). 2008 Küresel Krizi: Nedenleri, Etik İlkeleri Ve İktisat Eğitimi. *Discussion Paper*, 1-19.
- Kerman, U., Aktel, M., & Güven, F. (2015). Kameralizmi Anlama Çabası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 83-98.
- Kibritçiöğlü, A. (2019). Friedrich List’in Bebek Endüstriler Tezi. <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/2549/>, 49-83. Erişim Tarihi: (12,20,2020)
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Olgusu Ve Çokuluslu Şirketlerin Küreselleşme Süreci Üzerindeki Rolü. *Ekonomi bilimleri dergisi*, 1-16.
- Koacatürk, U. (1999). *Atatürk’ün Fikir Ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Koç, İ. (2000). İzmir İktisat Kongresi'Nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri. *Atatürk Dergisi*, 145-167.
- Koçakoğlu, M. A., & Özaydın, A. (2020). Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşı Mı? *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 630-646.
- Koyuncu, T., & Aslan, A. (2017). Etkin Piyasa Hipotezi ve Gelişmiş Borsalar Üzerine Bir Uygulama: Panel Veri Analizi. *Kapadokya Akademik Bakış. Kapadokya Akademik Bakış*, 17-30.
- Köse, S. (2000). *24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki Ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi*. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT).
- Küçükcalay, A. M. (2010). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Basım Yayım Dağıtım.
- Kütükoğlu, M. (1999). Osmanlı 3 İktisat. *Ahidnameler Ve Ticaret Muahedeleri*, (Ed: G. Eren, K. Çiçek, H. İnalçık, & C. Oğuz). Yeni Türkiye Yayınları. Ankara. ss. 329-341
- Krueger, A. O. (1996). : Export Restraint and the New Protectionism: The Political Economy of Discriminatory Trade Restrictions. *Journal of Economic Literature*, 142-144.
- Mangır, F., & Acet, H. (2014). Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı*, 93-108.
- Marceau, G. (2016). WTO and export restrictions. *Journal of World Trade*, 563-586.
- Mercan, M. S. (2019). Türkiye Cumhuriyeti’Nin İlk Yıllarında Gümrük Faaliyetleri 1923-1938. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 1-20.
- Mucuk, İ. (2011). *Modern İşletmecilik*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Mun, T.. *Forraign Trade*.
<https://socialsciences.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/mun/treasure.txt>
adresinden alındı Erişim Tarihi: (18, 01, 2021)
- Oduncu, A., Güneş, D., & Mavuş, M. (2014). Trans-Pasifik Serbest Ticaret Anlaşmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri. *İktisat İşletme ve Finans*, 9-26

- Okday, N. (2002). *Dış Ticarete Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Okday, N. (2005). *Dış Ticarete Giriş*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Ongun, T. M. (2006). Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPs) Anlaşması Ve Gelişmekte Olan Ülkeler. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 61-76.
- Orhan, A. (2003). Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar: KOSBAŞ Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 117-131.
- Ökte, K. S. (2008). Antik Çağda İktisadi Düşünce. *Eletronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 37-62.
- Örgün, B. O. (2012). Strategic Trade Policy Versus Free Trade. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1283-1292.
- Örki, A. (2019). 1973 Petrol Krizi Ve Sonuçları. *Açık Erişim Sistemi Working Paper (Çalışma Metni)*, 1-11.
- Örmeci, O. (2013). 21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-14.
- Öz, S. (2009). *Kriz ve korumacılık: Tarih tekerrür edecek mi?* İstanbul: Working Paper.
- Özcan, M. (2020). Ticaret Savaşlarından Virüs Tartışmalarına: Abd-Çin Ticari İlişkileri. *İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Yayın no:234*.
- Özdemir, B. (2010). *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, 2. Anlara: Maliye Bakanlığı.
- Özdemir, G. S. (2020). ABD-Çin Birinci Faz Ticaret Anlaşması'Na Koronavirüsün Etkisi. *Seta Perspektif*, 1-7.
- Özdemir, Ü., Yiğit, G., & Oral, M. (2016). Turkish Foreign Trade Development In the Context of Economical Policies from The Foundation of Turkish Republic to Today. *Eastern Geographical Review - 35*, 149-174.
- Özkardeş, L. (2015). Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 25-34.

- Özkaya, A. (2020). Cumhuriyet Döneminin İdeoloğu: Recep Peker’İN Kişiliği Ve İdeolojilere Bakışı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 146-156.
- Özkaya, M. H., Bozduman, E., & Yılmaz, H. (2019). Küresel Ticarete Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşlarının Dünya ve Türkiye Ekonomisine Olası Yansımaları. *SCF International Conference on “The Future of the European Union and Turkey-European Union Relations*, 420-431.
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-12.
- Öztürk, Ş., Nas, F., & İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları Neo-Liberal Politikalar Ve Türkiye Tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15-32.
- Palacioğlu, T. (2018). *Dünya Ticaret Örgütü’nde Türkiye’nin Taraf Olduğu Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası (İTO).
- Palacioğlu, T. (2018). Abd “Dünya”ya Karşı Ticaret Savaşları. *İstanbul Ticaret Odası (İTO) / İstanbul Düşünce Akademisi (İDA) Trend izleme Yayınları*, 1-8.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peker, H. S. (2015). Avrupa’da Merkantilist Uygulamalar ve Osmanlı Ekonomisi İle Bir Karşılaştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdar Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-12.
- Platon Devlet. (tarih yok). Platon içinde, *Devlet* (s. 66). bordo siyah.
- Polat, M. A. (2018). Küresel Finans Krizinin Nedenleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-195.
- Rtyrt. (2020). erter. erter, 12-15.
- Ruggiero, R.. (1995) *DTÖ Üyeleri Örgüte Saygı Duymalı, Haklarını Doğru Kullanmalıdır*. WTO:
https://www.wto.org/english/news_e/pres95_e/3_17.htm adresinden alındı.
Erişim Tarihi: (19,12,2020)

- Sabır, H. (2013). Küreselleşen Dünyada Rekabet Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 121-124.
- Sakalsız, E. U. (2018). Ticarete Teknik Engeller Ve Çözüm Yolları. *Ürün Güvenliği Ve Denetimi Genel Müdürlüğü*, 1-32.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2013). Uluslararası Ticaret., *Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) Teorisi* (Ed: E. Kutlu). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1880 . ss. 1-208
- Shin, W., & Roh, J. (2019). Study on the Pre-cautionary Method of Trade Remedy to Industrial Injury under the New Protectionism. *Korean Journal of International Economic Law*, 109-139.
- Smith, A. (1776/2006). *Milletlerin Zenginliği*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stephenson, S., Sauvé, P., & Adlung, R. (2020). Investment Facilitation For Development –A Wto/Gats Perspective. *International Trade Center (ITC)*, 1-22.
- Sutter, K. M..(2020) “*Made in China 2025*” *Industrial Policies: Issues for Congress* . The Congressional Research Service: <https://crsreports.congress.gov/product/details?prodcode=IF10964> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (28, 12, 2020)
- Sümer, G. (2018). Kreditorler Açısından Demir Çelik Sektör Değerlendirmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 426-451.
- Şahin, V. N..(2019) *Avrasya İnceleme Merkezi*. Amerikasız Trans Pasifik Ticaret Anlaşması: Doğu Asya’Da Hareket Alanı Artan Japonya: <https://avim.org.tr/tr/Yorum/amerikasiz-trans-pasifik-ticaret-anlasmasi-dogu-asya-da-hareket-alani-artan-japonya> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (31,12. 2020)
- Şimşek, M. (2005). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine ilişkin Senaryolar. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 77-90.

- Şişman, G. (2017). Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu Çerçevesinde Menşe Sapması. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 291-312.
- Tekbaş, M., & Yıldırım, M. (2016). G-8 Ülkelerinde Yeni Korumacılık Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 456-479.
- Tokgöz, E. (2008). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya Ekonomisinde Değişen Dengeler. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7-28.
- Tomanbay, M. (2019). İktisadi Düşüncenin Gelişimi Ve İktisat Okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31- 45.
- Tonus, Ö. (2007). Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'De Dışa Açıklık Ve Sanayileşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 193-214.
- Torun, İ. (2003). Endüstri Toplumu'nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi Ve Sina-İ Faktörler. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 181-196.
- Tunçer, S. (1994). Korumacılık Teori Ve Uygulama. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi, 238-266
- Tüleykan, H., & Bayramoğlu, S. (2016). Türkiye'De 24 Ocak Kararları İle Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi Ve Mali Yapısına Yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 401-420.
- Tümenbatur, A. (2012). Serbest Bölgeler Ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 339-356.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2009). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliğinin Getirdikleri: <http://www.dtik.org.tr/dc/editor/file/raporlar/tobb-cinraporu.pdf> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (20,12, 2020).
- Ulusoy, Ü. H. (2008). *Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkları Çözümü Mekadzması*. Ankara: Doktora Tezi .
- Uzay, N., & Tıraş, H. (2009). Serbest Bölgelerin Ekonomik Etkileri Kayseri Serbest Bölgesi Ç N B R Uygulama. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 247-277.

- Ünay, S., & Dilek, Ş. (2018). Yeni korumacılık ve ticaret savaşları. *SETA Analiz Yayınları*, 1-25.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi.(2020). Huawei: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Huawei> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (31,12, 2020)
- Wikipedia.,(2020). China–United States trade war: https://en.wikipedia.org/wiki/China%E2%80%93United_States_trade_war#cite_note-Diamond-135 adresinden alındı. Erişim Tarihi: (30,12,2020)
- Wong, D., & Koty, A. (2020). *China Briefing*. The US-China Trade War: A Timeline: <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: (31,12,2020)
- World Bank. (1987). *World Development Report (Chapter 8)*. New York: Oxford University Press. © World Bank.
- WTO, (2020). World Trade Organizaton: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org2_e.htm adresinden alındı. Erişim Tarihi: (18,01,2021)
- Yasa, B. D. (2017). İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 291-298.
- Yavuz, O., & Gürbüz, B. (1996). GATT Uruguay Round'un Sonuçları Dünya Ve Türkiye Tarım Ürünleri Ticaretine Olası Etkileri. *Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Adana. (s. 63-74).
- Yiğenoğlu, K. (2016). Economic Nationalism And Increasing Protectionism: Political Economy Of Portectionism İn Us Automotive Industry . *Jomelips*, 17-37.
- Yıldırım, E. (1995). Ekonomik Yapı ve Ölçek Ekonomileri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65-82.
- Yıldırım, E., & Dura, C. (2007). Gümrük Birliği’Nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 141-177.

- Yıldız, S. G., & Şengün, H. (2018). Dünya Ticaret Örgütü'nün Çevre Koruma Politikaları. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 233 - 249.
- Yılmaz, D. (2020). Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA)'nın Gelişimi Ve Derin Ticaret Anlaşmaları: Türkiye'Nin Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) Açısından Bir Analiz. *TESAM Akademi Dergisi*, 39-64.
- yılmaz, H. (2020, 3 9). işte kuran: <https://istekuran.net/sureler/53-yusuf-suresi.html> adresinden alındı
- Yılmaz, M., & Divani, E. (2018). Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm Ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10-24.
- Yükçü, S., & Atağan, G. (2011). Ortadoğu'da Zaman Tünelinde Ticaret. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 86-109.
- Yümlü, M., & Soylu, P. (2020). 1929 Ekonomik Krizi ve Dış Borç Politikası: Türkiye'den Yunanistan ve İran'a Senkronik Bir Bakış. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 124-138.
- Zorlu, K., & Kırmızıoğlu, H. (2018). Adam Smith'in Devlet Anlayışı Üzerine Kuramsal Bir İnceleme. *Journal of Gazi Academic View*, 11-99.
- Zulyadi, R., Syofya, H., Shahnaz, L., Nguyen, P., & Shankar, K. (2020). Free Trade of New Protectionism. *Journal of Environmental Treatment Techniques*, 232-234.